

**Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»**

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ІЛЬЧУК ЛІНА ПЕТРІВНА

УДК: 378.1:371:789.5

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА
ДО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ДЗВОНАРСТВА**

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____Л. П. Ільчук
(підпис)

Науковий керівник

Кіндратюк Богдан Дмитрович,
доктор мистецтвознавства, доцент

Івано-Франківськ – 2018

АНОТАЦІЯ

Ільчук Л. П. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». – ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Івано-Франківськ, 2018.

У дисертації вперше визначено й обґрунтовано теоретико-методологічні засади підготовки вчителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства.

Результати аналізу стану вивчення проблеми підготовки вчителів музичного мистецтва до застосування педагогічного потенціалу дзвонарства в роботі з підлітками у вітчизняній педагогічній теорії та практиці засвідчують про те, що означену проблему ще не розкрито в контексті завдань науково-педагогічного дослідження.

Її актуальність зумовлена динамічними євроінтеграційними реформами в освіті, а також зростанням соціальних запитів до випускників музично-педагогічних спеціальностей у руслі важливих проблем виховання сучасних підлітків. Потребу в створенні відповідних педагогічних умов для формування системи ціннісних орієнтацій підростаючої особистості школяра зумовлює стан підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання засобів дзвонарства загалом, і зокрема.

З'ясовано, що використання засобів дзвонарства є цілеспрямованим й усвідомленим процесом, який скерований на всебічний розвиток підростаючої особистості, її морально-духовне, національне, естетичне, валеологічне, поліхудожнє виховання, формування її поглядів, переконань і ціннісних орієнтацій. Підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства визначено як складне інтегроване, особистісне утворення, для якого притаманні сформованість стійких мотивів й інтерес до

вивчення дзвонарства; усвідомлення його педагогічного потенціалу й здатність до успішного використання в роботі зі школярами підліткового віку; система фахових, психолого-педагогічних, методичних і спеціальних знань, умінь та навичок застосування засобів дзвонарства в різних виховних ситуаціях.

Представлено сутнісну характеристику особливостей використання педагогіки дзвонарства у вихованні підлітків. Наведено зміст поняття «педагогіка дзвонарства», а саме: це освітньо-виховні можливості складових дзвонарської культури, її структурної моделі, використання яких сприятиме формуванню ціннісних орієнтацій особистості. З'ясовано специфіку впровадження педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у процес виховання учнів підліткового віку, що віддзеркалюється в означених напрямках, принципах і функціях.

Визначено основні компоненти готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства – це мотиваційний (стійкий інтерес і мотивація до вивчення дзвонарства); когнітивний (комплекс знань про особливості застосування засобів дзвонарства у вихованні підлітків); операційний (сформовані уміння застосовувати педагогічний потенціал засобів дзвонарства у професійній діяльності) та рефлексивний (рефлексія на самовдосконалення, оцінка рівня необхідних дзвонознавчих компетентностей). Оцінювання рівня сформованості складових досліджуваної готовності здійснено за допомогою відповідних критеріїв (ціннісно-мотиваційного, когнітивно-змістового, операційно-діяльнісного та рефлексивно-оцінювального) і їх показників. Визначено й охарактеризовано високий (творчий), середній (конструктивний) і низький (репродуктивний) рівні окресленої готовності.

Розроблено авторську структурно-функціональну модель процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства із трьох взаємонеподільних блоків: методологічно-цільового (соціальне замовлення, мета, завдання, принципи й методологічні підходи до означеної підготовки); змістово-процесуального (спекурс, змістові

доповнення до навчальних дисциплін загального та професійного циклів, методичні рекомендації, методи, форми і засоби підготовки); результативно-оцінювального (критерії, рівні, результат, сформовані дзвонознавчі компетентності).

Визначено та експериментально доведено ефективність організаційно-педагогічних умов підготовки майбутнього педагога-музиканта до використання засобів дзвонарства у вихованні підлітків, які поєднують організацію освітнього процесу, теоретико-методичну готовність викладачів та формування позитивної мотивації студентів до здійснення означеної діяльності.

Експериментальну роботу здійснено відповідно до розробленої програми. Вона передбачала проведення теоретико-аналітичного, констатувального, формувального та контрольно-узагальнюючого етапів дослідження. За результатами експерименту визначено стан готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства. Упровадження авторської моделі та перевірку її ефективності здійснено шляхом реалізації поетапної методики: мотиваційно-ціннісного, процесуально-операційного й творчо-синтезуючого етапів.

Результатами аналізу формувального етапу дослідження доведено ефективність визначених теоретичних засад підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у професійній діяльності, підтверджено педагогічну доцільність і дієвість розробленої структурно-функціональної моделі формування готовності майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства та педагогічних умов її ефективної реалізації. Здійснена експериментальна робота сприяла становленню внутрішньої мотивації студентів до вивчення дзвонарства, набуття ними відповідних дзвонознавчих компетентностей для ефективної роботи з учнями підліткового віку.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *уперше*:

– з'ясовано стан дослідженості порушеної проблеми в психолого-педагогічній теорії і практиці, обґрунтовано теоретичні засади та

систематизовано концептуальні підходи до підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства;

- визначено й охарактеризовано сутність ключових дефініцій дослідження «підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства», «засоби дзвонарства» і «педагогіка дзвонарства»;

- уточнено сутність змісту поняття «підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства».

- розроблено структурно-функціональну модель процесу підготовки майбутніх педагогів-музикантів до виховання школярів підліткового віку засобами дзвонарства; визначено покомпонентну структуру готовності майбутніх учителів музичного мистецтва означеного напрямку (мотиваційний, когнітивний, операційний, рефлексивний), критерії (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-змістовий, операційно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний), показники та рівні (високий – творчий, середній – конструктивний, низький – репродуктивний);

- обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови, які сприяють ефективності процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічного потенціалу дзвонарства у професійній діяльності.

Подальшого розвитку набули положення щодо удосконалення організаційних форм і методів підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічного потенціалу дзвонарства в процесі їх професійної підготовки у закладах вищої педагогічної освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленому та впровадженому в освітній процес закладів вищої педагогічної освіти авторського навчального курсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів», методичного супроводу лекційних і практичних занять, комплексу завдань і тестів; тематики самостійної науково-дослідної роботи й педагогічної практики задля сприяння підвищенню рівня компетентності

студентів у царині дзвонарства, а також методичних рекомендацій щодо використання педагогічного потенціалу дзвонарства у виховній роботі з підлітками. Результати дослідження можуть бути використані викладачами в практиці роботи закладів вищої педагогічної освіти для підготовки курсу лекцій з методики музичного виховання, історії української та зарубіжної музики, інтегрованого курсу «Мистецтво», мистецького краєзнавства, історії української культури, історії України та української художньої культури; для написання нових підручників, науково-методичних посібників для викладачів мистецьких дисциплін.

Ключові слова: професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, педагогіка дзвонарства, засоби дзвонарства, виховання підлітків, готовність до використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у вихованні учнів підліткового віку.

Summary

Ilchuk L.P. Training of future teachers of music education for upbringing of teenagers by means of bell ringing.). – Manuscript.

The dissertation for the scholarly degree of Candidate of Pedagogical Sciences in specialty 13.00.04 – Theory and methods of professional education. – Precarpathian National University named after Vasyl Stefanyk, Ivano-Frankivsk, 2018.

Theoretical and methodological principles for training teachers of musical art for upbringing of teenagers by means of bell ringing were determined and proved for the first time in the dissertation.

The results of analysis of problem of training of musical education teachers for use of pedagogical potential of bell ringing in work with teenagers in native pedagogical theory and practice show that the problem has not been discovered yet in the context of tasks of scientific and pedagogical research.

Its urgency is determined by dynamic European integrational reforms in education, as well as growth of social requests for graduates of music education departments in context of important problems for upbringing of modern teenagers. The need to create appropriate pedagogical conditions for formation of a system of value orientations for pupils personality is determined by readiness of future teacher of musical education to use the means of bell ringing in general, and in particular.

It was found out that use of means of bell ringing is a deliberate and conscious process which is directed at the comprehensive development of growing personality, moral-spiritual, national, aesthetic, valeological, poly-artistic education, formation of views, beliefs and values.

The training of future teachers of musical education for upbringing of teenagers by means of bell ringing is defined as a complex integrated, individual formation. Formation of stable motives and interests for bell ringing; awareness of its pedagogical potential and ability to use it successfully in work with teenage pupils; system of professional, psychological and pedagogical, methodical and special knowledge, skills and habits to use means of bell ringing in different educational situations are characteristic features of the process.

The essential characteristic of peculiarities of pedagogy of bell ringing in teenage education is presented. Content of the concept "pedagogy of bell ringing" is revealed, namely, educational possibilities of components of bell ringing culture, its structural model, the use of which will contribute to the formation of value orientations of an individual. The peculiarity of introduction of pedagogical potential of means of bell ringing in the process of education of teenage pupils, which is reflected in the indicated directions, principles and functions is determined.

Basic components of readiness of future teachers of musical education for education of teenagers by means of bell ringing are determined. They are: motivational (persistent interest and motivation to study bell ringing); cognitive (complex knowledge about peculiarities of use of bell ringing in teenage education); operational (formed skills to use pedagogical potential of means of bell ringing in professional activities) and reflexive (self-improvement reflexion, assessment of level

of required bell ringing competencies). Estimation of level of formation of the components of the above mentioned readiness is carried out with the help of relevant criteria (value-motivational, cognitive-content, operational-activity and reflexive-evaluation) and their indicators. High (creative), average (constructive) and low (reproductive) levels of the researched readiness are defined and characterized.

The author's structural and functional model of training of future teachers of musical education for teenage upbringing by means of bell ringing consists of three impartible blocks: It consists of three indivisible blocks: methodological-target (social order, purpose, tasks, principles and methodological approaches to the above mentioned training); content-procedural (content supplement to the disciplines of general and professional cycles, special course, methodical recommendations, methods, forms and means of preparation); productive-evaluative (criteria, levels, result – competencies of bell ringing are formed).

The effectiveness of organizational and pedagogical conditions for formation readiness of future teachers of musical education to use pedagogical potential of means of bell ringing in professional activity is determined and experimentally proved. Conditions combine organization of educational process, theoretical and methodological readiness of teachers and formation of students' positive motivation for implementation of the above mentioned activity.

Experiment was carried out in accordance with the created program. It was provided by means of theoretical-analytical, recording, forming and control-generalizing stages of the study. According to results of the experiment, level of preparedness of future teachers of musical education for teenage education by means of bell ringing is determined. Implementation of the author's model and verification of its effectiveness was carried out through realization of a step-by-step methodology: motivational-value, process-operational and creative-synthesizing stages.

The results of the research proved effectiveness of determined theoretical foundations for training of future teachers of musical art to use the pedagogical potential of bell ringing in professional activities, confirmed the pedagogical feasibility and effectiveness of developed structural and functional model for forming

readiness of future teachers-musicians to educate teenagers by means of bell ringing and pedagogical conditions for its effective implementation. The experiment contributed to formation of internal student's motivation to study bell ringing, the acquisition of appropriate competencies for effective work with teenage students.

The scientific novelty of the obtained results is that for the first time:

- The state of research of the excited problem in psychological and pedagogical theory and practice is clarified, the theoretical principles and systematized conceptual approaches to the training of future teachers of musical art for teenage education by means of bell ringing are proved;
- the essence of key definitions of the study "Preparation of future teachers of musical education for teenage education by means of bell ringing", "means of bell ringing" and "pedagogy of bell ringing" are determined and characterized;
- the essence the concept "Preparation of future teachers of musical education for upbringing of teenagers by means of bell ringing" *is clarified*;
- structural-functional model of training of future teachers-musicians for teenage upbringing by means of bell ringing was developed; determined the component structure of readiness of future teachers of musical education to the above mentioned activity (motivational, cognitive, operational, reflexive), criteria (value-motivational, cognitive-content, operational, reflexive-evaluative), indicators and levels (high - creative, medium - constructive , low - reproductive);
- substantiated and experimentally verified organizational and pedagogical conditions that contribute to the effectiveness of the process of preparing future teachers of musical education to use pedagogical potential of bell ringing in professional activity.

Further development has been made regarding the improvement of organizational forms and methods for preparing of future music teachers to use the pedagogical potential of bells in the process of their professional training in institutions of higher pedagogical education.

Practical significance of the research is that the author's training course "Pedagogical Potential of Calling in the Upbringing of Schoolchildren" was

developed, methodical support of lectures and practical classes, a set of tasks and tests were developed and implemented in the educational process of institutions of higher pedagogical education; themes for independent research work and pedagogical practice in order to promote a level of competence of students in the sphere of bell ringing, as well as methodical recommendations on the use of pedagogical potential of bells in educational work with teenagers. The results of the research can be used in higher educational institutions for the preparation of lectures on methods of musical education, the history of Ukrainian and foreign music, the integrated course "Art", artistic regional studies, the history of Ukrainian culture, the history of Ukraine and Ukrainian artistic culture; for writing new textbooks, scientific and methodical manuals for teachers of artistic disciplines.

Key words: professional training of future teachers of musical education, pedagogy of bell ringing, means of bell ringing, adolescent education, readiness to use pedagogical potential of means of bell ringing in the teenage pupils education.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні результати дисертації

Навчально-методичні посібники:

1. Ільчук Л. П. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання учнів основної школи засобами дзвонарства : *методичні рекомендації*. Кременець, 2017. 60 с.
2. Ільчук Л. П. Формування мотивів у майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства : *навч.-метод. посіб.* Кременець, 2018. 95 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Вознюк Л. П., Кіндратюк Б. Д. Формування інтересу майбутніх педагогів до вивчення дзвонарства. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Івано-Франківськ, 2008. Вип. XXII–XXIII. С. 256–263.
4. Вознюк Л. П. Стан дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів музики до виховання учнів основної школи засобами дзвонарського мистецтва. *Вісник Прикарпатського університету. Педагогіка*. Івано-Франківськ, 2010. Вип. XXVIII–XXIX. С. 78–83.
5. Вознюк Л. П. Сутність педагогіки дзвонарського мистецтва та її роль у духовному розвитку підростаючої особистості. *Нова педагогічна думка*. Рівне, 2011. № 4 (68). С. 146–149.
6. Вознюк Л. П. Педагогічний потенціал дзвонарського мистецтва в морально-духовному розвитку школярів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Збірник матеріалів конференції. Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. Вип. 31. С. 83–87.
7. Вознюк Л. П. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музики до виховання підлітків засобами дзвонарства. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини. Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. Вип. 5 (2). С. 14–20.

8. Ільчук Л. П. Інноваційні підходи в підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання учнів засобами дзвонарства. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Бердянськ : БДПУ, 2016. Вип. 3. С. 109–115.
9. Ільчук Л. П. Формування інтересу учнів до дзвонарства. *Мистецтво та освіта*. Київ, 2017. № 2 (84). С. 24–29.
10. Ільчук Л. П. Дзвонознавчі компетенції в системі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. *Освітній простір України*. Івано-Франківськ, 2017. № 10. С. 41–45.
11. Ільчук Л. П. Виховання учнів гуцульської школи засобами дзвонарства. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 17. С. 96–99.
12. Ільчук Л. П. Критерії та рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання учнів основної школи засобами дзвонарства. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2018. Вип. 3. С. 124–127.

Стаття у закордонному науковому виданні:

13. Ільчук Л. П. Модель підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства. *Science and Education a New Dimension Pedagogy and Psychology*. Budapest, 2017. V(58), 133. С. 16–20.

Наукові праці апробаційного змісту:

14. Вознюк Л. П. Матеріали до історії дзвонарства Кременеччини. *Дзвони в історії і культурі народів світу* : Матеріали II Міжнародної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції. Луцьк, 2008. Вип. 2. С. 51–54.
15. Вознюк Л. П. Уживання дзвінків і бубонців у храмах Кременеччини. *Історія релігій в Україні* : Наук. щорічник. Львів: «Логос», 2009. Кн. II. С. 8–13.
16. Вознюк Л. П. Дзвонарство Крем'янецьчини за княжої доби. *З'їзд європейських монархів у Луцьку в 1429 р.* : Матеріали III Міжнародної наукової конференції. Луцьк, 2009. Вип. 3. С. 71–73.

17. Вознюк Л. П. Дзвони Кременецького костелу Св. Станіслава. *Історія релігій в Україні* : Наук. щорічник. У 2-х кн. Львів: «Логос», 2010. Кн. II. С. 922–927.
18. Вознюк Л. П. Поліхудожній, естетичний потенціал дзвонарського мистецтва в системі підготовки майбутнього вчителя музики. *Актуальні питання культурології*. Альманах наукового товариства «Афіна». Рівне, 2010. Вип. 10 (II). С. 157–160.
19. Ільчук Л. П. Розвиток духовності майбутніх учителів музичного мистецтва засобами дзвонарства. Матеріали XIV Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької *«Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей»*. Київ, 2017. Вип. 8 (12). С. 181–183.
20. Ільчук Л. П., Яскевич В. М. Особливості використання дзвонів у творчості українських композиторів (на прикладі творчості М. Леонтовича) *Актуальні проблеми гуманітарної освіти*. Зб. наук. пр. Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Кременець : ВЦ, КОГПА, 2017. Вип. 14. С. 161–164.
21. Ільчук Л. П. Педагогічний потенціал дзвонарства. *Дзвони в історії і культурі народів світу* : Зб. матер. VII Міжнародної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції. Луцьк, 2017. Вип. 7. С. 34–40.
22. Ільчук Л. П. Розвиток пізнавального інтересу майбутніх учителів музичного мистецтва до дзвонарства. *Актуальні проблеми гуманітарної освіти*. Зб. наук. пр. Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Кременець : ВЦ, КОГПА, 2018. Вип. 15. С. 121–125.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ДЗВОНАРСТВА	25
1.1. Стан вивчення проблеми підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в психолого-педагогічній теорії та практиці.....	25
1.1.1. Науково-методологічні підходи до підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва.....	35
1.2. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства	47
1.3. Сутнісні особливості педагогіки дзвонарства.....	61
1.4. Використання дзвонарства у вихованні школярів підліткового віку.....	74
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЗВОНАРСТВА У ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ	85
2.1. Характеристика готовності майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства.....	85
2.2. Стан готовності майбутніх учителів до використання засобів дзвонарства у професійній діяльності (констатувальний етап дослідження).....	96
2.3. Моделювання процесу підготовки майбутніх педагогів-музикантів до комплексного використання засобів дзвонарства.....	111
2.4. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання засобів дзвонарства у професійній діяльності	128
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ ДО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ДЗВОНАРСТВА	140
3.1. Реалізація структурно-функціональної моделі у процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання засобів дзвонарства	140
3.2. Результати експериментального етапу педагогічного дослідження.....	163
ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	180
ДОДАТКИ	207

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВКЛ – Велике князівство Литовське

ДВНЗ – Державний вищий навчальний заклад

ДМШ – Дитяча музична школа

ЗВПО – Заклади вищої педагогічної освіти

ЗЗСО – Заклади загальної середньої освіти

ЗМІ – Засоби масової інформації

ECTS – Європейська кредитно-трансферна система

ЕГ – Експериментальна група

КОГПА – Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія

КГ – Контрольна група

СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік

СФМ – Структурно-функціональна модель

Вступ

Актуальність теми дослідження. XXI сторіччя відзначається глобалізаційними зрушеннями в різних сферах життєдіяльності суспільства, зокрема, й у системі освіти в Україні, що задля забезпечення її якісно нового рівня обумовлює посилення уваги до професійної підготовки майбутніх учителів.

Особливої актуальності набувають питання піднесення рівня духовності суспільства – тривалого й багатовекторного процесу. Однією з умов підвищення його ефективності постає удосконалення змісту навчання та виховання в закладах освіти шляхом підготовки педагогів до використання системи засобів усебічного формування особистості. У їхній сукупності важливе місце належить церковним дзвонам і дзвонінням, які впродовж віків зумовлювали розвиток української культури загалом і музичної, зокрема.

Актуальні аспекти порушеної проблеми відображено в Національній доктрині розвитку освіти України у XXI ст. (2002), Концепції художньо-естетичного виховання (2004), Білій книзі освіти України (2009), Національній стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 роки, законах «Про вищу освіту» (2016), «Про освіту» (2017) та концепції «Нової української школи» (на період до 2029 року). У Законі України «Про освіту» наголошено на меті освіти, яка полягає у всебічному розвитку особистості – найвищої цінності суспільства, розвитку її талантів, вихованні моральних та естетичних цінностей, формуванні на їхній основі інтелектуального, творчого і культурного потенціалу народу.

У контексті вирішення означеної проблеми актуальними розглядаємо праці дослідників, в яких розкрито різні аспекти підвищення ефективності професійної освіти вчителів, а саме: удосконалення їх професіограми (Г. Падалка, О. Рудницька, В. Сластьонін); формування професійної компетентності та готовності до самореалізації (Л. Беземчук, Л. Василевська-Скупа, В. Гриньова, С. Грозан, О. Дубасенюк, К. Кабриль, Н. Лисенко, В. Лозова, М. Михаськова, В. Орлов, Н. Сегеда, О. Щолокова та ін.);

формування духовного потенціалу особистості (В. Марко, О. Олексюк) і педагогічної майстерності (Н. Гузій, І. Зязюн); розвитку творчості і готовності до творчої самореалізації учителів музичного мистецтва (О. Матвєєва, Г. Падалка, О. Ростовський, С. Сисоєва та ін.); підвищення професійно-педагогічної готовності майбутніх педагогів-музикантів (Н. Гуральник, А. Козир, Н. Мозгальова, Т. Смирнова, А. Троцко, Л. Хомич, В. Черкасов); розвитку поліхудожньої компетентності (О. Боблієнко, О. Бузова, Т. Дорошенко, Л. Масол, Т. Рейзенкінд, Г. Шевченко, Б. Юсов); формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів музики (В. Дряпіка, П. Коваль, В. Лаппо, Н. Свещинська, Н. Тарарак, Ю. Шайгородський та ін.).

Вивченню етнопедагогічних надбань, технологій їхнього впровадження у зміст освіти майбутніх педагогів сприяла діяльність науково-методичного центру «Українська етнопедагогіка і народознавство НАПН України і ДВНЗ «Прикарпатський національний університет ім. В. Стефаника», який діяв упродовж 1993–2012 рр. Відтак, ученими було окреслено низку шляхів формування художньо-естетичної культури школярів засобами народознавства.

Сучасні науковці досліджують дзвонарство у руслі української гуманітаристики – кампанології (від. італ. *campana* – дзвін), окреслюючи його значення загалом, оздоровчий вплив музики дзвонів (дзвонотерапія) і звичаїв дзвонінь, їхні функції в житті людей у різних педагогічних аспектах, зокрема. Науковцями розроблено й обґрунтовано психолого-педагогічні основи кампанології (С. Дем'янчук, Л. Ковальчук, С. Литвин-Кіндратюк, М. Чепіга, С. Чепіга та ін.); актуалізовано шляхи підготовки майбутніх педагогів до поінформовання дітей дошкільного віку про дзвони та їхню музику (Б. Кіндратюк), а також школярів основної школи (Л. Московчук). Ідеї духовного виховання учнів засобами музики дзвонів у руслі проблем української етнопедагогіки обґрунтовано у працях Б. Кіндратюка, виховне значення дзвонінь представлено у дослідженнях Ю. Пухначова, розвиток дзвонарства в окремих регіонах України різнобічно вивчає Г. Марчук. Поліхудожній аспект дзвонарства у навчальних курсах музично-історичної

спрямованості окреслила О. Бузова. Зокрема, вчена визначила місце і функції дзвонарства в історії культури шляхом розкриття потенційних можливостей феномена музики дзвонів, обґрунтувала сутнісні зв'язки дзвонарства з різними видами мистецтва.

Недостатній рівень компетентності вчителів музичного мистецтва щодо дієвого використання виховного потенціалу дзвонарства обумовлено об'єктивними і суб'єктивними причинами, оскільки все ще відсутні обґрунтовані педагогічні засади їхньої підготовки, зокрема, і до роботи з учнями підліткового віку.

Відтак, виявлено суперечності між:

- суспільним замовленням на формування готовності педагога до всебічного виховання підлітків та подолання деструктивних впливів факторів навколишнього середовища на них і традиційними підходами до фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва;

- потребою в оновленні змісту шкільної мистецької освіти на засадах інноваційного полімистецького підходу й недостатньою спрямованістю процесу підготовки студентів-музикантів у закладах вищої педагогічної освіти на використання кампанологічних матеріалів;

- визнанням виховного й оздоровчого потенціалу засобів дзвонарства та їхнім недостатнім використанням у формуванні компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва щодо їхнього впровадження у виховання підлітків;

- потребами педагога у використанні засобів дзвонарства задля виховання школярів підліткового віку та відсутністю методичного забезпечення процесу їхньої підготовки у закладах вищої педагогічної освіти до означеного виду діяльності.

Актуальність проблеми, її недостатня дослідженість і важливе значення в умовах зростання вимог соціуму до рівня професійної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва зумовили вибір теми дисертації:

«Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в рамках теми наукових досліджень кафедри методики музичного виховання та диригування Навчально-наукового інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» «Актуальні питання культурології: теорія та історія культури» (державний реєстраційний № 0117U004571), а також у руслі дослідження теми «Історія та джерела дзвонарської культури України» Центру дослідження дзвонарства при ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (державний реєстраційний № 01080011202). Тема дисертації затверджена Вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (протокол № 2 від 30.09.2008 р.; уточнена (протокол № 4 від 24.04.2018 р.) та узгоджена в Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень з педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 8 від 15.12. 2015 р.).

Мета дослідження – розробити, науково обґрунтувати й експериментально перевірити структурно-функціональну модель підготовки майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати стан дослідження проблеми наукового пошуку.
2. Розкрити сутнісну характеристику базових понять теорії і практики використання дзвонарства в підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва.
3. Довести ефективність структурно-функціональної моделі організації підготовки майбутніх педагогів-музикантів до використання дзвонарства у вихованні підлітків.
4. Виокремити та обґрунтувати організаційно-педагогічні умови забезпечення процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства.

5. Розробити й експериментально перевірити методичний супровід реалізації означеного процесу в діяльності закладів вищої педагогічної освіти України.

Об'єкт дослідження – процес професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови забезпечення ефективної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва у закладах вищої педагогічної освіти України до використання дзвонарства у вихованні підлітків.

Для вирішення поставлених завдань використовували такі **методи дослідження**:

– *теоретичного пошуку*: аналіз філософських, психолого-педагогічних, науково-методичних та мистецтвознавчих джерел із питань дослідження, що дало можливість виконати порівняльний аналіз загальних теоретичних питань і понятійного апарату зазначеної проблеми; ознайомлення з нормативними актами і державними документами з питань удосконалення системи освіти, аналіз навчальних програм і планів з метою виявлення реальної підготовки студентів закладів вищої освіти; метод наукового моделювання для створення структурно-функціональної моделі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства;

– *емпіричні*: діагностичні (анкетування, інтерв'ювання, бесіда, тести) соціометричні, прогностичні (метод експертних оцінок, узагальнення незалежних оцінок і незалежних характеристик);

– *методи математичної статистики* з використанням комп'ютерних технологій для опрацювання емпіричних даних, а також обчислення статистичних показників задля доведення ефективності процесу формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у роботі з підлітками.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять основні концептуальні положення «Нової української школи», Закону України «Про

вищу освіту»; теорії сучасної філософії освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, Н. Ничкало та ін.); гуманістичний (Г. Васянович, М. Євтух, О. Савченко, З. Карпенко, Л. Новикова, В. Сухомлинський та ін.) та особистісно орієнтований підходи до професійного становлення майбутніх фахівців (І. Бех, Н. Бібік, Н. Волкова, І. Зязюн, А. Коробченко, та ін.).

Експериментальна база дослідження. Експериментальну роботу проведено в Кременецькій обласній гуманітарно-педагогічній академії ім. Тараса Шевченка, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Рівненському державному гуманітарному університеті, Чернівецькому національному університеті імені Юрія Федьковича, Полтавському національному педагогічному університеті імені В. Г. Короленка та Східноєвропейському національному університеті імені Лесі Українки (м. Луцьк).

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що *уперше*:

- з’ясовано стан дослідження порушеної проблеми в психолого-педагогічній теорії і практиці, обґрунтовано теоретичні засади та систематизовано концептуальні підходи до підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства;

- визначено й охарактеризовано сутність ключових дефініцій дослідження: «підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства», «засоби дзвонарства» і «педагогіка дзвонарства»;

- уточнено сутність змісту поняття «підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства»;

- розроблено структурно-функціональну модель процесу підготовки майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства; визначено покомпонентну структуру готовності майбутніх учителів музичного мистецтва означеного напрямку (мотиваційний, когнітивний, операційний, рефлексивний), критерії (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-змістовий,

операційно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний), показники та рівні (високий – творчий, середній – конструктивний, низький – репродуктивний);

– обґрунтовано й експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови, які сприяють ефективності процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічного потенціалу дзвонарства у професійній діяльності.

Подальшого розвитку набули положення щодо удосконалення організаційних форм і методів підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічного потенціалу дзвонарства в процесі їх професійної підготовки у закладах вищої педагогічної освіти.

Практичне значення одержаних результатів дослідження полягає у розробленому та впровадженому в освітній процес закладів вищої педагогічної освіти авторського навчального спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів», методичного супроводу лекційних і практичних занять, комплексу завдань і тестів; тематики самостійної науково-дослідної роботи й педагогічної практики задля сприяння підвищенню рівня компетентності студентів у царині дзвонарства, а також методичних рекомендацій щодо використання педагогічного потенціалу дзвонарства у виховній роботі з підлітками.

Результати дисертаційної роботи впроваджено у практику підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (акт про впровадження № 05-16/95 від 08.02.2018 р.), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (акт про впровадження № 05-16/95 від 29.03.2018 р.), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк) (акт про впровадження № 03-28/02/1044 від 13.04.2018 р.), Рівненського державного гуманітарного університету (акт про впровадження № 54-01-12 від 10.05.2018 р.), Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича (акт про впровадження № 17/17-1523 від 05.06.2018 р.) та

Полтавського національного педагогічного університету ім. В. Г. Короленка (довідка про впровадження №1884/01-60/16 від 07.06.2018 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні та методичні положення, висновки і результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри гри на музичних інструментах та вокально-хорових дисциплін Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (2010–2017), кафедрі методики музичного виховання та диригування і кафедрі теорії та методики дошкільної і спеціальної освіти ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (2011–2018); апробовані на науково-практичних конференціях і семінарах різного рівня. Міжнародні: «Історія релігій в Україні» (Львів, 2009; 2010), «Дзвони в історії і культурі народів світу» (Луцьк, 2008; 2017), «Інновації у вищій освіті: проблеми та перспективи» (Кременець, 2010), XIV Міжнародні педагогічно-мистецькі читання пам'яті професора О.П. Рудницької «Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей» (Київ, 2017), «Роль освіти у сталому розвитку Гірського регіону» (Івано-Франківськ, 2017); всеукраїнські: «Проблема якості виховання і навчання у системі безперервної освіти» (Івано-Франківськ, 2008), «Формування культури родинного виховання: проблеми і перспективи» (Івано-Франківськ, 2008), «З'їзд європейських монархів у Луцьку в 1429 р.» (Луцьк, 2009), «Етновиховний простір сучасних закладів освіти в умовах глобалізації: стан і перспективи» (Івано-Франківськ, 2010), «Актуальні питання культурології» (Рівне, 2010), «Актуальні проблеми підготовки сучасного вчителя» (Умань, 2012); вузівські: «Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми» (Київ–Вінниця, 2012), «Актуальні проблеми гуманітарної освіти» (Кременець, 2016; 2017), у збірниках наукових праць, науково-методичних журналах: «Нова педагогічна думка» (Рівне, 2011), «Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету» (Бердянськ, 2016), «Science and Education a New Dimension Pedagogy and Psychology»

(Будапешт, 2017), «Мистецтво та освіта» (Київ, 2017), «Інноваційна педагогіка» (м. Одеса, 2018).

Публікації. Основний зміст і результати дисертаційної роботи оприлюднено в 20 одноосібних публікаціях. Із них: 9 – у наукових фахових виданнях України; 1 – у зарубіжному виданні; 8 – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій різного рівня, 2 статті у співавторстві, 1 – методичні рекомендації й 1 навчально-методичний посібник.

Структура й обсяг дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, додатків, списку використаних джерел (260 найменувань, з яких 10 іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації – 288 сторінок, з них основного тексту – 179 сторінок. Робота містить 6 діаграм, 13 таблиць, 7 рисунків.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ДЗВОНАРСТВА

У розділі проаналізовано проблему підготовки майбутніх учителів музики в психолого-педагогічній теорії та практиці, визначено напрями дослідження. Вивчено й обґрунтовано зміст і структуру дефініцій «професійна підготовка», «підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва», «дзвонарство», «дзвонарське мистецтво», «засоби дзвонарства». Вперше визначено сутність та особливості педагогіки дзвонарства. Розкрито поліхудожній, оздоровчий потенціал засобів дзвонарства у вихованні школярів підліткового віку.

1.1. Стан вивчення проблеми підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва в психолого-педагогічній теорії та практиці

Одним із найважливіших завдань педагогічної науки й практики є підготовка такого фахівця, який відповідає цілям, змісту, методам і формам навчання та виховання зростаючої генерації. При цьому мовиться не лише про підготовку розуму й рук людини до виконання заздалегідь визначених функцій, а й про незмірно більше – психофізичний склад особистості виховуваного нами студента – майбутнього вчителя. Відповідно, призначення педагога формує мету його фахової підготовки. До неї належить: 1) забезпечення готовності майбутнього вчителя до включення в практичний процес передачі знань про все найкраще, що накопичено суспільством; 2) підготовку до сприяння розвитку дитини, зростанню її власних сил, розкриттю внутрішнього потенціалу; 3) підготовку до здійснення виховного впливу на дитину – забезпечення її інтеграції в систему соціальних вимог і цінностей [191, с. 8–9].

Обґрунтування особливостей підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства потребує уточнення

значення базових дефініцій в контексті наукової розвідки. Згідно її логіки до ключових понять, які вимагають роз'яснення відносимо такі: «професійна підготовка», «підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва» та «підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства».

Професійна підготовка вчителя є складним і довготривалим процесом в якому важливе значення належить закладам вищої педагогічної освіти (ЗВПО). Їх мета полягає у вирішенні фахових завдань із урахуванням актуальних вимог суспільства.

Як зазначив Л. Мардахасєв, підготовка – це формування й узагальнення установок, знань і вмінь, необхідних індивіду для вирішення специфічних задач [146, с. 229]. У педагогічному словнику професійну підготовку визначено як сукупність спеціальних знань, умінь і навичок, якостей, трудового досвіду та норм поведінки, що забезпечують можливість успішної праці з визначеної професії [31, с. 262] або ж здобуття кваліфікації за відповідним напрямом підготовки чи спеціальністю [55, с. 407]. Згідно визначення О. Абдулліної професійна підготовка майбутнього педагога є процесом формування та збагачення настанов, знань і вмінь, які є необхідними для майбутнього фахівця задля адекватного виконання ним специфічних завдань навчально-виховного процесу [1, с. 40].

Підготовка майбутніх педагогів у ЗВПО ґрунтується на засадах професіограми (професійний портрет, кваліфікаційна карта, атлас, паспорт) учителя загальноосвітньої школи. Професіограма – це сукупність особистісних якостей, педагогічних і спеціальних знань і умінь, які визначають професійну придатність та готовність майбутнього вчителя до фахової діяльності [156, с. 134]. Професіограма визначає ідеальний портрет учителя, зразок, еталон, у якому представлений комплекс його кваліфікаційних і особистісних якостей (або «компетенцій»), якими він повинен володіти задля успішного виконання професійно-педагогічних функцій [161, с. 23].

Керуючись означеними вимогами укладаються навчальні плани, в яких визначено кількість і диференціацію навчального часу попредметно, вимоги до знань, умінь і навичок майбутнього педагога, що закладені в програмах і підручниках. Іншими словами, професіограма вчителя увиразнює морально-психологічні риси, що є необхідні для навчально-виховної роботи з дітьми і які потрібно розвивати в процесі виховання та самовиховання майбутніх педагогів.

Педагогіка вищої школи визначає професійні вимоги до викладача із трьох основних комплексів: загальногромадянські риси; ознаки, що визначають специфіку професії вчителя; спеціальні знання, уміння та навички з предмету (спеціальності).

У дослідженнях А. Єрмоленко виокремлено чотири складові професіограми майбутнього педагога та їхні компоненти, а саме: *психологічна* (знання вікової психології та фізіології учнів відповідного віку; виховні вміння); *педагогічна* (знання із загальної дидактики та методики викладання; уміння викладати предмет); *предметна* (спеціальні знання вчителя-предметника; конкретно-предметні спеціальні уміння); *науково-дослідницька* (цілісне уявлення вчителя про педагогіку як науку, систему знань і методів пізнання; науково-дослідницькі й експериментаторські вміння, уміння самовдосконалюватися, займатися самоосвітою та саморозвитком) [97, с. 80].

На думку Е. Зеєра, професійну структуру особистості фахівця складає чотири компоненти: професійна спрямованість, професійна компетентність, професійно важливі якості та професійно значущі психофізіологічні властивості (додаток Ц). До професійної скерованості особистості він відносить: нахили, інтереси, відносини, очікування, установки й мотиви; професійну компетентність визначають професійні знання, уміння, навички й кваліфікація; до професійно важливих якостей включено уважність, спостережливість, креативність, рішучість, контактність, самоконтроль, самостійність тощо; до професійно значущих психофізіологічних властивостей – енергетизм, нейротизм, екстравертованість, зорову координацію, реактивність тощо [81, с. 85].

У структурі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва важливим постає психологічний аспект. Для успішної освітньої діяльності педагоги мають бути обізнаними із віковими психологічними особливостями школярів, їх індивідуальними відмінностями, а також володіти уміннями та навичками щодо вирішення певних проблем, які виникають у навчанні і вихованні. У психологічному аспекті професійну майстерність вчителя розглядав Е. Помиткін і ствердив, що його особистісний потенціал повинен поєднувати достатньо розвинені особистісні характеристики й таку сформовану систему знань, вмінь і навичок, яка сукупно забезпечуватиме високий рівень його успішної професійної діяльності. Практично це виявляється в професійній компетентності, прагненні до фахового й особистісного росту [181, с. 198–199].

У контексті зазначених вимог до підготовки вчителя розгляд його професіограми постає для нас важливим завданням. В аналізі структури професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва вдалися до трактування означеного поняття й іншими дослідниками. Так, В. Черкасов зазначає, що музично-педагогічна освіта – це «процес і результат підготовки на музично-педагогічних факультетах особистості майбутнього вчителя, який володіє сучасними педагогічними технологіями, загальнонауковими, психолого-педагогічними та спеціальними знаннями, вміннями і навичками, які дають змогу реалізувати свій творчий потенціал засобами педагогічної, науково-дослідної та музично-просвітницької діяльності з метою формування духовної культури молоді на основі ціннісних орієнтирів, набутих суспільством» [232, с. 12]. Таким чином, постає потреба розвивати здатність майбутнього педагога-музиканта до професійного, ефективного, творчого вирішення педагогічних задач, що виникають під час налагодження освітнього процесу. Їхнє вирішення потребує постійного підвищення якості освіти шляхом покращення підготовки майбутнього фахівця.

М. Ткаченко слушно вважає підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва складною педагогічною системою, що забезпечує виховання фахівців широкого профілю. Вони повинні вміти грати на різних музичних

інструментах, володіти вокально-хоровою та диригентською культурою, бути готовими вести педагогічну діяльність тощо [222].

Поділяємо погляди Є. Проворової, що підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва охоплює методичні та музично-педагогічні знання. Результатом успішної музично-педагогічної діяльності педагога постає висока якість організованого ним педагогічного процесу, що є умовою результативної діяльності учнів. Методичну підготовку науковець розглядає і професійною ознакою, що забезпечує оволодіння впорядкованими способами взаємопов'язаної роботи вчителя й учнів, яку спрямовано на музичне навчання й виховання школярів [187, с. 50].

На думку І. Дубінець і Л. Філоненко професійна підготовка майбутнього вчителя музики передбачає оволодіння комплексом спеціальних знань, практичних умінь і навичок. Вони безпосередньо впливають на формування та розвиток свідомості педагога, його музично-історичного світогляду, стимулюють до творчої самостійності та дозволяють виконувати необхідний і достатній обсяг діяльності в галузі музично-педагогічної освіти [73, с. 95; 272, с. 24].

Згідно нової редакції закону України «Про вищу освіту» навчально-виховний процес у закладах середньої та вищої освіти зорієнтований на розвиток особистості шляхом формування та застосування її загальних і спеціальних фахових компетентностей [80], а компетентнісний підхід потрактовано як основу підготовки майбутніх учителів. Кінцева мета – це різнобічно освічений фахівець, готовий працювати у «Новій українській школі».

Підтвердження зазначеного знаходимо в Т. Пляченко, яка розглядає професійну підготовку майбутніх учителів музики зорієнтованою на компетентнісну модель і визначає її так: а) комплекс компетенцій, володіння якими сприяє формуванню фахової компетентності й забезпечує успішність професійної діяльності; б) ідеал, на який мають орієнтуватися викладачі у фаховій підготовці студентів; в) взірць, яким учитель музики має керуватися в

професійній діяльності. Такий орієнтир буде визначати програму подальшого самовдосконалення фахівця [184].

Основою професійної підготовки вчителя музичного мистецтва, стверджує Т. Рейзенкінд, є, передовсім, його художньо-виконавський розвиток, формування музично-педагогічної майстерності, виховання творчих здібностей, накопичення виконавського досвіду. Ці засади зумовлюють успішне виконання всіх видів музично-виховної роботи [193, с. 12].

Зарубіжні дослідники (С. Гультберг, І. Ріканді) виокремлюють у структурі підготовки майбутніх учителів музики педагогічну, ансамблеву, виконавську, концертмейстерську й інші компетенції. Однак, з-поміж них науковці вважають найважливішою педагогічну. Її мету вони убачають у формуванні практичних умінь студентів на основі вивчення педагогіки й вікової психології. Зокрема, варто відзначити вагу виконавської компетенції, формування якої розширює професійні можливості майбутніх педагогів-музикантів. [255; 258].

Поділяємо думки М. Пшиходзінської, яка вважає, що «сучасний учитель музичного мистецтва повинен сприяти пізнанню учнями естетичної цінності музики (активізації спостережливості, формування уваги й ін.), виховувати моральні й патріотичні почуття; розвивати уявлення та творче ставлення до музики в дітей і молоді. Оскільки обсяг засобів музичного виховання школярів є досить широким і різноплановим, це вимагає надзвичайно високого рівня компетенцій майбутнього вчителя музичного мистецтва» [252, с. 313].

Таким чином, опираючись на погляди науковців, подаємо таке визначення *професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва*: це процес формування загальних і спеціальних фахових компетентностей, потрібних для успішної педагогічної діяльності в закладах початкової та загальної середньої освіти. У контексті порушеної проблеми розуміємо компетентність майбутніх учителів музичного мистецтва не лише як знання, уміння та навички виховання підлітків засобами дзвонарства, а й соціокультурний досвід такої діяльності. Адже компетентність – це динамічне

поєднання знань, способів мислення, поглядів, цінностей, навичок, умінь та інших особистісних якостей, які детермінують здатність особи до успішного проведення професійної та/або подальшої навчальної діяльності [165, с. 10].

Українські педагоги-дослідники безперервно продовжують пошуки шляхів оптимізації та покращення якості освітнього процесу в системі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Детальне вивчення результатів дисертаційних робіт із проблем удосконалення підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва свідчить про те, що вони є багатовимірними. Приміром, ученими вже розглянуто формування поліхудожньої компетентності майбутніх учителів музики (О. Боблієнко); використання української музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності педагога-музиканта (Т. Бодрова); формування готовності майбутніх вчителів до аранжування музичних творів засобами комп'ютерних технологій (Л. Варнавська); вокально-сценічну майстерність майбутнього вчителя музики (Ван Лей); формування дослідницької позиції вчителя музичного мистецтва в здійсненні професійної діяльності (В. Лісовий); моральне виховання особистості майбутнього вчителя музики й художньої культури засобами українського сакрального хорового мистецтва (Л. Москальова); професійну поліхудожню підготовку майбутніх учителів музики у вищій школі (Т. Рейзенкінд); використання української музичної культури в структурі підготовки вчителя (Л. Філоненко); підготовку до організації художньо-творчої діяльності дитячих музично-інструментальних колективів (Ю. Шевченко) та ін.

Різноаспектні дослідження проблеми підготовки педагога-музиканта за останні роки здійснили Н. Барсукова [11], Є. Баклаженко [9], Л. Гаврілова [48], Сі Даофен [202], К. Давіла [62], В. Костюков [116], М. Лук'янчиков [145], О. Матвєєва [148], Н. Овчаренко [168], Ю. Степура [213], Т. Строгаль [215], Л. Пастушенко [178], Лінь Хуацинь [143], що загалом засвідчує про актуальність порушеного питання. Підготовка майбутнього вчителя музичного мистецтва розглядається дослідниками з огляду на те, що саме він постає одним

із суб'єктів освітнього процесу, а його обов'язки полягають у всебічному розвитку особистості, її морально-духовному й естетичному вихованні.

На підставі аналізу літератури з порушеної проблеми зазначимо, що підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства все ще не вивчено.

В останні роки дослідники все ж активно і цікавлено вивчають різні аспекти дзвонарського мистецтва. Особливу увагу науковці (Т. Борисенко [15; 16]; Б. Кіндратюк [120]; С. Литвин-Кіндратюк [141]; Г. Марчук [152], Н. Мостова [160]; М. Чепіга [231] та ін.) приділяють вивченню питання щодо зміцнення духовного здоров'я дітей і підлітків засобами музики дзвонів з позицій української етнопедагогіки

Все ж зазначимо про те, що рівень підготовки учителів музичного мистецтва до виховання школярів підліткового віку засобами дзвонарства, передусім полягає у слабкій обізнаності з педагогічними основами.

Підтвердження важливості розширення меж загальношкільної ерудиції студентів-музикантів і формування їхнього художньо-естетичного тезаурусу знаходимо в О. Бузової. Вона пише про накопичення досвіду спілкування з різними видами мистецтв, зокрема дзвонарського, у контексті системних рівнів інтеграції – духовно-світоглядного, естетико-мистецтвознавчого, психолого-педагогічного забезпечення викладання музичних дисциплін на поліхудожній основі із залученням аналогів з інших видів мистецтв тощо [25, с. 144]. Реалізація цього підходу покладається на заклади загальної середньої освіти, які особливо потребують творчого і компетентного фахівця в різних галузях мистецтва.

Таким чином, на підставі з'ясованого визначаємо *підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства* як складне інтегроване, особистісне утворення для якого притаманні сформованість стійких мотивів та інтерес до вивчення дзвонарства; усвідомлення його педагогічного потенціалу й здатність до успішного використання в роботі з підлітками; система фахових, психолого-педагогічних,

методичних та спеціальних знань, умінь і навичок застосування засобів дзвонарства в різних виховних ситуаціях.

Підготовку вчителів музичного мистецтва в ЗВПО потрібно орієнтувати на запити «Нової української школи». Її основою є педагогіка партнерства, оновлений зміст освіти, нова структура освітнього процесу, орієнтація на учня, сучасне освітнє середовище та виховання школярів на цінностях. Відтак, професійна підготовка педагогів-музикантів як самостійний феномен зі своїми специфічними характеристиками й особливостями має ґрунтуватися на певній системі цінностей та орієнтуватися на особистість студента.

Доведено, що юнацький вік – це оптимальний період для розвитку ціннісно-сміслових структур свідомості особистості, який є завершальним етапом підготовки до самостійної професійної діяльності [135, с. 2].

Цілком погоджуємося з твердженням Н. Тарарак, що особливий вплив на формування ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів-музикантів чинить навчальне середовище. Вчена вважає процес ціннісного становлення майбутнього фахівця цілеспрямованим, систематичним рухом через пізнання, ціннісне осмислення й оцінку оточуючої дійсності до творчого перетворення знань, формування здатності до постійного саморозвитку і самовдосконалення [216, с. 143]. Це визначатиме ціннісне ставлення особистості до майбутньої педагогічної професії.

В. Дряпіка розглядає формування ціннісних орієнтацій майбутнього вчителя системою фіксованих установок, інтегративною спрямованістю особистості. Таку спрямованість зумовлюють певні цінності які виявляються в здатності до цілісного усвідомлення, переживання явищ дійсності та мистецтва, до виконання оцінкової діяльності, мотивації певного ставлення до них людини [68, с. 58]. На думку дослідника, справжні цінності виявляються у переживаннях та їхньому усвідомленні як потреб, інтересів, ідеалів особистості та спонукають майбутнього вчителя музики до засвоєння, створення й реалізації цінностей у всіх сферах життєдіяльності. Слушно стверджує і Ю. Шайгородський про те, що ціннісні орієнтації виконують регулятивну

функцію, оскільки вони є конкретним проявом ставлення особистості до цінностей навколишньої дійсності. Вони, як стійкі мотиви особистості, організовують, спрямовують і регулюють діяльність людини [235, с. 99].

Погоджуємося із В. Лаппо, яка формування духовних цінностей розглядає не як примусовий зовнішній вплив на особистість, а створення умов для її саморозвитку і самовдосконалення шляхом залучення студентів до спрямованої навчально-виховної та перетворювальної діяльності духовного спрямування. Завдяки цьому процесу сформовані духовні цінності інтеріоризуються в особистісні якості студентів і виявляються у вчинках, поведінці та діяльності молоді [135, с. 91]. Відтак, процес фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства повинен ґрунтуватися на духовних цінностях.

Для сучасного вчителя важливою є готовність до впровадження в професійну діяльність інноваційних технологій, які є ефективним засобом формування його творчої індивідуальності.

Педагогічна діяльність учителя, як творчий процес, відповідно, передбачає оволодіння педагогом комплексом загальних якостей, що презентують його як творчу особистість. Передусім, це ерудиція, почуття нового, здатності до аналізу та самоаналізу, гнучкість й широта мислення, активність, воля, розвинена уява. Ці якості є запорукою втілення в навчально-виховний процес закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) елементів новизни. Адже учень, як динамічний суб'єкт педагогічних впливів, постійно змінюється, визначає мету та вибирає засоби її досягнення для свого розвитку. Таким чином, динамізм навчально-виховного процесу спонукає педагога не лише до вирішення проблем, що виникають, а й визначає специфіку його педагогічної діяльності [208, с. 57].

Пошуки педагогами нового змісту навчання та виховання, зокрема, серед складових дзвонарства, використання нетрадиційних методів і форм на уроках музичного мистецтва у позакласній діяльності краще стимулюватимуть школярів до проявів творчості, зацікавленого пізнання минулого свого народу,

основ його духовності. Відтак, стає зрозуміло, що різносторонньо розвинутий учитель мав би вміти застосовувати в освітній роботі з підлітками педагогічний потенціал дзвонарства, як одного із потужних засобів їхнього виховання.

Отже, попри широкий спектр наукових досліджень щодо удосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва, ще не вирішено актуальні проблеми у царині музично-педагогічної освіти. Відповідно, на часі нові наукові розробки, які допомагатимуть покращенню сукупності загальних і спеціальних професійних компетентностей педагога.

1.1.1. Науково-методологічні підходи до підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва

Задля пошуку шляхів оптимізації підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва та вирішення проблем виховання важливим постає визначення та обґрунтування методологічних основ педагогічного дослідження. Отож, вважаємо за необхідне проаналізувати науково-методологічні підходи, у контексті яких вирішуються різні аспекти проблеми фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства.

Методологія уточнює методи щодо побудови людської діяльності. У широкому розумінні методологія є системою принципів і способів моделювання теоретичної та практичної діяльності. Відтак, методологічним підґрунтям започаткованого дослідження розглядаємо низку наукових підходів, що враховують специфіку підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання учнів засобами дзвонарства та сприяють вирішенню теоретичних і прикладних завдань розвідки. До таких підходів відносимо *особистісно орієнтований, культурологічний, діяльнісний, системний, компетентнісний, синергетичний, аксіологічний та етнопедагогічний*. Розглянемо згадані підходи детальніше.

Термін «підхід» неподільний із поняттям «метод». За Н. Кондаковим, «метод – це підхід до явищ природи і суспільства, шлях, спосіб досягнення мети, прийом теоретичного дослідження або практичної реалізації чогось, що виходить зі знань про найбільш загальні закономірності розвитку об'єктивної дійсності й специфічні закономірності досліджуваного предмета, явища, процесу». У ширшому розумінні підхід – це органічне поєднання теорії (або концептуальних поглядів) із методами, які сукупно віддзеркалюють реальність [118, с. 30].

Вивчення *особистісно орієнтованого підходу* в підготовці вчителя порушено в працях В. Андрущенка [2], І. Беха [19; 21], Н. Волкової [46], І. Зязюна [84], А. Коробченко [115], О. Олексюк [170] та ін.

У розумінні А. Коробченко, в особистісно орієнтованому підході передбачено визнання студента головною діючою особою всього освітнього процесу, створення таких умов, за яких майбутній фахівець перебував би не виконавцем чи спостерігачем, а повноправним автором своєї «життєвої позиції», відповідальним за власні вчинки [115, с. 7]. Поділяємо погляди Н. Волкової, щодо впровадження особистісно орієнтованих технологій у навчання, які передбачають зміну форми комунікації в навчально-виховному процесі (з викладацького монологу (однобічна комунікація) до багатопозиційного навчання у формі полілогу. Відповідно, відсутня полярність і концентрація на аспекті бачення викладачем певного явища. Така взаємодія дозволяє будувати систему зв'язків, у якій всі її елементи мобільніші, відкритіші й активніші [46, с. 20–21].

Особистісно орієнтований підхід в освіті сприяє створенню умов для формування та проявів таких якостей індивіда, що сприяють розвитку його мислення, інтелекту, становленню творчих і комунікативних здібностей, виробленню навичок самоосвіти і саморозвитку. І. Бех розглядає особистісно орієнтований виховний процес як повноцінне емоційно насичене й суспільно значуще, сумісне, творче життя педагога і вихованців відповідно до їхніх основних соціогенних потреб [21; 46].

Зазначений підхід уможливлює розкриття й розвиток індивідуальних пізнавальних можливостей та здібностей кожного студента, допомагає в самопізнанні, самоактуалізації та самореалізації, формуванні культури життєдіяльності. Відповідно, процес фахової підготовки скерований на особистість майбутнього педагога-музиканта слід орієнтувати на мету, кінцевий результат і важливі критерії готовності вчителя до виховання учнів-підлітків засобами дзвонарства.

Неподільно із особистісно орієнтованим підходом функціонує *культурологічний*, оскільки саме в культурі фокусовані системи ціннісних уявлень – основа особистісних орієнтирів суб'єкта, що регулює його діяльність і переводить людину в більш осмислений і впорядкований спосіб буття [60]. У педагогіці вищої школи культурологічний підхід розглядається методологічною основою особистісно орієнтованого навчання особистості. Це сприяє успішному формуванню вселюдських цінностей унаслідок культурних функцій освіти (гуманітарної, культуротворчої, соціальної), що є джерелом професійного становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва – носія культурного і духовного змісту освіти.

Методологічне підґрунтя культурологічного підходу становлять концептуальні ідеї В. Дряпіки [68], Г. Падалки [176], О. Рудницької [195], О. Савченко [196], В. Тушевої [218] та ін. Відповідно до них культурологічний підхід є сукупністю методологічних прийомів, що забезпечують аналіз будь-якої сфери соціального життя (утім і галузі освіти й педагогіки) крізь призму системотворних культурологічних понять, а саме: культура, культурні зразки, норми та цінності, устрій і спосіб життя, культурна діяльність, інтереси тощо [149]. На думку дослідників, культурологічний підхід – це сукупність теоретико-методологічних положень й організаційно-педагогічних заходів, які спрямовані на забезпечення умов для оволодіння майбутнім учителем змістом педагогічної культури й розвитку студента, як її суб'єкта [3, с. 105].

Під час вивчення проблеми професійної підготовки майбутнього вчителя з погляду культурологічного підходу, О. Савченко аналізує її на ціннісному

(аксіологічному), системно-цілісному та особистісно-діяльнісному рівнях і доходить до висновку про те, що зазначений підхід сприяє формуванню педагогічних цінностей вчителів, розвитку творчості, можливості самореалізації у професійній діяльності. Зокрема, дослідниця розглядає культуру як сукупність матеріальних і духовних цінностей, специфічний спосіб людської діяльності, як процес творчої самореалізації сутнісних сил особистості вчителя [196, с. 146].

У процесі фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва культурологічний підхід скеровує студентів на розвиток загальної та художньої культури. Як слушно стверджує Г. Падалка, значення культурологічного впливу мистецтва на становлення особистості важко переоцінити, особливо в контексті нової парадигми людинотворення. У реалізації культуротворчого впливу мистецької діяльності, автор підкреслює роль інтегративного художнього виховання, забезпечення цілісності художнього світобачення учнів [176, с. 12–13].

У контексті нашого дослідження культурологічний підхід реалізовується шляхом уведення певних змістових змін в освітній процес, що дає змогу збагатити його інформацією зорієнтованою на дзвонарську культуру й сформувати відповідні дзвонознавчі компетентності студентів. Зокрема, такий підхід сприятиме процесу інтеріоризації (присвоєння особистості загальнолюдських і національних культурних цінностей), прагненню майбутніх педагогів-музикантів до систематичного особистісного й фахового зростання та самовдосконалення, забезпечить формування високого рівня культури професіонала.

Корисним у науковому пошуку розглядаємо розуміння людини, яка, перебуваючи в конкретному соціокультурному середовищі, належить до певної етнічної спільноти. Відтак, культурологічний підхід трансформується в етнопедагогічний [55, с. 28].

З урахуванням проблематики започаткованого дослідження *етнопедагогічний підхід* детермінує визначення освіти й виховання на основі

урахування національних традицій і менталітету народу, його культури, національно-етнічної обрядовості, звичаїв, звичок. Саме дзвонарство, яке пронизує різні сфери життя народу, стало важливою ознакою його самобутності.

Особистість живе в конкретному соціокультурному середовищі, належить до певного етносу, отож, як стверджує О. Олексюк, виховання з опертям на національні традиції народу, його культуру, обрядовість, звичаї, звички є умовою реалізації етнопедагогічного підходу до педагогічного процесу. Поділяємо її думки про те, що «національна культура надає специфічного колориту середовищу, в якому функціонують різні освітні заклади, а завдання педагогів полягає в тому, щоб, з одного боку, вивчати, формувати це середовище, а з іншого – максимально використовувати його виховні можливості» [170, с. 26].

Позиваємося до поглядів М. Пантюк, Т. Пантюк, відповідно до яких етнопедагогічний підхід є раціональним тоді, коли спостерігається тенденція відродження національного, автентичного, самобутнього; коли виховання набуває рис народності [177, с. 25].

У площині нашого дослідження етнопедагогічний підхід набуває особливої доцільності, оскільки сьогодні дзвонарська культура України, яка є етнонаціональною цінністю почала відроджуватися. Вивчається її педагогічний потенціал, водночас виховання школярів ґрунтується на народності. Застосування етнопедагогічного підходу в підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства слід здійснювати у кількох спрямуваннях: 1) поглиблене вивчення дзвонарської культури свого народу, що уможливить повноцінний розвиток світогляду вихованців і сформує професійні погляди і цінності студентів; 2) залучення майбутніх фахівців до науково-дослідницької та пошукової діяльності в галузі кампанології з метою пошуку, запису й аналізу різної інформації про дзвони, розуміння семантичного значення дзвонінь тощо; 3) занурення студентів в стихію народних традицій, звичаїв та обрядів пов'язаних із дзвонарством.

Методологічне поле професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів до виховання учнів засобами дзвонарства влучно доповнює *діяльнісний підхід*. Його основи ґрунтовно сформульовані в працях І. Зязюна [84], І. Княжевої [128], А. Леонтьєва [137], О. Олексюк [170], С. Сисоєвої [203], Т. Тихонової [217] й ін. Вони трактували його як сутнісне підґрунтя для формування особистості, своєрідний ланцюг її зв'язку з оточуючою дійсністю й основний спосіб її перетворення. У педагогічному доробку Г. Балла зазначено, що діяльнісний підхід орієнтований на розвиток творчого потенціалу майбутніх учителів. Натомість це уможливить урахування індивідуальних особливостей вихованців шляхом їхнього охоплення діяльністю, яка сприяє успішній самореалізації та особистісному зростанню [10].

Як зазначено в освітніх документах [65], такий підхід спрямовує освітній процес на розвиток умінь і навичок особистості, застосування на практиці здобутих знань із різних навчальних предметів, успішну адаптацію в соціумі, професійну самореалізацію, формування здібностей до колективної діяльності й самоосвіти. Погоджуємося із твердженнями Т. Тихонової про те, що діяльнісний підхід забезпечує розвиток студентів на основі виявлення їхніх індивідуальних особливостей, а також спрямовує на особистісно орієнтовану професійно-педагогічну діяльність. Учена вважає, що в системі професійної підготовки діяльнісний підхід неподільний із особистісним підходом [217, с. 102–105]. На нашу думку, це забезпечуватиме соціально-виховне спрямування діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва не лише на вивчення дзвонарства, а й на пізнання його національних ознак, багатства проявів.

Діяльнісний підхід до фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів у започаткованому дослідженні уможливлює розуміння сутності процесу формування дзвонознавчих компетентностей. Передусім, сприяє визначенню закономірності цього процесу, забезпеченню зв'язку між теоретичною та практичною частинами підготовки студентів.

Відомо, що в будь-якій діяльності підрастаюча особистість формується та виявляє свої особистісні якості. Однак, на думку О. Олексюк, діяльнісний підхід вимагає спеціальної роботи з вибору й організації діяльності особистості, з активізації та переведення її в позицію суб'єкта пізнання, праці та спілкування. Це передбачає вміння обирати мету й планувати діяльність, організовувати та регулювати її, здійснювати контроль, самоаналіз і оцінку результатів [170, с. 25]. Зазначимо, що в площині професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства, ми обрали діяльнісний підхід задля розгляду й обґрунтування творчої складової педагогічної діяльності. Вона реалізується у діалоговому спілкуванні, пізнанні дзвонарської культури шляхом виконання творчих завдань. Діяльнісний підхід реалізується за схемою «потреба–мотив–дія», що сприяє результативному набуттю знань, умінь і навичок, а саме, дзвонознавчих компетентностей.

Системний підхід, згідно дослідників (О. Дубасенюк [69], Т. Кочубей; К. Іващенко [118], Н. Салига [197], Н. Фоміцька [228] та ін.) за своєю сутністю є загальнонауковим і спрямований на розкриття цілісності педагогічних об'єктів, виявлення різноманітних типів їхніх зв'язків і зведення їх у єдину теоретичну картину. Як систему, можна розглядати будь-яку пізнавальну діяльність, отожд її складовими такі: суб'єкт пізнання (особистість), процес пізнання, продукт пізнання, мета пізнання, умови його перебігу тощо [52, с. 305].

О. Дубасенюк стверджує, що системний підхід уможливорює розгляд проблеми професійної підготовки майбутніх педагогів з урахуванням різноманітних чинників. Такий підхід застосовується до аналізу професійної підготовки вчителя як множини взаємонеподинних елементів, які об'єднані спільністю функцій і мети, єдністю управління та функціонування [72]. Сутність системного підходу полягає в тому, що всі його елементи а також операції слід розглядати лише цілісно, сукупно, у взаємозв'язку [228, с. 14].

Системний підхід, на думку науковців, утверджує особливості причинно-наслідкових процесів і явищ, ієрархічність у побудові й проектуванні різних систем, у т. ч. педагогічних. За такого підходу забезпечується прогнозованість результатів, цілісність і взаємозумовленість компонентів навчальної діяльності (мета, зміст, форми і методи), чітка керованість процесами [118].

Відтак, застосуванням такого підходу в нашому дослідженні зумовлено розгляд процесу формування готовності майбутнього педагога-музиканта до виховання учнів засобами дзвонарства як цілісної педагогічної системи; виокремлення відповідної мети й результатів, методів і форм; визначення змістових, структурно-функціональних зв'язків, а також ключових умов функціонування такої системи. Також вважаємо, що системний підхід уможливорює удосконалення процесу підготовки майбутніх педагогів у всіх його аспектах.

Системний підхід неподільний із синергетичним, що сутнісно є комплексом взаємообумовлених принципів функціонування різних систем, здатних до самоорганізації. Синергетичний підхід – це один із пріоритетних у соціально-педагогічних дослідженнях. Він ґрунтується на відносно новій науці – синергетиці (з грецької мови означає: «sun» – з, разом, спільно; «ergon» – робота, діяльність; спільна дія, співробітництво). Синергія здатна збільшувати позитивний ефект функціонування системи. В. Лутай висловлює думку, що на засадах синергетичної парадигми можна оптимізувати й вирішення головного завдання сучасної освіти, тобто формування особистості, яка змогла б краще поєднувати індивідуальні інтереси з усіма більш загальними суспільними інтересами [131, с. 811–813].

Використання синергетичного підходу, його понять і методів, за твердженням О. Чалого, сприяє більш повній реалізації основних дидактичних умов для організації та проведення навчального процесу на основі його важливих принципів – науковості, систематичності, єдності конкретного з абстрактним, зв'язку теорії з практикою тощо [229, с. 3]. У синергетичному підході відображено міждисциплінарний аналіз наукових ідей, методів і

моделей поведінки систем, розкриття їхнього потенціалу в мисленні про світ і людину [35, с. 104].

На думку Л. Ткаченко, із погляду синергетики розвиток особистості постає як постійний рух від одного стану системи до іншого в якому випадковість, створення/руйнування, проходження точок біфуркації є природними станами системи, які, послідовно змінюючи один одного, вибудовують безперервний ланцюг перетворень [221, с. 19].

Освітній процес за своєю сутністю є складною, динамічною системою, такою, що постійно змінюється та набуває нових характеристик, якостей. У підготовці майбутніх педагогів він передбачає відкритість, нелінійність їх освіти, визнання індивідуальних потреб й можливостей студента. Закономірності синергетики впливають на відносини в педагогічному процесі, які є змінними із суб'єкт-об'єктних на суб'єкт-суб'єктні, в яких домінує комунікативний розвиток, набуття практичних умінь.

Синергетичний підхід застосовано для розкриття сутності процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, що супроводжується суперечностями. Саме вони зумовлюють трансформацію ціннісних орієнтацій, самопізнавальну й самовиховну активність особистості, дозволяють розглядати навчання студента та його діяльність як педагога-музиканта самоорганізованою і комплексною системою.

Основою реформування освіти розглядаємо *компетентнісний підхід*, який скеровує навчально-виховний процес на формування та розвиток ключових (базових) і предметних компетентностей майбутнього педагога. Важливість такого підходу зумовлена потребою суспільства в компетентному фахівцеві, готовому до життя, самоосвіти, здатного пристосовуватися до нових вимог ринку праці. Основними категоріями зазначеного підходу є «компетенція» і «компетентність».

У педагогічних джерелах «компетенція» – це відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до освітньої підготовки, необхідна для якісної і продуктивної діяльності в певній сфері [131, с. 409]. Відповідно,

зазначено, що професійна компетентність (компетентність фахівця, компетентність професіонала) є інтегративною характеристикою ділових і особистісних якостей фахівця. У ній відображено рівень знань, умінь і досвіду, які є достатніми для досягнення мети з певній професійній діяльності, а також моральна позиція фахівця [131, с. 722].

Як зазначає О. Глузман, компетентність охоплює не лише когнітивну та операційно-технологічну складові, а й мотиваційну, етичну, соціальну, поведінкову, містить систему ціннісних орієнтацій, інші результати навчання. Відповідно, компетентності формуються не лише під час навчання, а й під впливом родини, друзів, діяльності, політики, релігії тощо [56, с. 51–61]. Водночас, поділяємо думки С. Грозан про те, що професійна компетентність учителя музики має свою специфіку, визначається метою та змістом музично-освітньої діяльності в школі і виявляється в якості реалізації у практиці результатів формування фахових музичних компетенцій у суб'єктів навчання. Їхнє визначення є важливою методологічною позицією для аналізу цього феномену й керування процесом його формування [58, с. 284]. Набуття професійної компетентності, на думку, О. Дубасенюк, сприяє розвою його здатності до ефективної реалізації своєї професійної діяльності, оволодіння ним цілісною системою знань, умінь і навичок. Вони зумовлюють сформованість його різноаспектної професійної педагогічної діяльності, рівень розвитку вчителя як носія визначених цінностей, ідеалів і педагогічної свідомості» [70, с. 15].

Важливим для дослідження розглядали *компетентнісний підхід*, у якому віддзеркалено соціальне замовлення на підготовку майбутнього вчителя музичного мистецтва до виховання підлітків різними засобами, формування його дзвонознавчих компетентностей. Важливе значення такий підхід має для створення спеціальних педагогічних умов самоорганізації студентів, утім і своєї діяльності, виявлення та розвитку в них творчих потенцій, формування освітньої позиції. Передумовою формування дзвонознавчих компетентностей майбутніх педагогів-музикантів розглядали оволодіння ними загальними

фаховими й особистісними компетентностями. Як слушно зауважила Г. Падалка, досягнути успіху в музично-педагогічній діяльності зможе лише той учитель, який прагне постійно пізнавати світ і себе у ньому, розширюватиме мистецьку обізнаність, поза якою важко собі уявити ефективність духовного становлення особистості [176]. Відтак, метою підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства, у руслі компетентнісного підходу, розглядали формування фахівця, який володіє різноманітними загальними й спеціальними компетенціями та здатний успішно здійснювати професійну діяльність.

Значний інтерес у нашій роботі відведено *аксіологічному підходу*, а саме – визначенню системи цінностей професійного й особистісного становлення майбутнього вчителя музичного мистецтва. Його основу становлять методологічні ідеї С. Вітвицької [35], С. Гаврилюк [49], О. Олексюк [170], Г. Падалки [176], В. Сластьоніна [210], М. Ткач [220], А. Щербакової [241].

У низці освітніх документів наголошується на потребі оновлення змісту освіти й організації освітнього процесу відповідно до демократичних цінностей, вихованні покоління людей, здатних оберігати та примножувати цінності національної культури, розвинутого громадянського суспільства. Особливо акцентується увага на формуванні загальнолюдських і національних цінностей, запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій, збереження та збагачення українських культурно-історичних традицій, формуванні сучасного мислення і світогляду дітей шляхом забезпечення взаємозв'язку з національною історією, культурою, розвиток творчих здібностей і самореалізації особистості [67; 80].

В аксіологічному підході нами виокремлено низку дефініцій аксіології – «цінності», «ціннісні орієнтації», «ціннісне ставлення», «цінності культури».

Термін «*цінності*» започатковано Арістотелем і введено у філософію В. Віндельбандом та Г. Ріккертом. *Цінності* є властивостями буття, що створює людина чи ставлення до неї. Самі цінності наповнюють сенсом існування людини та суспільства, духовно відтворюючи їх *ціннісні орієнтації* –

важливого компоненту структури особистості. Це відносно стійка система спрямованості її інтересів і потреб на певну ієрархію життєвих вартостей, схильність у наданні переваг певним із них у різних життєвих ситуаціях, спосіб розрізнення особистісних явищ і об'єктів за рівнем їхньої значущості для людини [131, с. 991–992].

Формування *ціннісного ставлення* до людини чи інших явищ оточуючої дійсності є складним та багатогранним процесом, який передбачає засвоєння моральних і етичних норм, правил культури спілкування. Нам імпонує думка Н. Овчаренко, яка під *цінностями культури* розуміє витвори людського розуму, духу й творчої діяльності, зафіксовані в реальних здобутках і продуктах науки, мистецтва, моралі тощо [168, с. 40]. Відтак, важливим завданням розглядали формування стійкого інтересу та поваги до дзвонарської культури майбутніх учителів музичного мистецтва, їх ціннісного ставлення до людей, які творили окремі цінності в означеній сфері, а також усвідомлення значення складових дзвонарства для всебічного розвитку особистості.

Як стверджує О. Олексюк, орієнтація особистості у світі духовних цінностей покликана сприяти формуванню духовного потенціалу музиканта-педагога і забезпечувати постійний професійний саморозвиток, сприяти пошуку особистісно-орієнтованих технологій, формуванню здатності ціннісно осмислювати світ і час в їхній неподільності [170, с. 14]. Аналогічно М. Ткач вважає, що фахове й духовне становлення особистості – це набуття нею в музично-педагогічному процесі системи цінностей, що складає основний зміст аксіологічної підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва [220, с. 174].

У контексті започаткованого дослідження аксіологічний підхід уможливорює аналіз процесу формування системи знань, умінь, навичок майбутнього педагога-музиканта шляхом формування ціннісних орієнтацій, відповідного ставлення до дзвонарської культури, змісту й результатів використання її засобів у роботі з підлітками. Такий підхід убезпечує формування дзвонознавчих компетентностей майбутніх учителів музичного

мистецтва на засадах педагогічних цінностей і морально-естетичної, пізнавальної значущості дзвонарства.

Підсумовуючи розглянуті науково-методологічні підходи зазначимо, що кожен учений-дослідник по-своєму розкривав зміст професійної підготовки майбутніх фахівців музично-педагогічної сфери, що, загалом, уможливлює цілісне і всебічне трактування різних аспектів започаткованого дослідження. Зокрема, доробок психологів і педагогів сприяє ґрунтовному визначенню загальнонаукової методології.

Результатами глибокого аналізу досліджень із порушеної проблеми виявлено її реальний стан, який несповна відповідає потребам розвитку сучасної особистості та суспільства. З'ясовано, що процес підготовки майбутніх фахівців до виховання підлітків засобами дзвонарського мистецтва все ще не вивчений у педагогічній науці. Задля розв'язання означених у вступі суперечностей, із використанням надбань здійснених досліджень, пропонуємо низку шляхів вирішення порушеної проблеми. Вважаємо, що удосконаленню фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів сприятиме застосування виховного потенціалу дзвонарського мистецтва в роботі зі школярами підліткового віку.

1.2. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства

Традиційна система фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва не спроможна сповна задовольнити запити суспільства щодо кращого виховання підлітків, що зумовлює формування особистості педагога компетентного, здатного ефективно здійснювати освітній процес, і спрямовувати його задля морально-духовного розвитку учнів.

В останні роки в країні суттєво погіршилася соціальна ситуація, під впливом низки об'єктивних обставин відбулися зміни у суспільній свідомості українців, деградувала духовність молодого покоління. Це актуалізує пошуки

нових підходів до моделювання сприятливого освітнього середовища і створення умов для формування ціннісних орієнтацій підлітків.

У дослідженні обрано школярів-підлітків основною віковою категорією для експериментальної роботи, оскільки в цьому віці, водночас із швидкими фізіологічними змінами, відбуваються важливі зрушення в психіці, а саме: вони стають вразливими, легко піддаються негативним впливам навколишнього середовища тощо.

Відповідно, основою психолого-педагогічної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва слід розглядати знання про закономірності особистісного розвитку людини на різних вікових етапах і, насамперед, у підлітковому віці.

Традиційно його розглядають найважчим для виховання. Учені (Г. Абрамова, Л. Виготський, Т. Дуткевич, І. Носко, І. Кулагіна та ін.) довели, що нижньою (11–12 років) та верхньою межею (15–16 років) підліткового віку є молодший (від 11 до 13–14 років) і старший (від 13–14 до 16 років) періоди. Розвиток підлітка відбувається за трьома напрямками: пізнавальному, особистісному та соціальному. Перший вирізняється зниженням інтересу до навчання та посиленням пізнання міжособистісних відносин; другий проходить від особистісної нестабільності – до відносної стабільності й третій, соціальний, зорієнтований на спілкування з однолітками своєї статі, а також спостерігається нестабільність засвоєних соціальних норм і цінностей [207].

У процесі розвитку підлітка під впливом різних обставин здебільшого зустрічаються певні відхилення – «девіантна», «адиктивна» та «делінквентна» поведінка.

Адиктивна поведінка (від англ. addiction – схильність, згубна звичка) насамперед, це поведінка особистості, обтяжена хімічною залежністю унаслідок уживання певних речовин (алкоголь, куріння, наркотики тощо).

Девіантна поведінка (від пізньолат. deviatio – відхилення) вирізняється відхиленням від загальноусталених норм – етичних, а, іноді, й правових,

охоплює антисоціальні, делінквентні (протиправні) й аутоагресивні вчинки. Останні можуть бути патологічними (різні форми патології особи й особового реагування) і непатологічними (психологічними) [47].

Проблеми девіантної поведінки учнів досліджували І. Бех [21], Л. Вольнова [47], А. Капська [99], Т. Карпенко [100], І. Кон [111], А. Самойлов [198], О. Шарапова [236] та ін. Учені акцентували на потребі посилення уваги до проявів девіантної поведінки, адже з часом вона може трансформуватися в кримінальну.

Поділяємо думки Л. Вольнової, яка до соціально-педагогічних чинників девіантної поведінки підлітків відносить сім'ю, школу, групу однолітків і суспільно-середовищні чинники. Приміром, у дітей, із неблагонадійних та педагогічно неспроможних сімей, формується спотворене уявлення про загальнолюдські, духовні цінності, відсутні моральні норми і обмеження, розвивається негативне ставлення до навколишньої дійсності тощо.

Дефіцитарна освіта є не менш вагомим чинником розвитку девіантної поведінки підлітків. Вона зумовлена недостатністю певних складових освітнього процесу (зміст, форми, методи, умови тощо), що, загалом веде до неповноцінності його результатів. Л. Вольнова розглядає поняття неспроможності освіти і пише про те, що це є невідповідністю між освітнім процесом та його результатами щодо вимог програми навчання, суспільства, сучасному стану науки й практики, індивідуальним можливостям і особливостям його суб'єкта – дітей і підлітків [47, с. 69]. Наслідком дефіцитарності освіти постає соціально-психічна депривація школяра; його культурна й соціально-педагогічна занедбаність, відхилення (затримка) в індивідуальному, віковому, фізичному, психічному, соціальному, духовному розвитку, відхилення в індивідуальній поведінці, навчальній, трудовій та інших видах діяльності, утім і їхні асоціальні форми (правопорушення і злочини) [211].

На основі порівняльного аналізу девіантної поведінки, які здійснили А. Маслоу і Р. Діастуеро й узагальнив А. Самойлов, сформульовано низку положень щодо ціннісних орієнтацій підлітків:

- усі люди, в тому числі й діти, відчувають потребу в ціннісній системі, у системі взаєморозуміння, в поясненні способів пізнання Всесвіту та визначенні свого місця в ній;
- незадоволення цих потреб, відсутність системи змушує до побудови своєї (відмінної від загальноприйнятої) системи цінностей;
- якщо доросла система цінностей відсутня чи не представлена дитині, вона створює свою, дитячу або підліткову систему цінностей;
- так звана дитяча злочинність – прямий наслідок самостійної побудови підлітками своєї, деліквентної системи цінностей;
- деліквентна система цінностей відрізняється від інших молодіжних ціннісних систем яскраво вираженою ворожістю та презирством стосовно до дорослих, які полишили дитину напризволяще [198, с. 58].

Подібно Л. Регуш називає проблеми розвитку підлітків, а саме: психічний стан, який вирізняється наявністю суперечностей у взаєминах однолітків, у самосприйнятті і самоставленні; емоційне переживання життєвих негараздів та усвідомлення їхньої проблематичності; прагнення вирішити проблемні ситуації [192].

Підсумовуючи окремі думки науковців, спробували виділити сучасні проблеми у вихованні школярів підліткового віку, які потребують вирішення:

1. Понижений, аморфний інтерес до навчання, неухважність до надбань української культури, її особливостей, ментальності українців;
2. Несприятливі умови виховання в сімейному середовищі.
3. Уразливість до негативних впливів оточуючого середовища.
4. Недостатня самостійність, нерозвиненість почуття обов'язку, відповідальності.
5. Нестабільність у засвоєнні соціальних норм і загальнокультурних цінностей тощо

Розв'язання означених психофізіологічних і морально-етичних проблем виховання сучасних підлітків є надважливим завданням для педагогів, у тому числі учителів музичного мистецтва, і до цього процесу потрібно залучати всілякі традиційні й нетрадиційні засоби. Відповідно виникає потреба в підготовці майбутніх педагогів-музикантів до використання різних дієвих методик, форм і методів стимулювання інтересу школярів до навчання розвитку їх творчої активності, формування ціннісних орієнтацій.

Як стверджують науковці-психологи [207, с. 215–216] для особистісного зростання підлітка особливого значення мають отримані в процесі навчання знання, що забезпечують розширення світогляду. У підлітковому віці виразно виявляється самостійна спрямованість на пошук нових знань про свій край, державу, її історію та культуру. Школярі такого віку швидко відгукуються на пропозиції стосовно організації екскурсій, поїздок на виставки, відвідування музеїв, заняття в різних гуртках тощо. Саме тому, вважаємо, що різнобічне вивчення дзвонарської культури швидше спонукатиме учнів-підлітків до творчості, сприятиме формуванню в них духовно-моральних, мистецько-естетичних якостей.

Потреба в удосконаленні професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів впливає також із нових вимог, що відображені в Державних стандартах базової і повної загальної середньої освіти (2012) [65], законі України «Про вищу освіту» (2016 р.) [80], концепції «Нової української школи» (2016 р.) [165], Національній доктрині розвитку освіти (на 2012–2021 рр.) [164]. У цих та інших нормативних документах акцентується на необхідності підготовки вчителя як компетентного фахівця, зорієнтованого на формування цілісної, всебічно розвиненої особистості дитини, здатного до виховання в неї морально-духовних якостей, інтересів, що складають вселюдські цінності. Саме тому увага науковців прикута до віднайдення таких засобів, зокрема змісту, форм і методів, які б забезпечили якісну різнобічну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва.

Важлива місія педагога-музиканта полягає у піднесенні естетичного виховання школярів на більш високий рівень і це стосується як навчального процесу, так різних форм позакласної роботи з музичного виховання. Не випадково А. Вільчковська характеризує вчителя музики як ініціатора ідей, спрямованих на підвищення ефективності вирішення завдань виховання музичної культури учнів на уроках та позакласних заняттях [33, с. 315–316]. На погляд Н. Овчаренко, вчитель музичного мистецтва – це висококультурна, високоосвічена творча особистість, здатна формувати в учнів музичні знання, вміння, навички та ціннісне відношення до музичного мистецтва [168, с. 44].

Доповнюємо означене поняття такими якостями як: прагнення до самоосвіти, саморозвитку, різнобічної освіченості, формування дослідницької позиції в професійній діяльності та використання в роботі зі школярами підліткового віку інноваційних методик.

Значна кількість досліджень, що стосуються покращення підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, переконливо свідчить про потребу й ефективність виховання школярів засобами різних видів мистецтва. Сучасні науковці активно працюють у напрямку винайдення нових засобів, методів і форм стосовно виховання підлітків.

Приміром, на думку М. Гагаріна, виховання морально-естетичних почуттів школярів покращиться при використанні засобів української народної казки [50], В. Драченко досліджує виховання морально-ціннісних орієнтацій підлітків засобами творів світової художньої культури [67]; У. Дутчак вважає, що виховання підлітків засобами арт-терапії сприятиме кращому естетичному вихованню [75]; В. Колкунова переконана, що моральна вихованість старших підлітків покращиться в умовах поліетнічного учнівського середовища [109], В. Левицька вивчає художньо-естетичне виховання молоді засобами мистецтва [136].

Виховання морально-естетичних почуттів у школярів засобами народної музичної творчості в контексті підготовки майбутніх учителів музики вивчає В. Процюк [188]; використання засобів музейно-педагогічної діяльності у

загальноосвітніх навчальних закладах стало об'єктом дослідження Н. Пусепліної [189]; Ю. Степура вважає, що соціальне виховання учнів покращиться за умов використання засобів естетотерапії) [213]; педагогічні умови патріотичного виховання школярів засобами народного танцю визначила Н. Чашечнікова [230]) та ін.).

Розглянемо означені підходи конкретніше. На переконання У. Дутчак в естетичному вихованні підлітків важливе значення має використання засобів арт-терапії (малюнок, музика, поезія, танець). Вони сприяють осмисленню школярами художньо-естетичної інформації, особистому переживанню її, вільному вираженню свого внутрішнього світу. Завдяки цим засобам в учнів збагачується естетичний досвід спілкування з мистецтвом, духовні потреби, формується ціннісне ставлення до його зразків [73, с. 8].

Ю. Степура стверджує, що естетотерапія відіграє важливу роль у вихованні гармонійно розвиненої особистості й естетотерапевтична компетентність має бути невід'ємним елементом професійної майстерності майбутніх педагогів. Дослідниця акцентує на таких засобах виховання: мистецькі (фототерапія, музикотерапія, арт-терапія, казкотерапія та бібліотерапія), ігрові (ігрова терапія, лялькотерапія, пісочна терапія), соціально-корекційні (логотерапія, групова психолого-педагогічна терапія, сміхотерапія) [213].

На переконання Л. Москальової, прагнучи виховати у майбутнього вчителя музики і художньої культури моральні якості, важливо скеровувати процес їхньої фахової підготовки на формування готовності сприймати, засвоювати і використовувати у майбутній педагогічній діяльності твори музичного мистецтва з глибоким моральним змістом, які сприяють формуванню ціннісних орієнтацій учнів і де превалюють високі взірці національного сакрального мистецтва, органічно пов'язаного з українськими традиціями [158, с. 2].

Отже, з використанням напрацювань дослідників щодо вдосконалення навчально-виховного процесу ЗЗСО пропонуємо свої шляхи розв'язання

проблем виховання школярів підліткового віку, а саме використання в роботі з ними педагогічних засобів дзвонарської культури.

Оновлений зміст навчання та виховання, використання нетрадиційних форм і методів на уроках музичного мистецтва й позакласній роботі краще стимулюватимуть підлітків до прояву творчості, зацікавленого пізнання минулого свого народу, основ його духовності. Стає зрозуміло, що різнобічно розвинутий учитель повинен уміти застосовувати в освітній роботі з учнями педагогічний потенціал дзвонарства, як одного з засобів їхнього виховання.

Кампанологічні дослідження посприяли нагромадженню низки різноманітних виховних засобів. Оскільки сучасними науковцями ще не визначено змісту поняття «засоби дзвонарства», тому вважаємо за потрібне провести власний аналіз розуміння цієї дефініції, уточнивши її сутність.

Категорія «засіб» означає прийом або певну спеціальну дію, що уможливорює здійснення чи досягнення мети. Засіб служить знаряддям у певній дії, справі [32].

У словнику, педагогічні засоби – це матеріальні об'єкти й предмети духовної культури, що призначені для організації та здійснення педагогічного процесу. Вони виконують функції розвитку та виховання учнів, а також різних видів діяльності: праця, ігри, навчання, спілкування, пізнання [108, с. 322–323]. На думку І. Зайченко, засоби виховання тісно пов'язані з методами і прийомами, оскільки засіб – це вже не прийом, але ще й не метод, хоча методи виховання стають засобами, якщо вони є компонентами виховного процесу. Серед його засобів науковець виділяє такі: наочні посібники, твори образотворчого й музичного мистецтва, література, журнали, кіно, театр, виставки, музеї, художня самодіяльність, ЗМІ, різні види діяльності (навчання, ігри, праця), педагогічна техніка (мовлення, міміка, рухи), різноманітні предмети культури і природи, цікавий співрозмовник тощо [79, с. 308–309].

Сукупність вищезазначених засобів доповнимо широким арсеналом засобів дзвонарства. Утім, для кращого впливу на підростаючу особистість доречно використовувати систему засобів дзвонарства, адже виховний

потенціал одиничного засобу виховання обмежений. Як підкреслюється, чим більший вибір засобів, тим ефективніший результат виховання [79, с. 327].

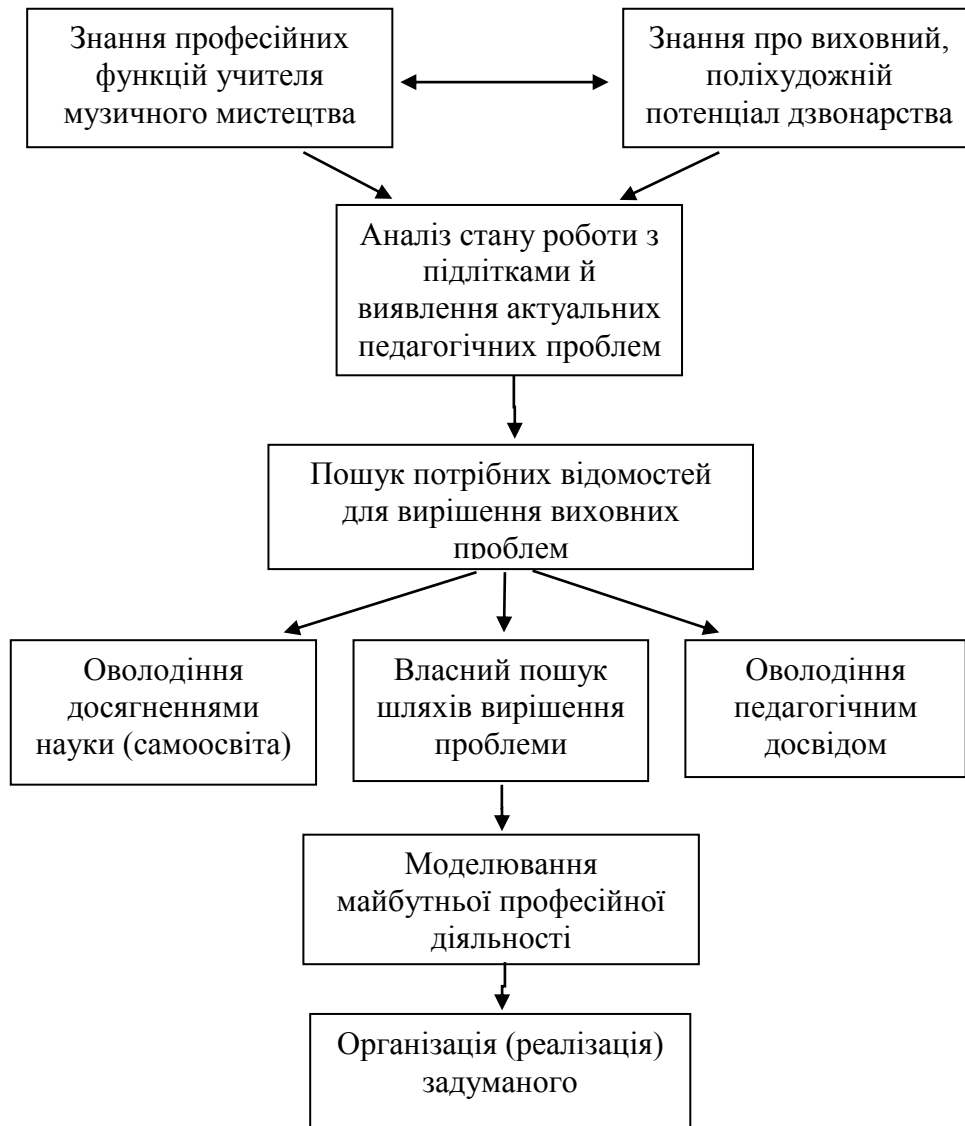
При вивченні дзвонарства в його різних іпостасях, майбутні педагоги набувають умінь критично оцінювати й інтерпретувати явища дзвонарської культури від минулого до сучасності, краще усвідомлюють роль традицій та інновацій. У процесі сприймання музики дзвонів у студентів розвивається емоційно-почуттєва сфера, уміння аналізувати, давати естетичну оцінку музичним зразкам дзвонарського мистецтва. На основі цього формується дбайливе ставлення до народних традицій, дзвонарства рідного краю, власної культури й надбань інших культур, розуміння значущості дзвонарського мистецтва для соціокультурного розвитку.

Підвищення рівня компетентності студентів у царині використання дзвонарського мистецтва в роботі з підлітками включає оволодіння майбутніми вчителями знанням педагогічного потенціалу дзвонарства. Включення відомостей про нього в нормативну й практичну складову освіти уможливить усунення суперечностей між засвоєнням студентами теоретичних знань та їхнім практичним використанням для розв'язання конкретних життєвих завдань [88, с. 41–45].

Із метою реалізації зазначеного на рис. 1.1 в практичній діяльності майбутніх учителів музичного мистецтва вважали за потрібне опрацювати навчальні плани та робочі програми навчальних дисциплін підготовки студентів за напрямом 014 Середня освіта (Музичне мистецтво) Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка (цикл загальної і професійної підготовки), ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» (цикл професійної та практичної підготовки), Рівненського гуманітарного університету (цикл загальної і професійної підготовки), Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк) (цикл загальної і професійної підготовки), Полтавського державного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (цикл загальної і професійної підготовки) та Чернівецького національного

педагогічного університету імені Юрія Федьковича (цикл загальної і професійної підготовки).

Рис. 1.1

Результати аналізу навчальних планів і програм названих ЗВПО показали, що предмети, які вивчаються майбутніми вчителями музичного мистецтва можна доповнити темами, що ознайомлять студентів із дзвонарством. Це такі навчальні дисципліни як: «Історія України», «Історія української культури», «Історія сучасної української музики», «Історія української та зарубіжної музики», «Мистецьке краєзнавство», «Українська художня культура», «Теорія та практика хорових дисциплін (хоровий клас)», «Теорія та практика хорових дисциплін (хорознавство)», «Методика музичного виховання», «Теорія та

методика викладання дитячого музичного фольклору в ЗОШ», «Основний музичний інструмент», «Оркестровий клас» і «Навчально-педагогічна практика». Запропоновані змістові доповнення детально описані в підрозділі 3.1.

Потребу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства визначали за такими критеріями:

- 1) вимоги суспільства до оновлення форм, методів і засобів виховання підростаючої особистості;
- 2) сучасні проблеми у вихованні школярів підліткового віку;
- 3) інтерес і бажання школярів вивчати дзвонарську культуру;
- 4) відсутністю відомостей про дзвонарство у навчально-методичному забезпеченні;

5) потребами ЗЗСО в підготовлених учителях музичного мистецтва до використання педагогічних засобів дзвонарства в роботі з підлітками.

Із метою з'ясування інтересу й бажання школярів підліткового віку пізнавати та вивчати дзвонарську культуру, провели опитування учнів підліткового віку (55 осіб) ЗЗСО № 1, 2 і № 5 м. Кременця. Анкети містили питання стосовно знань про народні звичаї, традиції використання дзвонів і дзвонінь, про їх опис у народній творчості та літературі, зокрема, бажання підлітків дізнатися про дзвонарство (додаток Б).

Так, на питання *які ви знаєте народні прислів'я та приказки про дзвони чи дзвоніння?* 82 % опитаних не назвали жодного, а 18 % написали лише одне, що свідчить про слабку обізнаність учнів у цьому напрямку. За результатами відповідей на питання *назвіть народні звичаї, традиції пов'язані з дзвонарством?* підлітки показали трохи кращі знання: 55 % назвали великі християнські свята (Пасха, Різдво), 3,5 % написали про лікувальну функцію дзвонінь, а 41,5 % не знають таких. Відповіді на наступне питання *чи хотіли б ви більше дізнатися про дзвонарство?* засвідчили, що переважну більшість школярів цікавлять відомості про дзвонарство. Так, 24 % реципієнтів зауважили, що дуже хочуть, 63 % відповіли – так, 8 % не визначилися з

відповіддю і лише 5 % відповіли – ні. Серед відомостей про дзвонарство, які особливо цікавлять учнів зазначимо такі: історію виникнення дзвонів, їхню вагу, силу звуку, й для чого б'ють у дзвони [44, с. 83–87].

Отже, результати опитування засвідчують про те, що дзвонарська культура викликає в школярів підліткового віку значний інтерес. Водночас, вони мають бажання дізнатися багато цікавинок про дзвони й, що особливо важливо, пограти на них.

Виходячи з потреб і бажань школярів вивчати дзвонарство, проаналізували діючі програми й підручники з музичного мистецтва 5–7 класи (автори Л. Кондратова; Л. Масол, Л. Аристова; Л. Масол, О. Гайдамака). Проведене вивчення показало, що в них практично відсутні відомості про дзвонарство. Однак, зазначимо, що автори посібника для 6 класу Л. Масол і Л. Аристова подають деякі відомості про дзвонарство в темі «Камерно-інструментальна музика», в інших темах така інформація відсутня. Тому, гадаємо, що цього недостатньо для сформованості в підлітків інтересу до багатой дзвонарської культури України й рекомендуємо доповнити зміст навчальних предметів «Музичне мистецтво» та «Мистецтво» темами про дзвони та дзвоніння.

Погодимося з міркуванням В. Черкасова, що зміст загальної музичної освіти є своєрідною моделлю формування музичної культури особистості й передбачає навчання, виховання та самовиховання молоді засобами різних видів мистецтва як на уроках, так і в позааудиторній діяльності [233, с. 155]. Підтвердження його думки знаходимо в чинній програмі «Мистецтво» 5–9 класи», де відзначена потреба опанування учнями різними видами мистецтва. У такому процесі формуються міжпредметні естетичні компетентності – здатність учня орієнтуватися в естетичних нормах різних сфер соціуму відповідно до сформованих ідеалів і цінностей, системи інтегрованих мистецьких знань і досвіду [163, с. 5].

Серед завдань, зазначених у програмі, акцентовано на потребі виховання в учнів емоційно-ціннісного ставлення до мистецтва й дійсності, розвитку

мистецьких інтересів, формуванню системи художніх знань. Саме вона відображає видову специфіку й взаємодію мистецтв. Тому вважаємо, що вирішенню цих завдань допомагатиме включення в систему навчально-виховного процесу ЗЗСО відомостей про складові дзвонарської культури.

Вивчення дзвонарства на уроках музичного мистецтва можливе в різних інтерпретаціях. Приміром, С. Галат наголошує, що музикування на ударних інструментах, зокрема, дзвониках, є відмінною виконавчою платформою до презентації ритму, мелодії, кольору, динаміки й артикуляції. Адже, ці ідіофони мають «незліченні можливості музичної мови в мелодичній і ритмічній площині, створюють багаті сонористичні поєднання, а також є джерелом індивідуального, відмінного за багатьма параметрами звучання» [254, с. 199].

Дослідниця Л. Ороновська вважає, що всі види мистецтва народжуються з єдиного джерела – реального життя. Воно однаковою мірою живить творчість композитора, письменника, маляра чи живописця. Відтак, очевидним стає зв'язок між цими видами мистецтва й життям. Погоджуємося з думкою вченої про те, що під взаємоінтеграцією мистецтв на уроці музики здебільшого розуміють використання творів різних видів мистецтв для вирішення навчально-виховних завдань [173, с. 51].

Отже, майбутній педагог-музикант має усвідомити, що різні види мистецтва, зокрема й дзвонарське, не відокремлені, а взаємопов'язані. Пізнання одного виду мистецтва сприяє глибшому сприйманню та розумінню інших його видів мистецтва, що розширює тезаурус і світогляд студентів. Із такого усвідомлення в майбутніх учителів швидше появиться віра у своєрідний педагогічний потенціал дзвонарства й легше буде формувати у студентів готовність до виховання школярів його засобами.

Запорукою позитивного ставлення майбутніх педагогів-музикантів до вивчення дзвонарської культури є зацікавлення цією проблемою викладачів музично-педагогічних спеціальностей ЗВПО. Із метою отримання такої інформації опитали 20 педагогів та 15 учителів музичного мистецтва (додаток В, Г). Нас цікавили думки стосовно проблеми: *чи потрібно готувати*

майбутніх учителів музичного мистецтва до використання дзвонарства у вихованні учнів-підлітків? За результатами аналізу відповідей 80% респондентів виразили позитивне ставлення до означеного питання. Серед найбільш характерних висловів викладачів ЗВПО наведемо такі: вчитель музичного мистецтва повинен бути різнобічно розвиненим у всіх галузях мистецтва; оскільки, дзвонарство – це національні традиції, звичаї українців, то необізнаність майбутніх педагогів з ними є ознакою їхньої непрофесійності; музика дзвонів сягає глибокої давнини і виступає джерельною основою музичної культури світу; відродження дзвонарства уможливить ґрунтовніше осмислення семантики дзвонінь; сприйняття музики дзвонів, як складової музикознавства, потребує відповідних знань задля використання її у фаховій підготовці майбутніх учителів музики; дзвонарська культура є невід’ємною частиною сакральної культури України та елементом обрядових традицій українського народу, самотутнім оберегом духовності та ін.

Не менш важливим питанням вважали: *як викликати в майбутніх педагогів бажання вивчати дзвонарство?* У відповідях науково-педагогічні працівники висловили низку слушних порад, тому подаємо найбільш істотні з них. Так, 35% опитаних переконані, що студентів потрібно включати до участі у різноманітні культурно-масові заходи (вертепи, церковні хори, підбирання музичних зразків із звучанням дзвонів для сприймання). Пізнавальний інтерес майбутніх педагогів-музикантів до дзвонарства викликатимуть відомості про його історію, дослідження позитивного впливу музики дзвонів на фізичне та духовне здоров’я особистості, очищення її енергетичного поля, аури. Відносно невелика частина респондентів (10%) стверджують, що кампанологічні відомості повинні бути включені до таких навчальних предметів як: «Педагогіка», «Методика виховної роботи», «Методика музичного виховання» тощо. Переважна більшість респондентів (55%) пропонують організовувати екскурсії до дзвіниць, де студенти матимуть можливість наочно побачити і почути майстерне дзвоніння, роз’яснювати їхнє канонічне значення тощо.

Наведемо найбільш характерні відповіді на чергове запитання: *які ефективні методи і форми доречно використовувати у підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства?* Більша частина студентів (70%) переконані, що потрібно включити в навчальний процес спецкурс, факультативи тощо. Решта викладачів (30%) пропонують проводити екскурсії, бесіди із дзвонарями, а також відвідати фестивалі дзвонарського мистецтва та ін.

Здійснене опитування засвідчило позитивне ставлення та інтерес майбутніх учителів музичного мистецтва до використання засобів дзвонарства у професійній підготовці. Тому, у започаткованому дослідженні вперше окреслено сутність педагогіки дзвонарства.

Отже, завданням наступного підрозділу є розкриття виховного потенціалу вищезгаданої педагогіки, обґрунтування її цілей, змісту, методів та форм впливу на особистість, що розвивається, зокрема, визначення закономірностей та принципів виховання дзвонарським мистецтвом, виділення його виховного, естетичного потенціалу.

1.3. Сутнісні особливості педагогіки дзвонарства

Основою цього етапу дослідницької роботи стала ідея про те, що використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства в роботі з учнями підліткового віку вимагає визначення особливостей цього процесу. Отож, важливо розглянути сутнісну характеристику базових дефініцій дослідження, визначити й обґрунтувати їхній зміст, а саме: «дзвін», «кампанологія», «дзвонарство» та «педагогіка дзвонарства».

Дзвони є унікальним явищем матеріальної і духовної культури українського народу, важливими пам'ятками писемності, музичними інструментами з групи ідіофонів, а також високомайстерними витворами художнього відливання, механічних систем, що загалом, творить їхню обов'язковість між приналежностями церковного храму [124, с. 8].

Аналіз джерелознавчих і дослідницьких студій XIX–XX ст. в Україні, а також результати практичного досвіду дозволяють нам стверджувати про зростання престижу вивчення дзвонарства і зародження на цій основі національної кампанології. Як наголошує Б. Кіндратюк, науковці звернули увагу не лише на окремі пам'ятки дзвонівидливництва, а й на їхні реквізиції, канонічне застосування бил і дзвонів, значення споруд для них і мистецтво дзвонарів. Знаменно, відзначає дослідник, що на тих землях, які були під владою Росії, майже не оприлюднювали матеріали українською мовою, що ускладнювало правдиві описи історії дзвонів, формування спеціальної термінології. Надрукувати українознавчі кампанологічні дані вдавалося швидше на землях під владою Австро-Угорщини. У таких матеріалах представлено характерні особливості українського дзвонарства. До цього долучилися дослідження українців в еміграції, що, згодом, знайшли узагальнення в спеціальних працях. Завдяки дослідницьким пошукам вибудовувалося наукове уявлення про дзвонарську культуру України, багатство її складових [124, с. 38–39].

У довідниковому виданні знаходимо два визначення поняття дзвони – церковне та світське. В першому – це сигнальний ударний інструмент, у формі виготовленої зі спеціальної бронзи груші. Звук певної висоти зі складним рядом обертонів видобувається за допомогою розгойдування підвішеного всередині серця (била, язика), що забезпечує рівномірність ударів. У другому – це оркестровий ударний інструмент із родини ідіофонів, який є набором металевих трубок – дзвонів різного розміру, вільно підвішених на перекладині й відносно настроєних. Повний набір оркестрових дзвонів охоплює дві октави хроматичного звукоряду – від С до с1. У словнику подано тлумачення поняття дзвіночки (італ. campanelli) – ударний інструмент з родини ідіофонів, що має визначену висоту звука і складається з ряду металевих пластинок, вільно закріплених на брусках у два ряди (іноді називають металофоном) [247, с. 66].

В «Українській музичній енциклопедії» гасло «дзвін» Б. Працюк описує як ударний інструмент і розповідає про його виготовлення зі спеціальної

бронзи (сплав міді й олова); про місце, яке він посідає між інструментами; про складний звуковий спектр тощо [185, с. 606–607].

На переконання Л. Черкаського дзвін є інструментом, який виготовлений у формі порожнистої, зрізаної знизу груші, а в його середині підвішено язик (ударник) [234].

Наголошуючи на освітніх можливостях дзвонарства в педагогічній роботі зі школярами-підлітками зазначимо, що ця проблема є відносно новою. Отож, потреби науки й практики зумовлюють застосовування інформації з української кампанології (дзвонознавства) – науки про дзвони та всього, що ними зініційоване, а також пошуки ефективних методів і форм підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва [42].

Українська кампанологія, як порівняно молода наука, перебуває на початковому рівні розвитку. Учений-кампанолог О. Ярешко подає її визначення у двох розуміннях: вузькому та широкому. У першому – це наука про дзвони й дзвоніння [249, с. 6], у другому – це комплексна наука з багатьма розгалуженнями. Кожне з визначень наповнене цікавими відомостями та віднайденими фактами, які укладаються в певну тенденцію задля їхнього об'єднання. Відтак, галуззю дослідження кампанології розглядають всі грані дзвонарства в найширшому розумінні цього поняття [249, с. 15].

На основі широкого кола наукових джерел розвиток дзвонарства в історії української культури охарактеризував Ю. Ясіновський. У другому томі новітнього видання «Історія української культури» дзвонарському мистецтву присвячено окремий підрозділ. Дослідник розуміє під дзвонарським мистецтвом церковні й світські функції дзвонів, мистецтво гри на дзвонах, передачу з покоління в покоління звичаю вміння дзвонити, порядок і способи биття у дзвони, а також зазначає про попередників дзвонів – била та клепала [250, с. 332–333]. Згодом, Б. Кіндратюк наведені відомості об'єднує в поняття «дзвонарська культура» і охоплює в її змісті значно ширше коло складових. Відповідно, дефініції «дзвонарська культура», «дзвонарське мистецтво», «дзвонарство» науковець обґрунтовує синонімами [124].

Різні аспекти побутування дзвонів – від виготовлення та функціонування до відображення їх у народній культурі, творчості майстрів візуальних мистецтв, письменників і композиторів досліджує *кампанологія* [123, с. 1]. Поділяємо твердження Б. Кіндратюка щодо дзвонарської культури, яка поєднує усі види діяльності: відливання дзвонів, виготовлення бил, клепал; будівництва споруд для них, фундування на це коштів; збереження та розповсюдження дзвонів, збирання їхніх комплектів; церковну і світську функцію дзвонів; підготовку дзвонарів, створення ними музичних дзвонарських композицій; функціонування дзвонарства в суспільно-побутовій, церковно-сакральній і народно-обрядовій сферах; підготовку дзвонарів і мистецтво творення ними дзвонарських композицій; відображення поліфункціоналізму дзвонарства в музиці, і аж до красного писемства та візуальних видів мистецтва [123, с. 42]. Визначене унаочнено схемою (рис. 1.2.).

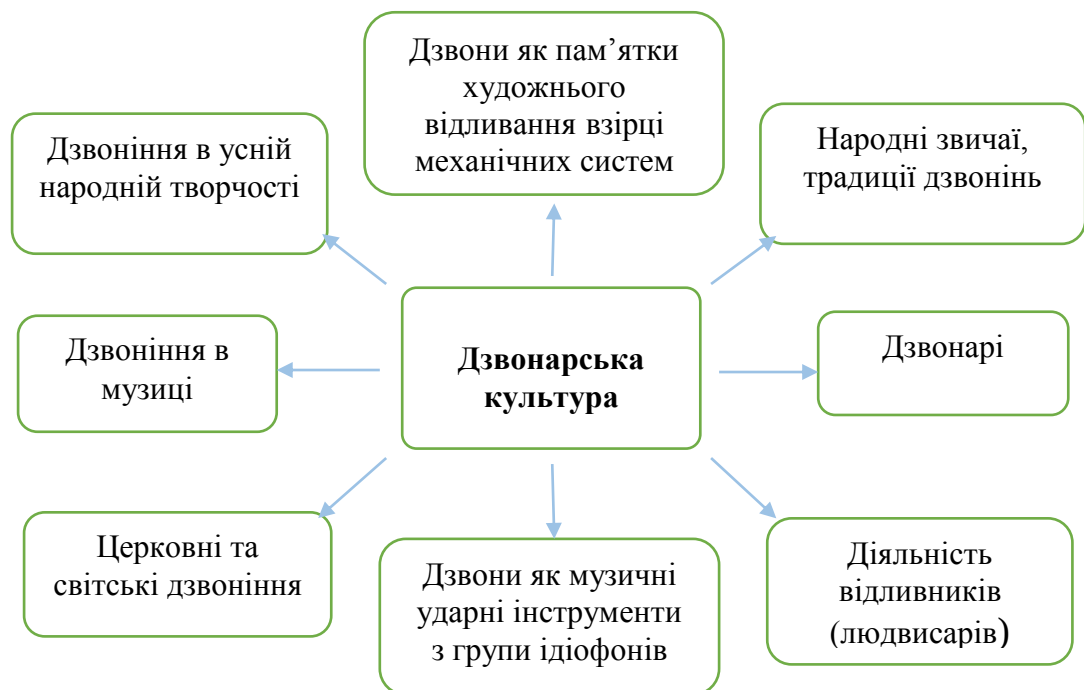

Рис. 1.2.

Отже, в започаткованому дослідженні використовуємо поняття «дзвонарство», «дзвонарська культура», «дзвонарське мистецтво», і розглядаємо їх синонімами кампанології. Натомість майстерне виконання

дзвонарських композицій (світських, канонічних чи уставних дзвонінь) розуміємо як «мистецтво дзвоніння».

Усталено в українській науці розуміють педагогіку як науку про навчання та виховання підростаючих поколінь [52, с. 250].

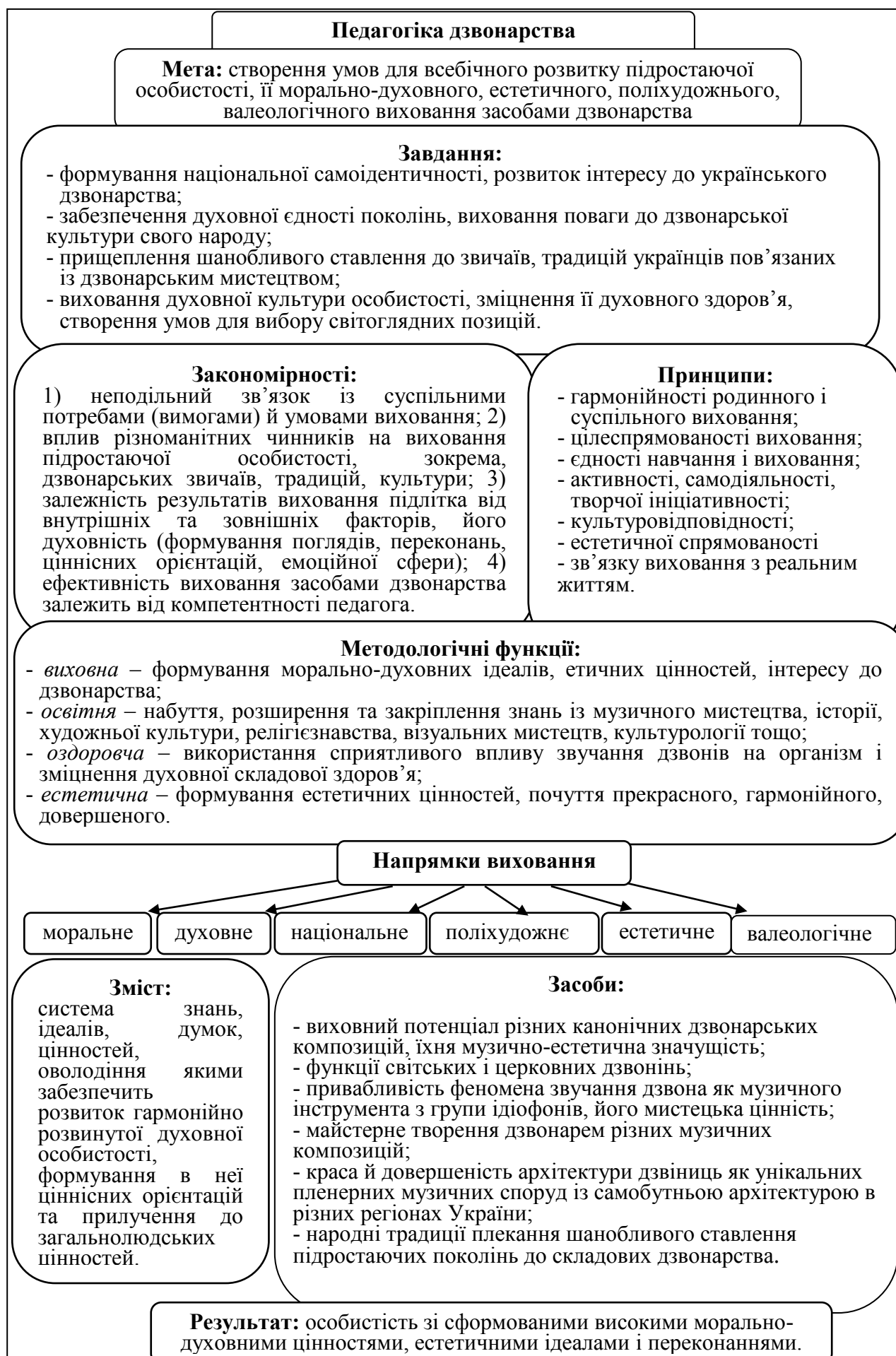
Відтак, поняття «педагогіка дзвонарства» ми тлумачимо як освітньо-виховні можливості складових дзвонарської культури, її структурної моделі (виготовлення бил, клепал, відливання дзвонів, будівництво споруд для них, збереження та розповсюдження дзвонів, функціонування дзвонарства в суспільно-побутовій, церковно-сакральній і народно-обрядовій сферах, підготовка дзвонарів і мистецтво творення ними дзвонарських композицій, відображення дзвонарства в народній культурі, красному письменстві, візуальних видах мистецтва та музиці) [43]. Використання відомостей про них сприятиме формуванню ціннісних орієнтацій особистості.

Для кращого розуміння сутності педагогіки дзвонарства створили її модель, а в її основу заклали виховні функції дзвонарства (рис 1.3).

Застосування моделі педагогіки дзвонарства в школі на уроках мистецтва стане ефективним тоді, коли вона буде підпорядкована певним освітнім цілям і завданням, які неможливо реалізувати засобами інших навчальних дисциплін. Розглянемо ширше пропоновану модель педагогіки дзвонарства у підготовці фахівця відповідно до цілей, змісту, методів і засобів навчання та виховання підростаючої генерації.

Мета виховного процесу полягає в передачі новим поколінням суспільно-історичного досвіду, забезпеченні цілеспрямованого впливу на свідомість і поведінку задля формування відповідних установок, понять, принципів і ціннісних орієнтацій людини [242, с. 74].

Відтак, мету педагогіки дзвонарства вбачали у всебічному розвитку особистості, забезпеченні її морально-духовного, національного, поліхудожнього, естетичного та валеологічного виховання. До основних завдань педагогіки дзвонарства віднесено такі: 1) формування національної самоідентичності, розвиток інтересу до феномену дзвонарства; 2) забезпечення

духовної єдності поколінь, збереження та збагачення українських культурно-історичних надбань; 3) прищеплення шанобливого ставлення до звичаїв, традицій українців; 4) зміцнення духовного здоров'я особистості, створення умов для вибору нею своєї світоглядної позиції. Особлива роль педагогіки дзвонарства полягає у формуванні мистецько-естетичної та валеологічної культури школярів.

Навчально-виховний процес, як закономірний і послідовний на думку В. Марківа, полягає й у виявленні закономірностей та уможливорює визначення норм, які регламентують структуру, зміст і методику організації виховання, що надалі забезпечує досягнення очікуваних результатів [150, с. 22]. Нами конкретизовано окремі закономірності виховання засобами дзвонарства в річищі започаткованого наукового пошуку, а саме: – виховання підростаючої особистості під впливом найрізноманітніших чинників, серед яких дзвонарські звичаї, традиції, культура; – залежність результатів формування особистості від виховного впливу на її внутрішній світ (формування поглядів, переконань, ціннісних орієнтацій, емоційної сфери) відомостями про складові дзвонарської культури; – ефективність виховання засобами дзвонарства залежить від компетентного в цій галузі майбутнього вчителя музичного мистецтва.

Сутність означених закономірностей відображено у принципах виховання засобами дзвонарства, а їхніми основними характеристиками, на нашу думку, слід розглядати такі: спрямованість на досягнення мети виховання підлітків у сучасних умовах розвитку суспільства; формування всебічної та гармонійно розвиненої особистості, громадянина своєї держави з активною життєвою позицією та почуттям поваги до національної культури, історії кожного народу.

Узагальнюючи сучасні методологічні й теоретичні підходи до обґрунтування системи принципів виховання, що утверджуються ураховуючи його закономірності нами визначено систему принципів педагогіки дзвонарства.

Перший – гармонійності родинного і суспільного виховання, передбачає виховання засобами дзвонарства, що починається в сім'ї і продовжується в

школі, адже музика дзвонів супроводжує дитину вже від її народження й упродовж всього подальшого життя;

- цілеспрямованості – утверджує початок виховної діяльності з визначення мети. Відповідно, виховання засобами дзвонарства спрямоване на збагачення особистості духовно-моральними, мистецько-естетичними цінностями, збагачення та закріплення знань з історії, української літератури, музикознавства, культурології, краєзнавства, релігієзнавства тощо;

- єдності навчання та виховання – означає, що в педагогічному процесі вирішальне значення має використання на уроках музичного мистецтва засобів дзвонарства під час опанування не лише знаннями, уміннями та навичками, а й найкращими моральними рисами людини;

- активності, самодіяльності й творчої ініціативності – формування інтересу і поваги учнів до дзвонарської культури загалом та її окремих складових (погляди, переконання, мотивація навчально-пізнавальної діяльності, активність у дослідженні дзвонарської культури рідного краю), зокрема;

- культуровідповідності – неподільність виховання з культурними надбаннями людства й рідного народу; знання про загальнолюдські багатства в царині духовної та матеріальної культури, про особливості розвитку й становлення дзвонарської культури, її взаємозв'язки із загальнолюдською; знаннями народу в царині дзвонарства; забезпеченням духовної єдності і спадкоємності поколінь;

- естетичної спрямованості – опертя в процесі навчання на досягнення мистецько-естетичної цінності художніх витворів дзвонарства, формування схильності учнів і студентів до його сприймання як явища із величезним потенціалом втілення прекрасного в житті людини;

- зв'язку виховання з реальним життям – проведення занять, виховних годин, відзначення традиційних релігійних свят і подій, прогнозування ознайомлення з використанням церковних і світських дзвонів у повсякденному житті українців.

До методологічних функцій педагогіки дзвонарства віднесено такі: *виховну* – формування морально-духовних ідеалів, етичних вартостей, інтересу до дзвонарства; *освітню* – опанування, поглиблення та закріплення знань із музичного мистецтва, історії, художньої культури, релігієзнавства, візуальних мистецтв, культурології тощо; *оздоровчу* – використання сприятливого впливу звучання дзвонів на стан організму і зміцнення духовної складової здоров'я; *естетичну* – формування естетичних цінностей, почуття прекрасного, гармонійного, довершеного.

У руслі прикінцевої мети нами визначено такі його напрямки: *моральне, духовне, національне, поліхудожнє, естетичне, валеологічне.*

По цьому *моральне виховання* розглядаємо як систематичне і цілеспрямоване формування моральної свідомості, розвиток почуттів, вироблення навичок та звичок моральної поведінки. Опираючись на визначення В. Марківа, моральне виховання слід здійснювати шляхом щоденного впливу середовища, гуманізації міжособистісних стосунків, залучення до системи національно-культурних цінностей, відпрацювання простих якостей особистості [150, с. 106]. На моральний розвиток особистості впливає християнське виховання, що передбачає знання з історії розвитку релігії, а також дзвонарської культури.

Духовне виховання трактували як узалежене від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, які формують світоглядні системи, життєві цінності [151, с. 19]. Віддавна церковні дзвоніння були символом духовності й уособленням духовного життя особистості, її душі. У сучасному житті щораз менше використовують обрядові форми дзвонінь, відтак відбулися зміни в їхньому сприйнятті людиною, поступово забуваються народні дзвонарські звичаї та обряди. Отож, важливого значення у духовному збагаченні підлітків набуває використання сприйняття звучання дзвонарських композицій дзвонів, переосмислення їхнього семантичного значення.

Національне виховання, як історично зумовлену і створену в народі сукупність ідеалів, поглядів, переконань, традицій, звичаїв та інших форм

соціальної поведінки, спрямовували на організацію життєдіяльності молодого покоління, засвоєння кращих зразків духовної і матеріальної культури нації [55, с. 142–143]. Її складовою розглядали українське дзвонарство. Відповідно формували національну свідомість особистості, повагу до національних культурних надбань і намагання досягти духовної єдності поколінь.

Розвиток естетичних смаків у підлітковому віці вирізняється здатністю до оцінювання пам'яток дзвонарської культури. Адже дзвін є високохудожнім витвором мистецтва, що продукує цінну інформацію. Відтак, *естетичне виховання* засобами дзвонарства сприятиме формуванню здібностей повноцінного сприйняття підлітками та правильного розуміння ними прекрасного в дзвонарському мистецтві й житті, виробленню естетичних смаків й ідеалів.

Поліхудожнє виховання спрямовували на залучення учнів до вивчення дзвонарської культури в особливій формі художнього пізнання та творчості, а саме – у формуванні художньо-естетичного тезаурусу підлітків; накопиченні досвіду спілкування з різними видами мистецтв; розвитку музичних, художніх і загальних здібностей; активізації художньо-образного мислення; вихованні відповідних інтересів, смаків, морально-естетичних ідеалів, а також формуванні потреби в духовно-естетичному самовдосконаленні.

Валео-екологічне виховання школярів підліткового віку аналізували як процес формування ціннісно-орієнтованих установок на здоров'я та здоровий спосіб життя, побудованих як невід'ємна частина життєвих цінностей та загальнокультурного світогляду особистості [150, с. 163]. Враховували те, що людина є частиною природи, яка є виразником духовного, носієм духовних цінностей. Дзвонарські народні звичаї, традиції розглядали засобом плекання фізичного та духовного здоров'я підростаючого школяра.

Виховні функції педагогіки дзвонарства реалізуються в її *засобах*, які визначили певною сукупністю матеріальних і духовних надбань складових дзвонарської культури, що виражені в образній, наочно-дійовій, знаково-

сигнальній формі. Отож, їх можна використовувати в педагогічному процесі для вирішення низки виховних завдань.

З-поміж педагогічних засобів дзвонарства, в яких ураховані релігійний, мистецький, естетичний та оздоровчий потенціал, нами виокремлено такі:

- виховний потенціал різних канонічних дзвонарських композицій, їхня музично-естетична значущість;
- функції світських (биття на сполох, повідомлення про віче, відзначення плинності часу годинниковими дзвонами) і церковних дзвонінь (благовіст, дводзвін, тридзвін, передзвін, похоронне дзвоніння та ін.);
- привабливість феномена звучання дзвона як музичного інструмента з групи ідіофонів, його мистецька цінність;
- майстерне творення дзвонарем різних музичних композицій;
- краса й довершеність архітектури дзвіниць як унікальних плерерних музичних споруд із самобутньою архітектурою в різних регіонах України;
- народні традиції плекання шанобливого ставлення підростаючих поколінь до складових дзвонарства.

Відтак, виховання засобами дзвонарства уможливорює створення кращих умов для всебічного розвитку підлітків і формування покоління людей, здатних оберігати й примножувати цінності української національної культури. Отже, *виховання засобами дзвонарства* є цілеспрямованим процесом забезпечення духовно-морального, поліхудожнього, фізично-оздоровчого розвитку підростаючої особистості, формування певних поглядів, переконань та її ціннісних орієнтацій.

Сучасне українське виховання зорієнтоване на залучення молодого покоління до відродження традицій, звичаїв, активної участі в розвитку рідної культури, в якій представлено менталітет українського народу, а саме – його релігійність. Вона виявляється в різних формах буття, зокрема, у народній дзвонарській обрядовості. Таким чином, дзвонарську культуру, традиції, що формують загальнолюдські цінності розглядаємо складовою ментальності української нації.

Зміст виховання засобами дзвонарства убачали у формуванні цілісної системи ідеалів, цінностей, знань, а оволодіння ними спрямовували на забезпечення усебічного і гармонійного розвитку морально-духовних рис особистості, поваги до культурних і національних святинь. Як слушно стверджує О. Вишневський «народ лише тоді розвине національну зрілість, коли, не втрачаючи своєї національної самозосередженості, спиратиметься на загальнолюдські духовні цінності» [30, с. 209–211].

Вважаємо, що формування особистості ефективно відбувається лише за умови опертя на розроблений дослідником «Кодекс цінностей сучасного українського виховання» (додаток Г). Його було використано за зразок для окреслення ситуацій, у яких музикант-педагог застосовує виховні можливості відомостей про складові дзвонарської культури з метою плекання окремих цінностей.

Виховання підростаючої особистості засобами дзвонарства зумовлює можливості формування абсолютних, вічних цінностей: віри, любові, доброти, чесності, справедливості, щирості, милосердя, прощення, досконалості, краси. З-поміж основних національних цінностей «Кодексу» виокремлено любов до рідної культури, мови, національних свят і традицій, історична пам'ять, протидія антиукраїнській ідеології; серед громадянських – обстоювання міжетнічної справедливості, пошана до національно-культурних цінностей інших народів; сімейних – дотримання народних звичаїв, охорона традицій; особистісних – розвиток естетичних смаків і творчих естетичних здібностей, працьовитості й організованості, творчої активності; валео-екологічних – увага до власного фізичного та духовного здоров'я, ведення здорового способу життя.

Особливо важливим розглядали формування національних цінностей підростаючого українського покоління. У цьому контексті для студентів і школярів вважаємо корисною інформацію про те, що дзвони й дзвоніння поширювалися з Київської Русі. Саме тут переписували привезені з Візантії богослужбові книги, у яких занотовували регламентоване використання бил,

клепал і дзвонів. Такі й аналогічні відомості сприяли протидії антиукраїнській ідеології та забезпечували відтворення адекватних поглядів на історію.

Під час виховання національних цінностей, передовсім, акцентували увагу на потребі обстоювання міжетнічної справедливості, вдавалися до історії Львова, в якому українці з другої половини XIV ст. боролися за право на дзвоніння та свободу свого віросповідання. Прикладом формування цінностей сімейного життя слугувало традиційне відвідування богослужінь, і не лише під час великих християнських свят (Великдень, Різдво), а також сприймання музики дзвонів, що особливо об'єднувало та духовно зміцнювало сім'ю.

Поінформування школярів про оздоровчі властивості дзвоніння, лікувальний вплив феномену їхнього звучання, особливого ритму допомагало у формуванні валео-екологічних цінностей, зокрема, уваги до власного здоров'я, способів здорового стилю життя. Самокритичність, відчуття відповідальності укріплювали в свідомості підлітків шляхом ознайомлення з прислів'ями, приміром, для дзвонаря-початківця: «Добре дзвони або геть із дзвіниці», що свідчить про неабияку відповідальність дзвонаря за свою роботу. Плекання творчої активності здійснювали під час сприймання дзвонарських композицій, слідкування за їхнім розвитком, використання різних за вагою дзвонів і стимульовано школярів до самостійних спроб пограти на дзвонах, створити власні музичні композиції.

Таким чином, педагогіка дзвонарства передбачає передовсім, використання у навчально-виховній роботі з підлітками складових дзвонарської культури, які розглядали необхідними для їхнього всебічного і гармонійного розвитку. Дзвонарські народні традиції і звичаї охоплювали духовні, моральні, культурні, сімейні, оздоровчі цінності, що є значущими для підлітків в умовах сучасного шкільного виховання.

Однак, для успішної реалізації представлених виховних функцій дзвонарства все ж постає потреба у виокремленні й обґрунтуванні його поліхудожнього, оздоровчого потенціалу; встановленні полімистецьких взаємозв'язків дзвонарства з іншими видами мистецтва для формування в

майбутніх педагогів-музикантів системного, цілісного сприймання інтегрованих видів мистецтва.

1.4. Використання дзвонарства у вихованні школярів підліткового віку

Виховання підростаючої особистості слід забезпечувати на основі особистісно орієнтованого та компетентнісного підходів. Серед ключових компетентностей, якими повинні володіти школярі, виділимо обізнаність і самовираження у сфері культури й мистецтва, а також екологічну грамотність і здоровий спосіб життя [165, с. 12].

Обізнаність учнів із культурою та мистецтвом охоплює формування їхнього розуміння творів, формування мистецьких смаків, способів самостійного вираження ідей, досвіду і почуттів за допомогою мистецтва. Формування цієї компетенції розглядали в напрямі поліхудожнього виховання підлітків, їхнього ознайомлення із дзвонарством, його поліхудожнім потенціалом.

Щодо здоров'язбережувальної компетентності, то вона передбачає усвідомлення особистістю значення навколишнього середовища для її здоров'я і зміцнення бажання хотіти й уміти вести здоровий спосіб життя, раціонально використовували різні засоби збереження здорового тіла й духу в руслі оздоровчого потенціалу дзвонарства.

Для обґрунтування поліхудожнього та оздоровчого потенціалу дзвонарства у вихованні учнів вважали за необхідне з'ясувати значення поняття «поліхудожнє виховання», «поліхудожній, оздоровчий потенціал дзвонарства».

Як стверджує І. Бех розвиток особистості є багатофакторним процесом, який залежить від низки об'єктивних і суб'єктивних чинників. З-поміж об'єктивних – це соціально-історичні особливості, культурні традиції країни, її система освіти; суб'єктивних – особистісні якості педагогів, рівень їхньої педагогічної майстерності, психологічні особливості та ціннісні орієнтації учасників виховного процесу. Дослідник наголошує на тому, що ключовим

принципом виховання виступають ціннісні орієнтації. Його реалізація передбачає залучення дітей до тісної взаємодії з навколишнім світом і сприяння формуванню ціннісних ставлень до цього світу у вимірах сучасної культури [20]. Таким чином, зауважимо, що у формуванні ціннісних орієнтацій школярів важливе місце посідає поліхудожнє виховання засобами дзвонарства.

Термін «полі» (від грец. *poli*) – у складних словах відповідає поняттям «численний», «багато» [29, с. 1032]. У педагогіці термін «художнє виховання» є складовою естетичного, формування засобами мистецтва естетичного сприймання, розвиток мистецько-творчих здібностей в різноманітних галузях мистецтва, потреба особистості вносити в життя прекрасне [52, с. 354]. Мета художнього виховання полягає у розвитку інтересу до мистецтва, формуванні здатності сприймати, розуміти й оцінювати його твори, естетичної свідомості (смаки, погляди, потреби), уміння людини жити за законами краси. Таким чином, поліхудожнє виховання є морально-духовним, естетичним формуванням особистості шляхом використання у цьому процесі всіх видів мистецтва.

Результати аналізу науково-теоретичної та методичної літератури свідчать про те, що в останні роки науковці (О. Базелюк [7], О. Гайдамака [51], О. Ільченко [86], Л. Масол [153], Г. Падалка [176], О. Рудницька [195], Б. Юсов; Г. Шевченко [246] та ін.) зосередили свою увагу на поліхудожньому розвитку школярів підліткового віку, а їхнє залучення до різних видів мистецтв розглядають фактором художнього виховання. На думку Г. Падалки, профільне мистецьке навчання повинно «вписуватись» і органічно співвідноситись із поліхудожнім» [176, с. 13].

У пояснювальній записці до оновленої навчальної програми «Мистецтво» (5–9 класи) зазначено, що загальна мистецька освіта ґрунтується на принципах інтегративності, спрямованості на поліхудожнє виховання учнів. З-поміж наукових підходів, на яких ґрунтується опанування учнями мистецтва в ЗЗСО, вирізняємо інтегративний, який полягає у взаємодії різних видів мистецтва у межах освітньої галузі й зумовлює пошук міжпредметних зв'язків із

предметами інших освітніх галузей, інтегрування шкільного навчання із соціокультурним середовищем [163]. Як слушно зауважує Л. Масол, упровадження принципу інтеграції різних видів мистецтва в шкільну практику дозволить розширити асоціативні уявлення учнів, розвинути сенсорну, емоційну й інтелектуальну сфери особистості. Засоби реалізації завдань і принципів можуть бути найрізноманітнішими: від міжпредметних зв'язків, інтегрованих уроків – до інтегрованих курсів [163, с. 3].

Уперше термін «поліхудожнє виховання» упровадив Б. Юсов і визначив його формою заохочення школярів до мистецтва. На думку науковця це дозволить їм зрозуміти витoki різних видів художньої діяльності та набути базові уявлення з галузі кожного виду мистецтва (на відміну від монохудожнього підходу до викладання, коли заняття будуються на основі ізольованої професійної системи одного якогось виду художньої діяльності) [246]. Л. Масол розглядає поліхудожнє виховання учнів як особистісно зорієнтоване і планомірне залучення їх до різних видів мистецтв у взаємодії. Саме тому, варто обирати не суто предметний, а галузевий підхід до підготовки майбутнього вчителя музики. Адже він не лише готується до викладання інтегрованих курсів у школі, а й також отримує можливість багатоаспектного вдосконалення особистісного, творчого потенціалу: фахового (мистецького) – підвищення ерудованості в царині мистецтва (насамперед, опанування тими його видами, які не були охоплені базовою освітою) [153, с. 6]. У процесі поліхудожнього виховання старших підлітків мультимедійними засобами, О. Базелюк розуміє його як особистісно зорієнтоване залучення школярів до різних видів мистецтва в їхній взаємодії. Таке навчання пропонується організовувати шляхом використання мультимедійних засобів, адже вони особливо корисні для збагачення художньо-естетичного досвіду і забезпечують самостійність у творчій діяльності [7, с. 260].

Поліхудожнє виховання передбачає співіснування багатьох видів мистецтв і спрямовується на усвідомлення та збереження всього різноманіття

мистецьких цінностей. Це процес цілеспрямованої соціалізації підростаючої особистості, що передбачає оволодіння системою національних і загальномистецьких цінностей, комунікативних і емпатичних знань. Застосування такої сукупності засобів дозволяє школяреві краще усвідомити взаємозв'язок мистецтв. З-поміж існуючих видів мистецтв дзвонарське посідає особливе місце. Воно є своєрідним способом відображення дійсності у звучанні дзвонів. За допомогою цього передаються почуття, емоції, настрої і думки особистості, пізнаються загальнолюдські й особистісні цінності пов'язані з природою, людиною, предметами навколишнього світу, формується її світогляд [41].

Під поліхудожнім потенціалом дзвонарства ми розуміємо синкретичне поєднання архітектурного, художнього, іконографічного, плерного та музичного мистецтв в цілісну єдність, що передбачає виховання школярів у характерній формі художнього пізнання дійсності, зокрема творчості.

Виховання підлітків засобами дзвонарства є складовою поліхудожнього виховання та вирішує проблему формування морально-духовних якостей особистості. Не випадково О. Рудницька наголошує на тому, що «метою мистецької освіти нашого сьогодення, є подолання певної художньої однобічності, формування суб'єкта, який був би здатним до сприйняття образного змісту творів різних видів мистецтва і відповідав завданням розвитку особистості як духовної цілісності» [195, с. 233].

Поліхудожнє виховання засобами дзвонарства забезпечує на когнітивному рівні засвоєння певних знань, цінностей, культурно-історичного досвіду нашого народу. Отож, реалізація поліхудожнього потенціалу дзвонарства в змісті виховання підлітків дозволяє наступне:

- забезпечувати викладання музичного мистецтва та інтегрованого предмету «Мистецтво» на поліхудожній основі із залученням відомостей про дзвонарство, формувати дзвонознавчі компетентності;
- розширювати межі загальномистецької обізнаності школярів і збагачувати їхній художньо-естетичний тезаурус; нагромаджувати досвід

спілкування з різними видами мистецтв, у тому числі зі зразками дзвонарського мистецтва;

- розвивати образно-емоційне сприймання музики дзвонів, уміння інтерпретувати й оцінювати музичні твори з використанням дзвонів, висловлювати особистісне ставлення до них й усвідомлювати зв'язок дзвонарського мистецтва з природо-культурним середовищем, життєдіяльністю та психологією людини;

- виховувати пізнавальний інтерес до дзвонарства, естетичні смаки, уподобання, потребу й бажання у творчій самореалізації, морально-духовному самовдосконаленні тощо.

В останні роки педагогами-практиками і батьками значна увага звертається на погіршення здоров'я та загального самопочуття підростаючого покоління. Стан здоров'я людини визначає спосіб її життя – умови праці, звички, харчування, моральне й психологічне навантаження, матеріально-побутові умови, взаємовідносини в сім'ї, природне середовище тощо.

Ураховуючи загрозливу ситуацію з погіршення здоров'я нації дослідники вишукують різні традиційні, а також альтернативні, нетрадиційні способи його збереження та покращення. Серед нетрадиційних методик оздоровлення назовемо музикотерапію і дзвонотерапію.

Оздоровленням музикою дзвонів (дзвонотерапія) цікавиться чимале коло дослідників, педагогів, практикуючих лікарів (Т. Борисенко [15; 16], С. Бойко [14], С. Дем'янчук [64], Є. Задубовська [77], А. Гнєзділов [57], В. Колбанов [110] та ін.).

У найдавніші часи використання попередників дзвонів – бил, клепал, брязкалець, а пізніше дзвіночків, бубенців було символом очищення (катарсис), особливим оберегом. Дзвони – це своєрідні генератори енергії, які руйнують хвороботворне середовище. Окрім звуку, який чується, дзвони, дзвіночки видають ультразвук, який пригнічує, а то й вбиває збудників різних хвороб. Якщо в кімнаті підвісити навіть маленькі дзвіночки, то їхнє звучання перетворює віруси в кристалічні структури, що не завдають вже ніякої

шкоди [77, с. 5–6]. Дзвоніння знищує віруси грипу й іншу інфекцію, його не витримує молекулярна структура хвороботворних мікробів. Це свого часу допомагало боротися з епідеміями, стверджує С. Бойко [14].

На виховному значенні дзвонінь акцентує Ю. Пухначов. Він пише, що дзвоніння – це носії віри й добра та засіб боротьби зі злими силами. Середньовічний європеєць вірив у цілющу, лікувальну силу звучання дзвонів, а їхнє виготовлення розцінювалося як священнодійство [190, с. 9].

Варто зазначити, що важливою частиною здоров'я підростаючої особистості є її морально-духовна складова. Моральне здоров'я пов'язане з психічним, яке визначається станом душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних проявів і стан, який забезпечує адекватну умовам оточуючої дійсності регуляцію поведінки, діяльності [110, с. 162].

На думку С. Литвин-Кіндратюк, Б. Кіндратюка, удосконалення характеристик морально-психічного стану особистості дозволяє стверджувати про сформованість її духовного здоров'я. Найбільш плідне духовне виховання вони убачають у вивченні його зв'язку з релігійними традиціями й народним досвідом, оскільки саме в етнічному вимірі соціалізації містяться джерела становлення та зміцнення духовного здоров'я школярів [119, с. 102–108]. Уперше в українській етнопедагогіці Б. Кіндратюк розглядає можливість зміцнення духовного здоров'я школярів музикою дзвонів. Однак, як слушно стверджує науковець, для повноцінного й оздоровлюючого сприйняття музики церковних дзвонінь, передусім, треба вірити в Бога, бути побожною особистістю. Відповідно, люди, які виростили в середовищі, позбавленому церковних дзвонів і дзвонінь і мало знають про них, не завжди спроможні привертати молоде покоління до милування різноманітною красою музики дзвонів та використання її засобів для зміцнення здоров'я [120, с. 153–154].

Відтак, із погляду зміцнення духовного здоров'я підростаючого покоління варто пам'ятати про особливе значення в народному виховному досвіді релігійних звичаїв і традицій, церковного обряду, адже церква є

гарантом зміцнення духовного життя людини. Аналізуючи спосіб життя українського народу, доречно зауважити, що побутові звичаї тісно пов'язані з церковними традиціями. Якщо розглядати їхнє значення, зокрема використання дзвонів і дзвонінь у житті українців, то музика дзвонів була одним із компонентів тих різноманітних звичаїв, обрядів, що відзначалися упродовж року і сприймалася як оберіг. Вона залишила глибокий слід у фольклорі, сприяла розвитку церковного співу, зокрема, стала підґрунтям розвою багатоголосся [37, с. 260].

Співзвучними з нашими науковими пошуками є роздуми Т. Борисенко стосовно зміцнення здоров'я підростаючого покоління засобами музики дзвонів і доцільність застосування її в процесі фізичної реабілітації дітей, які часто хворіють. Узагальнюючи її досвід доходимо до висновку про те, що важливість і потреба використання засобів дзвонарства у вихованні дітей є актуальною [15; 16].

Водночас, М. Кофель, який вивчає таємницю впливу церковного дзвона на стихійні лиха, також вважає, що звучання дзвона має лікувальні властивості. Його дослідження підтверджують, що дзвонарі не хворіють на ракові та туберкульозні захворювання, адже «звукові частотні коливання церковного дзвона вбивають бактерії в організмі людини» [117, с. 13].

Інформація про лікувальний вплив церковних дзвонінь на людину часто з'являється в ЗМІ. Приміром, цілюща дія дзвонінь покликається на докази квантової фізики, відповідно до яких це є енергоінформаційною структурою зі своїми біополями, себто своєрідними вібраціями.

Як бачимо, теорія за своєю суттю перегукується з судженнями Церкви про те, що людина складається з трьох рівнів: тіло, душа й дух, а основою життя кожного з нас виступають біополя, їх випромінюють навіть атоми людського тіла. Біополя забезпечують обмін речовин та енергії. На думку фахівців, хвороби постають унаслідок дисонансу цих біополів, а звукові хвилі, що випромінює музика дзвонів, збуджують їхні надлегкі частинки. Вони

блокують шкідливі елементи, утім і вільні радикали; саме останні призводять до раку, спричиняють генетичні мутації [160, с. 3].

Оздоровчі можливості дзвонарства тісно пов'язані з розвитком і вдосконаленням усіх духовних сил людини. Завдяки використанню спеціально підібраних засобів і методів можна досягти позитивних психосоматичних ефектів у вихованні підростаючої особистості. Специфіка різних видів мистецтва, в тому числі дзвонарського, перетворює музичну діяльність на унікальний засіб розвитку й оздоровлення школяра-підлітка.

У процесі освітньої роботи зі школярами на уроках мистецького спрямування поліхудожній підхід реалізується все ще недостатньо. Причини убачаємо в тому, що під час навчання у ЗВПО на музично-педагогічних спеціальностях студентам не надають достатні знання про різні види мистецтва і, відповідно, майбутні педагоги не готові до художньо-педагогічного аналізу творів, обґрунтованого проведення аналогій між музикою та іншими гранями мистецького пізнання. Так, В. Молчанова-Долінко визначила, що поліхудожня діяльність майбутнього вчителя музичного мистецтва є складним інтегральним психічним новоутворенням особистості, що передбачає оволодіння уміннями міжособистісного спілкування, пізнання самого себе, оволодіння знаннями про художньо-інформативний простір, оперування навичками інтеграції різноманітних думок і створення нових смислів на основі варіювання й комбінування різних видів мистецтва [157, с. 162].

Відтак, важливим завданням фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів постає набуття полімистецьких компетентностей шляхом формування потреби й інтересу до вивчення різних видів мистецтв. Т. Дорошенко зазначає, що важливо розвивати стійку потребу студентів у спілкуванні з багатьма мистецтвами на основі розширення їхньої мистецької компетентності. Такий висновок впливає з міркування, що поліхудожня підготовка майбутнього педагога-музиканта має забезпечити його готовність застосовувати різні види мистецтва в музично-виховній роботі зі школярами [66, с. 111]. На думку Л. Беземчук, поліхудожня підготовка

майбутнього вчителя музичного мистецтва є процесом формування естетичного ставлення студентів до різних видів мистецтва, що ґрунтується на усвідомленні їх універсальних і характерних закономірностей художньо-образного відображення дійсності. Поліхудожність у вихованні студентів передбачає залучення їх до пізнання та осмислення багатьох мистецтв, на відміну від монохудожнього, яке базується на одному виді мистецтва» [18, с. 13].

У площині нашого дослідження важливими вважаємо думки О. Бузової, яка визначила сутнісні, поліхудожні зв'язки дзвонарства з іншими мистецтвами. Вона стверджує, що готовність студентів використовувати різні види мистецтва в музично-виховній роботі зі школярами має забезпечити дуже важливий педагогічний аспект, що пов'язаний із поліхудожньою підготовкою майбутнього вчителя музики. Із цією метою доцільно добирати студентам художні твори, в яких згадуються дзвони чи дзвоніння, подібні за образним змістом до одного із творів шкільної програми і відповідають можливостям сприймання школярів певного віку; створювати варіанти вербального аналізу художніх образів запропонованих зразків [24]. Усе це відповідає основному принципу об'єднання багатьох видів мистецтва, що є базовим у змісті освітньої галузі «Мистецтво», із метою формування у свідомості підростаючої особистості цілісної картини соціокультурного простору.

Таким чином, окреслення перспектив поліхудожнього підходу як засобу покращення фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів, установлення місця та призначення дзвонарського мистецтва у європейській культурі й історії музики дасть можливість сформулювати в студентів системне, цілісне бачення взаємозв'язку між мистецтвами на різних етапах їхнього історичного становлення. Важливим, також, видається обґрунтування поліхудожнього потенціалу феномену дзвоніння, зокрема, з'ясування сутнісних, поліхудожніх зв'язків дзвонарства з іншими видами мистецтв.

Отож, на підставі вивчення філософської, психолого-педагогічної наукової літератури, законодавчих і нормативно-правових освітніх документів

з'ясовано особливості сучасної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. Вона, передусім, скеровується на особистісно орієнтований і компетентнісний підходи у вихованні.

За результатами аналізу наукових джерел встановлено, що професійна підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва є процесом формування загальних і спеціальних фахових компетентностей, необхідних для педагогічної діяльності в ЗЗСО. Засвідчено про відсутність

розроблених теоретичних і методичних основ підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків засобами дзвонарства.

На основі вивчення понятійного апарату розкрито сутнісну характеристику основних базових дефініцій дослідження, що становлять специфіку використання особливостей дзвонарства у змісті підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва («засоби дзвонарства», «педагогіка дзвонарства», «підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства»), зокрема, обґрунтовано його педагогічний потенціал у виховній роботі зі школярами підліткового віку. Подано авторське визначення поняття «педагогіка дзвонарства»: це освітньо-виховні можливості складових дзвонарської культури, що впливають на морально-духовне, мистецько-естетичне, поліхудожнє та валеологічне виховання підростаючої особистості.

Визначено педагогічні засоби дзвонарства як сукупність специфічних матеріальних і духовних надбань дзвонарської культури, які виражені в образній, наочно-дійовій, знаково-сигнальній формі. Такий вагомий національний спадок украї необхідно використати у педагогічному процесі для вирішення низки виховних завдань. Встановлено, що плекання дітей засобами дзвонарства є цілеспрямованим і усвідомленим процесом різнобічного розвитку підростаючої особистості, формування її поглядів, переконань і ціннісних орієнтацій.

Доведено, що сучасні проблеми у вихованні підлітків потребують особливих фахівців із сформованим комплексом компетентностей на основі використання традиційних та інноваційних засобів.

Визначено, що готовність майбутнього вчителя музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства є складним інтегрованим, особистісним утворенням. Його характеризує сукупність мотивів до вивчення дзвонарства, усвідомлення його педагогічного потенціалу, вміння акцентувати увагу школярів на особливостях дзвонарства, специфіці музики дзвонів. Отож, необхідною є система фахових, психолого-педагогічних, методичних і спеціальних знань, умінь, навичок не лише для застосування засобів дзвонарства в різних виховних ситуаціях, а й умінні їх створювати.

Встановлено, що в процесі вивчення дзвонарського мистецтва майбутні педагоги набувають умінь критично оцінювати й інтерпретувати явища дзвонарської культури: від минулого до сучасності, розуміючи значення традицій та інновацій. У процесі сприймання музики дзвонів розвивається їхня емоційно-почуттєва сфера, уміння аналізувати, оцінювати музичні зразки дзвонарства.

Результати аналізу навчальних планів закладів вищої педагогічної освіти та навчальних програм з музичного мистецтва засвідчили про необхідність охоплення змістом професійної підготовки педагогів-музикантів дзвонознавчих відомостей задля засвоєння ними необхідної системи теоретико-практичних знань і вмінь. Сформовані компетентності сприятимуть формуванню ціннісних орієнтацій підлітків, їх спроможності протидіяти деструктивним впливам навколишнього середовища. Отож, змістове наповнення навчальних дисциплін мало б уміщувати різноаспектні матеріали задля всебічного розвитку підлітків засобами дзвонарства.

Обґрунтовано поліхудожній, оздоровчий потенціал дзвонарства та його вплив на різнобічне виховання підлітків. Визначено, що встановлення полімистецьких взаємозв'язків дзвонарства з іншими видами мистецтва

сприятиме формуванню системного, цілісного сприймання інтегрованих видів мистецтва майбутніми вчителями.

Література: 1; 2; 3; 7; 9; 10; 11; 14; 15; 16; 18; 19; 20; 21; 24; 25; 29; 30; 31; 32; 33; 35; 37; 41; 46; 47; 48; 49; 50; 51; 52; 55; 56; 57; 58; 60; 62; 64; 65; 66; 67; 68; 69; 70; 72; 73; 75; 77; 79; 80; 81; 84; 86; 88; 93; 94; 97; 99; 100; 108; 109; 110; 111; 115; 116; 117; 118; 119; 120; 123; 124; 125; 128; 131; 135; 136; 137; 141; 143; 145; 149; 150; 151; 152; 153; 156; 157; 158; 160; 161; 163; 164; 165; 168; 170; 173; 176; 177; 178; 181; 184; 185; 187; 188; 189; 190; 191; 192; 193; 195; 196; 197; 198; 202; 203; 207; 208; 210; 211; 213; 215; 216; 217; 218; 220; 221; 222; 228; 229; 230; 231; 232; 233; 234; 235; 236; 241; 242; 246; 247; 249; 250; 252; 254; 255; 258; 259; 272.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА ДО ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЗВОНАРСТВА У ВИХОВАННІ ПІДЛІТКІВ

Основні завдання розділу вбачаємо в обґрунтуванні структури, визначенні критеріїв і показників готовності майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства; діагностуванні сучасного стану означеної готовності (констатувальний етап експериментальної роботи). Важливим у дослідження розглядали створення структурно-функціональної моделі процесу підготовки майбутніх педагогів-музикантів до означеної діяльності та обґрунтуванні організаційно-педагогічних умов забезпечення ефективності її реалізації в освітньому процесі ЗВПО.

2.1. Характеристика готовності майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства

Обґрунтування критеріїв, показників і рівнів стану готовності майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства є важливим завданням нашого дослідження та обов'язковою частиною експериментальної роботи. На їхній основі складається оцінка умов, процесу й результату навчальної діяльності, що дозволяє зробити висновок про ступінь ефективності означеної підготовки.

Для розкриття змісту критеріїв і показників готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства вважали за потрібне визначити сутність понять «готовність до професійної діяльності», «компетенція», «компетентність», «критерій» і «показник».

Спершу з'ясуємо й уточнимо значення поняття «готовність до професійної діяльності». Фахові вимоги до вчителя в педагогіці виражаються термінами «професійна придатність» і «професійна готовність». Н. Мойсеюк під професійною придатністю розуміє сукупність поєднання психічних і психофізіологічних властивостей людини, які є важливими для досягнення успіху в обраній професії. Професійна готовність визначається психологічною, психофізіологічною, фізичною готовністю (тобто професійною придатністю) і науково-теоретичною та практичною підготовкою педагога [156, с. 134].

В енциклопедичному виданні дефініція «готовність до діяльності» розглядається як «стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, які забезпечують здійснення певної діяльності. У психології виокремлюють кілька аспектів готовності до діяльності: 1) операційний – передбачає набуття знань, умінь та навичок, зокрема нового досвіду в межах певної діяльності; 2) мотиваційний – система спонукальних властивостей (мотиви пізнання, здобутки, самореалізації тощо); 3) соціально-психологічний аспект полягає у зрілості комунікативних якостей особистості, вмінні виконувати колективно розподілену діяльність, підтримувати стосунки в колективі, уникати деструктивних конфліктів; 4) психофізіологічний – готовність систем організму діяти в даному напрямі» [131, с. 138].

В. Сластьонін, розглядаючи готовність до педагогічної роботи як складне особистісне утворення, особливий психічний стан, вважає цю якість важливою характеристикою професіоналізму вчителя. Означене утворення передбачає наявність у суб'єкта образу структури певної дії та професійної скерованості свідомості на його реалізацію й поєднує різні установки на розуміння й осмислення освітніх задач, моделі можливої поведінки, визначення спеціальних способів діяльності, оцінювання власних здібностей у співвідношенні з майбутніми утрудненнями та важливістю досягнення певних результатів [210, с. 19].

Феномен педагогічної готовності докладно вивчав І. Зязюн. Він розглядав її в діяльнісному контексті, вважаючи, що готовність виступає водночас результатом і показником підготовки майбутнього фахівця, яка реалізується та перевіряється в його діяльності. Науковець зазначив, що готовність і здібність людини професійно виконувати педагогічні функції, згідно із прийнятими в суспільстві на цей час нормативами і стандартами, відображається в професійно-педагогічній компетентності [83, с. 13].

Підсумовуючи думки дослідників стосовно поняття «готовність до професійної діяльності» зробили висновок, що важливими її ключовими елементами є сформоване ставлення особистості до майбутньої професії. Водночас у ньому присутнє прагнення до самореалізації, наявність знань, умінь і практичних навичок.

Ґрунтуючись на зазначеному вище, визначили готовність майбутнього вчителя музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства як складне інтегроване, особистісне утворення. Воно включає мотиваційний, когнітивний, операційний, рефлексивний компоненти і характеризується: сформованістю стійких мотивів та інтересу до вивчення дзвонарського мистецтва; усвідомленням його педагогічного потенціалу дзвонарства та здатністю до успішного використання таких можливостей у роботі з учнями підліткового віку; системою фахових, психолого-педагогічних, методичних та

спеціальних знань, умінь, навичок застосування засобів дзвонарства в різних виховуючих ситуаціях (додаток Д).

У нашому дослідженні готовність майбутніх учителів музичного мистецтва до використання у виховній роботі з підлітками педагогічного потенціалу дзвонарства визначається сформованими певними дзвонознавчими компетенціями. На їх основі стверджували про рівень готовності фахівців до означеного виду діяльності. Тобто компетенції приймаємо за показники готовності до професійної діяльності.

У педагогічній літературі компетенція – це відчужена від суб'єкта, наперед задана соціальна норма (вимога) до навчання та виховання школярів, необхідна для якісної результативної діяльності у певній сфері, тобто соціально закріплений результат. Наслідком набуття компетенцій є психо-соціальне новоутворення, яке передбачає особистісну характеристику, ставлення до предмета діяльності [131, с. 409]. В іншому словниковому виданні компетенція визначається як: 1) добра обізнаність із чим-небудь; 2) коло повноважень якої-небудь організації, установи або особи. Компетентність, як властивість, поінформованість, обізнаність, авторитетність, тобто компетентний фахівець повинен мати достатні знання в якій-небудь галузі; який із чим-небудь добре обізнаний; тямущий; кваліфікований [29, с. 560].

Погоджуємося з міркуваннями С. Сисоєвої, яка стверджує, що поняття компетенції не зводиться ні до знань, ні до навичок, а належить до вмінь. Власне, уміння – це компетенція в дії. Під компетенцією вона розуміє загальну здатність, що базується на знаннях, досвіді, цінностях, уподобаннях, набутих завдяки освіті [204, с. 239].

Слушною є думка І. Зязюна, що компетентність – це здатність педагога до вирішення професійних завдань певного визначеного класу, що вимагає наявності реальних знань, умінь, навиків, досвіду. Вона виявляється в практиці професійної діяльності як системна характеристика та має чітко визначену структуру. Професійно-педагогічна компетентність відображає готовність і

здатність учителя фахово виконувати освітні функції та може оцінюватися тільки в практичній діяльності [83, с. 13].

Відтак, готуючи студентів до використання педагогічного потенціалу дзвонарства у виховній роботі з підлітками формували такі дзвонознавчі компетенції:

- *аксіологічні* (ціннісне ставлення до складових дзвонарської культури України, здатність до формування ціннісних орієнтацій підлітків, здатність до шанування та збереження звичаїв, традицій українського народу).

- *когнітивні* (здатність до пошуку, опрацювання та здійснення аналізу інформації з різних джерел; розуміння суті психологічних особливостей підліткового віку; знання категорій дзвонарської культури, змісту основних мистецьких стилів, напрямів, пам'яток дзвонарства (в архітектурі, художньому й образотворчому мистецтві, літературі, музиці); спроможність генерувати нові ідеї під час уроків музичного мистецтва (креативність);

- *діяльнісні* (вміння застосовувати набуті знання в повсякденній діяльності з метою оцінки мистецьких явищ і подій у соціокультурному просторі; здатність здійснювати ефективну організацію навчально-виховного процесу в освітніх закладах із включенням відомостей про дзвонарство; здатність творчо вирішувати освітні завдання; здатність користуватися різними інформативними джерелами (матеріали архівів, наукові монографії, науково-популярні праці, енциклопедії, періодичні видання та ін.);

- *особистісні* (здатність до самоосвіти і самовдосконалення; здатність до аналізу, співставлення, порівняння мистецьких явищ, формування сучасного педагогічного мислення; відчуття внутрішньої потреби досліджувати українську дзвонарську культуру як важливого засобу формування національної свідомості [95, с. 124–127].

Результатом набуття зазначених компетентностей є вміння використовувати виховні можливості дзвонарського мистецтва в практичній діяльності, а саме: вміння характеризувати культурні й мистецькі явища минулого та сучасності; уміння інтерпретувати, аналізувати музичні твори, де

використано звучання чи імітацію дзвонінь; уміння створювати виховні ситуації із застосуванням засобів дзвонарства; володіти комплексом методів, за допомогою яких розробляються фрагменти уроків музичного мистецтва та інтегрованого курсу «Мистецтво» у ЗЗСО із використанням відомостей про дзвонарство та різних педагогічних технологій.

У науці стан об'єкта дослідження вимірюється тими або іншими критеріями та показниками, що відображають його сутнісні характеристики. Прикладами критеріїв являються: успішність, рівень знань тощо, а прикладами характеристик – час виконання завдань, кількість зроблених учнями помилок і правильно вирішених завдань [166, с. 8].

Задля оптимального вибору тих критеріїв, що найбільше відображатимуть готовність педагога-музиканта до зазначеної діяльності проаналізували дослідження інших науковців.

Так, Л. Москальова називає компонентами готовності інтелектуально-пізнавальний, емоційно-мотиваційний, поведінково-вчинковий [158, с. 13]; У. Дутчак розкриває наступні структурні компоненти готовності майбутнього вчителя до виховання підлітків засобами арт-терапії: мотиваційно-ціннісний (стійкий інтерес й ціннісне ставлення до майбутньої фахової діяльності); особистісний (спроможність емоційно переживати образність творів мистецтва, емпатійне ставлення до школярів); змістовий (грунтовність знань щодо особливостей використання арт-терапії в естетичному вихованні підлітків); процесуальний (сформованість умінь використовувати засоби арт-терапії в професійній діяльності) [75, с. 11]; С. Грозан визначила важливими компонентами готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до художньо-педагогічного спілкування мотиваційний, операційний, інтелектуальний, емоційний і контрольно-оцінний [58, с. 8]; Н. Сегеда включила в зміст розробленої організаційно-педагогічної системи наступні компоненти: аксіологічний, когнітивний, особистісний і діяльнісно-творчий [199, с. 9].

Як підсумок зазначимо, що в структурі готовності педагогів до професійної діяльності ключовими її компонентами є професійно-мотиваційний, когнітивний, операційно-діяльнісний і рефлексивно-оцінювальний у різному їхньому поєднанні. Відповідно до зазначеного, у своєму дослідженні обрали структурними компонентами готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства наступні: мотиваційний, змістовий, діяльнісний та рефлексивний. Вони, у сукупності програмують ефективність професійної підготовки студентів до означеної діяльності.

Нам імпонує думка С. Коновець, що в процесі розробки критеріїв і показників оцінювання професійної підготовки майбутніх учителів необхідно враховувати вимоги, при яких: а) критерії повинні бути впорядковані таким чином, щоб відображалася послідовність вирішення завдань дослідження та його перспективність; б) критерії мають бути доступними й наочно переконливими для усвідомлення всіма учасниками експериментального дослідження (як викладачами, так і студентами, а також працюючими вчителями) [112, с. 325].

Отже, для визначення рівня готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства необхідно визначити критерії та показники її оцінювання, оскільки ступінь сформованості того чи іншого утворення у педагогіці визначають підставами для оцінок. Саме вони відображають сутнісну характеристику предмета, що вивчається. Як слушно зауважує О. Рудницька, на основі науково обґрунтованих критеріїв можна не тільки визначити рівень сформованості певного явища, а й прослідкувати динаміку процесу, що вивчається, краще зосередити увагу на окремих недоліках, а згодом окреслити своєрідну схему педагогічної роботи в конкретному напрямку [195, с. 254].

Звернувшись до довідникової літератури ми з'ясували, що критерій – це підстава для оцінки, визначення або класифікації чогось, мірило [29, с. 588], а показником виступає: 1) свідчення, доказ, ознака чого-небудь; 2) наочні дані

про результати якоїсь роботи, процесу); дані про досягнення чого-небудь; 3) явище або подія на підставі яких можна робити висновки про перебіг якого-небудь процесу; 4) кількісна характеристика властивостей процесу, виробу [29, с. 1024]. В. Калінін зазначає, що показники – це якісні чи кількісні характеристики сформованості кожної якості, властивості, ознак об'єкта, що вивчається, тобто ступінь сформованості того або іншого критерію [98, с. 65].

Дослідниця А. Семенова класифікує критерії таким чином: 1) інтегральні критерії як оцінка загального стану явища, або процесу; 2) часткові критерії як оцінка складників явища або процесу; 3) одиничні критерії як оцінка окремих сторін складників явища або процесу. Таку класифікацію критеріїв, автор використовує для оцінки стану якості сформованості педагогічної майстерності, що уможлиблює визначення певних показників. По суті показники фіксують результати критеріальної оцінки. Показник – це явище або подія, за якими можна судити про динаміку певного процесу. Показник вимірювання демонструє, що саме фіксується числом, отриманим унаслідок досліджування якості [200, с. 432].

Науковці у своїх дослідженнях послуговуються різними критеріями визначення готовності майбутніх педагогів до професійної діяльності. Приміром, Н. Овчаренко, вивчаючи підготовку майбутнього вчителя музики до вокально-педагогічної діяльності, визначила мотиваційний, емоційно-процесуальний, семіотично-герменевтичний, аксіологічно-культурологічний, творчо-виконавський, психолого-педагогічний, організаційно-просвітницький і особистісно-розвивальний критерії готовності [168, с. 259–260].

У результаті вивчення творчої уяви майбутніх учителів музичного мистецтва О. Матвєєва дійшла думки, що критеріальну базу експериментального дослідження складають мотиваційний, когнітивний, операційний і рефлексивний критерії [148, с. 12]. О. Федій, вивчаючи підготовку майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації, визначила критеріями готовності педагогів до використання засобів естетотерапії у фаховій діяльності наступні: професійно-мотиваційний,

інформаційно-когнітивний, практично-діяльнісний та рефлексивно-ціннісний [225, с. 267].

Відтак, у результаті аналізу науково-педагогічної літератури й опори на науковий доробок у галузі підготовки вчителів музичного мистецтва та згідно логіки дослідження визначили не лише критерії оцінювання такої готовності, а й відповідні їм показники.

1) *Ціннісно-мотиваційний* – визначає прагнення майбутніх учителів музичного мистецтва до самовдосконалення власних цінностей, ціннісне ставлення до дзвонарської культури України, сукупність внутрішніх мотивів до застосування засобів дзвонарства в роботі з підлітками, розвиток особистісних рис вчителя. Характеризує ступінь зацікавленості студентів дзвонарством, мотивує до його пізнання. Показниками означеного критерію є сформованість умінь скористатися надбанням кампанологів для формування ціннісних орієнтацій підлітків, загальнолюдських цінностей, усвідомлення виховного потенціалу дзвонарського мистецтва та скерованість на використання його засобів у педагогічній роботі; наявність стійких мотивів, потреб, інтересів і установок, що спонукають студентів до впровадження відомостей про дзвонарство в практику виховної діяльності.

2) *Когнітивно-змістовий* – поєднує теоретичні та методичні знання про сутність і особливості педагогіки дзвонарства, на основі яких формуються дзвонознавчі компетентності. Дидактичні умови мотивації школярів не тільки до сприйняття музики дзвонів, як засобу оздоровлення тіла й душі, а й вивчення історії дзвонарства, усвідомлення його значення для української культури тощо. Його показниками є рівень поінформованості майбутніх учителів музичного мистецтва в галузі дзвонарства, що визначається обсягом знань і є необхідною умовою аналізу й вибору оптимальних методів і прийомів розв'язання виховних завдань. Зокрема, визначається обов'язкова потреба в психолого-педагогічних знаннях про вікові особливості підлітків.

3) *Операційно-діяльнісний* – включає освітньо-пізнавальну діяльність студентів з опанування доповненого змісту навчальних предметів

кампанологічними відомостями й дозволяє виявити рівень дзвонознавчих компетентностей, необхідних для застосування засобів дзвонарства у виховній роботі з підлітками, а також упровадження набутих знань, умінь, навичок у практичну діяльність. Його показниками є: знання принципів, методів і форм, інших засобів використання дзвонознавчого матеріалу в освітній роботі зі школярами підліткового віку; активна взаємодія з ними вчителів, його вміння встановити суб'єкт-суб'єктні взаємини, що ґрунтуються на взаємоповазі й довірі; вміння використовувати відомості про дзвонарство для створення нетрадиційних, оригінальних уроків музичного мистецтва; розробку системи творчих завдань, вміння доречно включити потрібні відомості зі складових дзвонарської культури в зміст виховання та навчання з метою створення низки виховуючих ситуацій.

4) *Рефлексивно-оцінювальний* – визначає сформовану готовність майбутнього вчителя до використання засобів дзвонарства у виховній роботі з підлітками, що передбачає оцінку й самооцінку рівня необхідних дзвонознавчих компетентностей, взаємовираження та взаємospриймання педагога й школярів. Показниками цього критерію є аналіз досягнень і порівняння з прогнозованим результатом, самооцінка рівня необхідних дзвонознавчих знань, умінь і навичок готовності майбутніх учителів, здатність студентів до постійного особистісного професійно-педагогічного саморозвитку та бажання самовдосконалюватися.

На основі виділених критеріїв і показників готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства визначили три рівні сформованості означеного утворення в студентів до фахової діяльності: високий (творчий), середній (конструктивний) і низький (репродуктивний).

Високий (творчий) рівень готовності характеризується цілісністю особистісно-професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва, високим ступенем розуміння виховних можливостей дзвонарства та мотивацією до його вивчення; наявністю знань, умінь і навичок, необхідних для

здійснення всебічного виховання підлітків засобами дзвонарського мистецтва; творчим, креативним підходом до теоретичної та практичної діяльності.

Середній (конструктивний) рівень кваліфікується неповною сформованістю цілісної структури музично-педагогічної діяльності студентів до виховання учнів засобами дзвонарства, посередніми знаннями, уміннями й навичками використання педагогічного потенціалу дзвонарства у роботі з підлітками, достатнім інтересом до його виховних можливостей.

Низький (репродуктивний) рівень дзвонознавчих компетентностей майбутніх педагогів визначається частковою сформованістю в них окремих компонентів фахової підготовки, недостатніми знаннями, уміннями й навичками виховання підлітків засобами дзвонарства, нерозумінням його виховних можливостей та низьким ступенем мотивації до вивчення дзвонарського мистецтва.

Підсумовуючи зазначимо, що готовність майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства визначається сформованими певними дзвонознавчими компетенціями (аксіологічні, когнітивні, діяльнісні, особистісні) на основі яких можна стверджувати, про рівень їхньої підготовленості, як фахівців, до означеного виду діяльності. Зазначена готовність є складним інтегрованим, особистісним утворенням та визначається за критеріями: ціннісно-мотиваційний; когнітивно-змістовий; операційно-діяльнісний і рефлексивно-оцінювальний, а також оцінюється трьома рівнями: високий (творчий), середній (конструктивний) і низький (репродуктивний). Таким чином, у започаткованому дослідженні використали ті оптимальні критерії, за якими різносторонньо вивчили ступінь готовності майбутніх педагогів-музикантів до використання виховного потенціалу дзвонарства в роботі з підлітками.

Завданням наступного підрозділу є визначення стану (констатувальний етап) сформованості показників за обраними критеріями готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічних можливостей дзвонарства в професійній діяльності.

2.2. Стан готовності майбутніх учителів до використання засобів дзвонарства в професійній діяльності (констатувальний етап дослідження).

Визначення й обґрунтування структури, критеріїв і показників готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства зумовило діагностику початкового рівня сформованості в студентів дзвонознавчих компетентностей, що утворює мету констатувального етапу дослідження.

За визначенням науковців експеримент у педагогічній діяльності – це своєрідно сконструйований і здійснений педагогічний процес, що включає принципово нові його елементи. Він поставлений таким чином, що дає можливість глибше, аніж звичайно, бачити зв'язки між різними його сторонами й точно враховувати результат внесених змін [219, с. 220].

Отже, для визначення стану готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства використали низку методів педагогічного дослідження: аналіз навчальних і робочих планів музично-педагогічних спеціальностей, де зазначено перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ECTS, логічність вивчення предметів, форми проведення занять, графік навчального процесу, форми поточного та підсумкового контролю, робочі навчальні програми; аналіз навчально-методичних комплексів дисциплін, за якими відбувається підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва, навчально-методичних посібників, інструктивно-методичних матеріалів тощо; педагогічний експеримент; педагогічне спостереження; бесіда; анкетування (авторські анкети) і тестування; вивчення результатів діяльності студентів.

Констатувальний експеримент проводився впродовж 2010–2012 років зі студентами I–IV курсів денної та заочної форм навчання напряму «Музичне мистецтво» на мистецькому факультеті Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, на музично-педагогічних спеціальностях ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя

Стефаника», Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк), Рівненського державного гуманітарного університету, Чернівецького національного педагогічного університету імені Юрія Федьковича і Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка. Експериментом було охоплено 364 студенти, 15 учителів музичного мистецтва та 20 викладачів музично-педагогічних дисциплін ЗВПО, усього 399 респондентів. Експериментальну роботу в нашому дослідженні побудували за певними етапами з якими можна ознайомитися у додатку Є.

Так, на констатувальному етапі експерименту ставили за мету й завдання з'ясувати відношення викладачів, учителів-практиків і студентів до використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у вихованні підлітків; діагностувати наявний стан готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до такої педагогічної діяльності; визначити початковий рівень готовності учасників експериментального дослідження до зазначеної виховної роботи.

Для визначення рівня готовності майбутніх учителів до виховання підлітків засобами дзвонарства вибрали ті необхідні методи та методики дослідження, які б відповідали ознакам об'єктивності, відтворюваності, конкретності, надійності, валідності й охоплювали всі компоненти розвитку професіоналізму майбутнього педагога-музиканта (табл. 2.1).

На цьому етапі дослідження використали соціологічні методики (анкетування), тести та методи математичної обробки результатів педагогічного експерименту.

Оцінювали комплекс завдань за кожним із критеріїв та показників сформованості готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства в процесі фахової підготовки у %.

Таблиця 2.1.

*Діагностичний інструментарій
визначення рівнів готовності майбутніх учителів
до виховання підлітків засобами дзвонарства*

Критерії	Показники	Методики
Ціннісно-мотиваційний	сформованість ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів-музикантів, уселюдських цінностей, уміння скористатися надбанням кампанологів для формування ціннісних орієнтацій підлітків	Тест М. Рокіча
	наявність мотивів, потреб, інтересів і настанов, які спонукають майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у вихованні підлітків	Анкетування, тести
Когнітивно-змістовий	система теоретичних і методичних знань про сутність, особливості використання педагогіки дзвонарства в професійній діяльності	Тести, анкетування
	психолого-педагогічні знання про вікові особливості підлітків	Анкетування
Операційно-діяльнісний	сукупність професійних умінь і навичок ефективного використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у фаховій діяльності	Розроблення конспектів уроків та позакласних виховних заходів
	уміння вибрати оптимальні форми, методи й засоби використання дзвонарства у вихованні підлітків	Творчі завдання
Рефлексивно-оцінювальний	аналіз і самооцінка рівня необхідних дзвонознавчих знань, умінь і навичок готовності майбутніх учителів	Завдання для оцінювання знань
	здатність до постійного особистісно-професійного розвитку та самовдосконалення	Методика Л. Бережнкової

Показники використовували для з'ясування сформованості кожного структурного компонента сформованості готовності, транспозиційних властивостей та узагальнених показників загалом. Залежно від реальних проявів кожного компонента їм надавалося числове значення та визначалися рівні: високий (творчий), середній (конструктивний), низький (репродуктивний).

Показник сформованості кожного досліджуваного критерія вираховували за формулою:

$$K_i = \frac{1}{n} \sum_{i=1}^m x_i m_i$$

де K_i – досліджуваний критерій;

x_i – i -тий член ряду показників (значення, ознака, прояв в реальному педагогічному процесі),

m_i – частота повторень,

n – загальна кількість ознак, чинників, проявів.

Узагальнений показник сформованості готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання засобів дзвонарства у вихованні підлітків для кожного критерію вираховували за формулою:

$$K_{\text{сєє}} = \frac{\sum_{i=1}^m K_i}{k},$$

де k – кількість критеріїв.

Із метою визначення сформованості першого показника ціннісно-мотиваційного критерію використали метод тестування «Визначення ціннісних орієнтацій» (за М. Рокічем) (додаток Ж).

Його методика спрямована на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери майбутніх учителів, оскільки система ціннісних орієнтацій визначає змістовий бік скерованості особистості й складає основу її ставлення до себе, людей, оточуючої дійсності, підґрунтя її світогляду та ядро мотивації життєвої активності. Реципієнтам було запропоновано два списки цінностей (список А –

термінальні цінності, список Б – інструментальні цінності), де потрібно було позначити цифрами від 1-го до 18-ти порядок значимості для них кожної цінності чи принципів, якими вони керуються в житті.

За результатами тестування низький рівень засвідчили 46% студентів. Вони ставлять на перше місце такі цінності як: свобода (самостійність, незалежність у судженнях, вчинках); розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків); цікава робота; Середній рівень сформованості цінностей показали 40 % реципієнтів, що вказали такі вартості як: громадське визнання (повага оточення, колективу, товаришів по роботі), матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних утруднень), незалежність. Високий рівень зафіксовано у 14 % опитаних. Студенти, які надають перевагу таким життєвим цінностям як фізичне й психічне здоров'я; наявність хороших і вірних друзів; вихованість, чесність (правдивість, щирість); ученість (широта знань, висока загальна культура) та ін.

Дослідження рівнів готовності за другим показником ціннісно-мотиваційного критерію (наявність мотивів, потреб та інтересу використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у вихованні підлітків) відбувалося на основі анкетування (додаток 3). Студентам було запропоновано дати відповіді на 12 запитань. Їхня суть полягала у визначені мотивації майбутніх учителів до пізнання дзвонарства та його виховних можливостей. Запитання підбиралися згідно тематики досліджуваної проблеми й у відповідності до визначених критеріїв, показників і були спрямовані на визначення потреби підготовки майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства; з'ясування характеру мотивації та інтересу студентів і школярів до його вивчення; емоційного ставлення та прагнення використання педагогічного потенціалу дзвонарства в професійній діяльності.

Результати аналізу проведеного анкетування за другим показником означеного критерію показали, що в студентів переважає низький 44 % і середній 50 % рівні мотивації до виховання підлітків засобами дзвонарства, оскільки вони не зовсім усвідомлюють суть педагогічного потенціалу

дзвонарського мистецтва. Високий рівень за вказаним показником засвідчили 6 % реципієнтів (табл.2.2).

Таблиця 2.2.

Рівень сформованості ціннісно-мотиваційного критерія готовності майбутніх учителів до виховання підлітків засобами дзвонарства

Критерій	Показники	Рівні		
		високий	середній	низький
Ціннісно-мотиваційний	1 показник	14	40	46
	2 показник	6	50	44
Середнє значення		10	45	45

При підсумуванні отриманих результатів проведеного анкетування зауважимо, що традиційні методики підготовки студентів не забезпечують належного рівня формування ціннісних установок особистості. Також при цьому спостерігається недостатня мотивація майбутнього вчителя музичного мистецтва до використання виховного потенціалу засобів дзвонарства у фаховій діяльності, що визначає потребу розроблення й упровадження нових педагогічних технологій у ЗВПО.

Із метою діагностики рівня розвитку когнітивно-змістового критерія досліджуваної готовності підібрали ті методики, які виражали сутність знань майбутніх учителів музичного мистецтва стосовно дзвонарства, педагогічного потенціалу його засобів, а також методи їхнього застосування при створенні різних виховних ситуацій.

Для визначення в студентів рівня науково-теоретичних знань у сфері використання виховного потенціалу дзвонарства на констатувальному етапі дослідження (за першим показником когнітивно-змістового критерію) використали розроблений авторський тест, що містив 20 запитань, а також додаткове анкетування. Кожну вірну відповідь у тесті оцінювали в 1 бал, де максимально можна було набрати 20 балів (додаток І).

За результатами тестування бачимо, що серед опитаних майбутніх педагогів-музикантів переважають середній і низький рівні досліджуваного

показника. Зокрема, низький рівень показали 48% респондентів, середній рівень 46%, відповідно високі знання з дзвонарства та його виховного потенціалу показали 6% студентів. Таким чином, отримані результати засвідчили відсутність у майбутніх учителів музичного мистецтва теоретичної підготовки в галузі дзвонарської культури, а також уявлень про педагогічний потенціал засобів дзвонарства і його виховну дію на підлітків.

Задля визначення першого показника когнітивно-змістового критерію нами також було проведено анкетування в письмовій формі за розробленими авторськими анкетами (додаток І). Анкети містили відкриті прямі й непрямі запитання, відповіді на які піддавалися статистичній обробці. Запитання підбирали згідно тематики досліджуваної проблеми й у відповідності до визначених критеріїв, показників і спрямовували на визначення потреби підготовки майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства; з'ясування характеру мотивації та інтересу студентів і школярів до вивчення дзвонарства; емоційного ставлення та прагнення використання педагогічного потенціалу дзвонарства в професійній діяльності майбутніх фахівців, а також на з'ясування стану поінформованості студентів у сфері дзвонарства.

Таким чином, студентам пропонували відповісти на наступні запитання анкети. На запитання *що, передусім, Ви розказали б школярам про дзвони та дзвоніння?*, 45% респондентів зазначили, що не володіють достатньою інформацією про дзвонарство, 47% студентів не знають про що розповісти, і лише 8% опитаних написали – про важливе значення дзвонів у житті християн, користь від сприйняття музики дзвонів, історію виникнення цих ідіофонів і їх лікувальні властивості, різне функціональне призначення дзвонів, специфічні характеристики звучання. Наші спостереження за учасниками опитування засвідчили, що більшість з них проявляють пізнавальний інтерес до дзвонарства України й мають бажання використовувати отриману інформацію у майбутній професійній діяльності.

Розмірковуючи над поняттям «*феномен звучання дзвона*» значна частина респондентів (48%) не знають його значення та фізичних основ звучання. Інші 42% опитаних свідчать про недостатню необізнаність з проблемою. Найбільш типовими є відповіді, що феномен дзвоніння проймає душу, передвіщає початок Літургії. Студенти, міркування яких були найбільш наближеними до розуміння сутності феноменального звуку ідіофона, складають лише 10% осіб. Вони називали такі його характеристики як: специфічність і неповторність тембрального звучання та велику кількість звуків-обертонів, що чуються після удару в дзвін.

Недостатність знань у майбутніх педагогів-музикантів про кампанологію проектує нерозуміння її безумовно важливого значення у житті суспільства. Тому пропонували майбутнім учителям дати відповідь на наступне питання *що, на Вашу думку, дасть використання відомостей про дзвонарство в роботі зі школярами-підлітками?* Так, 48% студентів не змогли пояснити позитивну роль використання відомостей про дзвонарство в роботі зі школярами і, відповідно не навели жодного прикладу. Частина опитаних (46%) осіб продемонструвала побіжне розуміння поставленого питання, що підтверджують неточні чи невірні відповіді. Лише 6% респондентів відповіли, що така інформація стане корисною для різнобічного розвитку підлітків, зокрема, сприятиме глибшому розумінню ними дзвонарських композицій; переживання відчуття згуртованості української нації, ґрунтовніше пізнати її національні культурні надбання, народні традиції та звичаї.

Вивчаючи шляхи прилучення школярів до пізнання дзвонарського мистецтва пропонували студентам відповісти на запитання *які б Ви запропонували способи ознайомлення школярів із дзвонарським мистецтвом?* Більша частина респондентів (52% осіб) упевнені, що вивчення дзвонарства спонукатиме до кращого сприймання дзвоніння, адже це старовинна традиція, яку не треба забувати. Зокрема, студенти переконані, що поінформовання учнів-підлітків про дзвонарську культуру є корисним для їхнього загального розвитку і, можливо хтось захоче займатися цим прекрасним мистецтвом; інша

половина майбутніх педагогів-музикантів (48%) не змогли відповісти на означене запитання.

Вивчаючи різні методи, форми і засоби ефективного виховання майбутнього покоління, запропонували студентам дати відповідь на запитання *які Ви знаєте народні звичаї і традиції, пов'язані із дзвонами та дзвоніннями?* Високий рівень засвідчили 10% опитаних, котрі назвали три й більше прикладів. Серед відповідей були: дзвони використовують на великі свята, такі як Великдень, Різдво, Водохреще; під час богослужінь; весілля; похорон тощо. Середній рівень знань продемонстрували 45% респондентів назвавши лише один-два приклади, а відсутність таких знань виявили 45% опитаних.

Низький рівень поінформованості виявили студенти, коли називали *музичні твори, де використано звучання церковних дзвонів або їхня імітація?* Тільки 6% опитаних згадали по два твори, 48 % – лише один, а 46 % не навели жодного прикладу. При цьому незначна кількість реципієнтів змогли сказати з якого метою творці музики імітують звучання церковних і світських дзвонів, яку роль вони відіграють у ній.

Розмірковуючи над питанням *чи хотіли б Ви більше дізнатися про дзвонарське мистецтво?* 45% респондентів виявили бажання довідатися про історію дзвонів саме в Україні, ознайомитися з музичними творами, де композитори різними засобами музичної виразності наслідують дзвоніння, чи використовують у своїх композиціях била, дзвони й дзвіночки; ще 45% опитаних хочуть пізнати правила гри на дзвонах, вплив їхнього звучання на людину, а також познайомитися з науковцями, які досліджують дзвонарську культуру, як саме її вивчають; інші 10 % студентів не визначилися з відповіддю [87, с. 109–115]. Результати анкетування за рівнями представлено у таблиці 2.3.

Відтак, у результаті анкетування за першим показником когнітивно-змістового критерію майбутні педагоги-музиканти показали низький рівень 41,4% (осіб), середній 45,3% (осіб) і 13,3% (осіб) – високий.

Таблиця 2.3.

Запитання	Рівні		
	високий	середній	низький
1. Що, передусім, Ви розказали б школярам про дзвони та дзвоніння?	8	45	47
2. Як Ви розумієте поняття «феномен звучання дзвонів»?	10	42	48
3. Що дає використання відомостей про дзвонарство в роботі зі школярами-підлітками?	6	48	46
4. Які б Ви запропонували способи ознайомлення школярів із дзвонарським мистецтвом?	8	44	48
5. Які Ви знаєте народні звичаї і традиції, пов'язані із дзвонами та дзвоніннями?	10	45	45
6. Назвіть музичні твори, де використано звучання церковних дзвонів або їхню імітацію?	6	48	46
7. Чи хотіли б Ви більше дізнатися про дзвонарське мистецтво?	45	45	10
Середнє значення	13,3	45,3	41,4

Гадаємо, що для ефективності виховання учнів підліткового віку засобами дзвонарства майбутнім учителям важливо мати психолого-педагогічні знання про вікові особливості підлітків, оскільки, на думку О. Дубасенюк, опанування такими відомостями й уміннями (завдяки їх універсальному характеру та виховній спрямованості) вони є ефективним засобом особистісного й професійного розвитку майбутніх педагогів [71, с. 17].

Для отримання даних за другим показником когнітивно-змістового критерію (знання про вікові особливості розвитку учнів підліткового віку) використали анкетування (додаток І). Питання анкети стосувалися основних проблем учнів підліткового віку, напрямків їхнього розвитку, визначення

мотивації школяра до навчання, активізації в нього психічно-пізнавальних процесів тощо. Результати проведеного опитування засвідчили, що переважна більшість майбутніх педагогів-музикантів мають низький (42 %), та середній (48 %) рівні знань психологічних ознак розвитку підлітків. Високий рівень притаманний (10 %) реципієнтам (табл. 2.4).

Таблиця 2.4.

Рівень сформованості когнітивно-змістового критерія готовності майбутніх учителів до виховання підлітків засобами дзвонарства

Критерій	Показники	Рівні		
		високий	середній	Низький
Когнітивно-змістовий	1 показник	6	46	48
	2 показник	10	48	42
Середнє значення		8	47	45

Отже, проведене діагностування показало, що в студентів переважає низький та середній рівні поінформованості стосовно різних аспектів дзвонарської культури, хоч вона й викликає до себе значний інтерес. Водночас майбутні вчителі мають бажання використовувати її виховний, полімістецький потенціал у майбутній професійній діяльності. Однак, вони не обізнані зі специфікою впровадження отриманих відомостей, не знають як вибудовувати низку виховних ситуацій відносно виховання школярів засобами дзвонарства, спонукати до його пізнання.

Із метою дослідження рівнів оволодіння студентами знаннями за першим показником операційно-діяльнісного критерію (професійні вміння та навички використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у фаховій діяльності) майбутнім педагогам пропонували розробити на основі здобутих знань конспекти уроків і позакласні виховні заходи, теми яких представлено у додатку Й.

Оцінювали створені студентами конспекти за наступними критеріями: логічність, змістовність, доцільність, повнота, глибина та конкретність. Так, конспекти, в яких змістовно, різнобічно й поглиблено розкрито обрану тему,

вдало підібрано форми, методи і засоби отримували 12 балів. Письмові роботи, що недостатньо висвітлюють тему, написані з деякими методичними помилками, не досить вдало підібрано форми, методи та засоби оцінювалися в 6 балів і конспекти, в яких майже не розкрита тема, не використано засоби дзвонарства отримували по 1 балу. Розроблена методика уможливила визначення рівня сформованих у студентів музично-педагогічних спеціальностей дзвонознавчих компетентностей. Конспекти уроків та позакласних заходів піддавали кількісній та якісній обробці, адже вони демонструють рівень сформованості фахових компетентностей майбутніх педагогів-музикантів. Отже, низький рівень знань за першим показником показали 56 %, середній – 42% і високий – 2% реципієнтів.

Досліджуючи рівень наступного показника (уміння вибрати оптимальні форми, методи використання засобів дзвонарства у вихованні підлітків) операційно-змістового критерію майбутнім педагогам пропонували виконати творчі письмові роботи. Вони містили завдання, що стосувалися різнобічних знань у сфері дзвонарського мистецтва та його виховних технологій (додаток К).

При виконанні завдань, переважна більшість студентів зосереджували свою увагу на обранні правильної методики. Однак, при цьому вони нівелювали значення засобів дзвонарства в означеній діяльності. У результаті аналізу студентських творчих робіт, можемо констатувати, що основна кількість майбутніх учителів музичного мистецтва мають низький (58%) і середній рівні (40%) сформованості вмінь підібрати оптимальні форми, методи використання засобів дзвонарства у вихованні учнів підліткового віку. Високий рівень досліджуваного показника готовності продемонстрували 2% реципієнтів (табл. 2.5).

Таблиця 2.5.

Рівень сформованості операційно-діяльнісного критерія готовності майбутніх учителів до виховання підлітків засобами дзвонарства

Критерій	Показники	Рівні		
		високий	середній	низький
Операційно-діяльнісний	1 показник	2	42	56
	2 показник	2	40	58
Середнє значення		2	41	57

Таким чином, отримані результати діагностичного зрізу за операційно-діяльнісним критерієм підтвердили недостатній рівень теоретико-практичних знань і вмінь майбутніх учителів музичного мистецтва стосовно використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у вихованні підлітків.

Визначення ступеня сформованості в студентів першого показника рефлексивно-оцінювального критерію (аналіз і самооцінка рівня необхідних дзвонознавчих знань, умінь і навичок майбутніх учителів) проводили шляхом виконання ними низки завдань для оцінювання знань. Респондентам пропонували дати відповіді на 12 запитань, які оцінювалися від 12 і до 0 балів (додаток Л).

Аналіз отриманих результатів засвідчив наступні рівні розвитку здатності майбутніх педагогів-музикантів до аналізу й самооцінки власних знань у царині дзвонарства: середній ступінь виявлено у 44% студентів, низький продемонстрували 52% і високий рівень проявили 4% респондентів.

Із метою з'ясування рівня сформованості другого показника рефлексивно-оцінювального критерію (здатність до постійного особистісно-професійного саморозвитку та самовдосконалення) використали адаптовану до нашого дослідження методику Л. Бережної (додаток М), яка дозволила виявити рівень особистісної самореалізації, прагнення до саморозвитку й самовдосконалення майбутніх педагогів. Їм пропонували дати відповіді на 12 запитань і обрати один із трьох запропонованих варіантів.

Аналіз отриманих результатів показав такі ступені розвитку здатності наших респондентів постійного особистісно-професійного саморозвитку та самовдосконалення: низький – виявлено у 54% осіб, середній – продемонстрували 40% осіб, і високий рівень засвідчили 6% опитаних (табл. 2.6).

Таблиця 2.6.

Рівень сформованості рефлексивно-оцінювального критерія готовності майбутніх учителів до виховання підлітків засобами дзвонарства

Критерій	Показники	Рівні		
		високий	середній	низький
Рефлексивно-оцінювальний	1 показник	4	44	52
	2 показник	6	40	54
Середнє значення		5	42	53

Отже, ґрунтуючись на розробленій у процесі наукового дослідження системи критеріїв і показників готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства, а також ураховуючи сукупність їхньої кількісної та якісної характеристик конкретизували три рівні готовності студентів до означеної діяльності: високий (творчий), середній (конструктивний) і низький (репродуктивний). Характеристика рівнів кожного критерію готовності майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства подана в додатку Е.

Результати аналізу проведених опитувань, анкетувань, письмових робіт, тестових і творчих завдань, а також кількісна обробка відповідей дали підстави провести загальну характеристику рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства. Вона свідчить про рівність позицій у контрольних та експериментальних групах на початку формувального етапу педагогічного дослідження (табл. 2.7).

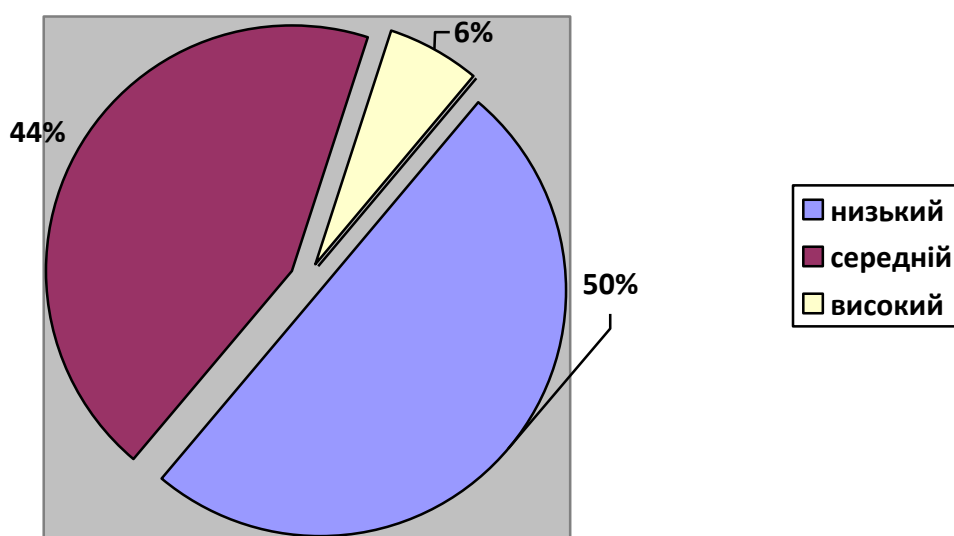
Таблиця 2.7.

Рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання засобів дзвонарства у вихованні підлітків у контрольних та експериментальних групах на констатувальному етапі експерименту (%)

Критерій	Показники	Рівні		
		високий	середній	низький
Ціннісно-мотиваційний	1 показник	14	40	46
	2 показник	6	50	44
Середнє значення		10	45	45
Когнітивно-змістовий	1 показник	6	46	48
	2 показник	10	48	42
Середнє значення		8	47	45
Операційно-діяльнісний	1 показник	2	42	56
	2 показник	2	40	58
Середнє значення		2	41	57
Рефлексивно-оцінювальний	1 показник	4	44	52
	2 показник	6	40	54
Середнє значення		5	42	53
Загальне середнє значення		6	44	50

Це дало нам підстави для проведення наступного етапу експерименту – формувального. Графічне представлення прояву досліджуваної ознаки на констатувальному етапі експерименту зображено на гістограмі 2.1.

Гістограма. 2.1

Підсумовуючи результати констатувального експерименту можемо з упевненістю ствердити, що значна частина респондентів виявляють значний інтерес до використання педагогічного потенціалу дзвонарської культури у майбутній професійній діяльності, підбиранні різноманітних ефективних засобів дзвонарства й упровадження їх у різнобічне виховання школярів підліткового віку. Однак, відмітимо, що переважна більшість майбутніх учителів недостатньо орієнтуються у специфічних поняттях пов'язаних з дзвонарством і володіють переважно низьким рівнем відповідних дзвонознавчих компетентностей.

Відтак, результати діагностики рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства засвідчили потребу в розробленні й апробації експериментальної, структурно-функціональної моделі підготовки студентів до означеної діяльності. Вона представлена в наступному підрозділі.

2.3. Моделювання процесу підготовки майбутніх педагогів-музикантів до комплексного використання засобів дзвонарства

Проектування моделі, як цілісної педагогічної системи покращення підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства виступає однією з умов вирішення визначених у вступі роботи суперечностей. Відтак, метою підрозділу є теоретичне обґрунтування такої структурно-функціональної моделі (СФМ) та її наочне зображення.

Процес підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва пов'язаний із визначенням ефективності тієї чи іншої моделі особистості фахівця (його професіограми). Вирішення цієї проблеми полягає в обранні певного показника успішності зростання фахової майстерності майбутніх педагогів. Якраз її основою є професіограма чи модель, елементом якої є система вимог до діяльності педагога й перелік знань і вмінь, якостей особистості, визначається зміст і складові підготовки студентів-музикантів у ЗВПО.

Поняття «модель навчального процесу» в інструментальному значенні трактується науковцями як позначення схеми або плану дій педагога під час організації освітнього процесу. Її основу переважно визначає діяльність студентів, яку організовує та структурує викладач [127, с. 10].

У науковій літературі категорія «модель» розглядається як штучно створений зразок у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, який, маючи подібність до досліджуваного об'єкта (або явища), відображає і відтворює в більш простому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки й відношення між елементами цього об'єкта [63]. У педагогіці модель (фр. *modele* – зразок, від лат. *modulus* – зображення) – це уявна чи матеріально реалізована система, котра відображає та відтворює об'єкт дослідження (природний або соціальний) і здатна змінювати його так, що її вивчення дає нові відомості стосовно цього об'єкта [131, с. 516].

Моделювання в педагогічній науці вже давно набуло особливого поширення, що зумовило створення нових типів моделей, які розвивають нові функції самого методу. Як слушно зазначає О. Дубасенюк, підготовка до професійної педагогічної діяльності складається з множини складних процесів. Більшість із них піддається моделюванню і завдяки цьому вдосконалюється ця діяльність і покращується якість педагогічної освіти [69, с. 12].

Протягом останніх років пошуками оптимальної моделі підготовки вчителя, зокрема музичного мистецтва продуктивно займалися А. Бялковський [252], В. Горішовський [253], В. Краєвський [129; 130], Є. Лодатко [138], А. Новіков [166], М. Пшиходзінська [252], О. Столяренко [212] та ін.

За поглядом І. Зязюна, модель – це штучно створений зразок у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм чи формул, який будучи подібним досліджуваному об'єкту (чи явищу), відображає та відтворює в більш простому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки й відношення між елементами цього об'єкта [85, с. 20–37]. Водночас, О. Олійник, в контексті свого дослідження, розглядає дефініцію «модель» як графічно представлену систему

підготовки, що відображає її структуру та зміст, обґрунтування педагогічних умов ефективної реалізації дидактичного процесу, розробку відповідного навчально-методичного супроводу й контрольнo-діагностичного інструментарію [171, с. 111].

Значимою вважаємо думку В. Краєвського й В. Полонського стосовно теоретико-експериментального призначення моделей, що визначають «модель» як результат абстрактного узагальнення практичного досвіду, а не прямий результат експерименту [129, с. 268]. Як стверджує С. Сисоєва, модель – це об'єкт, який відповідає іншому об'єкту (оригіналу), замінює його при пізнанні і дає інформацію про нього або його частини. Моделі найчастіше бувають у вигляді малюнків, схем, таблиць, символів або описуються у вигляді текстів і в найзагальнішому виді її визначають як систему елементів, що відтворює певні частини, зв'язки, функції досліджуваного предмета [205, с. 100].

Для опису структури досліджуваного об'єкта, процесу його функціонування та розвитку використали метод моделювання. Його В. Загвязинський визначає як спосіб дослідження мети наукових студій, що сприяє створенню моделей вихідного стану перетворюваного процесу чи об'єкта, моделей бажаного стану на кінець запланованого періоду й моделей переходу з одного стану в необхідний [78, с. 34].

Корисним для започаткованого дослідження є формулювання С. Гончаренком педагогічного моделювання як науково обґрунтованого конструювання. Воно відповідає заданим вимогам і наміченій до побудови в близькому чи віддаленому майбутньому моделі досліджуваного педагогічного процесу, ізоморфної реальному об'єкту з погляду властивостей, що вивчаються в ході педагогічного експерименту [53, с. 342]. Погоджуємося з твердженням дослідника, що метою педагогічного моделювання є виявлення можливостей удосконалення освітнього процесу, пошуку резервів підвищення його ефективності та якості на основі аналізу моделі. Тому, науковці традиційно використовують цей метод у дослідженнях із теорії та методики професійної підготовки майбутніх педагогів, зокрема учителів музичного мистецтва.

На думку О. Столяренка, моделювання – це метод пізнавальної та управлінської діяльності, що дозволяє адекватно й цілісно відобразити в модельних уявленнях сутність, найважливіші якості та компоненти системи (у нашому випадку – підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до професійно-педагогічної діяльності), одержати інформацію про її минулий, теперішній і майбутній стан, можливості й умови побудови, функціонування та розвитку [112, с. 11]. Моделювання – це досить поширений загальнонауковий теоретичний метод дослідження, під час якого вивчається не сам об'єкт пізнання, а його відображення у вигляді моделі, але результат дослідження переноситься з моделі на об'єкт, вважає С. Сисосва [204, с. 100].

Переконані, що метод моделювання в наукових студіях дозволяє: за результатами дослідів, розрахунків, вимірювань, спостережень, логічного аналізу моделей вивчати явища й процеси, які відбуваються в реальних об'єктах. Водночас є можливість, на основі вивчення різних сторін оригіналу, створювати узагальнювальну, абстрактну, ідеальну модель об'єкта, а також використовувати її як заміник об'єкта вивчення, імітувати структуру та функціонування тих чи інших його аспектів, аргументувати висновки й рішення стосовно їхніх змін. Також моделювання може бути не тільки засобом коментування конкретних відомостей про об'єкт вивчення, а й виконувати роль оператора, що поєднує апарат вираження моделі й завдання дослідження [4, с. 73].

У нашій роботі враховано, що метою моделювання є побудова цілісної системи такої підготовки, яка дає змогу розглянути її основні складові – цілепокладання, структурування педагогічного процесу, створення при цьому умов для використання відповідних методів, засобів формування готовності майбутнього вчителя до відповідної діяльності [223, с. 89].

Підсумовуючи описані вище трактування науковцями дефініцій «модель» і «моделювання» вважаємо за доцільне навести власне розуміння цих понять. Отже, визначили, що СФМ підготовки майбутніх педагогів-музикантів до комплексного використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у

вихованні підлітків – це цілісна структура освітнього процесу. Вона містить мету освітнього процесу конкретизуючи її в завданнях, компоненти об'єкту дослідження, принципи навчально-виховного впливу, організаційно-педагогічні умови, що сприяють досягненню поставленої мети й взаємозв'язки між ними, форми, методи й засоби комплексного використання виховного потенціалу дзвонарського мистецтва. Така експериментальна модель створена на основі відбиття сутнісних характеристик професійної діяльності й внутрішньої структури взаємозв'язків [90, с. 17].

Створення СФМ підготовки майбутніх учителів до виховання підлітків засобами дзвонарства передбачало врахування авторських підходів до такого теоретичного конструювання. Дотримання необхідних вимог забезпечило її відповідність цілям моделювання та ефективність функціонування: інгерентність, тобто необхідність достатньою мірою узгодженості створюваної моделі з середовищем, у якому їй належить функціонувати. Модель повинна бути включена в середовище, як його природна складова, а в змісті мають бути присутні найбільш істотні якості або характеристики досліджуваного процесу; адекватність, тобто її повнота, точність, істинність дають можливість досягти поставленої мети [166, с. 46].

Результат аналізу наукових досліджень у галузі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до освітньої діяльності засвідчив, що побудова моделей зазначеної підготовки здійснюється у вигляді блоків і впроваджується поетапно. Подібно А. Козир у своєму дослідженні подає концептуальну модель формування професійної майстерності вчителів музики в структурі багаторівневої освіти як педагогічну систему. Вона включає взаємопов'язані блоки: адаптивно-спрямовуючий, верифікаційно-компетентнісний, експертно-оцінний і акмеологічно-прогностичний [107, с. 19]. Згідно поглядів О. Будник, важливими складовими професійно-педагогічної готовності є: мотиваційний, когнітивний, соціально-комунікативний, діяльнісно-технологічний і морально-естетичний компоненти. У результаті відповідної підготовки, на думку дослідниці, майбутні вчителі мають сформовану стійку внутрішню мотивацію,

емоційно-ціннісне ставлення та вміння соціально-педагогічної діяльності [23]. Т. Боблієнко репрезентує експериментальну модель формування поліхудожньої компетентності майбутнього вчителя музики у процесі фахової підготовки. Вона передбачає мистецько-світоглядну, художньо-інтерпретаційну й творчо-педагогічну стадії упровадження виокремлених педагогічних умов [12, с. 11]. Викликає зацікавлення створена У. Дутчак концептуальна модель професійно-педагогічної підготовки майбутнього вчителя музики до естетичного виховання підлітків засобами арт-терапії. Розробка дослідниці упроваджувалася в освітній процес за такими етапами: інформаційно-мотиваційний, художньо-експресивний і діяльнісно-рефлексивний [75, с. 12];

Корисною для започаткованого дослідження є розроблена Н. Мозгальною модель інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики. Вона теж реалізовувалася у п'ять етапів: початково-установчий, організаційно-діяльнісний, інтелектуально-збагачувальний, реалізаційно-коректувальний, підсумково-оцінювальний [155, с. 26]. Подібно М. Лук'янчиков обґрунтовує модель формування проектувальних умінь майбутніх учителів музики в процесі фахової підготовки, яка включає три етапи: теоретико-аналітичний, навчально-організаційний і підсумково-результативний [145, с. 6] та ін.

Підсумовуючи проаналізовані дослідження з питань удосконалення моделі процесу підготовки майбутніх педагогів музично-педагогічного напрямку зауважимо, що науковцями ще не розроблено СФМ професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства. З урахуванням такого висновку вважаємо за доцільне теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність СФМ процесу підготовки майбутніх педагогів-музикантів до означеної діяльності.

Блочна система створеної СФМ побудована за логікою дослідження, складові якої взаємопов'язані та розміщені в ієрархічній послідовності з дотриманням принципу єдності загального й конкретного, цілого та його частин (рис 2.1).

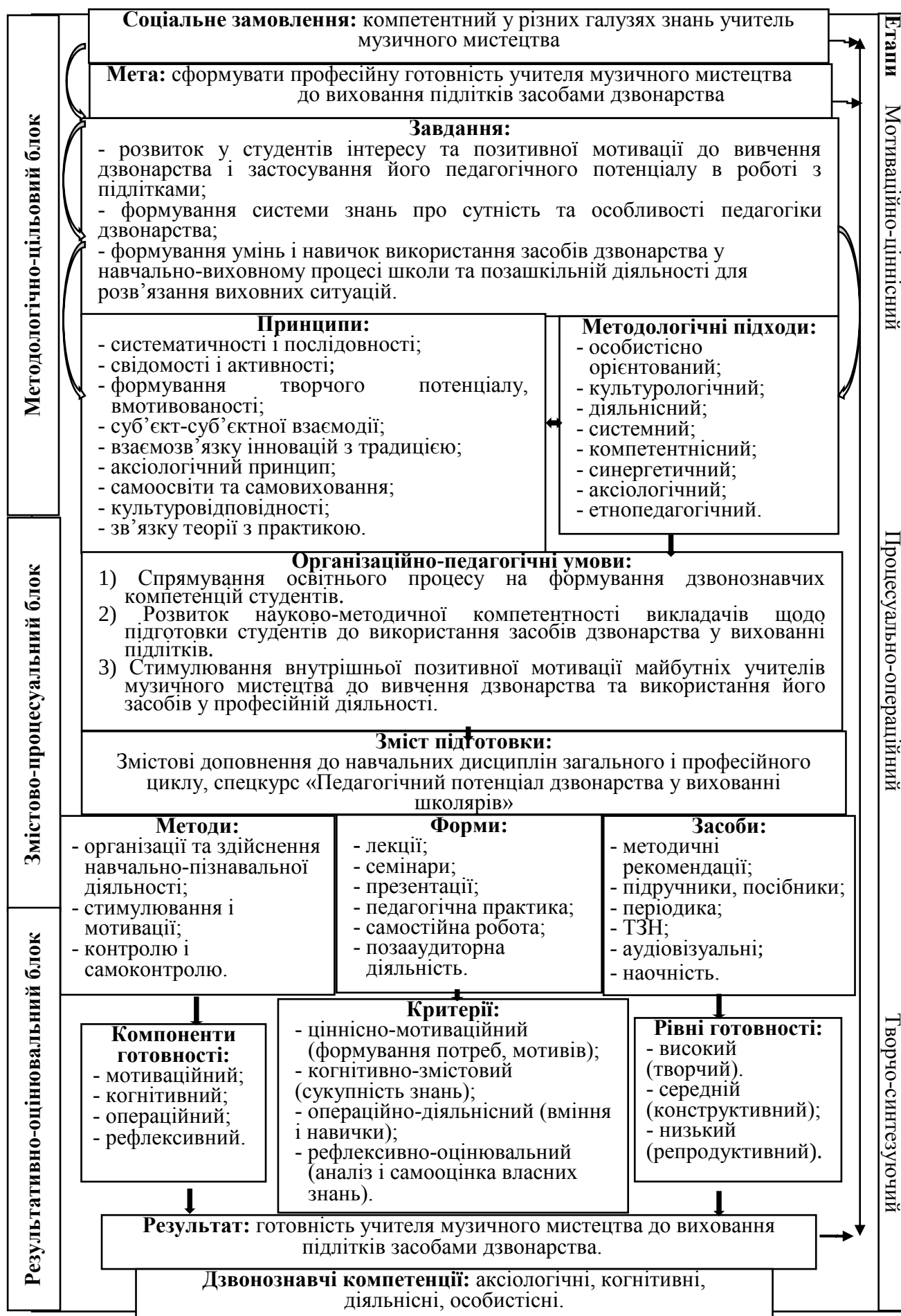

Рис.2.1. Структурно-функціональна модель процесу підготовки педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства

До структурних блоків СФМ процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічного потенціалу дзвонарства в професійній діяльності віднесли: методологічно-цільовий, змістово-процесуальний і результативно-оцінювальний блоки. Розглянемо детальніше змістове наповнення кожного з них.

У межах *методологічно-цільового блоку* визначили: соціальне замовлення суспільства на професійну підготовку компетентного в різних галузях знань учителя музичного мистецтва. Це відображається в меті та завданнях нашого дослідження; науково-методологічних підходах до підготовки вчителів і принципах успішної реалізації змодельованого процесу.

Відтак, метою підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва має стати його компетентність у галузі використання відомостей про дзвонарство в роботі з підлітками. Відповідно до мети діяльності визначили наступні завдання:

- розвиток у студентів інтересу і позитивної мотивації до вивчення дзвонарства і застосування його виховного потенціалу в роботі з підлітками;
- формування системи знань про сутність та особливості педагогіки дзвонарства;
- формування умінь і навичок використання засобів дзвонарства у навчально-виховному процесі школи та позашкільній діяльності для розв’язання виховних ситуацій.

Методологічні підходи, використані для дослідження підготовки студентів до виховання підлітків засобами дзвонарства, взаємопов’язані між собою та формують змістове ядро авторської СФМ. Вони, зокрема, визначають цілісність зазначеної підготовки та створюють “методологічне поле”, що відповідає специфіці професійної діяльності педагогів-музикантів у річищі наших студій.

Як слушно зазначає Ю. Степура, концептуальні підходи дозволяють передбачити можливі варіанти розвитку досліджуваного процесу й ідентифікувати інформаційні модулі професійної підготовки студентів [213, с. 111].

Авторська СФМ процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва ґрунтується на реалізації особистісно орієнтованого, культурологічного, діяльнісного, системного, компетентнісного, синергетичного, аксіологічного й етнопедагогічного науково-методологічних підходів. Вважаємо, що вибрані підходи є взаємозалежними та рівноправними і мають однаково важливе значення для процесу фахової підготовки майбутніх педагогів-музикантів. Докладний аналіз і характеристику методологічних підходів представлено в підрозділі 1.1.1.

Будь-яка теоретична система знання ґрунтується на принципах, пов'язаних між собою, тому методологічно-цільовий блок моделі також включає принципи (загальнопедагогічні та специфічні) успішної її реалізації. Адже це ідеї методологічного рівня, які задають напрям науковим студіям і розробці виховних методик [131, с. 712]. На думку В. Ортінського принципи педагогічного процесу це – система основних вимог до навчання та виховання. Їхнє дотримання дає змогу ефективно розв'язувати проблеми всебічного розвитку особистості [172]. Дещо іншу думку має К. Балаєва, котра розуміє під принципами підготовки майбутніх педагогів загальні положення, що визначають зміст, методику й процес відповідної підготовки студентів [8, с. 92].

Особливості освітнього процесу у ЗВПО і різні наукові підходи до обґрунтування його принципів уможливили визначення вихідних положень підготовки майбутніх педагогів-музикантів до використання педагогічного потенціалу дзвонарства в роботі з підлітками:

Перший принцип – систематичності та послідовності – ґрунтується на викладанні й засвоєнні знань про дзвонарство й шляхів використання відомостей про нього в логічній послідовності, що забезпечує збереження наступності змістової та процесуальної сторін навчання.

Наступний – *свідомості й активності* – відображає свідому позицію майбутніх учителів музичного мистецтва стосовно використання у вихованні школярів-підлітків різних засобів, у тому числі дзвонарських. Зокрема,

визначає розуміння труднощів виховного процесу в школі й активну позицію студента щодо пошуку шляхів розв'язання цих проблем.

Сутність *принципу самоосвіти та самовиховання* полягає в організації самостійної роботи студентів у позааудиторній діяльності задля набуття дзвонознавчих компетенцій та реалізацій знань, умінь і навичок під час проходження педагогічної практики в школі. Адже найефективніше знання засвоюються в процесі активної самоорганізованої розумової діяльності; визначенні напрямів, форм і методів професійного самовдосконалення студентів; створенні умов для ефективного вирішення ними поставлених дидактичних завдань за встановлений час самостійної роботи [113, с. 233].

Принцип *суб'єкт-суб'єктної взаємодії* передбачає рівноправність учасників освітнього процесу, зміну статусу студента з «об'єкта впливу» на «суб'єкта освітньої взаємодії». Як стверджує О. Матвієнко, запровадження цього принципу вимагає від ЗВПО перегляду змістової й технологічної складової процесу фахової підготовки вчителів, орієнтує педагога бути психологом, всебічно вивчати особистість, «прислухатися» до неї, знаходити позитивне, опиратися на нього, добирати нові способи педагогічної взаємодії [147, с. 57].

Використання принципу *суб'єкт-суб'єктної взаємодії* в підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання учнів засобами дзвонарства забезпечить успішну реалізацію мети і завдань зазначеної підготовки, сприятиме включенню учасників освітнього процесу у творчу діяльність. Наслідком такого навчання буде готовність майбутніх педагогів використовувати цей принцип у своїй професійній роботі зі школярами підліткового віку.

Аксіологічний принцип орієнтує освітній процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва на формування ціннісних орієнтацій засобами дзвонарства і засвоєння найвищих морально-духовних орієнтирів; створює умови для оптимальної самореалізації підростаючої особистості, розвитку її індивідуальних можливостей і здібностей. Результатом застосування цього

принципу стане засвоєння вселюдських і національних цінностей, стратегії життя, яка передбачає постійний рух до здійснення нових, соціально значущих задумів; формування вмінь долати труднощі, прогнозувати наслідки своїх учинків; здатності свідомо приймати рішення, зокрема потрібні засоби досягнення мети. Особливо важливо при цьому проявляти вольові зусилля.

Принцип *формування творчого потенціалу й умотивованості* скеровує навчання на активізацію творчих проявів майбутніх учителів музичного мистецтва, формування в них стійкої мотивації до вивчення дзвонарства та використання виховного потенціалу його засобів у майбутній професійній діяльності. Реалізація цього принципу в освітньому процесі ЗВПО дозволила сформувати в майбутніх педагогів-музикантів здатність до виконання творчих завдань і формування пізнавального інтересу до вивчення дзвонарства, застосування нестандартних методів і форм навчання.

Принцип *взаємозв'язку інноваційного підходу з традицією* спрямовує освітній процес у ЗВПО на використання інновацій, як от вивчення дзвонарства, у контексті традиційного підходу. Погоджуємося з твердженням Т. Ліщук-Торчинської, що проблемним аспектом практики поєднання традицій та інновацій у змісті освіти й технології навчання є готовність викладачів і студентів до впровадження та використання інновацій. Щоправда, як показує досвід, студентська молодь з ентузіазмом сприймає нові форми організації навчальних занять, відповідно це сприяло кращому засвоєнню навчального матеріалу та застосування знань у майбутній професійній діяльності [144].

Принцип *зв'язку навчання з практикою* виражає необхідність підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до застосування набутих знань у вирішенні практичних завдань виховання. Для цього застосовували аналіз різних життєвих ситуацій із прикладами застосовування дзвонарського мистецтва в суспільному побуті. Тут корисним стало залучення студентів до використання оточуючої дійсності як джерела знань із дзвонарської культури.

Принцип *культуровідповідності* передбачає невід'ємний зв'язок виховання з культурними надбаннями людства і, зокрема, дзвонарства;

пізнання особливостей розвитку та становлення національної культури, роль у ній музики дзвонів, знання історії свого народу й того значення, якого він надавав дзвонарству; забезпечення духовної єдності та спадкоємності поколінь у ставленні до складових дзвонарського мистецтва.

Другий блок СФМ *змістово-процесуальний*, що є її ядром, характеризує процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства й забезпечує набуття сукупності знань, умінь і навичок, формування компетентностей щодо застосування педагогічних можливостей дзвонарства у професійній діяльності. Змістово-процесуальний блок моделі містить характеристики організаційно-педагогічних умов, методів, форм і засобів фахової підготовки студентів.

Організаційно-педагогічними умовами визначено: 1) спрямування освітнього процесу ЗВПО на формування в студентів дзвонознавчих компетенцій; 2) розвиток науково-методичної компетентності викладачів щодо підготовки студентів до використання засобів дзвонарства у вихованні підлітків; 3) стимулювання внутрішньої позитивної мотивації майбутніх учителів музичного мистецтва до вивчення дзвонарства та використання його засобів у професійній діяльності.

Обрані методи, форми і засоби підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва застосовувалися на усіх етапах організації освітнього процесу навчання студентів. Відповідно до положень теорії навчання, головним предметом дидактики є суть навчального процесу як взаємопов'язаної діяльності викладача і студента. Тому в нашій теоретичній СФМ спершу розглядали методи навчання як шляхи, способи взаємодії, а потім організаційні форми, у яких вона відбувається.

Методи навчання (гр. *methodos* – шлях пізнання, спосіб знаходження істини) – це впорядковані способи взаємопов'язаної, цілеспрямованої діяльності педагога й студентів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань [55, с. 88]. З урахуванням того, що підготовку студентів до виховання підлітків засобами дзвонарства здійснювали в межах

багатьох навчальних предметів загального та професійного циклу підготовки, то методи і форми, які використовували при цьому були різноманітними.

У своєму дослідженні притримувалися класифікації методів Ю. Бабанського в основі яких лежить цілісний підхід до навчання та виховання особистості [6, с. 111–114].

I група – *організація та здійснення навчально-пізнавальної діяльності*, включає наступні методи: (лекція, пояснення, розповідь, бесіда, робота з підручниками, ілюстрування, самостійне спостереження, вправи, практичні і дослідні роботи);

II група – *стимулювання і мотивація навчально-пізнавальної діяльності* (навчальна дискусія, пізнавальні дидактичні ігри, виконання творчих завдань, створення ситуації інтересу і новизни у процесі викладання, опора на життєвий досвід студента, стимулювання обов'язку і відповідальності у навчанні);

III група – *контроль і самоконтроль навчально-пізнавальної діяльності* (усний, письмовий, тестовий, програмований, самоконтроль і самооцінка у навчанні).

У відповідності до проведення студентів за етапами навчання залежить вибір його організаційних форм. Форма організації навчання – це певна структурно-організаційна та управлінська конструкція навчального заняття залежно від його дидактичних цілей, змісту й особливостей діяльності суб'єктів та об'єктів навчання [55, с. 90].

З метою досягнення визначених завдань дослідження й відповідно до обраної класифікації методів визначили такі організаційні форми підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства:

Навчальні заняття: лекція-розповідь, лекція-дискусія, лекція-конференція, лекція-візуалізація, лекція-обговорення за допомогою мультимедіа, проблемні лекції та відео-лекції, навчальна конференція, навчальна демонстрація (музичне сприймання творів, де композиторами використано імітацію дзвонінь); зображення зразків візуального мистецтва

(картини, світлини); демонстрація відеофрагментів уроків із застосуванням окремих засобів дзвонарства у вихованні школярів-підлітків. Означені форми допомагали студентам в оволодінні системою теоретичних знань про особливості застосування педагогічних засобів дзвонарства у вихованні школярів-підлітків.

Практичні заняття використовували з метою перевірки теоретичних знань майбутніх учителів музичного мистецтва, набуття ними практичних вмінь і навичок використання засобів дзвонарства у вихованні підлітків. Цілком погоджуємося з М. Фіцулою, що саме на практичних заняттях відбувається безпосередній процес формування фахівців стосовно оволодіння викладачем широким науковим світоглядом, спроможності зацікавити студентів, здатності розкрити наукове й практичне значення дисципліни, показати завдання та перспективи її розвитку [226, с. 136]. Про особливо важливий зв'язок теорії і практики в підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва пише Т. Отт. Він стверджує, що будь-який вид навчання педагога-музиканта обов'язково має бути пов'язаний із його майбутньою педагогічною діяльністю [260].

Тому, надавали вирішального значення проходженню всіх видів практик і ефективного проведення практичних занять. З нашого досвіду формування дзвонознавчих компетентностей набагато ефективніше відбувалося під час навчально-педагогічної та переддипломної практики в школі. Майбутні вчителі використовували набуті знання на уроках музичного мистецтва, інтегрованого предмету «Мистецтво», у позакласній, позашкільній діяльності, а також гуртковій роботі.

Таким чином, правильно сплановані практичні заняття мали важливе виховне й освітнє значення і сприяли результативному формуванню дзвонознавчих компетентностей. Під час таких занять студенти добре закріпили набуті знання педагогічного потенціалу дзвонарства, удосконалили вміння та навички застосовувати відомості про нього в навчально-виховній роботі з підлітками.

Наступним, важливим, видом навчання та самовдосконалення студента є *самостійна діяльність*. Нами з'ясовано, що згідно навчальних планів музично-педагогічних спеціальностей ЗВПО, де проводився експеримент, на самостійну роботу виділяється більша кількість годин аніж для аудиторних форм навчання. До видів самостійної роботи віднесли: опрацювання друкованих джерел, самостійне вивчення певних питань, участь у роботі гуртків, експериментально-дослідницька діяльність, перегляд телепередач, тематичних кінофільмів, пошук і систематизація інформації в мережі Інтернет, підготовка презентацій тощо

Ще однією формою навчання обрали *контрольні заходи*. До них віднесли: іспити/заліки, модульний контроль, тести, контрольні роботи, контрольну перевірку оволодіння професійними знаннями, навичками та вміннями з використання педагогічного потенціалу дзвонарства в роботі зі школярами-підлітками, захист курсових і дипломних робіт.

Формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у професійній діяльності відбувалося також поза межами ЗВПО. Позааудиторними формами навчання визначили: конференції, де студенти брали участь із різноаспектними повідомленнями про дзвонарство; дискусійні клуби за інтересами, діяльність наукових гуртків із проблем дослідження дзвонарської культури, творчих студій, зустрічі з дзвонарями; виставки, екскурсії, походи та ін.

Результативно-оцінювальний блок моделі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва відображає очікуваний результат – перевірка рівня їхньої готовності до виховання школярів засобами дзвонарства за визначеною системою критеріїв і показників. Це уможливило врахування специфіки дзвонарства, змісту і характеру підготовки. Критеріями готовності студентів до означеної діяльності обрали ціннісно-мотиваційний когнітивно-змістовий, операційно-діяльнісний та рефлексивно-оцінювальний (такі критерії та їхні показники докладно описано в параграфі 2.1.). На основі виділених критеріїв і показників визначили три рівні сформованості готовності студентів до професійно-педагогічної діяльності: високий (творчий), середній

(конструктивний) та низький (репродуктивний). Перевіряли результати шляхом використання методів письмового опитування (анкетування), тестування, виконання творчих завдань, практичних робіт, самоконтролю власної діяльності.

Впровадження авторської СФМ в процес підготовки здійснювали у три етапи: мотиваційно-ціннісний, процесуально-операційний і творчо-синтезуючий.

На першому – *мотиваційно-ціннісному* – формували позитивну внутрішню мотивацію студентів до ознайомлення з дзвонарською культурою, ціннісного ставлення до неї в процесі вивчення низки дисциплін: «Історія України», «Історія української культури», «Мистецьке краєзнавство», а також у самостійній і позааудиторній роботі. На цьому етапі розроблено змістові доповнення до означених дисциплін та організовано лекції, семінари, практичні заняття, написання рефератів, виступи із доповідями, проблемні дискусії; з-поміж позааудиторних – екскурсії, перегляди фільмів, участь у клубах за інтересами.

Другий – *процесуально-операційний* – передбачав упровадження навчально-методичного комплексу, що включає змістові доповнення до предметів, навчального спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів» і методичних рекомендацій. Його мету убачали в забезпеченні теоретичних знань студентів щодо педагогічного потенціалу дзвонарства, ознайомлень з особливостями застосування у всебічному вихованні підлітків. У процесі вивчення «Методики музичного виховання», «Хорознавства», «Історії української та зарубіжної музики», «Теорії та методики викладання дитячого музичного фольклору в ЗОШ» майбутні вчителі музичного мистецтва набували навичок оцінювання поліхудожнього потенціалу засобів дзвонарського мистецтва та усвідомленого вибору методів, форм і прийомів їх використання у вихованні підлітків.

Під час навчання у формі лекційних, семінарських, практичних занять студенти виконували творчі завдання і різні дидактичні вправи, що сприяло

набуттю ними спеціальних (дзвонознавчих) компетентностей для майбутньої роботи з учнями. Пошукові, дослідницькі та проблемні методи реалізовували в процесі виконання науково-дослідних завдань, курсових робіт, задля розвитку дослідницьких умінь студентів.

Третій – *творчо-синтезуючий* етап здійснювали у процесі проходження навчально-педагогічної та переддипломної практики. Педагогічна практика сприяла реалізації набутих знань, умінь і навичок, збагаченню педагогічного досвіду організації навчально-виховної роботи (використання на уроках музичного мистецтва, інтегрованого предмету «Мистецтво»), позакласній і позашкільній роботі, осмисленню особливостей професійної діяльності та аналізу її результатів.

Студенти під час практики мали можливість перевірити знання та уміння, критично їх оцінити та усвідомити недоліки, зрозуміти специфіку використання педагогічних засобів дзвонарства у навчально-виховному процесі загальноосвітньої школи. У позакласних виховних заходах чи годинах класного керівника майбутні педагоги застосовували набуті теоретико-методичні знання задля ефективного виховання школярів-підлітків засобами дзвонарства у формі тематичних вечорів, брейн-рингів, КВК, гуртків, екскурсій, походів тощо.

Створена СФМ складається зі структурних компонентів готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства: мотиваційний (стійкий інтерес і мотивація до вивчення дзвонарства); когнітивний (комплекс знань про особливості застосування засобів дзвонарства у вихованні підлітків); операційний (сформовані уміння застосовувати педагогічний потенціал засобів дзвонарства у професійній діяльності) та рефлексивний (рефлексія на самовдосконалення, оцінка рівня необхідних дзвонознавчих компетентностей). Компоненти СФМ співвіднесли з етапами її реалізації.

Підсумовуючи зазначимо, що всі компоненти авторської СФМ процесу підготовки майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства взаємопов'язані між собою та сприяють підвищенню ефективності

професійного росту студентів музично-педагогічних факультетів. Розроблена СФМ являється складною динамічною системою, що об'єднує методологічно-цільовий (соціальне замовлення, мета, завдання, методологічні підходи й принципи навчання), змістово-процесуальний (зміст, методи, форми і засоби) та результативно-оцінювальний (критерії і рівні готовності) блоки, відображає цілісний освітній процес музично-педагогічної підготовки, здійснюється поетапно, а результатом її впровадження є сформована готовність майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства.

Метою подальшого викладу є обґрунтування організаційно-педагогічних умов ефективного впровадження зазначеної моделі в освітній процес ЗВПО.

2.4. Організаційно-педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання засобів дзвонарства у професійній діяльності

Здійснений теоретичний аналіз особливостей підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічного потенціалу дзвонарства у виховній роботі з підлітками зумовив необхідність обґрунтування організаційно-педагогічних умов. Вони сприятимуть успішній реалізації нашої моделі освітнього процесу на музично-педагогічних спеціальностях і підвищенню готовності студентів до означеної діяльності.

Для цього насамперед з'ясуємо значення поняття «умова» і «педагогічні умови».

У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» дефініцію «умова» визначено як необхідну обставину, яка уможливорює здійснення, створення, утворення чого-небудь або сприяє чомусь [29, с. 1506]. «Умова» також позначається рушійною силою будь-якого процесу чи явища [29, с.1526].

У філософському енциклопедичному виданні поняття «умова» трактується як «те, від чого залежить щось інше (що обумовлюється); істотний компонент комплексу об'єктів (речей, їх станів, взаємодій), із наявності якого з

необхідністю впливає існування даного явища» [61, с. 707]. Отож, поєднання певних умов конкретного явища утворює середовище його виникнення, буття та розвитку.

На думку Ю. Бабанського поняття «педагогічні умови» варто трактувати як сукупність об'єктивних можливостей змісту освіти, методів, організаційних форм його здійснення, що забезпечують успішність досягнення поставленої задачі та підготовки майбутніх учителів [5]. Пізніше І. Зязюн зауважив, що умова виражає відношення предмета до навколишніх явищ, без яких його існування неможливе [82].

Поняття «педагогічні умови» Л. Печко визначив як систему певних форм, методів, матеріальних умов, реальних ситуацій, які об'єктивно склалися чи суб'єктивно створені, необхідні для досягнення конкретної педагогічної мети [182]. За визначенням Г. Сотської, педагогічні умови – це взаємопов'язані елементи, що сприяють досягненню педагогічної мети й розв'язанню завдань та охоплюють середовище, обставини педагогічного процесу, діяльність суб'єктів, зміст навчання, форми, методи й технології освітньої взаємодії [201].

Педагогічні умови В. Лісовий розуміє як певні принципи й ідеї. Саме на них має ґрунтуватися взаємодія учасників педагогічного процесу (студентів і викладачів), і за якими вихованням треба допомогти знайти своє місце в цьому процесі та сприяти визначенню до нього емоційно-ціннісного ставлення [142, с. 60–61]. На думку З. Курлянд, психолого-педагогічні умови як зовнішні й внутрішні обставини впливають на методи і форми організації навчально-виховного процесу у ВНЗ [134, с. 171].

Нам особливо імпонує міркування Н. Житник, що педагогічні умови мають забезпечувати якісну професійну підготовку фахівців. Далі вони доречно конкретизуються в змісті освіти, методичному забезпеченні навчально-виховного процесу, упровадженні інноваційних навчальних технологій, забезпеченні особистісно-орієнтованого підходу в організації навчання; моніторингу стану виховної роботи у вищій школі, професійної майстерності викладачів [76]. Дослідник В. Степашко конкретизував організаційно-

педагогічні умови підготовки викладачів до роботи в сучасному закладі вищої освіти. Передовсім – це науково-методичне забезпечення процесу їх експертного відбору; достатньо повне програмно-методичне й інформаційне забезпечення процесу такого відбору й оцінювання професійних вмінь претендентів [214, с. 8–114].

У наукових дослідженнях професійної підготовки майбутніх педагогів-музикантів, тією чи іншою мірою дотичних до нашої проблеми, обґрунтовано різні педагогічні умови. Приміром, О. Боблієнко вважає, що ефективне формування поліхудожньої компетентності майбутнього вчителя музики забезпечується наступними педагогічними умовами: забезпечення взаємодії мистецтв у змісті фахової підготовки студентів на основі контекстного підходу; розвиток креативного мислення майбутніх учителів музики в процесі використання евристичного навчання; застосування сучасних інформаційних технологій у контексті професійної поліхудожньої підготовки студентів [12, с. 7].

Дещо інші педагогічні умови, що сприяють ефективності професійної підготовки майбутнього вчителя музики до естетичного виховання підлітків засобами арт-терапії, визначила У. Дутчак. Це, зокрема забезпечення позитивної мотивації студентів до застосування засобів арт-терапії в подальшій професійній діяльності; збагачення емоційно-естетичного досвіду майбутнього вчителя на основі творчих завдань із використанням засобів арт-терапії; орієнтація на розвиток його арт-терапевтичної компетентності в період педагогічної практики [75, с. 5].

Варто зазначити, що В. Колкунова, досліджуючи моральне виховання підлітків у поліетнічному середовищі, переконана, що для цього потрібні такі умови: організація процесу морального виховання підлітків на засадах особистісно орієнтованого підходу на принципах гуманізації, діалогової взаємодії суб'єктів виховного процесу, етнізації, полікультурності; побудова змісту морального виховання підлітків як ціннісно-орієнтованої діяльності суб'єктів процесу виховання; упровадження інноваційного змісту, комплексу

форм і методів морального виховання, побудованого з урахуванням вікових й етнокультурних особливостей старших підлітків [109, с. 4].

Дослідниця Л. Москальова обґрунтувала наступні педагогічні умови використання виховного потенціалу творів українського сакрального хорового мистецтва у підготовці майбутніх вчителів музики і художньої культури: усвідомлення студентами змісту морального виховання та педагогічних можливостей творів українського сакрального хорового мистецтва у вихованні моральності особистості; впровадження різноманітних організаційних форм і методів навчально-виховної роботи на основі використання творів українського сакрального хорового мистецтва; поступового накопичення майбутніми вчителями досвіду сприйняття творів сакрального хорового мистецтва; застосування набутих знань у самостійній діяльності студентів із морального виховання учнів протягом педагогічної практики [158, с. 17].

Опираючись на описані вище трактування маємо підстави визначити *організаційно-педагогічні умови* як сукупність найбільш сприятливих та оптимальних чинників за допомогою яких реалізовується поставлена мета при взаємодії певних принципів і засобів. Відповідно досягається ефективність процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства [45, с. 14–20]. Дотримання таких умов уможливить досягнення студентами високого рівня компетентностей у застосуванні педагогічного потенціалу дзвонарства в роботі з підлітками, сформує потребу у його вивченні й, відповідно, забезпечить успішність майбутньої фахової діяльності.

На підставі здійсненого аналізу освітнього процесу на музично-педагогічних спеціальностях ЗВПО дійшли висновку, що традиційні, стандартні методи, форми і засоби навчання не забезпечать ефективної підготовки майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства. Відтак, стає зрозуміло, що ефективність освітнього процесу підготовки майбутніх педагогів завжди залежить від створених певних умов.

Таким чином, виокремили наступні три групи організаційно-педагогічних умов ефективного використання засобів дзвонарства в системі підготовки майбутнього педагога-музиканта:

1. Спрямування освітнього процесу ЗВПО на формування в студентів дзвонознавчих компетенцій: уведення інноваційних коректив у навчальні плани та робочі програми, а саме:

- спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів»;
- змістових доповнень до навчальних предметів загального й професійного циклів);
- системи дидактичних завдань для набуття дзвонознавчих компетенцій на заняттях методико-практичного циклу).

2. Розвиток науково-методичної компетентності викладачів щодо навчання студентів використанню засобів дзвонарства у вихованні підлітків:

- розробка методичних рекомендацій для застосування засобів дзвонарства в освітньому процесі;
- включення інструктивно-методичних матеріалів до семінарських і практичних занять, організація самостійної роботи студентів;
- самоосвіта і самопідготовка професорсько-викладацького складу ЗВПО.

3. Стимулювання внутрішньої позитивної мотивації майбутніх учителів музичного мистецтва до вивчення дзвонарства та використання його засобів у професійній діяльності:

- залучення студентів до пізнавально-пошукової діяльності;
- стимулювання пізнавального інтересу до дзвонарства за допомогою екскурсійної роботи, експедиційно-польового збору матеріалів про дзвонарство свого регіону; виготовлення фотомонтажів, слайдокомпозицій, відеоматеріалів, презентації розроблених проектів тощо;
- наповнення етнокультурним змістом дзвонарської тематики масових, групових та індивідуальних форм позааудиторної роботи.

Означені організаційно-педагогічні умови унаочнено схематично на рисунку 2.2. Вважаємо за потрібне розглянути кожну із визначених організаційно-педагогічних умов детальніше.

Із метою успішного використання студентами в майбутній професійній діяльності виховного потенціалу дзвонарства важливо скерувати зміст дисциплін навчально-практичного циклу на формування в майбутніх педагогів спеціальних дзвонознавчих компетентностей. Тому, перша умова стосується внесення інноваційних змін до організації освітнього процесу на музично-педагогічних факультетах спрямованих на формування в майбутніх учителів музичного мистецтва дзвонознавчих компетентностей, а саме: розроблення тематичних доповнень до контенту навчальних предметів і впровадження спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів».

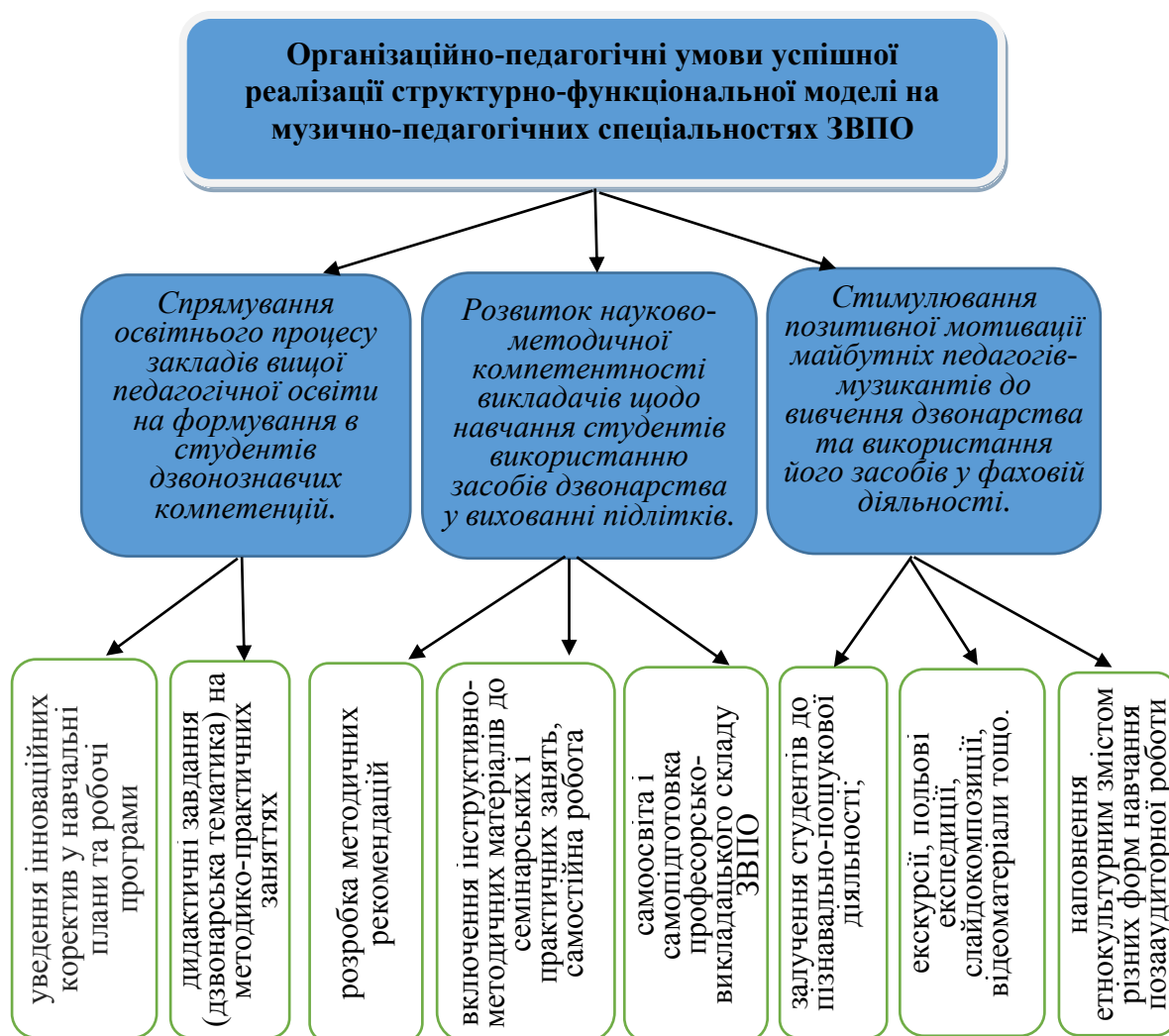

Рис. 2.2. Організаційно-педагогічні умови ефективної реалізації моделі підготовки майбутніх педагогів до виховання підлітків засобами дзвонарства

Це уможливило формування в студентів поняття про основні дефініції дзвонарства, своєрідну, специфічну термінологію в цій галузі; майбутні педагоги-музиканти ознайомилися із кращими мистецькими зразками дзвонарської культури, їхнім значенням у виховній роботі з підлітками; класифікацією та характеристикою засобів дзвонарства й перспективою їхнього застосування на уроках музичного мистецтва та позакласній виховній діяльності. Теми занять, де студенти знайомляться з дзвонарським мистецтвом і педагогічним потенціалом його засобів в роботі з підлітками детально представлені у підрозділі 3.1.

Формування дзвонознавчих компетентностей відбувалося в процесі виконання студентами дидактичних завдань на заняттях методико-практичного циклу. Сюди віднесли: відшукування приказок, прислів'їв на дзвонарську тематику; придумування розспівок з імітацією звучання дзвонів, ознайомлення з методикою проведення дидактичних ігор, конкурсів, брейн-рингів. Майбутні вчителі також вивчали особливості звучання дзвонів, прикмети відображення їх у музиці, призначення їхніх виражальних засобів у музичних творах, можливості створення елементарного музичного супроводу за допомогою дзвіночків і бубенців тощо.

Відтак, введення дзвонознавчого матеріалу в нормативну й практичну складову освіти уможливило усунення суперечностей між засвоєнням студентами теоретичних знань та їхнім практичним застосуванням, зокрема дозволило сформувати мотиваційний компонент готовності до використання засобів дзвонарства для розв'язання конкретних виховних завдань. Оволодіння новими знаннями, уміннями та навичками в галузі інноваційних виховних технологій дасть змогу майбутнім педагогам професійного розвиватися та стати конкурентоспроможними на ринку праці.

Другою умовою організації освітнього процесу, що сприятиме ефективній реалізації моделі підготовки майбутніх педагогів-музикантів вважаємо науково-методичні знання викладачів у царині дзвонарської культури. Це допомогло ефективному навчанню студентів використовувати засоби дзвонарства у вихованні підлітків.

Сюди включаємо методичні рекомендації, де описано особливості підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічного потенціалу дзвонарства у виховній роботі з підлітками. Такі методичні вказівки, змістовим наповненням яких є дослідження з української кампанології, стали у пригоді викладачам вищої школи, учителям музичного мистецтва, студентам педагогічних спеціальностей у професійній діяльності. Важливим додатковим засобом навчання є розроблення викладачем інструктивно-методичних матеріалів до семінарських і практичних занять, організації самостійної роботи студентів, а також виконання індивідуальних семестрових завдань, метою яких є закріплення та систематизація отриманих знань під час аудиторних занять і самостійної роботи.

Запорукою успішної реалізації СФМ процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства є зацікавленість викладачів у самоосвіті та мотивація до піднесення свого науково-теоретичного і методичного рівня. Адже, самоосвіта – це вид пізнавальної діяльності, що спонукає до отримання та поглиблення нових знань із дзвонарської культури, стимулює до розвитку творчої особистості, що формує професійну компетентність викладача вищої школи. Педагог має розуміти, що оволодіння студентами різними засобами виховання школярів сприятиме у майбутньому вирішенню педагогічних задач.

Успішна реалізація наступної організаційно-педагогічної умови, а саме: створення позитивної мотивації у майбутніх учителів музичного мистецтва до вивчення дзвонарства залежить від наявності в них інтересу до пізнання дзвонарської культури, потреби в постійному професійному та особистісному зростанні.

Реалізація означеної умови відбувалася через залучення майбутніх педагогів-музикантів до пізнавально-пошукової діяльності. Студенти різносторонньо вивчали дзвонарство свого регіону, записували дзвонарські композиції на відео та аудіо носії, фіксували розповіді дзвонарів про історію появи дзвонів у тому чи іншому храмі тощо. Особливе значення у формуванні в студентів інтересу до музики дзвонів мали екскурсійні подорожі.

У контексті започаткованого дослідження важливим завданням є вміння майбутніх учителів активізувати інтерес підлітків до вивчення дзвонарства. Для цього навчали студентів використовувати ідеї Г. Щукіної стосовно стимуляції пізнавальних інтересів як складової розвиваючого навчання. Вона виділила три групи стимулів пізнавальних інтересів: 1) зміст навчального матеріалу; 2) стосунки між учителем і учнями, які складаються під час навчального процесу; 3) організація пізнавальної діяльності учнів [96, с. 121–125].

Погоджуємося з думкою Г. Щукіної, що пізнавальна активність характеризується пошуковою спрямованістю в навчанні, пізнавальним інтересом, прагненням задовольнити його за допомогою різних засобів як у навчальній так і позанавчальній діяльності, емоційним злетом [243, с. 115]. Розвиток пізнавального інтересу підлітків до дзвонарства унаочнено структурно-логічною схемою, укладеною Р. Скульським [208] за працею Г. Щукіної [243] і модифікованою нами в річищі свого дослідження (рис. 2.3) [91, с. 34–40].

Відтак, з метою формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання учнів підліткового віку засобами дзвонарства вважаємо за необхідне: 1) використання викладачами музично-педагогічних спеціальностей ЗВПО виховних засобів дзвонарства на лекційних, семінарських, практичних заняттях, де студенти, набуваючи нових знань, учаться їх застосовувати на практиці; 2) скерованість освітнього процесу на особистісно орієнтований підхід у навчанні з установкою на суб'єкт-суб'єктні відносини; 3) планування позааудиторної роботи з метою стимуляції пізнавального інтересу студентів до вивчення дзвонарства; 4) проведення

Рис.2.3. Структурно-логічна схема стимулювання розвитку пізнавального інтересу підлітків до дзвонарства

науково-методичних семінарів на яких особливо успішно формується в майбутніх учителів переконання в необхідності вивчення дзвонарської культури України; 5) стимуляція науково-пошукової діяльності студентів у галузі дзвонарства з наступним опублікуванням результатів.

Таким чином, рівень компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у сфері застосування засобів дзвонарського мистецтва у професійній діяльності значною мірою залежить від розроблених потрібних організаційно-педагогічних умов.

Отже, на основі узагальнення ідей науковців визначено, що готовність майбутнього вчителя музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства – це складне інтегроване, особистісне утворення, що включає мотиваційний, когнітивний, операційний, рефлексивний компоненти й характеризується сформованістю стійких мотивів й інтересу до вивчення дзвонарського мистецтва; усвідомленням педагогічного потенціалу дзвонарства та здатністю до його успішного використання в роботі з учнями підліткового віку; системою фахових, психолого-педагогічних, методичних і спеціальних знань, умінь, навичок застосування засобів дзвонарства у різних виховуючих ситуаціях.

Уточнено поняття «критерій» як підставу для оцінки, визначення або класифікації чогось, певне мірило й «показник». Він характеризує сформованість кожної якості, властивості, ознак об'єкта, що вивчається.

Визначено чотири критерії готовності (ціннісно-мотиваційний, когнітивно-змістовий, операційно-діяльнісний, рефлексивно-оцінювальний) майбутніх педагогів-музикантів до визначеної діяльності та по два показники до кожного. Ґрунтуючись на показниках готовності, що відображають ступінь засвоєння студентами дзвонарських компетентностей, їх усвідомленого сприйняття та вміння застосувати на практиці виділено три рівні готовності майбутніх педагогів: високий (творчий), середній (конструктивний) і низький (репродуктивний).

Діагностика стану готовності студентів до використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства в роботі з підлітками засвідчила недостатній рівень їхньої підготовки. Так, низький рівень підготовки показали 50% досліджуваних, середній – 44% та високий – 6% респондентів. Продемонстрований результат підтверджує необхідність проведення формувального етапу експерименту, що, згідно нашого припущення, має підвищити готовність майбутніх педагогів-музикантів до досліджуваної діяльності.

За результатами констатувального експерименту розроблено СФМ ефективної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства. Основними компонентами СФМ визначено мотиваційний, когнітивний, операційний і рефлексивний. Мотиваційний компонент включає мету і завдання, вирішення яких допомагатиме підвищенню рівня готовності студентів до означеної діяльності, а також принципи на яких ґрунтується процес підготовки. Складовою когнітивного компонента є система знань і умінь, що виступають необхідною передумовою ефективного застосування засобів дзвонарства у різнобічному вихованні учнів підліткового віку. Операційний компонент є ключовим серед складових підготовки майбутніх педагогів-музикантів, оскільки він відображає компетентність студентів у виборі оптимальних методів, форм і засобів у роботі зі школярами. Рефлексивний компонент передбачає установку на саморозвиток, здатність до самоаналізу і критичного переосмислення власного досвіду та самооцінці студентом досягнутих результатів.

Задля забезпечення успішної реалізації розробленої СФМ визначено організаційно-педагогічні умови якісної підготовки студентів до застосування виховного потенціалу дзвонарської культури у фаховій діяльності: 1) спрямованість освітнього процесу ЗВПО на формування в студентів дзвонознавчих компетенцій; 2) розвиток науково-методичної компетентності викладачів щодо підготовки студентів до використання засобів дзвонарства у вихованні підлітків; 3) створення позитивної мотивації майбутніх учителів

музичного мистецтва до вивчення дзвонарства та використання його засобів професійній діяльності.

Література: 4; 5; 6; 8; 12; 23; 29; 45; 53; 55; 58; 61; 63; 69; 75; 76; 78; 82; 83; 85; 87; 90; 91; 95; 96; 98; 107; 109; 112; 113; 127; 129; 130; 131; 134; 138; 142; 144; 145; 147; 148; 155; 156; 158; 166; 168; 171; 172; 182; 195; 199; 200; 204; 205; 208; 210; 212; 213; 214; 219; 223; 225; 226; 243; 252; 253; 260.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ СТРУКТУРНО-ФУНКЦІОНАЛЬНОЇ МОДЕЛІ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ-МУЗИКАНТІВ ДО ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ ДЗВОНАРСТВА

Описано методику формування дзвонознавчих компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва шляхом упровадження спецкурсу та змістових доповнень до тем навчальних дисциплін загальної та професійної підготовки студентів ЗВПО. Подано результати дослідно-експериментальної роботи (формувальний експеримент) й зазначено відповідні висновки.

3.1. Реалізація структурно-функціональної моделі у процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання засобів дзвонарства

На подальшому етапі педагогічного дослідження метою формувального експерименту стало упровадження в освітній процес ЗВПО СФМ підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства, а також експериментальна перевірка ефективності розробленого проекту шляхом повторного визначення рівня готовності студентів до означеної діяльності.

Навчально-методичні матеріали, що були використані на формувальному етапі експериментального дослідження, упроваджено в освітню діяльність

Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка, ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки (м. Луцьк), Рівненського державного гуманітарного університету, Чернівецького національного педагогічного університету імені Юрія Федьковича та Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка.

Реалізація СФМ відбувалася через: ознайомлення викладачів із методичними матеріалами; розробленими тематичними доповненнями контенту навчальних дисциплін загального та професійного циклів підготовки (додаток Н); спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів». Дане посвідчують акти та довідки про впровадження.

Формували у студентів внутрішню позитивну мотивацію в процесі вивчення таких дисциплін як: «Історія України», «Історія української культури», «Мистецьке краєзнавство», а також в процесі самостійної роботи і позааудиторної діяльності. На цьому етапі доповнили зміст означених дисциплін відомостями про історію дзвонарства, його виховне (регулятивне) значення та актуалізацію такої інформації у навчальному процесі; практикували виступи із доповідями про полімистецький потенціал дзвонарства на методичних семінарах; проводили в позааудиторний час музичні лекторії з історії дзвонарського мистецтва та дзвонотерапії; здійснювали планування різних видів навчальної діяльності студентів із метою стимулювання їх інтересу до нього.

Метою засвоєння навчального предмету «Історія України» з циклу загальної підготовки, що вивчається на першому курсі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва (освітньо-професійний рівень «бакалавр») є поглиблення знань із вітчизняної історії, державотворення та історичного шляху українського народу, розвитку його національних цінностей, формування національної свідомості. Означену дисципліну збагатили питаннями: «Історія розвитку дзвонарства в Україні», «Дзвонарство у

гетьманську добу. Часи Великого князівства Литовського», «Занепад українського дзвонарства у період світових воєн і часи СРСР» та «Дзвонарське мистецтво в житті українців».

В процесі лекції-розповіді знайомили майбутніх педагогів-музикантів із попередниками дзвонів – билами та клепалами, які використовували з давніх-давен, розкривали історичні передумови становлення дзвонарства від найдавніших часів, бурхливий його розвій після хрещення Київської Русі й до нині. Це допомагало студентам усвідомити значення дзвонів і дзвонінь у повсякденному побуті людей. Зокрема, майбутні вчителі дізналися про виробництво дзвонів в Україні періоду Гетьманщини, пишне оформлення цих пам'яток, будівництво споруд для них у формі козацького бароко, їхні національні особливості, пізніше знищення церков, дзвіниць, переплавлення дзвонів на мілітаристські потреби під час світових воєн.

Заданням для самостійної роботи студентам у процесі експериментально-дослідницької діяльності було дослідити дзвонарство рідної місцевості та підготувати невелике реферативне повідомлення з фото презентацією.

Навчальну дисципліну «Історія української культури», що також належить до циклу загальної підготовки доповнили наступними питаннями. Так, у контексті вивчення теми «Дзвонарська культура, як чинник духовності українського народу» розглядали найдавніші пам'ятки дзвонарського мистецтва та методи їхнього збереження. Знайомлячись із темою «Розвиток дзвонарської культури в період від Київської Русі й до нині» студенти дізналися про появу та розповсюдження дзвонів у Київській державі. Ознайомившись із темою «Відображення дзвонарства у народній культурі, літературі, візуальних видах мистецтва» майбутні учителі музичного мистецтва відшукували повір'я, прикмети, приказки про дзвони та дзвоніння в народній культурі, у красному письменстві, у візуальних видах мистецтва й про дзвіниці як унікальні плернерні музичні споруди [92, с. 181–183]. Тут використано відео-лекції (лекція-візуалізація) яка є результатом пошуку нових можливостей реалізації принципу наочності. Такий вид лекції забезпечив успішне

сприймання та запам'ятовування навчального матеріалу, зокрема це дозволило проникнути глибше в суть пізнаваних явищ. Підготовка до такої форми навчання полягає в реконструюванні, перекодуванні змісту лекції або її частини у візуальну форму для пред'явлення студентам через фільми, презентації, слайди тощо [154, с. 26]. Використовували інший наочний матеріал, як от зображення зразків дзвонарського мистецтва на картинах, світлинах.

Із метою підвищення інтересу майбутніх педагогів-музикантів до вивчення дзвонарської культури студенти виконували індивідуальні науково-дослідні завдання з питань вивчення дзвонарства. Застосовували такі форми контролю як семінар-повідь, семінар-диспут (дискусія), обговорення рефератів.

Метою вивчення предмету «Історія української та зарубіжної музики», що входить до циклу професійної підготовки студентів спеціальності «Музичне мистецтво» є ознайомлення з історичними процесами розвитку української та зарубіжної музичної культури, оволодіння навичками художньо-естетичного аналізу музичних творів і використання здобутих знань у майбутній професійній діяльності. Означена навчальна дисципліна дає можливість реалізувати завдання нашого дослідження широко використовуючи відомості про дзвони та дзвоніння у доповненні багатьох тем, що стосуються творчості українських і зарубіжних композиторів. Це передусім такі питання як: «Дзвонарське мистецтво Київської Русі», «Відображення дзвонів і дзвонінь в українській композиторській творчості» та «Відлуння дзвонів і дзвонінь у творах зарубіжних композиторів». Такі змістові доповнення реалізовувалися через включення студентів до сприймання музичних творів у яких композитори використовують звучання дзвонів чи імітацію дзвонінь різними засобами музичної виразності.

Тут використовували лекцію-дискусію, що передбачає таку постановку запитань, що призводить до зіткнення думок і, відповідно, до пошуку аргументів, поглибленого аналізу навчальних проблем [154, с. 25]. Тему дискусії обирали й розробляли заздалегідь і кінцевим результатом такої лекції-

дискусії має бути віднайдення істини вирішення визначеної на початку проблеми. Проблемними завданнями були: «Розкрити семантику звучання дзвонів у симфонії № 5 Лева Колодуба», «Імітація дзвонів в оперній творчості П. Чайковського, М. Римського-Корсакова, Р. Вагнера, М. Мусоргського», «Визначити види обрядових дзвонів у вокально-симфонічній поемі «Дзвони» С. Рахманінова» тощо.

У процесі вивчення означеної дисципліни формували в майбутніх учителів слухацькі компетенції під час сприймання музичних творів, де композитори використовують наслідування дзвонів музичними інструментами. Зокрема, пропонували студентам при слуханні дзвонарських композицій ужитися в них, як в особливий, створений дзвонарем мистецький світ, проникнутися особливою атмосферою дзвонів, спробувати усвідомити те бачення життя, яке приховує в собі музика дзвонів і яке слухач мав би відчутти й зрозуміти. Художньо-педагогічний аналіз таких творів сприяв кращому розумінню семантики дзвонів та усвідомленню їхнього важливого значення в житті людини.

В процесі обговорення сприйнятих дзвонарських композицій акцентували увагу майбутніх педагогів-музикантів на тому, що дзвоніння виступає важливим чинником психокоригування поведінки зростаючої особистості, розширення її енергетичного простору. Відбувається злиття свідомості людини, її організму й звучання цих ідіофонів у єдину енергетичну систему. Не випадково дослідниками зауважується, що така музика має здатність у середовищі мистецької взаємодії виховувати певний уклад психіки (етос), служить засобом психоемоційного очищення (переживання катарсису) [120, с. 185].

Метою вивчення наступної навчальної дисципліни «Історія сучасної української музики» є ознайомлення студентів із сучасними композиторськими школами та її представниками. Цей предмет доповнили наступними темами: «Використання дзвонів чи імітування їхніх звучань у сучасній музиці», (О. Козаренко, М. Кузан, Є. Станкович, Б. Шиптур та ін.), «Представники

нового покоління творців української духовної музики» (Л. Дичко, Б. Фільц) і «Семантика дзвонінь у творчості М. Скорика». У контексті сприймання музичних творів серед проблемних завдань пропонували майбутнім педагогам охарактеризувати поліритмію дзвонінь. Адже, як стверджує І. Юдкін-Ріпун, в поліритмії демонструються «ознаки фазової модуляції дзвонінь: це – феномен дзвону як першоджерела музичного інструменталізму взагалі. Не випадково саме цей феномен було віднесено до значення однієї з центральних категорій романтичної естетики [244].

Ще одним заданням пропонували студентам обговорити і пояснити феномен звучання дзвонів. Досить влучно це поняття пояснює Ф. Шеллінг. Він каже, що в звучанні дзвону ми чуємо не один простий звук (тон), а цілий набір звуків (обертонів). На думку філософа, дзвоніння – це не що інше, як споглядання душі самого тіла, зв'язок між повсякденними та невидимими світами [239, с. 192–194]. На заняттях використали метод “мозкового штурму”, що полягав у спільній роботі групи експертів, спрямованої на творчий пошук нетрадиційних, креативних підходів до розв'язання певних завдань. Метод аналогії застосовували для вирішення творчих задач тощо.

Повний перелік пропонованих творів для сприймання, де імітується звучання дзвонів і дзвонінь подано в додатку Н. Формами контролю визначили семінар-диспут (дискусія) та написання творчих робіт, що спонукало студентів до кращого осмислення значення дзвонінь у житті людини

Навчальну дисципліну «Українська художня культура», яка скерована на ознайомлення студентів із особливостями її розвитку, важливою складовою якої є дзвонарське мистецтво збагатили питаннями: «Дзвонарство Княжої доби», «Дзвонарство доби українського бароко» і «Дзвонарська культура України ХХ ст. Радянський етап знищення дзвонарства». Перше питання знайомить майбутніх учителів з історичними передумовами розвитку дзвонарської культури в період Княжої доби, з традиціями використання бил і клепал та шанобливого ставлення до дзвонарства, що закладалося ще в часи Київської

держави. Зокрема, вивчаються літописні згадки про дзвонарство Київської Русі в різних видах мистецтва (музика, іконопис, архітектура).

У руслі ознайомлення з другою темою розкриваються особливості українського дзвонарства доби українського бароко, а в третій – відомості про масове знищення дзвонів на території України в роки Першої та Другої світових воєн, що привело до зникнення унікальних пам'яток ливарного мистецтва. Тут використовували такі форми занять як лекція-конференція, лекція-обговорення за допомогою мультимедіа. Завданнями на самостійну роботу було вивчення друкованих джерел. Приміром, студенти опрацьовували монографію Б. Кіндратюка «Дзвонарська культура України» й оформляли потрібні відомості у вигляді коротких повідомлень, самостійно вивчали архівні джерела.

Навчальна дисципліна «Мистецьке краєзнавство» є не менш важливою в підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. В процесі її вивчення студенти набували ґрунтовних знань про рідний край, опановували зміст, значення та завдання краєзнавчої роботи, вивчали культуру та мистецтво рідного краю з максимальним використанням виховного потенціалу художньо-естетичного середовища; формування духовного світу особистості.

Означену дисципліну доповнили такими темами: «Історико-культурний розвиток дзвонарства Крем'янецьчини» (чи конкретного регіону, де проводився експеримент) та «Дзвонарські традиції Волинського ліцею». Змістові доповнення даних тем включають відомості про те, що дзвоніння були зміцнюючим чинником соборності українців. Дзвони супроводжували людину своїми звуками упродовж усього її життя: скликали на богослужіння, позначали його найважливіші моменти; звали на віча в Київській Русі, а пізніше, в Галицько-Волинській державі й Великому князівстві Литовському, закликали до боротьби з ворогом; попереджали про небезпеку, стихійні лиха; годинникові дзвони з часу Середньовіччя на ратушах відзначали плин часу.

Про інші функції дзвонів дізнаємося з німецького енциклопедичного видання. Приміром, у старовину дзвонінням уранці будили рабів, закликали

членів сім'ї до столу, оголошувався привіз свіжої риби на ринок, позначали початок прийняття ванн. Ще в Середньовіччі є згадки про дзвони різних видів: наприклад *дзвони примусу*, які застосовувалися в буржуазному суспільстві, що скликали посадовців для регулювання функцій буржуазного життя; *дзвони ради* – скликали на раду; *дзвони для роботи* – сигналізували про початок роботи; *пивний дзвін* – про відкриття шинка, *дзвін на суді*, тощо [257, с. 286–287]. Зокрема, студенти Кременецької гуманітарно-педагогічної академії дізналися про розвиток дзвонарського мистецтва Крем'янецьчини, дзвони Свято-Успенської Почаївської лаври. Прикметним є те, що й нині годинниковий дзвін собору Преображення Господнього, який знаходиться в старому корпусі академії, постійно сповіщає студентську молодь і кременчан про певну годину. Подібно й у Снятині, що на Івано-Франківщині, годинникові дзвони ратуші з початку XX ст. вістять плин часу.

Отже, у процесі вивчення мистецької Крем'янецьчини, Івано-Франківщини чи інших міст майбутні учителі музичного мистецтва познайомилися з унікальними взірцями дзвонарства місцевих храмів через такі форми аудиторної та позааудиторної роботи як лекція-розповідь, відео-лекція, лекція-конференція, зокрема, шляхом проведення екскурсій на дзвіниці, які мають цілі унікальні комплекти дзвонів. Студенти, опрацьовуючи наші авторські статті [36; 38; 39; 40] із питань дослідження дзвонарської культури Крем'янецьчини за княжої доби і сучасності, оформляли невеликі повідомлення. Формами контролю визначили обговорення рефератів і творчих письмових робіт, що покращувало засвоєння фактичного матеріалу і розвивало творче мислення майбутніх учителів музичного мистецтва.

У процесі вивчення дисципліни «Теорія та практика хорових дисциплін (хоровий клас)» у студентів формуються вміння та навички співу в хорі, розвиток їхнього музично-естетичного інтелекту, а також навчання методів і прийомів роботи з хором. Відтак, при ознайомленні з темою «Вокально-хорова імітація звучання дзвонів» використовували розспівки для розвитку артикуляційного апарату на звуки: «бім-бом-бам», «ді-лінь-ді-лінь». Важливим

засобом стимулювання в майбутніх учителів музичного мистецтва інтересу до дзвонарства стало виконання хорових творів, де є вокальне наслідування звучання дзвонів (напр. «А в Єрусалимі рано задзвонили», «Щедрик» та ін.). Відомо, що виконання колядок, щедрівок віддавна супроводжувалося звучанням дзвоників, бубенців тощо. Тому, приміром, у руслі ознайомлення з творчістю М. Леонтовича, студентам пропонували послухати всесвітньо відомого «Щедрика» у вокально-інструментальному виконанні, де задіяно різне наслідування звуків дзвону, а саме: вокальну імітацію дзвонінь учасниками хору, звичайні дзвінки та оркестрові дзвони [94, с. 161–164]. Під час виконання щедрівки майбутні педагоги створювали музичну імпровізацію з використанням дзвоників і бубенців.

Хорова та дзвонарська культура тривалий час розвивалися паралельно в межах церковного обряду, тому дзвонарство, ґрунтуючись на ідейній, естетичній і символічній спорідненості, знайшло яскраве втілення в хоровій музиці українських композиторів [122, с. 176]. Отож, контент навчальної дисципліни «Теорія та практика хорових дисциплін (хорознавство)» доповнили темою «Особливості використання звучання дзвонів у практиці хорових колективів». Метою вивчення предмету стало формування стійкої потреби вдосконалення диригентсько-хорової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва та підвищення рівня професійної інтерпретації вокально-хорових творів, різних за стильовими й жанровими особливостями.

У контексті зазначеного студенти пізнавали засоби наслідування дзвонінь: фактурні, мелодичні, гармонічні, знайомилися з роллю кожної голосової партії у відтворенні того чи іншого дзвоніння. Приміром, басы відтворюють звуки важких дзвонів, жіночі голоси (альт, сопрано) імітують звучання малих задзвінних дзвонів. Також студенти вивчали диригентсько-виконавський стиль Д. Котка, для якого характерною є манера наслідування хором звуків природи (у «Пташиному хорі» відтворено спів птахів; у щедрівці «А в Єрусалимі дзвони задзвонили» зімітовано звуки дзвонів тощо). Хорові твори, де присутня імітація дзвонінь подано в додатку Н.

Таким чином, майбутні учителі музичного мистецтва, при вивченні доповнених відомостями про дзвонарство описаних навчальних дисциплін, засвоювали теоретичний аспект проблеми. Отримані знання сприятимуть у майбутній фаховій діяльності розробленню методики, а саме змісту, методів і форм їхнього застосування на практиці.

Методичний контент використання студентами засобів дзвонарства у майбутній фаховій діяльності розкрито в дисциплінах, що зорієнтовані на методичну підготовку педагогів-музикантів. Це, насамперед такі предмети як: «Методика музичного виховання», «Теорія і методика викладання дитячого музичного фольклору в ЗОШ».

Так, скажімо, основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Методика музичного виховання» є систематизація знань у галузі теорії і практики музичного виховання школярів, формування практичних умінь і навичок проведення музично-виховної роботи в ЗЗСО, а також забезпечення професійної готовності майбутніх педагогів-музикантів до духовного, морально-естетичного виховання підлітків засобами різних мистецтв. У річищі нашого дослідження згадану дисципліну доповнено наступними темами чи відповідними питаннями в інших темах: «Семантичне значення дзвонів у творчості композиторів», «Унесок відомих дзвонарів у розвиток дзвонарського мистецтва», «Використання дзвоників і бубенців під час навчання школярів хорового співу», «Розвиток творчої активності учнів засобами дзвонарства», «Позакласна та позашкільна музично-виховна робота з основ пізнання дзвонарства», «Методика проведення експедиційно-польових досліджень дзвонарства». «Методика роботи з вокально-хоровими та інструментальними гуртками в школі, клубах за інтересами, проблемними групами, секціями Малої академії наук».

Ураховуючи те, що важливим видом діяльності учнів на уроках музичного мистецтва є гра на елементарних музичних інструментах, то, на заняттях з методики музичного виховання майбутні педагоги створювали музичний супровід із використанням дзвоників, бубенців. Приміром, розділяли

студентів на дві групи, одна з них співала, інша виконувала музичний супровід, потім види діяльності змінювалися. Також створювали “партитури”, де перша-друга група супроводжувала спів третьої – четвертої групи із різним ритмом, що урізноманітнювало твір тощо. Це сприяло розвитку творчості та значно покращувало сприймання творів.

Важливим видом діяльності майбутніх педагогів-музикантів із набуття дзвонознавчих компетентностей стало виконання творчих завдань. О. Олексюк слушно підкреслює, що творчі завдання є основою освіти музикантів, оскільки інтегрують культурологічну, виконавську й методичну підготовку, зокрема, об’єднують усі елементи музичного заняття в єдиний процес, детермінований формуванням художньої культури педагога-музиканта [170, с. 125]. У процесі навчання студенти освоювали методику проведення дидактичних ігор, турнірів-вікторини «Ту-Ві» та «Дзвонарська культура України» (додаток О).

На занятті з методики музичного виховання розвивали творчу активність студентів за допомогою проведення гри «Дзвони». Групу студентів ділили на чотири підгрупи: перша – імітувала звуки великого дзвона (благівісник), друга – меншого ідіофона, третя – середні дзвони і четверта – маленькі інструменти (задзвінні). Кожна група студентів отримала ритмічний малюнок; спочатку вони програвали його окремо; потім робили накладання двох окремих груп і, насамкінець, звучав весь «набір дзвонів». Така імітація дзвонів відбувалася двома способами – вокальним та інструментальним:

- бом, бом (благівісник) – удари половинними тривалостями виконують чоловічі голоси – басы або ж звучать у нижньому регістрі фортепіано;
- бім-бом, бім-бом (менші дзвони) – четвертні виконують тенори чи у певному регістрі акордеону;
- ді-лі, ді-лі (середні дзвони) – восьмими тривалостями співають альти або ж імітація на баяні;
- ділі-ділі, ділі-ділі, ділі-ділі, ділі-ділі (задзвінні) – шістнадцятими мелодію виконували сопрано чи бандура (рис. 3.1).

Soprano 1
Ді-лі-ді-лі-ді-лі-ді-лі - ді-лі-ді-лі-ді-лі-ді-лі - ді-лі-ді-лі-ді-лі-ді-лі - ді-лі-ді-лі-ді-лі-ді-лі.

Alto 2
Ді - лі - ді - лі - ді - лі - ді - лі - ді - лі, ді - лі.

Tenor 3
Бім - бом, бім - бом, бім - бом, бім - бом.

Basso 4
Бом бом бом бом

Рис. 3.1

Підготовка до таких ігор сприяє розвитку пізнавальних інтересів і вмінню їх задовольняти, формуванню здатності майбутніх педагогів долати типові утруднення в роботі зі школярами-підлітками. Разом з тим, уміло підібрані ілюстрації до таких дидактичних завдань, свідчать про взаємоінтеграцію різних мистецтв. Це стане в нагоді під час проведення уроків з учнями 8–9 класів із такого нового предмета як «Мистецтво».

Формуючи в студентів уміння та навички використання виховного потенціалу музики дзвонів у роботі з підлітками, використовували інші творчі завдання. Приміром, у процесі підготовки до практичного заняття з методики музичного виховання майбутні педагоги відшукували різну цікаву інформацію про дзвонарство своєї рідної місцевості оформляли короткі повідомлення. Серед таких відомостей детальний опис дзвонів (паспортизація), який включає повідомлення про кількість, вагу, розміри, оздоблення, період виготовлення, визначення кількох обертонів), визначення функцій цих ідіофонів (закликання на богослуження, повідомлення про найбільш урочисті його місця, сполошні дзвоніння, відзначення годинниковими дзвонами плину часу та ін.). Згодом на занятті студенти використовували ці відомості під час моделювання уроків музичного мистецтва та інтегрованого предмету «Мистецтво» в школі.

Із метою застосування на уроках музичного мистецтва інтерактивних методів навчання майбутні педагоги освоювали методику проведення дидактичних ігор (педагогічних тренінгів), рольових ігор. Вчилися використовувати в роботі зі школярами моделювання життєвих ситуацій,

спільно вирішувати проблеми на основі аналізу обставин, відповідної ситуації. Серед пропонованих інтерактивних завдань: «Музична квітка», «Розрізане доміно», «Відшукай помилку», «Упізнай звук. Визнач дзвонарську композицію», «Дзвони», «Семихвилинка-цікавинка Чи знаєте ви, що...». Рекомендовані дидактичні ігри, а також творчі завдання детально представлені у додатках О, П.

Важливе значення для ефективної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва має позааудиторна діяльність і організація їхньої самостійної роботи.

У контексті вивчення теми «Позакласна та позашкільна музично-виховна робота з основ пізнання дзвонарства» організовується позааудиторна діяльність студентів. Для реалізації його виховного потенціалу важливо, щоб майбутні вчителі, передовсім, розуміли механізми його впливу на підростаючу особистість. Для цього вони не тільки вивчають педагогіку й психологію, а й займаються краєзнавчою, музикологічною пошуковою роботою відносно вивчення джерельних основ дзвонарства. Така діяльність може стати основою програми роботи студентських клубів за інтересами, творчих об'єднань, наукових секцій, оздоровчо-екологічних центрів на базі ЗВПО, ЗЗСО та позашкільних навчальних закладів.

У зміст підготовки майбутніх освітян, зокрема, включаємо вміння організовувати позакласну діяльність учнів підліткового віку, а саме: створення шкільної музикознавчої лабораторії з історії розвою дзвонарської культури України. Студенти занотовували особисті спостереження та роздуми стосовно результатів мистецького спілкування з музичними творами, де використовуються дзвоніння чи імітується їхнє звучання різними інструментами.

Майбутні вчителі набували вмінь виконувати вокальні твори, де співається про дзвони й дзвоніння, а в ході музично-дидактичних ігор створювали інсценізацію дитячих пісень, що наслідують гру дзвонаря та ін. Прикладом може бути відтворення ударів благовісника у вокально-

інструментальному бандурному творі Г. Топоровської «Молитва перед іконою Божої Матері» чи балада для бандури М. Долгих «Пробудження» (тут ліва рука виразно імітує на басових струнах удари великого дзвона, а права – дзвіночки), композиції для цього ж струнного інструмента І. Шамо «Київські дзвони». Ще одним прикладом є твір В. Кузьміної «Сон дзвонаря», де вона, як виконавець-віртуоз, на кларнеті відтворює звучання тріснутого дзвона.

Для стимулювання позитивної мотивації та інтересу в студентів до пізнання дзвонарства використовували екскурсії на дзвіниці, де ознайомлювали майбутніх педагогів із історією придбання і встановлення на ній набору дзвонів. Організація реальних чи віртуальних подорожей на щорічні фестивалі мистецтва дзвонів у місті Дніпрі, середньовічному замку Любарта, що у Луцьку, Гошівському монастирі Преображення Господнього (с. Ясна Гора, Івано-Франківщина) також сприяла зацікавленню майбутніх педагогів дзвонарством. Зокрема, пізнавальною діяльністю є відвідування дзвіниці Києво-Михайлівського Золотоверхого монастиря, де електронний карильйон по годинно виконує певну мелодію, відзначаючи так час [93, с. 24–29]. У процесі таких позааудиторних форм роботи студенти дізнаються про повсюдне використання дзвонів, приміром серед експонатів Музею дзвонів у Луцькому замку є не тільки церковні ідіофони, а й з морських суден, залізничних вокзалів, пожежних частин тощо (додаток Р).

Така навчальна дисципліна як «Теорія і методика викладання дитячого музичного фольклору в ЗОШ» знайомить студентів з методикою й особливостями його вивчення як важливого засобу формування національної свідомості підростаючої особистості. Згаданий предмет збагатили темою: «Дзвони і дзвоніння у музичній фольклористиці». Тут майбутні вчителі музичного мистецтва відшукували взірці дитячого музичного фольклору, де співається про дзвони та дзвоніння. При вивченні дзвонарського мистецтва в народних обрядах і віруваннях під час свят (Різдво, Великдень, Івана Купала) майбутні педагоги краще пізнавали значення дзвонів у житті людини,

особливості звучання дзвонів, прикметного відображення їх у фольклорі, призначення виражальних засобів.

Приміром, напередодні Великодня, коли особливо зростає увага до дзвонарства, пропонували студентам відшукати в мережі Інтернет фольклорні зразки про дзвони й дзвоніння та підготуватися до брейн-рингу вибравши привабливості-цікавинки про українське дзвонарство. Готуючись до таких завдань майбутні педагоги опрацьовували праці Б. Кіндратюка «Духовне здоров'я школярів і музика дзвонів», «Дзвонарська культура України», «Дзвони та дзвіниці у творчості Тараса Шевченка».

Практична складова підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва реалізовується через такі навчальні дисципліни професійного циклу як «Оркестровий клас», «Навчально-педагогічна практика».

Під час вивчення предмету «Оркестровий клас» студенти пізнають основи колективної гри в оркестрі, особливості та значення кожного інструмента в здійсненні художнього задуму автора. Для реалізації дослідницьких завдань означену дисципліну доповнили темою «Використання оркестрових інструментів в імітації дзвонінь».

У контексті її вивчення майбутні педагоги дізналися, що композитори віддавна вводили звучання дзвонів чи їхню імітацію в оркестрову тканину творів, використовуючи при цьому різні засоби (фактурні, темброві, гармонічні тощо) і різні інструменти (фортепіано, струнні, духові мідні та дерев'яні, рідше барабани, спеціальні оркестрові дзвони). Дуже часто композитори, наприклад Б. Шиптур, для наслідування звуків дзвона використовують щонайменше три оркестрові інструменти. Яскравим втіленням символічних дзвонінь є симфонія № 5 «Про метопію» Л. Колодуба, що пронизана ними від початку і до кінця. Тут автор використав звучання оркестрових дзвонів і імітацію їхнього звучання музичними інструментами. Як зазначила Б. Працюк, багатство обертонового ряду, тембр та відчуття удару дзвону композитор передає ритмо-формулами з акордів шести валторн, струнних і дерев'яних, тривалими каденціями ударних інструментів [186, с. 135–137].

Символічне відображення дзвонів знаходимо у відтворенні трагічних подій (Є. Станкович «Панахида», Л. Грабовський «Симфонічні фрески», Л. Колодуб Симфонія №5), урочистих подій (Б. Фільц «Київський триптих»), відтворення образу архітектурних споруд (Л. Дичко «Алькасар...Дзвони Арагону», «Іспанські фрески»), символ добра і пробудження (О. Стецюк Хоровий концерт «Звени золотая Русь») [17, с. 103].

При організації пізнання майбутніми учителями музичного мистецтва основних параметрів музики дзвонів у їхній дії на психофізіологію людини (музичний ритм, динаміку й висоту, тембр) як підґрунтя впливу комплексних факторів (інтонаційні та ладові чинники, прояв просторовості в музиці й слухозорової синестезії, музичний рух), привертали увагу до особливостей дзвонарських композицій. Серед таких особливостей: виділення на передньому плані тембру, ритму й темпу та відступ на задню лінію мелодії, або ж взагалі її зникнення, прояв специфічності тембрового звучання дзвона, і менше значення мелодії та гармонії.

Навчально-педагогічна практика є логічним підсумком застосування студентами набутих знань, умінь і навичок у професійній діяльності. Тому, для вирішення освітніх завдань під час проходження практики в школі пропонуємо на розсуд майбутнього вчителя включати до уроків музичного мистецтва запропоновані вище доповнення контенту навчальних дисциплін.

Процес якісної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства вимагає не лише відповідного змістового наповнення курсів гуманітарних, соціально орієнтованих і професійно орієнтованих навчальних дисциплін, а розроблення та впровадження спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів». Робоча програма навчального курсу подана в додатку С.

Метою викладання спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів» є нагромадження навчально-методичного матеріалу для здійснення виховання підлітків засобами дзвонарського мистецтва під час

проходження студентами педагогічної практики в ЗЗСО та в подальшій професійній діяльності.

Спецкурс ознайомлює студентів з історичними процесами розвитку українського дзвонарства та використання його педагогічного потенціалу у всебічному вихованні особистості підлітка.

Впровадили спецкурс на третьому році (V семестр) навчання задля набуття студентами спеціальних знань, умінь та навичок перед навчально-педагогічною практикою в школі. Тому, основними завданнями вивчення спецкурсу є формування дзвонознавчих компетентностей: аксіологічних, когнітивних, діяльнісних і особистісних.

Перший змістовий модуль спецкурсу спрямовано на визначення ключових історичних періодів становлення дзвонарської культури, закономірностей її функціонування і розвитку; вивчення фундаментальних понять і категорій української кампанології, а також розкриття значення дзвонарського мистецтва у житті українців. Студенти вивчали різні види дзвонінь (світські й уставні), пізнавали феномен дзвону та значення сімейних династій дзвонарів у розповсюдженні мистецтва гри на дзвонах.

Розглянемо детальніше форми і методи, які використовували в процесі викладання означеного спецкурсу задля реалізації завдань нашого дослідження.

Представлення першого змістового модуля відбулося у формі вступного лекційного заняття, що є основним видом навчання у ЗВПО, на тему: «Історичне, археологічне дзвонознавство». Тут використовували частково інформаційно-повідомлювальний метод навчання, а також інтерактивну технологію «Мозкового штурму». Ставили за мету сформувати позитивну внутрішню мотивацію та розвинути пізнавальний інтерес студентів до вивчення дзвонознавства. В ході змістовної подачі матеріалу акцентували на тому, що дзвонарське мистецтво – це національне багатство, яке потрібно берегти і вивчати, оскільки воно є невід’ємною складовою української культури.

Готуючись до семінарського заняття задля закріплення отриманих знань, студенти опрацьовували літературу з питань кампанології й оформляли

реферативні повідомлення. Зокрема, майбутні учителі активно брали участь у дискусійних аспектах теми, як от: «Звідки почали розповсюджуватися дзвони?», «Яке значення має дзвонарське мистецтво для сучасної людини?», «Чи потрібні в наш час дзвони?», «Назвіть фактори, що впливають на поширення дзвонарства в Україні?». Зазначимо, що у підсумку студенти дійшли висновку про те, що дзвонарство, як і інші види мистецтва містить духовний, естетичний потенціал, його цікаво пізнавати та доцільно використовувати у майбутній фаховій діяльності, прагнучи до саморозвитку та самореалізації.

Контент другого модуля розкривав відображення дзвонарського мистецтва у народній культурі, літературі та мистецтві. Тут майбутні педагоги знайомилися з відлунням дзвонів у творчості письменників, поетів (Б. Лепкий, У. Самчук, Т. Шевченко, І. Франко); семантикою дзвонів у «Пісні про дзвін» Ф. Шиллера, «Дзвони» Едгара По та «Срібний дзвін» В. Пачовського; зображенням дзвіниць на полотнах відомих художників; відображенням дзвонарства у кінофільмах. Зокрема, теми модуля включали характеристики відображення дзвонів і дзвонів у музичному мистецтві, а саме: дзвоніння в музиці українських композиторів (М. Леонтович, С. Людкевич, М. Лисенко, Б. Лятошинський та ін.); дзвоніння в музиці зарубіжних композиторів (М. Римський-Корсаков, М. Мусоргський, С. Рахманінов, Р. Вагнер); дзвоніння в оперному мистецтві; внесок І. Рябчун у становлення та розвиток карильйонного мистецтва в Україні.

Вважали найоптимальнішою формою подачі матеріалу лекцію-візуалізацію та відео-лекцію. Ці лекції були побудовані на основі методу наочності, що передбачало використання аудіо-, відеотехніки та інших технічних засобів навчання, а також картин, малюнків, фотографій. У процесі такої лекції відбувалося детальне або коротке коментування візуальних матеріалів задля кращого їх засвоєння та осмислення.

У контексті ознайомлення студентів із творчістю С. Рахманінова, яка вивчається в 6 класі загальноосвітньої школи (теми «Жанри хорової та інструментальної музики»), розповідали про використання митцем звучання

дзвонів чи їхньої імітації в музичних творах. Прикладом взяли прелюдію Додієз мінор, де яскраво відчувуються тривожні удари великого дзвона. Вони пронизують цей твір від початку й до кінця, символізуючи постійну боротьбу з життєвими труднощами. Зокрема, серед творів композитора цікавою видається вокально-симфонічна поема «Дзвони» (на вірші Едгара По). Кожна з її чотирьох частин метафорично демонструє різні грані життя людини, сповнене надій, очікувань, аж до сумного кінця (I ч. – звук срібних дзвіночків – метафора молодості; II ч. – звук весільних дзвонів – метафора кохання; III ч. – звук сполошних дзвонів – метафора загроз і страху; IV ч. – звук похоронного биття, як метафора смерті). Для кращого налаштування майбутніх учителів на сприймання повідомляємо про велику любов і повагу композитора до дзвонів і дзвонів, які чув із дитинства. Звісно, що це відобразилося в його творчості.

Розповідь про мистецтво гри на карильйоні супроводжували відео-презентацією. Цікавими і пізнавальними для студентів стали відомості про цей унікальний музичний інструмент та про єдину в Україні карильйоністку І. Рябчун. Так, карильйон може мати до 80 дзвонів різної величини, з'єднаних між собою та підключених до електронної клавіатури [89, с. 98]. Таке спеціальне поєднання уможливорює виконання на ньому різноманітних класичних і сучасних творів. У її репертуарі різножанрова музика, а саме: «Щедрик» М. Леонтовича, «Ave Maria» Ф. Шуберта, «Лебідь» К. Сен-Санса, Й. С. Бах «Ich ruf zu dir», Й. С. Бах «Прелюдія d-moll for Lute, Й. Штраус «Künstlerleben» («Artist's Life»), Op. 316 та ін.

І. Рябчун активно розповсюджує карильйонне мистецтво проводячи майстер-класи гри на цьому інструменті у дитячих музичних школах Івано-Франківська, міст Долини, Калуша, Коломиї, бере участь у фестивалях карильйонного мистецтва у Гошівському монастирі, Києві й за кордоном (Польща, Німеччина, Бельгія) (додаток Т). Це, разом зі сприйманням у відео та аудіо записі музичних зразків, що виконуються на карильйоні, стимулювало інтерес студентів до кращого пізнання дзвонарського мистецтва.

Під час семінарського практичного заняття слухаючи в записі музичні твори, де композитори використали імітацію дзвонів та дзвонінь майбутні педагоги набували навичок художньо-педагогічного аналізу, розкривали семантичне значення дзвонів, аналізували засоби музичної виразності, при допомозі яких створювався той чи інший образ. Як ще одну форму контролю застосували музичні вікторини по творчості С. Рахманінова (пропоновані твори для сприймання: 1. Прелюдія До-дієз мінор. 2. Вокально-симфонічна поема «Дзвони». 3. Прелюдія Сі мінор. 4. Симфонія № 4) та Л. Колодуба (твори для сприймання: 1. Симфонія № 5 «Pro memoria»(1, 2, 3 ч.); 2. Симфонія № 6; «Фрески давнього Києва» (Дзвони столяного града); 3. Симфонія № 3 (1, 2, 3 ч.); 4. Симфонія-дума №2 «Шевченківські образи») тощо.

Тематику третього модуля окреслили як: «Педагогіка дзвонарства». Тут майбутніх учителів знайомили з сутнісними особливостями педагогіки дзвонарства; змістом виховання засобами дзвонарського мистецтва; його особливостями, закономірностями, принципами і напрямками у процесі виховання учнів підліткового віку. Зокрема, вивчали значення дзвонарства у полімистецькому розвитку особистості підлітка, його морально-духовному становленні; духовне і фізичне оздоровлення музикою дзвонів (дзвонотерапія); розкривали потенціал дзвонарства в контексті інтегрування різних видів мистецтв.

У процесі викладу першої теми третього змістового модуля «Педагогічний потенціал дзвонарського мистецтва» використали інформаційну лекцію з метою усвідомлення студентами основних нових дефініцій, а саме: що таке педагогіка дзвонарства, засоби дзвонарства, процес виховання засобами дзвонарського мистецтва. Особливу увагу майбутніх учителів музичного мистецтва звертали на усвідомлення необхідності та доцільності всебічного розвитку школярів підліткового віку, розуміння значення у цьому процесі педагогічного потенціалу засобів дзвонарства.

На подальших лекційних заняттях знайомили студентів з особливостями духовного та фізичного оздоровлення музикою дзвонів (дзвонотерапією). Тут

розповідали про те, що останнім часом практикуючи вихователі, педагоги та психологи активізують використання засобів дзвонарства у своїй професійній діяльності. Дослідження свідчать про використання дзвонотерапії, як інноваційної здоров'язбережувальної технології у вихованні дітей з особливими потребами, у дошкільних закладах, а особливо у нетрадиційній медицині.

Під час семінару-диспуту студенти обговорювали існуючі проблеми у вихованні підростаючого покоління, пропонували шляхи їх вирішення, вчилися підбирати найоптимальніші засоби дзвонарства для формування у школярів-підлітків певних цінностей. Майбутні учителі також отримали завдання: підготуватися до семихвилинки-цікавинки «Чи знаєте ви, що...», яка вміщувала 12 проблемних запитань про різні аспекти дзвонарського мистецтва. Обговорення результатів такої підготовки провели за круглим столом, що активізувало жваву дискусію між студентами і, в кінцевому результаті, привело до кращого запам'ятовування нової інформації.

У контексті порушеної проблеми вважали за потрібне включити у зміст спецкурсу змістового модуля тему «Шляхи залучення школярів до сприймання музики дзвонів», оскільки студенти мають володіти різними методами, формами і засобами стимулювання в учнів пізнавального інтересу до вивчення дзвонарства.

Завдання лекції по першій темі «Дзвонарство в контексті уроку музичного мистецтва та інтегрованого предмету Мистецтво» полягали в отриманні студентами теоретико-методичних знань щодо включення інформації про дзвонарство в зміст означених дисциплін, розвитку практичних вмінь дієвого застосування його педагогічних засобів у формуванні ціннісних орієнтацій і морально-духовного світогляду учнів-підлітків.

Важливим умінням для майбутніх педагогів-музикантів є правильне складання конспекту уроку і доречне включення до певних тем інформації про дзвонарське мистецтво. Приклад моделювання такого уроку з використанням відомостей про дзвонарство представлено у додатку У. Під час практичного

заняття студенти проводили інсценізацію уроку музичного мистецтва по складених конспектах. Практикувалися у вміннях створювати на дзвониках музичний супровід до колядок, щедрівок, використовували приклади із прози і поезії, візуальних видів мистецтва для розвитку інтересу до феномену музики дзвонів. Приміром, про походження бил, дзвонів, їхнє значення в побуті, музиці, малярстві, літературі тощо); про українських композиторів, які доречно використовують імітацію звучання дзвонів у своїх творах (М. Березовський «Радуйтеся праведнії», А. Ведель «Хоровий концерт № 25», В. Верховинець «Великодній дощ», Л. Дичко «Літургія св. Йоанна Златоустого», С. Людкевич «Вічний революціонер», «Балада про Бондарівну», «Останній бій», М. Леонтович «Достойно є», М. Лисенко «Іван Гус» та ін.).

Важливим засобом формування інтересу в процесі інсценізації таких уроків студенти використовували сприймання у відеозаписі дзвонарських композицій, які майстерно виконують професійні дзвонарі Р. Захарченко, Г. Марчук, І. Сидір, Г. Черненко, підлітки А. Спірін і Б. Коць та ін.

Прикладом використання світських чи церковних дзвонів чи імітування їхніх звучань у сучасній музиці майбутні учителів брали твори українських сучасних композиторів, а саме: О. Козаренка «Українська кафолічна літургія», «Євангеліє від Тараса», Л. Колодуба (симфонія № 5 «Pro memoria», симфонія-дума № 2, симфонія № 3, симфонія № 6, «Фрески давнього Києва»), М. Кузана ораторія «Неофіти», Є. Станковича «Україно моя», Б. Шиптура «На крилах вічності» та ін.

Результати аналізу конспектів уроку музичного мистецтва показали, що студентам в абсолютній більшості вдалося вірно підібрати засоби дзвонарства до вибраних тем, методично правильно побудувати урок. Майбутні педагоги проявили творчість у підготовці таких конспектів використовуючи різні поспівки з імітацією звуків дзвона, розробляли дидактичні ігри, створювали цікаві відео презентації.

У процесі освоєння методики проведення дидактичних ігор і виконання творчих завдань майбутні педагоги розкривали місце дзвонарської культури у

музичному вихованні школярів. Ділові дидактичні ігри – найскладніша форма ігрових занять. Під час таких ігор студенти набували вмінь колективної професійної діяльності та закріплювали комплексне застосування знань, здобутих на заняттях із різних навчальних дисциплін. При підготовці до дидактичної гри «Розрізане доміно» майбутні учителі музичного мистецтва опрацьовували літературу та інтернет-джерела задля відшукування приказок, прислів'їв про дзвонарство. Таким чином, засвоювали фольклорні зразки усної народної творчості, де розкрито специфіку функціонування дзвонів і дзвонін у суспільстві.

У змісті даного модуля визначено, зокрема, ознайомлення майбутніх учителів із різними формами позакласної та позашкільної діяльності школярів-підлітків, гуртковою роботою. Така діяльність сприяє розширенню та поглибленню знань із дзвонарської культури, а також розвитку творчих здібностей.

Оскільки зміст позанавчальної діяльності передбачає різнобічне виховання особистості, то студенти на практичних заняттях вчилися використовувати різні форми такої діяльності, а саме: клуби за інтересами, перегляд кінофільмів із подальшим обговоренням, екскурсії, змагання, конкурси КВК, свята, функціонування гуртків.

Підсумковими формами контролю обрали: семінар-конференцію – як спосіб поглиблення, систематизації та закріплення знань, модульний контроль і тестування. Під час семінару-конференції майбутні педагоги-музиканти представляли підготовлені в процесі самостійної роботи індивідуальні науково-дослідні завдання з обраної тематики (додаток Ф). Так, цікава інформація була представлена за результатами вивчення архівних фондів Кременецького краєзнавчого музею й Івано-Франківського державного архіву, а також бібліотеки КОГПА ім. Тараса Шевченка і ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Зокрема, студенти репрезентували результати ґрунтовних польових досліджень дзвонарства свого регіону чи конкретної місцевості, де проживають, складали паспорти дзвонів

задля їхнього збереження як культурної спадщини нашого народу. В процесі виконання вище описаних завдань студенти користувалися укладеним нами словником дзвонарських термінів (додаток X).

Тестовий контроль спрямували на визначення рівня знань за усіма попередньо вивченими темами навчального спецкурсу. У результаті виконання тестів студенти показали значно вищий рівень знань з історії розвитку дзвонарської культури, визначення оптимальних методів і форм застосування її засобів у майбутній професійній діяльності та засвідчили розуміння педагогічного потенціалу дзвонарства. Питання для тестів представлено у додатках.

Таким чином, у процесі реалізації розробленої нами СФМ підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства доповнили контент навчальних дисциплін циклу загальної та професійної підготовки студентів напряму «Музичне мистецтво», впровадили в освітній процес спецкурс «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів». Такий зміст пропонованої СФМ має своєрідний потенціал для реалізації основних завдань нашого дослідження. Згадані змістові збагачення стосувалися формування методичної та практичної складової формування готовності в майбутніх учителів до означеної діяльності.

3.2. Результати експериментального етапу педагогічного дослідження

Для забезпечення об'єктивності отриманих результатів у контрольних та експериментальних групах діагностична робота з оцінювання рівнів здійснювалася за єдиною методикою (анкетування, тести, опитувальники). Згідно з положеннями підрозділу 2.1. критеріями готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства на констатувальному та формувальному етапах дослідження визначено ціннісно-мотиваційний, когнітивно-змістовий, операційно-діяльнісний та рефлексивно-оцінювальний. Порівняльний аналіз передбачуваних трансформацій, що мали

відбутися у розвитку означених критеріїв готовності студентів після проведення формувального етапу експерименту проводили за кожним із них окремо.

У формувальному експерименті кількість респондентів дещо зменшилася (360 осіб). Їх ми поділили на дві групи: експериментальна (178 студентів) і контрольна (182 студенти). Студенти обох груп (ЕГ і КГ) навчалися в однакових умовах, тому на початку контрольного експерименту у майбутніх учителів зафіксовано приблизно однакові показники успішності, що забезпечувало репрезентативність показників готовності до виховання підлітків засобами дзвонарства. Зазначимо, що навчання студентів ЕГ на відміну від студентів КГ, проходило в умовах створення відповідних організаційно-педагогічних умов реалізації, розробленої СФМ процесу підготовки, розроблених змістових доповнень до навчальних предметів загального та професійних циклів підготовки.

Результати експерименту засвідчують про значні зміни у рівнях готовності майбутніх педагогів-музикантів до використання виховного потенціалу дзвонарства в роботі з підлітками у контрольних та експериментальних групах. Зміни, що відбулися у рівнях підготовки студентів за ціннісно-мотиваційним критерієм представлені в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Порівняльний аналіз змін рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства за ціннісно-мотиваційним критерієм

Рівні готовності	На початку експерименту				Після експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	Осіб	%
високий	14	8	16	9	17	10	47	26
середній	79	43	81	44	78	44	117	64
низький	85	48	85	47	83	46	18	10
Усього	178	100	182	100	178	100	182	100

Отже, по даних таблиці бачимо, що за ціннісно-мотиваційним критерієм у студентів ЕГ після проведення формувального експерименту підвищилися показники високого на 16% (осіб), середнього збільшилися на 20% (осіб) рівнів готовності, а показники низького – зменшилися на 36% (осіб). Вважаємо це досить значним збільшенням у порівнянні з показниками підготовки студентів контрольної групи. Реципієнти експериментальної групи набагато вище оцінили важливість і доцільність використання педагогічного потенціалу дзвонарства у вихованні підлітків, а також значення цих засобів для різнобічного виховання школярів, зокрема їхнього поліхудожнього, естетичного та морально-духовного розвитку.

Підтверджує зростання пізнавального інтересу майбутніх учителів музичного мистецтва до вивчення дзвонарської культури повторне проведення анкетування, бесід і спостережень. До початку формувального експерименту більшість студентів майже не підозрювали про можливості виховного впливу дзвонарства й потребу використання його засобів у професійній діяльності з метою вирішення певних проблем у розвитку підлітків, їхнього духовного оздоровлення. Також, майбутні вчителі з інтересом сприйняли інформацію про можливість формування ціннісних орієнтацій засобами дзвонарського мистецтва. Динаміку змін у рівнях готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у вихованні підлітків за ціннісно-мотиваційним критерієм показано на рис. 3.1.

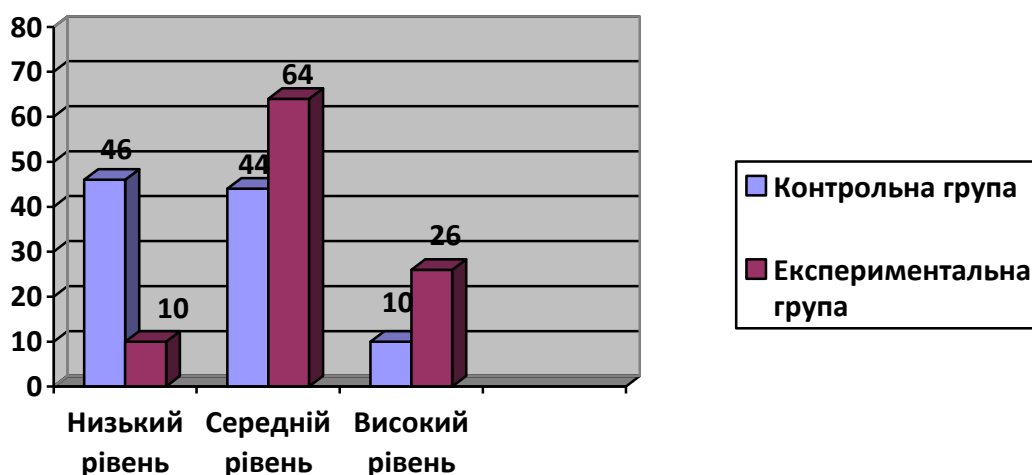

Рис. 3.1. Діаграма змін у рівнях готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства в експериментальній та контрольній групах за ціннісно-мотиваційним критерієм (%)

Вивчення когнітивно-змістового критерію готовності майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства проводилося з метою визначення рівня теоретичних знань студентів після опанування навчальних предметів, доповнених відомостями про складові дзвонарської культури згідно методичних рекомендацій. При цьому використовували такі засоби контролю знань як: тестові завдання, тематичні опитування, виконання творчих завдань, спостереження за діями студентів під час їхньої участі в ділових іграх, контрольні письмові роботи. Динамічні зміни в рівнях готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до означеної діяльності аналізували з урахуванням таких показників: ґрунтовність теоретичних і методичних знань про сутність і особливості використання педагогіки дзвонарства у професійній діяльності, сформованість умінь використовувати його виховний потенціал для ефективного розв'язання різних соціально-виховних ситуацій у школі й позашкільній діяльності, компетентність у застосуванні педагогічних засобів дзвонарства у вихованні учнів відповідно до ситуації. При цьому особливу увагу звертали не тільки на вміння врахувати психологічні особливості підліткового віку, а й готовність слідувати заклику майстрів-педагогів “Складне зробити доступним, а доступне цікавим”.

За результатами аналізу визначили, що значні позитивні кількісні зміни виявилися в студентів ЕГ за першим показником когнітивно-змістового критерію. Контрольна перевірка знань засвідчила, що майбутні учителі достатньо володіють дзвонарською термінологією, знають як використовувати педагогічний потенціал засобів дзвонарства у професійній діяльності. У студентів майже не виникало труднощів при визначенні понять «педагогіка дзвонарства», «засоби дзвонарства», «виховання засобами дзвонарства» та ін. Зокрема, виявилось, що респонденти стали краще розуміти вікові особливості

підлітків і, відповідно, вибирали засоби дзвонарства для вирішення певних проблем їхнього виховання.

Таким чином, результати контрольного опитування дають змогу стверджувати, що на формувальному етапі дослідження в експериментальній групі, порівняно з контрольною відбулися суттєві зміни в рівнях готовності за цим критерієм. Отримані дані подані в табл. 3.2, де чітко видно, що студенти ЕГ демонструють значно вищий рівень готовності порівняно зі студентами КГ.

Таблиця 3.2.

Порівняльний аналіз змін рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства за когнітивно-змістовим критерієм

Рівні готовності	На початку експерименту				Після експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	осіб	%	Осіб	%	осіб	%	осіб	%
високий	2	1	20	6	2	1	40	22
середній	75	42	69	43	75	42	120	64
низький	101	57	93	51	101	57	22	14
Усього	178	100	182	100	178	100	182	100

Отже, можна зробити висновок, що впровадження розробленої СФМ підготовки майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства й створення відповідних організаційно-педагогічних умов для її реалізації позитивно вплинули на збільшення кількості студентів ЕГ, які мають середній (64%) і високий (22%) рівні готовності за цим критерієм. Кількість студентів, що мали низький рівень готовності зменшилася в ЕГ на 43%.

Динамічні зміни у рівнях готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами в ЕГ за когнітивно-змістовим критерієм представлено на рисунку 3.2.

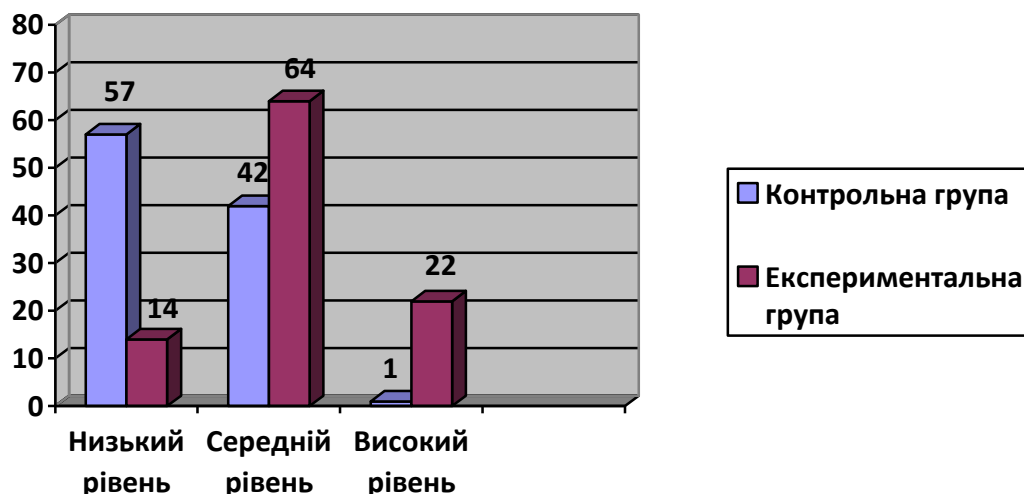

Рис. 3.2. Діаграма змін у рівнях готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства в експериментальній та контрольній групах за когнітивно-змістовим критерієм (%)

Визначення рівня готовності студентів до означеної діяльності за операційно-діяльнісним критерієм у кінці формувального експерименту здійснювали шляхом виконання контрольних робіт, творчих завдань, розробки конспектів уроків музичного мистецтва й позакласних виховних заходів із використанням педагогічного потенціалу засобів дзвонарства. Результати діагностики представлені в таблиці 3.3.

Таблиця 3.3

Порівняльний аналіз змін рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства за операційно-діяльнісним критерієм

Рівні готовності	На початку експерименту				Після експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
високий	7	4	7	4	20	6	43	24
середній	73	41	79	43	69	44	114	62
низький	98	55	96	53	89	50	25	14
Усього	178	100	182	100	178	100	182	100

Результати аналізу даних за операційно-діяльнісним критерієм до та після проведення формувального експерименту дозволили констатувати суттєве якісне збільшення показників ЕГ. Так, респонденти цієї групи продемонстрували виразне бажання до професійного самовдосконалення та високе прагнення запроваджувати педагогічні засоби дзвонарства в освітній процес ЗЗСО на достатньому та високому рівнях. Значна частина студентів оволоділи сукупністю професійних умінь і навичок ефективного використання педагогічного потенціалу засобів складових дзвонарської культури у фаховій діяльності, набули вміння вибрати найоптимальніші форми, методи і прийоми підбору засобів дзвонарства до кожної виховної ситуації. Це засвідчує набуття майбутніми вчителями дзвонарських компетентностей.

Кількість студентів ЕГ, які досягли високого рівня готовності після проведення експериментальної роботи становить 24% (осіб) (в КГ – 6% осіб). На середньому рівні підготовки виявилися 62% (осіб) респондентів ЕГ (в КГ – 44% осіб) і незначна кількість студентів експериментальних груп (14 % осіб) залишились на низькому рівні (в КГ – 50 % осіб).

Динамічні зміни у рівнях готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства в експериментальній групі за операційно-діяльнісним критерієм представлено на рисунку 3.3.

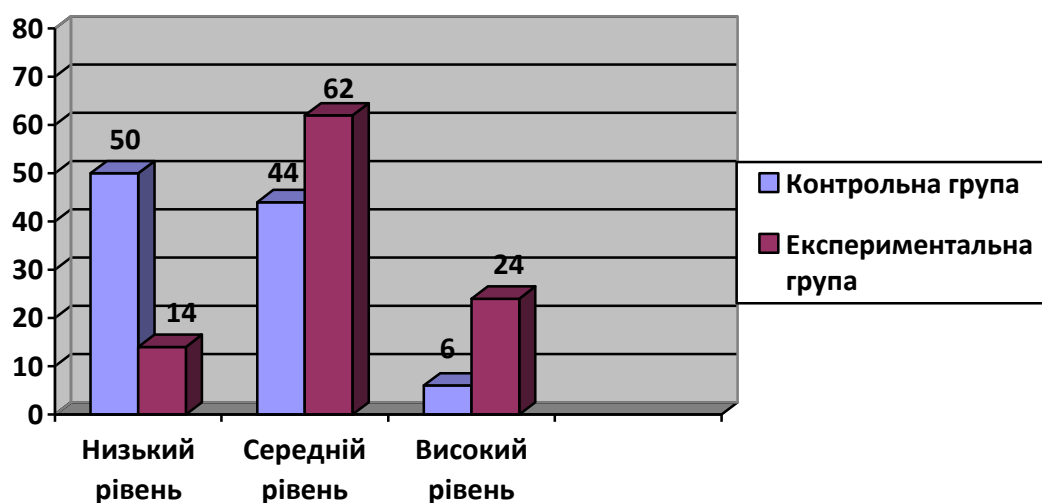

Рис. 3.3. Діаграма змін у рівнях готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства в експериментальній та контрольній групах за операційно-діяльнісним критерієм (%)

Проведене повторне анкетування та опитування студентів стосовно їхньої готовності за рефлексивно-оцінювальним критерієм дозволило виявити вміння самоаналізу необхідних дзвонознавчих знань, умінь і навичок використовувати засоби дзвонарства у професійній діяльності, а також здатність до безперервного самовдосконалення та відповідно особистісно-професійного розвитку. Порівняльні дані рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства за означеним критерієм на констатувальному і контрольному етапах дослідження подано в таблиці 3.4.

Таблиця 3.4

Порівняльний аналіз змін рівнів готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства за рефлексивно-оцінювальним критерієм

Рівні готовності	На початку експерименту				Після експерименту			
	КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%	осіб	%
високий	3	2	4	2	5	3	41	23
середній	76	42	82	45	81	45	123	67
низький	99	56	96	53	92	52	18	10
Усього	178	100	182	100	178	100	182	100

Отож, діагностичний зріз показав динамічні кількісні зміни на всіх рівнях готовності майбутніх педагогів-музикантів. Низький рівень респондентів ЕГ за рефлексивно-оцінювальним критерієм виявлено в 10% студентів (в КГ – 52% осіб), середній рівень визначено у 67% досліджуваних (в КГ – 45% осіб) і високий рівень показали 23% респондентів (в КГ – 3% осіб).

Динаміку змін у рівнях готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства в ЕГ за рефлексивно-оцінювальним критерієм представлено на рисунку 3.4.

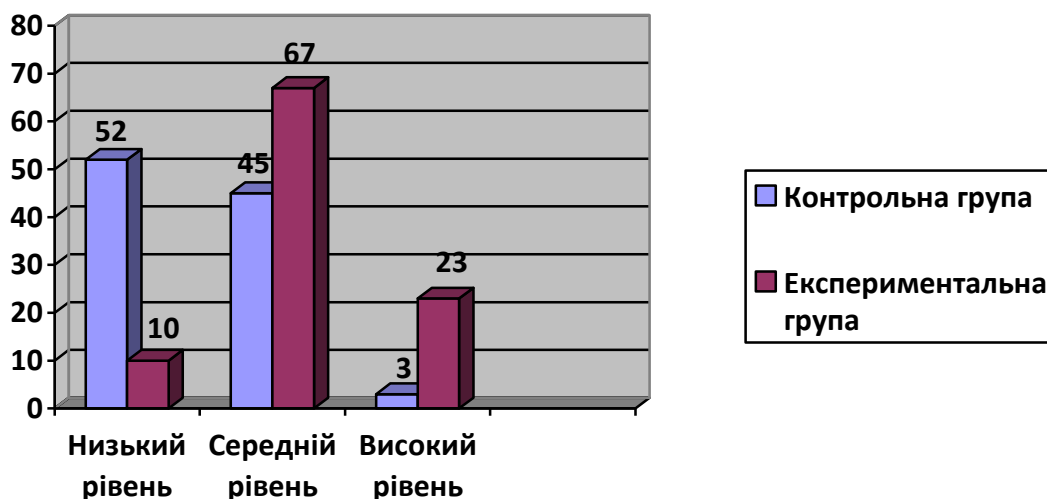

Рис. 3.4. Діаграма змін у рівнях готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства в експериментальній та контрольній групах за рефлексивно-оцінювальним критерієм (%)

Оскільки нами розглянуто дві незалежні вибірки (контрольна та експериментальна групи), які необхідно порівняти за рівнем сформованості виокремлених критеріїв готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства, вважаємо, що використання φ^* – критерія кутового перетворення Фішера підтвердить об'єктивну доказовість одержаних нами даних [101]. Рівні «високий» та «середній» будемо вважати за наявність ефекту, а рівень «низький» – відсутність ефекту.

Враховуючи критичні значення $\varphi^*_{кр}$, що відповідають прийнятим у психолого-педагогічних дослідженнях рівням статистичної значущості

$$\varphi^*_{кр} = \begin{cases} 1,64 & (p \leq 0,05) \\ 2,31 & (p \leq 0,01) \end{cases},$$

одержані дані підрахунків переконують в істотності якісних відмінностей рівневої готовності студентів КГ та ЕГ за всіма критеріями (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Критерій кутового перетворення Фішера за всіма критеріями

Кутове перетворення Фішера	Критерії			
	Ціннісно- мотиваційний	Когнітивно- змістовий	Операційно- діяльнісний	Рефлексивно- оцінювальний
$\varphi^*_{кр}$	8,177	9,439	7,703	9,145

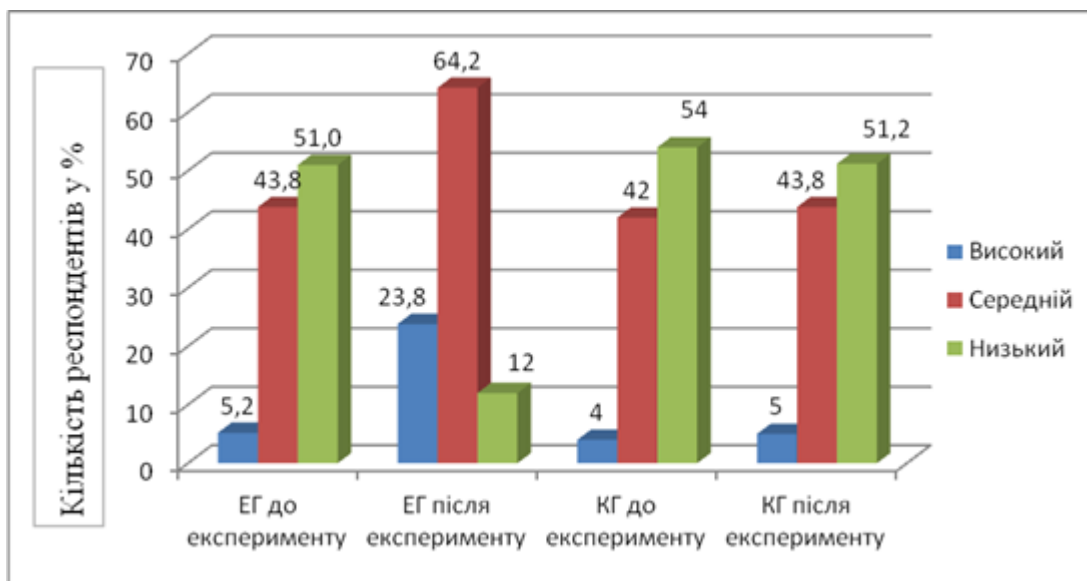
Найбільше значення $\varphi^*_{емп}$ зафіксовано за когнітивно-змістовим критерієм (9,439) та рефлексивно-оцінювальним (9,145) критерієм, дещо нижчі рівні ціннісно-мотиваційного (8,177) та операційно-діяльнісного (7,707) критеріїв.

Динаміку змін рівня сформованості кожного критерію готовності студентів до виховання підлітків засобами дзвонарства після проведення формувального експерименту представлено в таблиці 3.6.

Таблиця 3.6

Динаміка змін рівнів готовності майбутніх педагогів-музикантів до застосування педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у вихованні підлітків у контрольних (КГ) та експериментальних (ЕГ) групах (%)

Критерії	Рівні	На початку експерименту		Динаміка	Після експерименту		Динаміка
		КГ%	ЕГ%		КГ%	ЕГ%	
Ціннісно-мотиваційний	високий	8	9	+1	10	26	+16
	середній	43	44	+1	44	64	+20
	низький	48	47	-1	46	10	-36
Когнітивно-змістовий	високий	1	6	+5	1	22	+21
	середній	42	43	+1	42	64	+22
	низький	57	51	-6	57	14	-43
Операційно-діяльнісний	високий	4	4	0	6	24	+18
	середній	41	43	+2	44	62	+18
	низький	55	53	-2	50	14	-36
Рефлексивно-оцінювальний	високий	3	4	+1	3	23	+20
	середній	42	45	+2	45	67	+22
	низький	56	53	-3	52	10	-42
За всіма критеріями	високий	4	5,2	+1,2	5	23,8	+18,8
	середній	42	43,8	+1,8	43,8	64,2	+20,4
	низький	54	51	-3	51,2	12	-39,2

Таким чином, здійснений кількісний і якісний аналіз результатів експериментальної роботи підтвердив ефективність СФМ підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства. За результатами формувального етапу експерименту рівень розвитку кожного з компонентів означеної готовності (ціннісно-мотиваційного, когнітивно-змістового, операційно-діяльнісного та рефлексивно-оцінювального) у контексті досліджуваної проблеми набув позитивних змін. Так, у студентів експериментальних груп після проведення формувального експерименту в рівнях готовності відбулися наступні зміни: низький рівень – 12% осіб проти 51% осіб на початку експерименту, середній – 43,8% осіб проти 64,2% осіб, високий – 23,8% осіб проти 5,2% осіб. У контрольних групах також відбулися несуттєві зміни в показниках готовності студентів до означеної діяльності: низький рівень – 51,2% осіб проти 54% (осіб) на початку експерименту, середній – 43,8% осіб проти 42% осіб, високий – 5% осіб проти 4% осіб.

За підсумками результатів аналізу отриманих даних, позитивна динаміка відбулася за усіма критеріями оцінювання готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства. Це пояснюємо успішно організованою дослідною роботою, вдало підібраною сукупністю пропонованих методів, форм і засобів навчання, а також його скерованістю на практичну професійну діяльність студентів. Відтак,

коректність сформульованого припущення стосовно покращення підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства підтверджено результатами дослідно-експериментальної роботи. Вона включала теоретичне обґрунтування, розробку й упровадження в освітній процес ЗВПО відповідної СФМ, яка суттєво впливає на динаміку розвитку всіх компонентів готовності.

Отже, за результатами проведеного констатувального етапу експерименту визначено потребу розроблення та доцільність упровадження в освітній процес СФМ процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства та організаційно-педагогічних умов її успішної реалізації.

На формульовальному етапі дослідної роботи впроваджено авторську СФМ процесу підготовки майбутніх педагогів-музикантів. Визначено й обґрунтовано етапи їхньої готовності до впровадження засобів дзвонарства у роботі з підлітками, а саме: мотиваційно-ціннісний, процесуально-операційний та творчо-синтезуючий. До кожного з них розроблено відповідні методи, форми і засоби. В контрольних групах зміст навчання залишився без змін і базувався на традиційних методиках. На першому етапі – мотиваційно-ціннісному – відбувався розвиток у студентів позитивної мотивації до вивчення дзвонарської культури та формування до неї ціннісного ставлення під час аудиторного навчання, а також в процесі самостійної роботи і позааудиторній діяльності. Для цього застосовано лекції, семінари, практичні заняття, написання реферативних доповідей, проблемні дискусії, серед позааудиторних – екскурсії, перегляд фільмів, клуби за інтересами. Процесуально-операційний етап передбачав упровадження змістових доповнень до навчальних предметів, спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів» і методичних рекомендацій, метою яких було забезпечення студентів теоретичними знаннями педагогічного потенціалу дзвонарства, ознайомлення з особливостями застосування його засобів у різнобічному вихованні підлітків. Вивчаючи такі предмети як «Методика музичного виховання», «Хорознавство»,

«Історія української та зарубіжної музики» студенти набували навичок оцінювання поліхудожнього потенціалу засобів дзвонарського мистецтва та усвідомленого вибору методів, форм, а також прийомів використання їх у вихованні підлітків. Навчання відбувалося у формі лекційних, семінарських, практичних занять, зокрема в ході виконання творчих завдань і дидактичних вправ. Пошукові, дослідницькі та проблемні методи реалізовувалися в процесі виконання студентами науково-дослідних завдань, курсових робіт. Творчо-синтезуючий етап здійснювався у процесі проходження майбутніми фахівцями навчально-педагогічної та переддипломної практики. Педагогічна практика сприяла реалізації набутих студентами знань, умінь, навичок, збагаченню педагогічного досвіду навчально-виховної роботи з використанням на уроках музичного мистецтва та інтегрованого курсу мистецтва засобів дзвонарства, осмисленню особливостей професійної діяльності та аналізу її результатів.

У підсумках експериментальної роботи зафіксували відповідну позитивну динаміку в студентів, що входили до експериментальних груп у порівнянні з контрольними. Відбулося суттєве зменшення кількості респондентів з низьким (репродуктивним) (12% осіб проти 51% осіб на початку експерименту) і середнім (конструктивним) рівнями (43,8% осіб проти 64,2% осіб) та істотне збільшення кількості майбутніх педагогів з високим (творчим) рівнями (23,8% осіб проти 5,2% осіб) готовності до виховання підлітків засобами дзвонарства.

Експериментально доведено, що обґрунтована СФМ процесу підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства, а також організаційно-педагогічні умови її ефективної реалізації є такими, що сприяють здобутку позитивних результатів у здійсненні підготовки студентів до означеної діяльності. Це засвідчує зростання рівнів їхньої готовності за всіма показниками визначених критеріїв. У той же час рівні готовності респондентів контрольних груп залишилися без істотних змін.

Література: 17; 36; 38; 39; 40; 89; 92; 93; 94; 101; 120; 121; 154; 170; 186; 239; 244; 257.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ

У дисертації теоретично узагальнено та практично вирішено актуальну проблему підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства. Одержані результати дозволяють сформулювати такі загальні висновки:

1. На підставі результатів аналізу сучасної філософської, мистецтвознавчої і психолого-педагогічної літератури уперше комплексно розглянуто процес професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства. Встановлено, що проблема підготовки майбутніх педагогів-музикантів до означеної діяльності недостатньо ґрунтовно висвітлена у наукових дослідженнях. Розглянуто виховання підлітків як актуальне завдання і виокремлено низку сучасних проблем, які потребують вирішення: аморфний інтерес, нестійкі зацікавлення надбаннями української культури, її особливостями і ментальністю українців; несформованість почуттів обов'язку, відповідальності; нестабільність у засвоєнні соціальних норм і пізнанні загальнокультурних цінностей тощо. Окреслено типові утруднення педагогів-музикантів щодо використання взірців дзвонарського мистецтва у вихованні школярів. Визначено й обґрунтовано доцільність підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства, яка виявляється в прагненні студентів до різносторонньої освіченості, самоосвіти, саморозвитку, формуванні дослідницької позиції у професійній діяльності та використанні в роботі з підлітками інноваційних технологій.

2. Охарактеризовано сутність основних понять порушеної проблеми наукового пошуку і визначено професійну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва як процес формування загальних і спеціальних фахових компетентностей, необхідних для педагогічної діяльності в закладах загальної середньої освіти. З'ясовано, що наука кампанологія вивчає різні аспекти побутування дзвонів – від їхнього виготовлення та функціонування до відображення в народній культурі, творчості майстрів візуальних мистецтв, письменників і композиторів. Увиразнено дзвонарство, дзвонарську культуру,

дзвонарське мистецтво як синоніми кампанології, а майстерне виконання дзвонарських композицій (церковних чи світських дзвонінь) представлено як мистецтво дзвоніння.

Обґрунтовано освітньо-виховні можливості складових дзвонарської культури, її структурної моделі (відливання дзвонів, виготовлення бил, клепал, будівництво споруд для них, збереження та розповсюдження дзвонів, функціонування дзвонарства в суспільно-побутовій, церковно-сакральній і народно-обрядовій сферах, підготовка дзвонарів і мистецтво творення ними дзвонарських композицій, відображення дзвонарства в народній культурі, красному письменстві, візуальних видах мистецтва та музиці), а їхнє використання охарактеризовано як чинник формування ціннісних орієнтацій особистості. Виокремлено педагогічні засоби дзвонарства: 1) виховний потенціал і мистецько-естетична цінність канонічних дзвонарських композицій; 2) функції феномена церковних і світських дзвонінь; 3) привабливість дзвонів як музичного інструмента з групи ідіофонів, їхня мистецька цінність (джерела історичних відомостей, пам'ятка відливної, механічних систем); 4) майстерне творення дзвонарем уставних й авторських музичних композицій; 5) краса й довершеність архітектури дзвіниць (унікальні плерерні музичні споруди із саомбутньою архітектурою в різних регіонах України; 6) народні традиції плекання шанобливого ставлення зростаючих поколінь до різних складових дзвонарства, урахування певних ритмів життя людини, що є умовою її стресостійкості тощо.

Доведено необхідність використання дзвонарства в педагогічному процесі й наведено визначення готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків його засобами як складне інтегроване особистісне утворення, для якого притаманні сформованість стійких мотивів та інтересу до вивчення дзвонарства; усвідомлення його педагогічного потенціалу й здатності до успішного використання в роботі з підлітками; система фахових, психолого-педагогічних, методичних та спеціальних знань, сформовані уміння і навички застосування засобів дзвонарства в різних виховних ситуаціях.

3. Теоретично розроблено, методично обґрунтовано й експериментально доведено ефективність авторської структурно-функціональної моделі процесу підготовки майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства. Вона складається із трьох неподільних блоків: методологічно-цільовий, змістово-процесуальний і результативно-оцінювальний. Їх реалізація здійснювалася поетапно: мотиваційно-ціннісний (виокремлено джерела і шляхи розвитку інтересу в студентів до вивчення дзвонарства), процесуально-операційний (доповнення і розширення змісту культурологічних, професійно-педагогічних дисциплін інформацією про дзвонарство, упровадження навчального спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів», укладення методичних рекомендацій до практичних занять, самостійної та позааудиторної роботи), творчо-синтезуючий (упровадження системи дидактичних і творчих завдань виховного спрямування в зміст навчально-педагогічної практики, а також виконання студентами дослідницьких проєктів).

Визначено критерії, показники та рівні готовності майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства, а саме: ціннісно-мотиваційний (прагнення до плекання системи цінностей, шанобливе ставлення до дзвонарства, сукупність внутрішніх мотивів до застосування комплексу його засобів у роботі з підлітками); когнітивно-змістовий (ґрунтовність науково-теоретичних знань про сутність і особливості педагогіки дзвонарства, потреби враховувати індивідуально-психологічні характерності вихованців, міцність психолого-педагогічних знань про вікові особливості підлітків і методичних основ вибору методів та прийомів застосування засобів дзвонарства для розв'язання виховних завдань); операційно-діяльнісний (професійні вміння та навички оптимального вибору методів, форм і засобів ефективного використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у фаховій діяльності); рефлексивно-оцінювальний (аналіз і самооцінка рівня необхідних дзвонарствознавчих знань, умінь і навичок, особистісно-професійне самовдосконалення). Виокремлено високий (творчий), середній (конструктивний) і низький (репродуктивний) рівні готовності.

4. Визначено організаційно-педагогічні умови забезпечення ефективної реалізації розробленої моделі: організація освітнього процесу, спрямованого на формування в студентів дзвонознавчих компетентностей; розвиток науково-методичної компетентності викладачів щодо підготовки студентів до використання засобів дзвонарства у вихованні підлітків; створення позитивної мотивації майбутніх учителів музичного мистецтва до вивчення дзвонарства та використання його засобів у професійній діяльності.

Результати експериментальної перевірки організаційно-педагогічних умов процесу підготовки майбутніх педагогів-музикантів підтвердили їхню ефективність і доцільність. Відбулося суттєве збільшення респондентів з високим (творчим) рівнем знань (23,8 % проти 5,2 % на початку експерименту); на середньому (конструктивному) рівні виявили 64,2 % осіб проти 43,8 % осіб) й істотне зменшення студентів з низьким (репродуктивним) рівнем (12 % осіб проти 51 % осіб) готовності.

5. Розроблено і впроваджено в процес підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва авторський навчальний спецкурс «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів»; змістові доповнення до навчальних предметів загального й професійного циклів підготовки педагогів-музикантів; укладено методичні рекомендації до практичних занять, самостійної та позааудиторної роботи; підготовлено «Словник дзвонарських термінів» на допомогу студентам і викладачам для використання у фаховій діяльності.

Здійснене дослідження не претендує на вичерпне вирішення всіх аспектів окресленої проблеми. Подальшої наукової розробки потребує використання засобів дзвонарства у професійній діяльності педагогів-музикантів із дітьми різного віку, утілення поліхудожніх, мистецько-естетичних можливостей дзвонарського мистецтва в освітньому процесі закладів дошкільної та початкової освіти, а також поглиблене теоретико-практичне опрацювання змісту, методів, форм і засобів підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання школярів засобами дзвонарства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. Москва, 1990. 141 с.
2. Андрущенко В. П. Філософія освіти ХХІ століття: пошук пріоритетів. *Філософія освіти*. Київ, 2005. Вип 1. С. 5–17.
3. Аніщенко В., Падалка О. Культурологічний підхід у професійній підготовці вчителя. *Освіта дорослих: теорія, досвід, перспективи* : зб. наук. праць Ін-ту пед. освіти і освіти дорослих НАПН України. Ніжин : Видавець П.П. Лисенко М. М., 2013. Вип. 6. 289 с.
4. Архангельский С. Лекции по научной организации учебного процесса в высшей школе. Москва : Высшая школа, 1996. 200 с.
5. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса : метод. основы. Москва : Просвещение, 1982. 192 с.
6. Бабанский Ю. К. Педагогика. 2-е изд., доп. и перераб. Москва : Просвещение, 1988. 479 с.
7. Базелюк О. В. Поліхудожнє виховання старших підлітків мультимедійними засобами: структурно-функціональна модель. *Мистецька освіта: зміст, технології, менеджмент*. Педагогічні науки. Київ, 2015. Вип. 10. С. 257–277.
8. Балаєва К. С. Підготовка майбутніх вихователів дошкільних навчальних закладів до застосування інноваційних технологій у професійній діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2015. 294 с.
9. Баклаженко Є. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до співробітництва з учнями у навчально-виховному процесі : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2015. 289 с.
10. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта. *Соціально-філософські та психолого-педагогічні аспекти*. Рівне : Ліста-М., 2003. 128 с.

11. Барсукова Н. С. Педагогічні умови формування виконавської майстерності майбутнього вчителя музичного мистецтва : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харківський нац. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. Харків, 2015. 240 с.
12. Боблієнко О. П. Формування поліхудожньої компетентності майбутнього вчителя музики у процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вінницький держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. Вінниця, 2013. 21 с.
13. Бодрова Т. О. Підготовка майбутніх учителів музики до використання української музично-педагогічної спадщини у професійній діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. Київ, 2006. 18 с.
14. Бойко С. Зцілююча сила дзвонів. *Нова зоря*. Івано-Франківськ, 2002. С. 18–19.
15. Борисенко Т. Д. Зміцнення здоров'я дітей засобами дзвонової музики. *Дзвони в історії і культурі народів світу*. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2015. Вип. 5. 145 с.
16. Борисенко Т. Д., Демченко Л. В. Доцільність застосування дзвонової музики в процесі фізичної реабілітації дітей, які часто хворіють. *Релігія, релігійність, філософія та гуманітаристика у сучасному інформаційному просторі: національний та інтернаціональний аспекти* : зб. наук. праць. Рубіжне : вид-во СНУ ім. В. Даля. 2015. 246 с.
17. Безродня Є. Втілення образу дзвонів в творчості українських композиторів. *Київське музикознавство* : зб. наук. праць КІМ ім. Р.М. Глієра. 2014. Вип. 49. С. 99–105.
18. Беземчук Л. В. Етапи підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва до поліхудожнього виховання учнів. *Засоби навчальної та науково-дослідної роботи* : зб. наук. праць Харківського нац. пед. ун-ту ім. Г. Сковороди. Харків, 2013. № 40. С. 5–15.

19. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-методичний посібник. Київ : ІЗМН, 1998. 240 с.
20. Бех І. Д. Особистісно-орієнтована модель виховання як науковий конструкт. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи* : зб. наук. праць УДПУ ім. Павла Тичини. Умань, 2002. Вип. 3. С. 12–22.
21. Бех І. Д. Виховання особистості: у 2 кн. Кн. 1 : Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. Київ : Либідь, 2003. 280 с.
22. Бех І., Журба К. Концепція формування у підлітків національно-культурної ідентичності у загальноосвітніх навчальних закладах. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2017. № 16. С. 24–33.
23. Будник О. Б. Теоретичні і методичні засади професійної підготовки майбутніх учителів початкових класів до соціально-педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Житомирський держ. ун-т ім. Івана Франка. Житомир, 2015. 552 с.
24. Бузова О. Д. Поліхудожнє виховання як засіб вдосконалення музичної підготовки майбутніх учителів музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2004. 17 с.
25. Бузова О. Д. Поліхудожній потенціал вивчення дзвонарського мистецтва України в контексті системи музичної підготовки майбутнього вчителя музики. *Зб. наук. праць Бердянського держ. пед. ун-ту*. Серія : Педагогічні науки. Бердянськ : БДПУ, 2005. №4. С. 137–146.
26. Вайнер Э. Н. Валеология : учебник для вузов. Москва : Флинта: Наука, 2001. 416 с.
27. Ван Лей. Формування вокально-сценічної майстерності майбутнього вчителя музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний пед. ун-т ім. М.П. Драгоманова. Київ, 2010. 20 с.
28. Варнавська Л. І. Формування готовності майбутніх учителів музики до аранжування музичних творів засобами комп'ютерних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Черкаський нац. ун-т ім. Богдана Хмельницького. Черкаси, 2010. 20 с.

29. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В. К. Бусел. Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
30. Вишневський О. І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки : посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Дрогобич : Коло, 2003. 528 с.
31. Вишнякова С. М. Профессиональное образование. Ключевые понятия, термины, актуальная лексика : словарь. Москва : НМЦ СПО, 1999. 538 с.
32. Вікіпедія. Педагогічний засіб. URL : <http://uk.wiktionary.org/wiki/засіб>. (дата звернення: 18.12.2016 р.).
33. Вільчовська А. Е. Сучасні вимоги до професійної діяльності вчителя музики у польських загальноосвітніх школах. *Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту*. Серія : Педагогічні науки. Чернігів, 2016. Вип. 137. С. 312–316.
34. Вітвицька С. С. Аксіологічний підхід до виховання особистості майбутнього вчителя. *Креативна педагогіка*. Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки. Вінниця, 2015. Вип. 10. С. 63–67.
35. Вітвицька С. С. Системно-синергетичний підхід до педагогічної підготовки майбутніх магістрів освіти. *Професійна педагогічна освіта: системні дослідження* : монографія / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 92–108.
36. Вознюк Л. П. Матеріали до історії дзвонарства Кременеччини. *Дзвони в історії і культурі народів світу* : матеріали II Міжнар. наук.-пр. істор.-краєзн. конференції. Луцьк, 2008. Вип. 2. С. 51–54.
37. Вознюк Л. П., Кіндратюк Б. Д. Формування інтересу майбутніх педагогів до вивчення дзвонознавства. *Вісник Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника*. Серія : Педагогіка. Івано-Франківськ, 2008. Вип. XXII–XXIII. С. 256–263.
38. Вознюк Л. П. Дзвонарство Крем'янецьчини за княжої доби. *З'їзд європейських монархів у Луцьку в 1429 р.* : Матеріали III Міжнар. наук. конференції. Луцьк, 2009. Вип. 3. С. 71–73.

39. Вознюк Л. П. Уживання дзвінків і бубонців у храмах Кременеччини. *Історія релігій в Україні* : науковий щорічник : у 2-х кн. Львів: «Логос», 2009. Кн. II. С. 8–13.
40. Вознюк Л. П. Дзвони Кременецького костелу Св. Станіслава. *Історія релігій в Україні* : науковий щорічник : у 2-х кн. Львів: «Логос», 2010. Кн. II. С. 922–927.
41. Вознюк Л. П. Поліхудожній, естетичний потенціал дзвонарського мистецтва в системі підготовки майбутнього вчителя музики. *Актуальні питання культурології* : альманах наукового товариства «Афіна». Рівне, 2010. Вип. 10 (II). С. 157–160.
42. Вознюк Л. П. Стан дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів музики до виховання учнів основної школи засобами дзвонарського мистецтва. *Вісник Прикарпатського національного університету ім. В. Стефаника*. Серія : Педагогіка. Івано-Франківськ, 2010. Вип. XXVIII–XXIX. С. 78–83.
43. Вознюк Л. П. Сутність педагогіки дзвонарського мистецтва та її роль у духовному розвитку підростаючої особистості. *Нова педагогічна думка*. Рівне, 2011. № 4 (68). С. 146–149.
44. Вознюк Л. П. Педагогічний потенціал дзвонарського мистецтва в морально-духовному розвитку школярів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. матер. конфер. Київ; Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. Вип. 31. С. 83–87.
45. Вознюк Л. П. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музики до виховання підлітків засобами дзвонарства. *Проблеми підготовки сучасного вчителя* : зб. наук. праць Уманського держ. пед. ун-у ім. П. Тичини. Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. Вип. 5 (2). С. 14–20.
46. Волкова Н. П. Особистісно орієнтовані технології навчання професійно-педагогічної комунікації. *Наукові записки* : зб. наук. праць Бердянського держ. пед. ун-у. Серія : Педагогічні науки. Бердянськ : БДПУ, 2005. №4. 210 с.

47. Вольнова Л. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків : навч.-метод. посібник до спецкурсу «Психологія девіацій» для студентів спеціальності «Соціальна робота» : у 2-х частинах. Ч. 1. : Теоретична частина. 2-ге вид., перероб і доповн. Київ, 2016. 188 с.
48. Гаврілова Л. Г. Система формування професійної компетентності майбутніх учителів музики засобами мультимедійних технологій : дис. ... док. пед. наук. наук : 13.00.04 / Нац. пед. ун-т. ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 656 с.
49. Гаврилюк С. Аксіологічний підхід до розвитку педагогічної творчості у професійній підготовці майбутніх вихователів. *Витоки педагогічної майстерності* : зб. наук. праць Полтавського нац. пед. ун-ту ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2015. Вип. 15. С. 81–88.
50. Гагарін М. І. Виховання морально-естетичних почуттів молодших школярів засобами української народної казки : автореф. дис. ... канд. пед. наук, Київ. 2007. 21 с.
51. Гайдамака О. В. Поліхудожнє виховання молодших школярів на уроках предметів естетичного циклу : автореф. дис. канд. пед. наук. Київ, 2016. 22 с.
52. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 375 с.
53. Гончаренко С. У. Український педагогічний енциклопедичний словник. 2-е вид. допов. і виправ. Рівне : Волинські обереги, 2011. 552 с.
54. Галус О. М. Наукові підходи щодо професійної підготовки майбутніх педагогів у ступеневому вищому навчальному закладі. Збір. наук. праць Нац. академії Держ. прикорд. служби України ім. Б. Хмельницького, 2010. № 54. С. 13–17.
55. Гладуш В. А., Лисенко Г. І. Педагогіка вищої школи : теорія, практика, історія : навч. посіб. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.
56. Глузман О. В. Базові компетентності : сутність та значення в життєвому успіху особистості. *Педагогіка і психологія*. Київ, 2009. № 2. С. 51–61.

57. Гнездилов А. Лечебное применение колокольного звона. *Медицинские технологии*. № 1 (2). Санкт-Петербург, 1995. С. 72–73.
58. Грозан С. В. Формування вмінь художньо-педагогічного спілкування в майбутніх учителів музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут вищої освіти. Київ, 2010. 22 с.
59. Грозан С. В. Компетентнісний підхід як складова частина підготовки майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2014. Вип. 132. С. 282–285.
60. Григор'єва В. В. Культурологічні засади підготовки вчителя музики у вищому навальному закладі. URL : http://scienceandeducation.pdpu.edu.ua/doc/2010/7_2010/18.pdf. (дата звернення : 12. 03. 2018 р.).
61. Грицанов А. А. Всемирная энциклопедия: философия. / ред. и сост. А. А. Грицанов. Москва : АСТ; Минск : Харвест, Современ. литератор, 2002. 1312 с.
62. Давіла К. Формування рефлексивної компетентності в майбутніх учителів музики в процесі професійної підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Південноукраїнський нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2016. 226 с.
63. Дахин А. Н. Педагогическое моделирование : сущность, эффективность и неопределенность. *Стандарты и мониторинг*. Новосибирск, 2003. № 4. С. 21–26.
64. Дем'янчук С. Р. Дзвонотерапія – інновація в освітньому процесі дошкільного закладу (в роботі з дітьми з особливими потребами) : навч.-метод. посіб. Славута, 2017. 87 с.
65. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011р. № 1392. *Урядовий кур'єр*. № 19. 2012. (01.02.2012). С. 2.

66. Дорошенко Т. В. Поліхудожня підготовка майбутнього вчителя музики як умова його успішної професійної самореалізації. *Наукові записки Ніжинського держ. університету*. Ч. 2. Ніжин, 1999. С. 108–112.
67. Драченко В. В. Виховання морально-ціннісних орієнтацій підлітків засобами творів світової художньої культури : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Інститут проблем виховання АПН України. Київ, 2008. 18 с.
68. Дряпіка В. І. Теорія і практика формування ціннісних орієнтацій вчителя музики : навч. посіб. Київ ; Ужгород : Ліра, 2000. 340 с.
69. Дубасенюк О. А. Концептуальні моделі педагогічної освіти: наукові пошуки та здобутки. *Професійно-педагогічна освіта: сучасні концептуальні моделі та тенденції розвитку* : монографія. 2-е вид., доп. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2008. С. 8–29.
70. Дубасенюк О. А. Компетентнісний підхід у професійній підготовці вчителя. *Формування естетичної компетентності особистості засобами народознавства*. Зб. наук. праць молодих дослідників. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2010. С. 10–16.
71. Дубасенюк О. А. Роль педагогічних знань у професійній підготовці майбутнього вчителя. *Професійна педагогічна освіта: становлення і розвиток педагогічного знання* : монографія. / за ред. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2014. С. 15–43.
72. Дубасенюк О. А. Розвиток системних досліджень у науковому знанні: історія, досвід, перспективи. *Професійна педагогічна освіта: системні дослідження* : монографія. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2015. С. 12–28.
73. Дубінець І. В. Музично-теоретичні дисципліни в процесі фахової підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва: цілі і задачі. *Наукові записки*. Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки. Вип. 3. Бердянськ : БДПУ, 2016. С. 95–99.
74. Дубровіна І. В. Професійні функції вчителів музичного мистецтва в контексті самоосвіти. *Наукові записки Національного педагогічного*

університету ім. М. П. Драгоманова. Серія : Педагогічні та історичні науки. Київ, 2013. Вип. 113. С. 58–68.

75. Дутчак У. В. Підготовка майбутнього вчителя музики до естетичного виховання підлітків засобами арт-терапії : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут вищої освіти. Київ, 2011. 22 с.

76. Житник Н. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки бакалаврів економіки у коледжі II рівня акредитації : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Криворізький державний пед. ун-т. Кривий Ріг, 2002. 233 с.

77. Задубовская Е. Лечение колокольным звоном / под. ред. И. Шаргородской. Ленинград, 2006. 188 с.

78. Загвязинский В. И. Исследовательская деятельность педагога : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд., испр. Москва : Издательский центр «Академия», 2008. 176 с.

79. Зайченко І. В. Педагогіка : навч. посіб. Київ : Освіта України. 2008. 528 с.

80. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014р. №1556-VII. : URL : <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення : 25. 03. 2018 р.).

81. Зеер Э. Ф., Гордеева Н. Н. Психология профессионального образования: Схемы, таблицы, комментарии, упражнения : учебное пособие. Екатеринбург : Изд-во Рос. гос. проф.-пед. ун-та. М., 2005. 215 с.

82. Зязюн І. А. Технологізація освіти як історична неперервність. *Педагогічні технології у неперервній професійній освіті* : монографія / за ред. С. О. Сисоевої. Київ, 2001. С. 3–11.

83. Зязюн І. А. Філософія педагогічної якості в системі неперервної освіти. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Житомир, 2005. Вип. 25. С. 13–18.

84. Зязюн І. А. Процеси модернізації сучасної педагогічної освіти в Україні. *Професійна освіта: педагогіка і психологія* / за ред. Т. Левовацького та ін. Київ, 2006. Вип. VIII. С. 105–115.

85. Зязюн І. А. Педагогічна психологія чи психологічна педагогіка. *Етика та естетика педагогічної дії* : зб. наук. праць Ін-ту пед. освіти дорослих НАПН України. Київ; Полтава, 2012. Вип. 3. С. 20–37.
86. Ільченко О. В. Поліхудожнє виховання як цілісний інтегрований педагогічний процес. *Наукові записки кафедри педагогіки Харківського гум-пед. інституту*. Харків, 2010. Вип. XXIV. С. 86–94.
87. Ільчук Л. П. Інноваційні підходи в підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання учнів засобами дзвонарства. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Бердянськ : БДПУ, 2016. Вип. 3. С. 109–115.
88. Ільчук Л. П. Дзвонознавчі компетенції в системі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. *Освітній простір України*. Івано-Франківськ, 2017. № 10. С. 41–45.
89. Ільчук Л. П. Виховання учнів гуцульської школи засобами дзвонарства. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 17. С. 96–99.
90. Ільчук Л. П. Модель підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства. *Science and Education a New Dimension Pedagogy and Psychology*. Budapest, 2017. V(58), 133. С. 16–20.
91. Ільчук Л. П. Педагогічний потенціал дзвонарства. *Дзвони в історії і культурі народів світу* : зб. матер. VII Міжнародної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції. Луцьк, 2017. Вип. 7. С. 34–40.
92. Ільчук Л. П. Розвиток духовності майбутніх учителів музичного мистецтва засобами дзвонарства. *Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей* : матеріали XIV Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті проф. О. П. Рудницької. Київ, 2017. Вип. 8 (12). С. 181–183.
93. Ільчук Л. П. Формування інтересу учнів до дзвонарства. *Мистецтво та освіта*. Київ, 2017. № 2 (84). С. 24–29.
94. Ільчук Л. П., Яскевич В. М. Особливості використання дзвонін у творчості українських композиторів (на прикладі творчості М. Леонтовича).

Актуальні проблеми гуманітарної освіти : зб. наук. пр. Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Кременець : ВЦ, КОГПА, 2017. Вип. 14. С. 161–164.

95. Ільчук Л. П. Критерії та рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання учнів основної школи засобами дзвонарства. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2018. Вип. 3. С. 124–127.

96. Ільчук Л. П. Розвиток пізнавального інтересу майбутніх учителів музичного мистецтва до дзвонарства. *Актуальні проблеми гуманітарної освіти* : зб. наук. пр. Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Кременець : ВЦ, КОГПА, 2018. Вип. 15. С. 121–125.

97. Єрмоленко А. О. Професіограма й професійний портрет сучасного вчителя історії. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Чернівці, 2015. Вип. 124. С. 78–81.

98. Калінін В. О. Педагогічна технологія «діалог культур» як засіб формування професійної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови : монографія / за заг. ред. проф. О. А. Дубасенюк. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2007. 276 с.

99. Капська А. Й. Технологія реабілітації підлітків з девіантною поведінкою. *Зб. наук. праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту імені Івана Огієнка*. Серія : Соціально-педагогічна. Кам'янець-Подільський, 2011. Вип. XVI. 512 с.

100. Карпенко Т. М. Девіантна поведінка молодших школярів та шляхи її корекції. URL : <http://school2saki.krimeu.com/ru/article/-deviantna-povedinka-molodshikh-shkolyariv--ta-shl.html> (дата звернення : 02. 05. 2017 р.).

101. Кобзарь А. И. Прикладная математическая статистика. М.: Физматлит, 2006. 816 с.

102. Коваль П. М. Мистецтво у професійній підготовці майбутніх педагогів. Мистецтво в сучасній школі: проблеми, пошуки : наукові статті / за ред. М. Вовка. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2015. Вип. IX. С. 71–76.

103. Коваль П. М. Мистецтво у формуванні морально-етичних цінностей студентів вищих навчальних закладів. Мистецтво в сучасній школі : проблеми, пошуки : наукові статті / за ред. М. Вовка. Івано-Франківськ : Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника, 2016. Вип. Х. С. 75–81.
104. Ковальчук О. В. Українське народознавство : книга для вчителя. Київ : Освіта, 1992. 176 с.
105. Ковалив В. В. Колокола и колокольность в творчестве русских композиторов. *Звонница* : альманах Школы звонарей Минской епархии. Минск, 2002. Вып. 5. С. 16–37.
106. Ковалив В. В. Искусство колокольного звона : программа курса по выбору для XI класса классов с изучением специальных учебных предметов музыкальной (инструментальной), музыкальной (хоровой) и общеэстетической направленности. Минск, 2007. 12 с.
107. Козир А. В. Теорія та практика формування професійної майстерності вчителів музики в системі багаторівневої освіти : автореф. дис. ... док. пед. наук : 13.00.02 ; 13.00.04 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 47 с.
108. Коджаспирова Г. М., Коджаспиров А. Ю. Словарь по педагогике. Москва; Ростов на Дону : МарТ, 2005. 448 с.
109. Колкунова В. В. Моральне виховання старших підлітків в умовах поліетнічного учнівського середовища : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Миколаїв, 2009. 20 с.
110. Колбанов В. В. Валеология: основные понятия, термины и определения. Санкт-Петербург, 1998. 231 с.
111. Кон И. С. Ребенок и общество : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Академия, 2003. 336 с.
112. Коновець С. В. Теоретичні і методичні основи творчого розвитку майбутнього учителя образотворчого мистецтва у вищих навчальних закладах : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ, 2012. 471 с.

113. Комар О. А. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх вчителів початкової школи до застосування інтерактивної технології : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини. Умань, 2011. 512 с.
114. Кондрашова Л. В. Моделювання професійних ситуацій у вузівському процесі. *Цілісний підхід до формування пізнавальної активності школярів та студентів*. Харків, 1992. С.144–145.
115. Коробченко А. А. Проблеми особистісно орієнтованого навчання у вищих навчальних закладах. *Зб. наук. праць Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Бердянськ : БДПУ, 2005. №4. 210 с.
116. Костюков В. В. Методика формування педагогічно-артистичних умінь майбутніх учителів музики на заняттях з постановки голосу : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 268 с.
117. Кофель М. П. Загадки та таємниці впливу звука церковного дзвона на стихійні лиха: бурі, грози з градом. Ужгород, 2005. 31 с.
118. Кочубей Т. Д., Іващенко К. В. Системний підхід у вищій школі : навч. посіб. Умань : ПП Жовтий О. О., 2014. 131 с.
119. Кіндратюк Б. Д., Литвин-Кіндратюк С. Д. Етнопедагогічний аспект зміцнення духовного здоров'я школярів дзвонною музикою. *Духовність українства* : зб. наук. праць. Кіровоград; Житомир, 2005. Вип. 8. С. 102–108.
120. Кіндратюк Б. Д. Духовне здоров'я школярів і музика дзвонів: етнопедагогічний аспект : наук.-метод. посіб. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. 270 с.
121. Кіндратюк Б. Д. Підготовка майбутніх педагогів до використання дзвонарства в роботі з дошкільниками. *Вісник Прикарпатського нац. ун-ту*. Серія : Педагогіка. Івано-Франківськ, 2008. Вип. XIX–XX. С. 62–67.
122. Кіндратюк Б. Д. Образи дзвонів і дзвонінь у хорових творах а cappella українських композиторів. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту*

імені Володимира Гнатюка. Серія : Мистецтвознавство. Тернопіль, 2014. № 1. С. 170–178.

123. Кіндратюк Б. Д. Дзвонарська культура України : автореф. дис. ... д-ра мист. : 26.00.01 / Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. Київ, 2014. 46 с.

124. Кіндратюк Б. Д. Дзвонарська культура України : монографічне дослідження. 2-ге вид., виправ. і доп. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2015. 912 с. + CD.

125. Кондратюк Б. Д. О колоколах и звонах: обзор источниковедческих и исследовательских публикаций XX века в Украине. *Дзвони в історії та релігії світу* : матеріали V Міжнародної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції. Луцьк, 2015. Вип. 5. С. 30–42.

126. Кіндратюк Б. Д. Дзвонарство в українському галицькому мудрослів'ї, згромадженому та поясненому Іваном Франком. *Обрії*. Івано-Франківськ, 2016. № 2 (43). С. 17–19.

127. Кларин М. В. Инновации в обучении: метафоры и модели : анализ зарубежного опыта. Москва : Наука, 1977. 223 с.

128. Княжева І. А. Системно-діяльнісний підхід до організації навчального процесу в умовах модернізації вищої освіти. *Становлення педагога і сучасність. Наука і освіта*. Київ, 2005. № 7–8. С. 25–27.

129. Краевский В. В., Полонский В. М. Методология для педагога : теория и практика. Волгоград : Перемена, 2001. 268 с.

130. Краевский В. В., Бережнова Е. В. Методология педагогики: новый этап : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. 2-е изд. Москва : Академия, 2008. 400 с.

131. Кремень В. Г. Енциклопедія освіти / гол. ред. В. Г. Кремень. Київ : Юріком, 2008. 1036 с.

132. Кузьмина Н. В. Методы исследования педагогической деятельности. Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1970. 211 с.

133. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Знання, 2005. 486 с.
134. Курлянд З. Н. Психолого-педагогічні умови формування професійно-педагогічної компетентності майбутніх учителів. *Наука і освіта*. Київ, № 8. 2008. URL : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/NiO/2008_8-9/pedagogika/kurl.htm (дата звернення : 23.09. 2016 р.).
135. Лаппо В. В. Теоретико-методичні засади формування духовних цінностей студентської молоді в навчально-виховному процесу вищого навчального закладу : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут проблем виховання. Київ, 2018. 474 с.
136. Левицька В. Художньо-естетичне виховання молоді засобами мистецтва. *Вісник Львівської академії мистецтв*. Львів, 2013. Вип. 23. С. 12–17.
137. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. Москва : Смысл; Академия, 2005. 352 с.
138. Лодатко Є. О. Моделювання в педагогіці: точки відліку. *Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку*. URL : http://intellect-invest.org.ua/pedagog_editions_e-agazine_pedagogical_science_vypuski_n1_2010_st_2/. (дата звернення : 18.04.2018 р.).
139. Литвин-Кіндратюк С. Д., Кіндратюк Б. Д. Народознавство та організація здорового способу життя школярів : монографія. Івано-Франківськ, 1997. 279 с.
140. Литвин-Кіндратюк С. Д., Білавич Г. В. Формування художньо-естетичної культури школярів засобами народознавства : монографія. Івано-Франківськ : Плай, 1998. 120 с.
141. Литвин-Кіндратюк С. Д. Дзвоніння як ритмічна складова релігійної та повсякденної поведінки. *Дзвони в історії та релігії світу* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2016. Вип. 5. С.15–19.

142. Лісовий В. А. Формування у майбутніх учителів музики дослідницької позиції : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.04 / Південноукраїнський держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. Одеса, 2003. 221 с.
143. Лінь Хуацінь. Формування фортепіанно-виконавської культури майбутніх учителів музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Сумський держ. пед. ун-т ім. А. С. Макаренка. Суми, 2017. 230 с.
144. Ліщук-Торчинська Т. П. Поєднання традицій та інновацій у змісті освіти і технології навчання у процесі викладання курсу «Соціологія освіти» у вищій школі. *Методологія педагогічних досліджень. Соціологічні студії*. Луцьк, 2012. № 1. С. 71–76.
145. Лук'янчиков М. І. Формування проєктувальних умінь у майбутнього вчителя музики в процесі фахової підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Бердянськ, 2017. 23 с.
146. Мардахаев Л. В. Словарь по социальной педагогике : учеб. пособ. для студ. высш. учеб. заведений. Москва : «Академия», 2002. 368 с.
147. Матвієнко О. В. Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх учителів до педагогічної взаємодії у навчально-виховному середовищі школи першого ступеня : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2010. 496 с.
148. Матвєєва О. О. Формування творчої уяви майбутніх педагогів-музикантів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Харківський нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків, 2008. 22 с.
149. Мареев В. И., Карпова Н. К., Щипанкина Е. С. Культурологический подход в аспекте развития современного образования. *Современное состояние и пути развития системы образования* : монография. Том. 1. Одесса, 2012. 176 с.
150. Марків В. М. Теорія виховання : навч.-метод. посіб. Кривий Ріг : КПІ, 2015. 241 с.

151. Марко В. Ю. Духовне виховання дітей молодшого шкільного віку в катехитичних і католицьких школах : монографія. Львів : Вид-во Укр. Католического університету, 2015. 272 с.
152. Марчук Г. С., Севрюкова Н. Б. Мідний голос віків. Луцьк : ПВД «Твердиня», 2017. 156 с.
153. Масол Л. М. Підготовка вчителів до поліхудожнього виховання учнів (теоретичні підходи й експериментальний досвід). *Мистецтво та освіта*. Київ, 2009. № 2. С. 2–6.
154. Мачинська Н. І., Стельмах С. С. Сучасні форми організації навчального процесу у вищій школі : навч.-метод. посіб. Львів : Львівський держ. університет внутр. справ, 2012. 180 с.
155. Мозгальова Н. Г. Теорія та методика інструментально-виконавської підготовки майбутніх учителів музики : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.02 / Національний пед. університет ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2013. 43 с.
156. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка : навч. посіб. 5-те вид., допов. і переробл. Київ, 2007. 656 с.
157. Молчанова-Долінко В. О. Структура готовності майбутнього вчителя музичного мистецтва до поліхудожньої діяльності. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Ужгород, 2017. Вип. 1 (40). С.162–163.
158. Москальова Л. Ю. Моральне виховання особистості майбутнього вчителя музики і художньої культури засобами українського сакрального хорового мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки психології професійної освіти. Київ, 2004. 24 с.
159. Московчук Л. До питання про виховний і оздоровчий вплив церковного дзвону на учнів ЗОШ. *Рідна школа*. Київ, 2005. №7. С.11–13.
160. Мостова Н. Чому дзвонять дзвони? *Галицький кореспондент*. Івано-Франківськ, 2017. 6 квітня. С. 3.
161. Мешко Г. М. Вступ до педагогічної професії : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2010. 200 с.

162. Міхеєнко О. І. Підготовка майбутніх фахівців зі здоров'я, людини до застосування здоров'я зміцнювальних технологій: теоретико-методичний аспект : монографія. Суми : Університетська книга, 2015. 316с.
163. Мистецтво : навчальна програма для 5–9 класів / уклад. О. Гайдамака, О. Коваленко, Л. Масол, Г. Сотська та ін. Київ, 2017. 42 с.
164. Національна стратегія розвитку освіти на 2012–2021pp. URL : <https://yegorivkaschool.e-schools.info/pages/natsionalna-doktrina-rozvitku-osvti-na-2012-2021-roki> (дата звернення : 04.06.2015 р.).
165. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / за. ред. Бібік Н. М. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
166. Новиков Д. А. Статистические методы в педагогических исследованиях (типовые случаи). Москва : МЗ-Пресс, 2004. 67 с.
167. Новиков А. М., Новиков Д. А. Образовательный проект: методология образовательной деятельности. Москва : Эгвес, 2004. 120 с.
168. Овчаренко Н. А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до вокально-педагогічної діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Криворізький пед. ін-т Державного вищ. навч. закладу «Криворізький національний університет». Кривий Ріг, 2016. 547 с.
169. Олексюк О. М. Формування духовного потенціалу студентської молоді. Київ : КДІКК, 1996. 253 с.
170. Олексюк О. М. Музична педагогіка : навч. посіб. Київ : КНУКіМ, 2006. 188 с.
171. Олійник О. О. Модель підготовки майбутніх учителів початкової школи до формування конструктивних умінь молодших школярів. *Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка*. Серія : Педагогіка. Тернопіль, 2017. № 1. С. 196–202.
172. Ортинський В. Л. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 472 с.
173. Ороновська Л. Д. Розвиток творчої активності молодших школярів на уроках музики. *Мистецтво та освіта*. Київ, 2003. № 4. С.55–58.

174. Осадченко Т. М. Підготовка майбутнього вчителя до створення здоров'язбережувального середовища початкової школи : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Житомирський держ. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2016. 20 с.
175. Особистісно-орієнтовані технології навчання і виховання у вищих навальних закладах : колективна монографія / авт. : В. Андрущенко та ін.; за заг. ред. В. Андрущенко, В. Лугового. Київ : Педагогічна думка, 2008. 254 с.
176. Падалка Г. М. Педагогіка мистецтва: теорія і методика викладання мистецьких дисциплін : монографія. Київ : Освіта України, 2008. 274 с.
177. Пантюк М., Пантюк Т. До питання про теоретичні підходи відомих вітчизняних педагогів у підготовці вчителя до виховної роботи у ХХ столітті. *Молодь і ринок*. Дрогобич, 2011. № 10 (81). С. 25–28.
178. Пастушенко Л. А. Педагогічна технологія розвитку професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва у вищих мистецьких навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Рівненський держ. гум. ун-т. Рівне, 2017. 244 с.
179. Полубоярина І. І. Формування професійної компетентності майбутніх учителів музики в педагогічному коледжі : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Житомирський дер. ун-т ім. І. Франка. Житомир, 2008. 21 с.
180. Печко Л. П. Эстетическая культура личности и ее развитие. *Приобщение личности к эстетической культуре в педагогическом процессе* : сборник научных трудов. Москва, 1991. С. 6–19.
181. Полонский В. М. Критерии оценки качества и новизны исследований. URL : http://www.bim-bad.ru/biblioteka/article_full.php?aid=1567/. (дата звернення : 12.02.2015 р.).
182. Помиткін Е. О. Психологія духовного розвитку особистості : монографія. Київ : Наш час, 2005. 280 с.
183. Плохотнюк, О. В. Формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів мистецько-педагогічних спеціальностей у процесі музично-виконавської

діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Луганський нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Луганськ, 2009. 22 с

184. Пляченко Т. М. Компетентнісна модель у структурі фахової підготовки майбутнього вчителя музики. URL : http://elibrary.kubg.edu.ua/570/1/T_Plyachenko_Kompetentnisna%20model.pdf (дата звернення : 02. 04. 2018 р.).

185. Працюк Б. Дзвін. *Українська музична енциклопедія НАН України, Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського.* / ред. кол.: А. Калениченко, А. Муха (співголови). Київ, 2006. Т. 1. : А–Д. С. 606–607.

186. Працюк Б. Колокола в творчестві Л. Н. Колодуба (на прикладі II частин V Симфонії «Pro memoria»). *Левко Колодуб: сторінки творчості (статті, дослідження, спогади).* Науковий вісник НМАУ ім. П. Чайковського. Вип. 50. Київ–Луцьк : Волинська книга, 2007. С. 128–137.

187. Проворова Є. М. Підготовка майбутнього вчителя музики до проектування уроку: праксеологічний підхід. *ScienceRise.* Харків, 2015. № 10/5(15). С. 49–52.

188. Процюк В. М. Підготовка майбутніх учителів музики до виховання у молодших школярів морально-естетичних почуттів засобами народної музичної творчості : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Вінницький держ. пед. ун-т імені Михайла Коцюбинського Вінниця, 2007. 20 с.

189. Пусепліна Н. М. Підготовка майбутнього вчителя до виховної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах засобами музейно-педагогічної діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Полтавський держ. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2009. 20 с.

190. Пухначев Ю. Колокол. *Наше наследие.* Москва, 1991. № 5. С. 5–20.

191. Пуховська Л. Професійна підготовка вчителів у Західній Європі : монографія. Київ : Вища школа, 1997. 179 с.

192. Регуш Л. Психология современного подростка. Санкт-Петербург : Речь, 2005. 386 с.

193. Рейзенкінд Т. Й. Теоретико-методичні засади професійної підготовки майбутнього вчителя музики у вищих навчальних закладах : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих. Київ, 2008. 40 с.
194. Рейзенкінд Т. Й. Дидактичні основи професійної підготовки вчителя музики в педуніверситеті. Кривий Ріг : Видавничий дім, 2006. 640 с.
195. Рудницька О. П. Педагогіка: загальна та мистецька : навч. посіб. Тернопіль : Богдан, 2005. 360 с.
196. Савченко О. П. Культурологічний підхід до підготовки майбутніх учителів. *Наук і освіта*. Одеса, 2012. № 8. С. 146–148.
197. Салига Н. М. Системний підхід у вищій школі : навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ, 2016. 76 с.
198. Самойлов А. М. Профілактика девіантної поведінки підлітків у соціально-виховному середовищі загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / Вінницький держ. пед. ун-т ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2017. 282 с.
199. Сегеда Н. А. Підготовка майбутнього вчителя музики до професійної самореалізації : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, Київ. 2002. 21 с.
200. Семенова А. В. Формування професійної компетентності фахівців засобами парадигмального моделювання. *Педагогіка вищої школи* : навч. посіб. 3-тє вид., перероб. і доп. / за ред. З. Н. Курлянд. Київ : Знання, 2007. С. 432–446.
201. Сотська Г. І. Теоретичні і методичні засади формування естетичної культури майбутніх учителів образотворчого мистецтва в педагогічних університетах. : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Нац. акад. пед. наук України, Ін-т пед. освіти і освіти дорослих. Київ, 2014. 456 с.
202. Сі Даофен. Методика використання інноваційних технологій у підготовці майбутніх учителів музики до співацької діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2015. 245 с.

203. Сисоєва С. О. Педагогічні технології : проблеми, пошуки, перспективні впровадження. *Педагогіка і психологія професійної освіти*. Київ, 2002. № 6. С. 15–27.
204. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : підручник. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.
205. Сисоєва С. О., Кристопчук Т. Є. Методологія науково-педагогічних досліджень : підручник. Рівне : Волинські обереги, 2013. 360 с.
206. Свещинська Н. В. Формування ціннісних орієнтацій майбутніх учителів музики засобами фортепіанної музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Кіровоградський держ. пед. ун-т ім. Володимира Винниченка. Кіровоград, 2005. 28 с.
207. Скрипченко О. В., Долинська Л. В. Вікова та педагогічна психологія : навч. посіб. Київ : Просвіта, 2001. 416 с.
208. Скульский Р. П. Учитяся быть учителем. Москва : Педагогика, 1986. 144 с.
209. Сластенин В. А. Ценностные ориентации и профессиональное самосознание учителя. *Ценностные ориентации в сфере образования* / под ред. З. Равкина : 2-х т. Т.1. М., 1995. С. 3–4.
210. Сластенин В. А. Педагогика : учеб. пособ. для студ. пед. учебн. заведений. Москва, 2000. 423 с.
211. Сочивко Д. В., Литвишков В. М. Пенитенциарная антропология. Опыт систематизации психолого-педагогической теории и практики в местах лишения свободы. Москва, 2006. 320 с.
212. Столяренко О. В., Столяренко О. В. Моделювання педагогічної діяльності у підготовці фахівця : навч.-метод. посіб. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. 196 с.
213. Степура Ю. Г. Підготовка майбутніх педагогів до соціального виховання учнів початкової школи засобами естетотерапії : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Полтавський нац. пед. ун-т ім. В. Г. Короленка. Полтава, 2016. 275 с.
214. Степашко В. О. Організаційно-педагогічні умови формування викладацького персоналу у вищих навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук

- : 13.00.01 / Прикарпатський ун-т імені В. Стефаника. Івано-Франківськ, 2004. 207 с.
215. Строгаль Т. Ю. Формування емоційно-естетичного досвіду підлітків на уроках музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02 / Національний пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2018. 271 с.
216. Тарарак Н. Г. Орієнтовні напрямки формування ціннісних орієнтацій студентів вищих навчальних закладів мистецького профілю України. *Теорія та методика навчання та виховання* : зб. наук. пр. Харків, 2017. № 41. С. 138–149.
217. Тихонова Т. В. Особистісно-діяльнісний підхід у професійній підготовці майбутнього вчителя інформатики. *Наукові праці Чорном. держ. ун-ту ім. П. Могили*. Миколаїв, 2000. Т. 7. С. 102–105.
218. Тушева В. В. Культурологічний підхід як теоретико-методологічна основа стратегії формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів музики. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. Серія : Педагогічні науки. Житомир, 2016. Вип. 4 (86). С.155–161.
219. Тверезовська Н. Т., Сидоренко В. К. Методологія педагогічного дослідження : навч. посіб. Київ : Центр учбової літератури, 2013. 440 с.
220. Ткач М. М. Аксіологічний аналіз як інноваційний ресурс формування художнього світовідношення майбутнього вчителя музичного мистецтва. *Цілі та результати освітніх реформ: українсько-польський діалог* : матеріали Міжнародної наук.-практ. конф. Київ : ун-т. ім. Б. Грінченка, 2013. С.172–181.
221. Ткаченко Л. І. Освіта та розвиток обдарованої особистості. *Наук.-метод. журнал Нац. акад. пед. наук України*. Київ, 2013. № 10 (17). С.18–21.
222. Ткаченко М. О. Специфіка та зміст фахової підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. URL : <http://dspace.hnpu.edu.ua/bitstream/123456789/201/1/%D0%A2%D0%BA%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BA%D0%BE%20%D0%9C.%D0%9E.%20.pdf> (дата звернення : 02. 04. 2018 р.).
223. Урум Н. С. Підготовка майбутніх вчителів до забезпечення здорового способу життя молодших школярів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 /

Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти». Київ, 2008. 213 с.

224. Ушинський К. Д. Вибрані педагогічні твори : в 2-х т. Т. 2. К. : Рад. шк., 1983. 360 с.

225. Федій О. А. Теорія і практика підготовки педагогів до використання засобів естетотерапії у професійній діяльності : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогічної освіти та освіти дорослих. Київ, 2010. 500 с.

226. Фіцула М. М. Педагогіка вищої школи : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2006. 352 с.

227. Філоненко Л. П. Українська музична культура як компонент професійної підготовки майбутнього вчителя музики : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Інститут педагогіки АПН України. Київ, 1994. 167 с.

228. Фоміцька Н. В. Методологія системного підходу та наукових досліджень : опорний конспект лекцій. Харків : Вид-во ХарРІ НАДУ «Магістр», 2015. 60 с.

229. Чалий О. Синергетика: інтеграційні тенденції в освіті та науці. *Педагогічна газета*. Київ, 2005. № 1. С. 3–8.

230. Чашечнікова Н. В. Патріотичне виховання молодших школярів засобами народного танцю в позашкільних навчальних закладах : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника». Івано-Франківськ, 2017. 285 с.

231. Чепіга М., Чепіга С. Стимуляція здоров'я та інтелекту. 2-ге. вид., перероб. і доп. Київ : Знання, 2006. С. 31–33.

232. Черкасов В. Ф. Розвиток музично-педагогічної освіти в Україні (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Інститут вищої освіти АПН України. Київ, 2009. 38 с.

233. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2014. 472 с.

234. Черкаський Л. М. Українські народні музичні інструменти. Київ : Техніка, 2003. 264 с.

235. Шайгородський Ю. Ж. Ціннісні орієнтації особистості: формалізована модель цілісного, багатоаспектного аналізу. *Соціальна психологія*. Київ, 2010. №1 (39). С. 94–106.
236. Шарапова О. В. Педагогічні умови комплексної корекції девіантної поведінки молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Київ, 2003. 22 с.
237. Шевченко І. Л., Бродський Г. Л. Взаємодія мистецтв як фактор підготовки педагога-музиканта поліхудожнього профілю. *Наукові записки*. Серія : Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. Вип. 139. С.124–127.
238. Шевченко Ю. А. Підготовка майбутніх учителів музики до організації художньо-творчої діяльності дитячих музично-інструментальних колективів : автореф. дис. ... канд. пед. наук. Черкаси, 2010. 18 с.
239. Шеллинг В. Ф. Философия искусства. Москва : Мысль. 1966. 496 с.
240. Широкова В. И. Изучаю колоколов: к проблеме духовной и эстетической культуры белорусов. *Маральна-эстэтычнае выхаванне моладзі сродкамі мастацтва і літэратуры* : матэрыялы міжнар. навук. канф. (г. Минск, 24–25 лют. 2000 г.). Мінск, 2000. С. 103–109.
241. Щербакова А. И. Аксиологический подход к музыке и музыкально-педагогическому образованию. *Проблемы и перспективы педагогического образования в XXI веке*. Москва, 2000. С.15–25.
242. Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навч.-метод. посіб. Київ : Вища шк., 2002. 215 с.
243. Щукина Г. Активизация познавательной деятельности учащихся в учебном процессе. Москва : Просвещение, 1979. 160 с.
244. Юдкін-Ріпун І. М. Поліритмія та романтична категорія дзвону. *Метроритм*. Київ, 2005. № 2. С. 5–13.
245. Юзвак Ж. М. Духовність як психологічний феномен. *Філософська думка*. 1999. № 5. С. 139–150.

246. Юсов Б. П., Шевченко Г. П. Взаємодія та інтеграція мистецтв у поліхудожньому розвитку школярів : рекомендації до розробки комплексних програм з мистецтва для шкіл та позакласних занять. Луганськ, 1990. 180 с.
247. Юцевич Ю. Є. Музика. Словник-довідник. 2-ге вид., переробл. і доп. Тернопіль : Навчальна книга. Богдан, 2009. 352 с.
248. Ягупов В. В., Свистун В. І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА*. Серія : Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. Київ, 2007. Т. 71. С. 3–8.
249. Ярешко А. С. Русские православные колокольные звоны в синтезе храмовых искусств. История, стилевые основы, функциональность. Москва : Издательство «Композитор», 2009. 292 с.
250. Ясіновський Ю. П. Пісенний фольклор і музичне мистецтво. *Історія української культури* : у 5-ти т. Т. 2 : Українська культура XIII–першої половини XVII століть / ред. кол. Я. Ісаєвич, Ю. Ясіновський, Л. Войтович та інші. Київ : Наукова думка, 2001. С. 332–333.
251. Arro E. Die altrussische Glockenmusik. Eine muzikslavistische Unterzuchung. *Muzika Slavika. Beiträge zur Musikgeschichte Osteuropas*. Wiesbaden : Steiner, 1977. P. 77–159.
252. Białkowski A., Przychodzińska M. Kształcenie nauczycieli muzyki w wyższych szkołach pedagogicznych i uniwersytetach (raport z badań), Wyd. UMCS, Lublin, 2002. 71 p.
253. Goriszowski W., Kowolik P. Metodologiczno-metodyczne problemy wychowania muzycznego w zarysie. Kielce, 1994. 151 p.
254. Halat S. Gra na instrumentach perkusyjnych jako jedna z form nauczania muzyki. Profesjonalizm w edukacji muzycznej: Propozycje dla zmieniającej się szkoły / pod redakcją R. Gozdeckiej i A. Weiner. Lublin, 2013. P. 199–214.
255. Hultberg C. Att na mallet – for utbildningen eller lararyrket? [Reaching the Goal–For the Education or the Teaching Profession?]. Stockholm : Royal College of Music, 2011. P. 34–36.

256. Encyclopedia of early childhood education / ed. by L. R. Willianis, P. Pronin Fromberg. New York; London : Garland, 1992. 518 p.
257. Mahrenholz Ch. Glocken. B. Abendland: Mittelalter und Neuzeit. *Die Musik in Geschichte und Gegenwart*. 17 bd. Bd.5. Gesellschaften–Hayne. München, 1989. P. 276–292.
258. Rikandi I. (Revolution or Reconstruction? Considering Change in Finnish Piano Pedagogy. In I. Rikandi, (Ed.). Mapping the Common Ground. Philosophical Perspectives of Finnish Music Education. Helsinki : BTJ Kustannus and Sibelius Academy, Department of Music Education, 2010. P. 160–177.
259. Tellez K. What Student Teachers Learn About Multicultural Education From Their Cooperating Teachers. *Teaching and Education*. 2008. № 24. P. 43–58.
260. Thomas Ott. Neue Wege in der Musiklehrerausbildung. Muzikdidaktisches Forum. 3–8. URL : <http://www.thomasottpages.de/wp-content/uploads/Neue-Wege-in-der-Musiklehrerausbildung.pdf>. (дата звернення: 08.11.2015 p.).

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Навчально-методичні посібники:

1. Ільчук Л. П. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання учнів основної школи засобами дзвонарства : *методичні рекомендації*. Кременець, 2017. 60 с.
2. Ільчук Л. П. Формування мотивів у майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства : *навч.-метод. посіб.* Кременець, 2018. 95 с.

Статті у наукових фахових виданнях України:

3. Вознюк Л. П., Кіндратюк Б. Д. Формування інтересу майбутніх педагогів до вивчення дзвонарства. *Вісник Прикарпатського університету*. Педагогіка. Івано-Франківськ, 2008. Вип. XXII–XXIII. С. 256–263.
4. Вознюк Л. П. Стан дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів музики до виховання учнів основної школи засобами дзвонарського мистецтва. *Вісник Прикарпатського університету*. Педагогіка. Івано-Франківськ, 2010. Вип. XXVIII–XXIX. С. 78–83.
5. Вознюк Л. П. Сутність педагогіки дзвонарського мистецтва та її роль у духовному розвитку підростаючої особистості. *Нова педагогічна думка*. Рівне, 2011. № 4 (68). С. 146–149.
6. Вознюк Л. П. Педагогічний потенціал дзвонарського мистецтва в морально-духовному розвитку школярів. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. Збірник матеріалів конференції. Київ–Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2012. Вип. 31. С. 83–87.
7. Вознюк Л. П. Педагогічні умови підготовки майбутніх учителів музики до виховання підлітків засобами дзвонарства. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. Зб. наук. пр. Уманського державного педагогічного університету ім. П. Тичини. Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. Вип. 5 (2). С. 14–20.

8. Ільчук Л. П. Інноваційні підходи в підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання учнів засобами дзвонарства. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету*. Серія : Педагогічні науки. Бердянськ : БДПУ, 2016. Вип. 3. С. 109–115.
9. Ільчук Л. П. Формування інтересу учнів до дзвонарства. *Мистецтво та освіта*. Київ, 2017. № 2 (84). С. 24–29.
10. Ільчук Л. П. Дзвонознавчі компетенції в системі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва. *Освітній простір України*. Івано-Франківськ, 2017. № 10. С. 41–45.
11. Ільчук Л. П. Виховання учнів гуцульської школи засобами дзвонарства. *Гірська школа Українських Карпат*. Івано-Франківськ, 2017. Вип. 17. С. 96–99.
12. Ільчук Л. П. Критерії та рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання учнів основної школи засобами дзвонарства. *Інноваційна педагогіка*. Одеса, 2018. Вип. 3. С. 124–127.

Стаття у закордонному науковому виданні:

13. Ільчук Л. П. Модель підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства. *Science and Education a New Dimension Pedagogy and Psychology*. Budapest, 2017. V(58), 133. С. 16–20.

Наукові праці апробаційного змісту:

14. Вознюк Л. П. Матеріали до історії дзвонарства Кременеччини. *Дзвони в історії і культурі народів світу* : Матеріали II Міжнар. наук.-практ. істор.-краєзн. конференції. Луцьк, 2008. Вип. 2. С. 51–54.
15. Вознюк Л. П. Уживання дзвінків і бубонців у храмах Кременеччини. *Історія релігій в Україні* : наук. щорічник. Львів: «Логос», 2009. Кн. II. С. 8–13.
16. Вознюк Л. П. Дзвонарство Крем'янецьчини за княжої доби. *З'їзд європейських монархів у Луцьку в 1429 р.* : Матеріали III Міжнародної наукової конференції. Луцьк, 2009. Вип. 3. С. 71–73.
17. Вознюк Л. П. Дзвони Кременецького костелу Св. Станіслава. *Історія релігій в Україні* : наук. щорічник. У 2-х кн. Львів: «Логос», 2010. Кн. II. С. 922–927.

18. Вознюк, Л. П. Поліхудожній, естетичний потенціал дзвонарського мистецтва в системі підготовки майбутнього вчителя музики. *Актуальні питання культурології*. Альманах наукового товариства «Афіна». Рівне, 2010. Вип. 10 (II). С. 157–160.
19. Ільчук Л. П. Розвиток духовності майбутніх учителів музичного мистецтва засобами дзвонарства. Матеріали XIV Міжнародних педагогічно-мистецьких читань пам'яті професора О. П. Рудницької *«Педагогічна майстерність як система професійних і мистецьких компетентностей»*. Київ, 2017. Вип. 8 (12). С. 181–183.
20. Ільчук Л. П., Яскевич В. М. Особливості використання дзвонів у творчості українських композиторів (на прикладі творчості М. Леонтовича) *Актуальні проблеми гуманітарної освіти*. Зб. наук. пр. Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Кременець : ВЦ, КОГПА, 2017. Вип. 14. С. 161–164.
21. Ільчук Л. П. Педагогічний потенціал дзвонарства. *Дзвони в історії і культурі народів світу* : Зб. матер. VII Міжнародної науково-практичної історико-краєзнавчої конференції. Луцьк, 2017. Вип. 7. С. 34–40.
22. Ільчук Л. П. Розвиток пізнавального інтересу майбутніх учителів музичного мистецтва до дзвонарства. *Актуальні проблеми гуманітарної освіти*. Зб. наук. пр. Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Кременець : ВЦ, КОГПА, 2018. Вип. 15. С. 121–125.

АНКЕТА¹

Вельмишановний(на) добродію(йко)!

Із метою кращого ознайомлення школярів із дзвонарською культурою та належною підготовкою майбутніх учителів музичного мистецтва до використання виховного потенціалу складових дзвонарської культури в роботі з учнями підліткового віку, просимо дати відповіді на запитання нашої анкети.

1. Клас у якому навчаєтеся? _____
2. Стать: чол., жін.? (потрібне підкреслити).
3. Коли й де Ти вперше почув (-ла) про церковні й світські дзвоніння? _____

4. У чому нинішній людині можуть допомогти дзвоніння? _____

5. Які Ти знаєш прислів'я та приказки про дзвони й дзвоніння? Інші складові дзвонарства? _____

6. Які Ти знаєш українські народні звичаї і традиції, пов'язані із дзвонарством? _____

7. Де й коли в минулому використовувалися дзвони і дзвоніння? _____

8. Чи пробував Ти бити у дзвони? _____
9. Назви декілька літературних творів, де розповідається про церковні дзвони _____

9. Чи хотів би Ти більше дізнатися про дзвони і дзвоніння? _____

Дякуємо за співпрацю!

¹ Авторська розробка

АНКЕТА²

Вельмишановний(на) добродію(йко)!

Із метою кращої підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання виховного потенціалу дзвонарства в роботі з учнями підліткового віку, просимо дати відповіді на запитання нашої анкети.

1. Укажіть, будь ласка, свій стаж роботи у ЗВПО? _____
2. Стать: чол., жін.? (потрібне підкреслити). _____
3. Який предмет Ви викладаєте? _____
4. Чи потрібно готувати майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства? Так, Ні (потрібне підкреслити). Обґрунтуйте, бідь ласка, свій вибір? _____

5. Як викликати в студентів бажання та інтерес вивчати дзвонарство? _____

6. Як і в чому, на Вашу думку, потрібно удосконалити підготовку майбутніх педагогів у контексті формування в них уміння використовувати виховний потенціал дзвонарства в роботі зі школярами-підлітками? _____

7. Які б Ви запропонували виховні заходи для ознайомлення майбутніх педагогів із дзвонарським мистецтвом? _____

8. Які, на Ваш погляд, зміни варто ввести в освітній процес із метою підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання учнів підліткового віку засобами дзвонарства? _____

Дякуємо за співпрацю!

² Авторська розробка

АНКЕТА³

Вельмишановний(на) добродію(йко)!

Із метою кращої підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання виховного потенціалу складових дзвонарської культури в роботі з учнями-підлітками, просимо дати відповіді на запитання нашої анкети.

1. Укажіть, будь ласка, свій стаж роботи в ЗОШ? _____
2. Стать: чол., жін.? (потрібне підкреслити). _____
3. Який предмет викладаєте в ЗОШ? _____
4. У чому нині можуть допомогти педагогам в роботі зі школярами відомості про дзвонарство? _____

5. Якою інформацією про дзвони і дзвоніння мали б володіти педагоги аби викликати у школярів інтерес до дзвонарства? _____

6. Як і в чому, на вашу думку, потрібно удосконалити підготовку майбутніх педагогів у контексті формування в них уміння використовувати виховний потенціал дзвонарства в роботі зі школярами? _____

7. Яку користь принесе школярам інформація про дзвонарство? _____

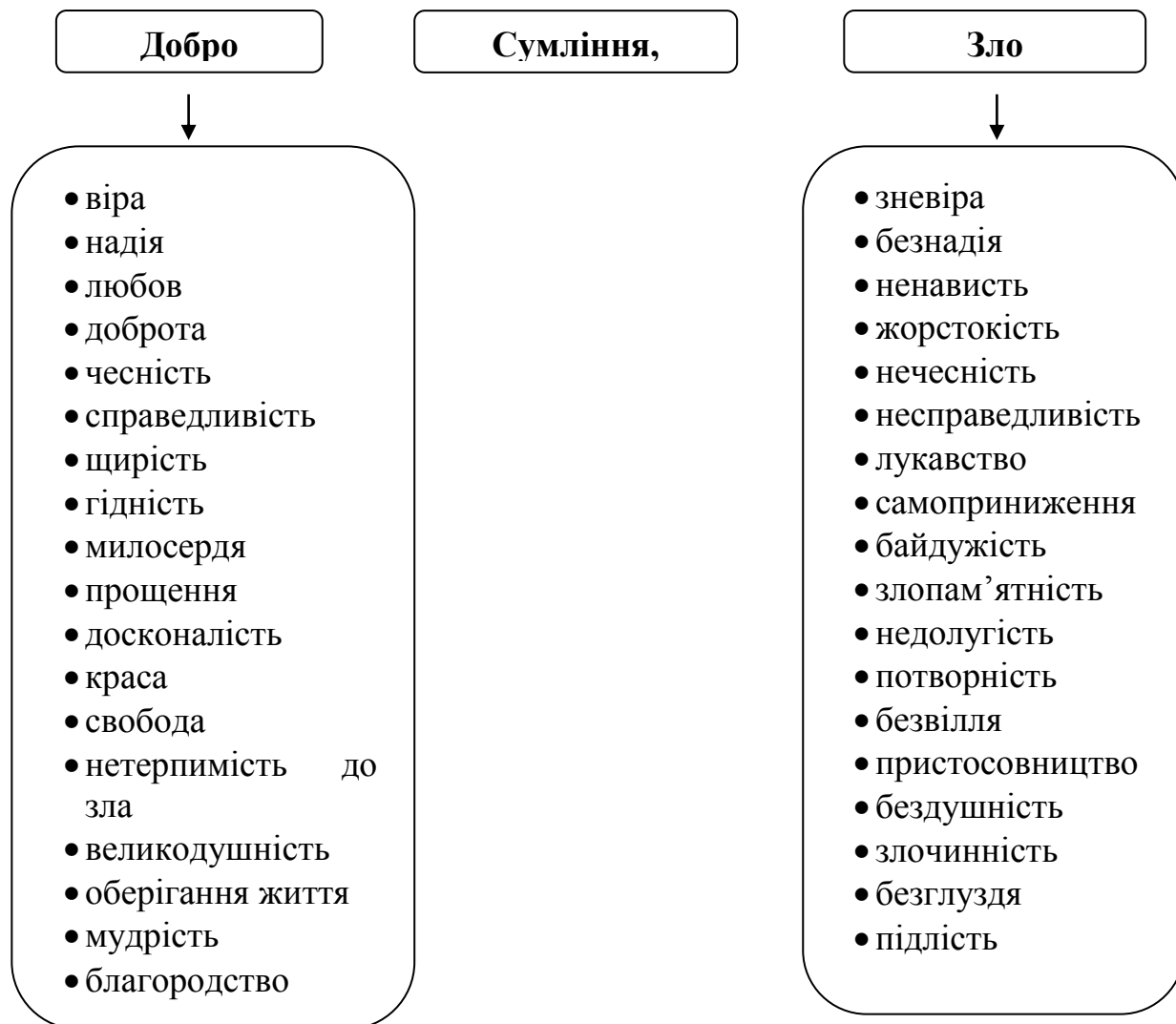
8. Чи потрібно готувати майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання школярів засобами дзвонарства? Так, Ні (потрібне підкреслити). Якщо бажаєте, будь ласка, обґрунтуйте свій вибір _____

Дякуємо за співпрацю!

³ Авторська розробка

Кодекс цінностей сучасного українського виховання
(за О. Вишневським)

Абсолютні, вічні цінності та їх антиподи

Основні національні цінності

- українська ідея
- державна незалежність України
- самопожертва в боротьбі за свободу нації
- патріотизм, готовність до захисту Батьківщини
- єдність поколінь на основі віри в національну ідею
- почуття національної гідності
- історична пам'ять

- громадська національно-патріотична активність
- пошана до державних і національних символів, до Державного гімну України
- любов до рідної культури, мови, національних свят і традицій
- пошана до Конституції України
- підтримка владних чинників у відстоюванні незалежності України й розбудові атрибутів державності
- орієнтація власних зусиль на розбудову Української держави і розвиток народного господарства
- прагнення побудувати справедливий державний устрій
- протидія антиукраїнській ідеології
- готовність стати на бік народів, які борються за національну свободу
- сприяння розвитку духовного життя українського народу
- дбайливе ставлення до національних багатств, рідної природи
- увага до зміцнення здоров'я громадян України

Основні громадянські цінності

- свобода
- прагнення до соціальної гармонії
- відстоювання соціальної та міжетнічної справедливості
- культура соціальних і політичних стосунків
- пошана до Закону
- рівність можливостей
- свобода слова
- пріоритет ідеї громадянськості над ідеєю влади
- рівність громадян перед Законом
- самовідповідальність людини
- права людини (на життя, власну гідність, безпеку, приватну власність)
- недоторканість особи

- право на свободу думки, совісті, вибору конфесії, участі в політичному житті, проведення зборів, на самовияв тощо
- готовність до захисту індивідуальних прав і свобод інших людей
- пошана до національно-культурних цінностей інших народів
- повага до демократичних виборів і демократично обраної влади
- толерантне ставлення до чужих поглядів, якщо вони не суперечать абсолютним і національним цінностям

Цінності сімейного життя

- подружня вірність
- піклування про дітей
- піклування про батьків і старших у сім'ї
- пошана до предків, догляд за їхніми могилами
- взаємна любов батьків
- злагода та довір'я між членами сім'ї
- гармонія стосунків поколінь у сім'ї
- демократизм стосунків, повага до прав дитини й старших
- відповідальність за інших членів сім'ї
- здоровий спосіб життя
- дотримання народних звичаїв, охорона традицій
- гостинність
- сімейна відкритість стосовно суспільного життя
- багатодітність

Цінності особистого життя

- внутрішня свобода, самоповага
- воля (самоконтроль, самодисципліна, наполегливість тощо)
- мудрість, розум, здоровий глузд
- мужність, рішучість, впевненість у собі, героїзм
- правдомовність, принциповість

- поміркованість (в їжі, статевих стосунках, висловлюванні, у товариськості тощо)
- урівноваженість в особистих і громадських справах
- оптимізм, почуття гумору, життєрадісність, бадьорість
- терпеливість
- гармонія душі та зовнішньої поведінки
- зовнішньоестична вихованість (звички, манери, гігієна й акуратність у побуті, відраза до лихослів'я)
- підприємливість, старанність, ініціативність
- працьовитість, організованість
- цілеспрямованість, витривалість
- самостійність (у мисленні, діяльності тощо)
- творча активність (розвинена уява, спостережливість тощо)
- твердість слова, точність
- самокритичність, почуття відповідальності
- ощадливість (у засобах, дбайливе ставлення до свого й чужого часу)
- уміння мовчати й слухати інших
- культ доброго імені, почуття честі, надійність у праці, партнерстві, у збереженні чужої таємниці тощо
- шляхетність і відповідальність у стосунках з особою іншої статі
- вдалий вибір поля діяльності та повноцінна самореалізація
- розвиток естетичних смаків і творчих естетичних здібностей.
- турбота про охорону довкілля

Валео-екологічні цінності

- увага до власного здоров'я
- прихильність до спорту й фізичної праці
- гарт організму в процесі сімейного й громадянського виховання
- здоровий спосіб життя та протидія згубним звичкам (алкоголізму, наркоманії, палінню тощо)

- дотримування правил гігієни в особистому, родинному, громадському житті, на виробництві тощо.
- прихильне ставлення до профілактики захворювань
- увага до умов безпеки праці й охорони здоров'я громадян на виробництві
- самоусвідомлення та переживання своєї єдності з Природою
- любов і дбайливе ставлення до всього живого на Землі
- відчуття краси природи як Божого творіння
- обмеження власних споживацьких потреб і контроль за своєю практичною поведінкою в довкіллі
- дбайливе й економне ставлення до природних ресурсів і національних багатств.

**Структура готовності студентів до виховання підлітків засобами
дзвонарства**

Компоненти	Критерії	Показники
Мотиваційний	<i>Ціннісно-мотиваційний</i> Включає ціннісне ставлення до дзвонарської культури України. Визначає ступінь сформованості ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів-музикантів. Формування мотивів, потреби до вивчення дзвонарства що зумовлюють успішне здійснення діяльності.	1) Сформованість ціннісних орієнтацій майбутніх педагогів-музикантів, уселюдських цінностей, уміння скористатися надбанням кампанологів для формування ціннісних орієнтацій підлітків. 2) Наявність мотивів, потреб, інтересів і настанов, які спонукають майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у вихованні підлітків
Змістовий	<i>Когнітивно-змістовий</i> Сукупність теоретичних та методичних знань про сутність і особливості педагогіки дзвонарства, на основі яких формуються дзвонознавчі компетентності. Набуття психолого-педагогічних знань про вікові особливості підлітків	1) Здатність до використання педагогічного потенціалу дзвонарства у навчально-виховній роботі з підлітками; 2) Психолого-педагогічні знання про вікові особливості підлітків здатність до прогнозування власних дій з огляду на різнобічний розвиток школярів
Діяльнісний	<i>Операційно-діяльнісний</i> Передбачає навчально-пізнавальну діяльність студентів з опанування доповненого змісту предметів дзвонознавчими відомостями. Упровадження набутих знань, умінь, навичок у практичну діяльність	1) Сукупність професійних умінь і навичок ефективного використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у фаховій діяльності. 2) Уміння вибрати оптимальні форми, методи й засоби для формування ціннісних орієнтацій школярів у ході створення нетрадиційних, оригінальних уроків музичного мистецтва.
Рефлексивний	<i>Рефлексивно-оцінювальний</i> Самооцінювання	1) Аналіз і самооцінка рівня необхідних дзвонознавчих знань,

	необхідних дзвонознавчих компетентностей (знань, умінь і навичок) готовності майбутніх учителів музичного мистецтва. Взаємовираження і взаємospриймання педагога й школярів.	умінь і навичок готовності майбутніх учителів. 2) Здатність до постійного особистісно-професійного розвитку та самовдосконалення, аналіз тут досягнень і порівняння із прогнозованим результатом.
--	---	--

**Рівні готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання
підлітків засобами дзвонарства**

Високий (творчий)	Середній (конструктивний)	Низький (репродуктивний)
Ціннісно-мотиваційний критерій		
Виражена стійка скерованість на здобуття особистісних цінностей, ціннісного ставлення до дзвонарства, усвідомлення потреби формування ціннісних орієнтацій підлітків педагогічними засобами дзвонарства. Високий ступінь інтересу до вивчення дзвонарської культури та її педагогічного потенціалу. Стійка потреба в оволодінні знаннями та набутті умінь і навичок використання дзвонарських засобів у здійсненні виховної діяльності, зокрема вмінь спеціально створювати виховні ситуації	Недостатня спрямованість та розуміння потреби у формуванні ціннісних орієнтацій та цінностей у підлітків засобами дзвонарства. Усвідомлення значення позитивного виховного впливу дзвонарства на школярів недостатньо розвинена. Недостатня активність та інтерес до набуття знань, умінь та навичок використання засобів дзвонарства у вихованні підлітків, особистісно-професійні якості на стадії формування.	Відсутність спрямованості та усвідомлення необхідності формування особистісних цінностей у підлітків та здійснення позитивного виховного впливу засобів дзвонарства на учнів. Відсутність інтересу до набуття знань та вмінь застосовувати дзвонарські засоби у вихованні школярів підліткового віку, несформованість особистісно-професійних якостей.
Когнітивно-змістовий критерій		
Наявність системи фахових знань і вмінь у сфері використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства. Твердо сформовані вмінь застосовувати засоби дзвонарства для розв'язання різних виховуючих ситуацій. Високий рівень знань з дзвонарства та методики застосування	Відтворення основних теоретичних положень, окремих специфічних понять дзвонарства, накопичувальний характер спеціальних фахових знань. Недостатня наявність умінь застосовувати педагогічний потенціал дзвонарства для розв'язання виховних ситуацій. Поверхові	Безсистемність і фрагментарність фахових знань з дзвонарства. Відсутність навичок співвідносити теоретичні знання з конкретними виховними ситуаціями. Низька обізнаність із засобами дзвонарства й особливостями їхнього використання у вихованні підлітків.

його засобів у різнобічному вихованні підлітків. Глибока обізнаність щодо вікових психофізіологічних особливостей підліткового віку.	знання методики впровадження засобів дзвонарства у виховання учнів підліткового віку. Поверхове розуміння психофізіологічних особливостей дітей підліткового віку	Слабкі знання методів і прийомів навчання та виховання школярів. Відсутність розуміння вікових психофізіологічних особливостей школярів підліткового віку
Операційно-діяльнісний критерій		
Виразна сформованість умінь і навичок застосування засобів дзвонарства у практичній діяльності з виховання підлітків. Виражені вміння застосовувати педагогічний потенціал дзвонарства для вирішення конкретних виховних завдань. Розвиненість індивідуально-творчого підходу у впровадженні існуючих засобів дзвонарського мистецтва в освітній процес.	Сформованість професійно-педагогічних умінь і навичок, які реалізуються на конструктивному рівні, наявність певних умінь і навичок вибору засобів дзвонарства для означеної діяльності. Достатньо розвинуті вміння здійснювати пошук нової інформації, проектувати, конструювати та запроваджувати в освітній процес педагогічні засоби дзвонарства відповідно до потреб практики.	Часткова сформованість умінь і навичок застосування педагогічних засобів дзвонарства у вихованні підлітків. Недостатня сформованість вміння оптимального вибору і використання відомостей про дзвонарство у різних виховних ситуаціях. Нездатність здійснювати пошук нових відомостей з дзвонарського мистецтва та запроваджувати в освітній процес.
Рефлексивно-оцінювальний критерій		
Чітко сформоване прагнення до професійно-особистісного саморозвитку та самовдосконалення. Розвинені навички обґрунтованої самооцінки власної діяльності й рівня сформованості дзвонознавчих компетентностей.	Аргументований аналіз і самооцінювання діяльності з використання засобів дзвонарства. Потреба у частковому фаховому самовдосконаленні та ситуативній саморефлексії власного рівня дзвонознавчих компетентностей.	Неспроможність усвідомлювати необхідність у професійному самовдосконаленні та саморозвитку. Відсутність бажання здійснювати самоаналіз власного рівня дзвонознавчих компетентностей

**Етапи організації педагогічного дослідження процесу
підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання
підлітків засобами дзвонарства**

I ЕТАП – ТЕОРЕТИКО-АНАЛІТИЧНИЙ (2009–2010 рр.)

- аналіз літератури з досліджуваної проблеми;
- обґрунтування доцільності проведення наукових студій;
- окреслення мети й завдань дослідження;
- розроблення програми та визначення методів дослідження.

II ЕТАП – КОНСТАТУВАЛЬНИЙ (2010–2012 рр.)

- окреслення складових готовності майбутніх педагогів до означеної діяльності;
- визначення обсягу вибірки;
- контроль збору даних;
- визначення потреби у створенні структурно-функціональної моделі;
- побудова структурно-функціональної моделі;
- визначення та обґрунтування організаційно-педагогічних умов реалізації структурно-функціональної моделі.

III ЕТАП – ФОРМУВАЛЬНИЙ (2013–2016 рр.)

- упровадження в освітній процес комплексної експериментальної програми підготовки майбутніх педагогів-музикантів.
- змістові доповнення навчальних предметів загального та професійного циклів підготовки;
- спецкурс «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів»;
- методичні рекомендації;

- повторний аналіз сформованості дзвонознавчих компетентностей.

IV ЕТАП – КОНТРОЛЬНО-УЗАГАЛЬНЮЮЧИЙ (20017–2018 pp.)

- перевірка ефективності організаційно-педагогічних умов та експериментальної моделі;
- контроль збору даних;
- перевірка, обробка й аналіз отриманих відомостей;
- підготовка та представлення результатів;
- формулювання висновків.

Тест М. Рокіча**«Визначення ціннісних орієнтацій особистості»**

(за ціннісно-мотиваційним критерієм)

Тест спрямований на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери особистості. Система ціннісних орієнтацій визначає змістовий бік скерованості особистості й складає основу її ставлення до себе, людей, оточуючої дійсності, підґрунтя світогляду людини, ядро мотивації життєвої активності.

Вельмишановний, студенте!

Вам пропонується взяти участь у дослідженні, яке спрямоване на вивчення ціннісно-мотиваційної сфери особистості. У списку А і Б просимо позначити цифрами від 1-го до 18-ти порядок значимості для Вас кожної цінності чи принципів, якими керуєтеся в житті. Будь ласка, працюйте повільно, вдумливо. Якщо в ході роботи Ви поміняєте думку, то можете виправити свої відповіді, помінявши цифри місцями.

Список А (термінальні цінності)

Термінальні цінності – упевненість в тому, кінцева мета індивідуального буття варта того, щоб до неї прагнути.

- Активна життєдіяльність (повнота й емоційна насиченість життя);
- життєва мудрість (зрілість суджень і здоровий глузд досягненні життєвим досвідом);
- здоров'я фізичне й психічне;
- цікава робота;
- краса природи та мистецтва (переживання тут прекрасного);
- любов (духовна й фізична близькість із коханою людиною);
- матеріально забезпечене життя (відсутність матеріальних утруднень);
- наявність хороших і вірних друзів;
- громадське визнання (повага оточення, колективу, товаришів по роботі);

- пізнання (можливість розширення своєї освіти, світогляду, загальної культури, інтелектуальний розвиток);
- продуктивне життя (максимально повне використання своїх можливостей, сил і здібностей);
- розвиток (робота над собою, постійне фізичне й духовне вдосконалення);
- розваги (приємне, необтяжливе проведення часу, відсутність обов'язків);
- свобода (самостійність, незалежність у судженнях, учинках);
- щасливе сімейне життя;
- щастя інших (добробут, розвиток і вдосконалення інших людей, усього народу, людства в цілому);
- творчість (можливість творчої діяльності, самореалізації);
- упевненість у собі (внутрішня гармонія, свобода від внутрішніх суперечностей, сумнівів).

Список Б (інструментальні цінності)

Інструментальні цінності – упевненість у тому, що певний тип дій або властивість особистості стає перевагою в будь-якій ситуації.

- акуратність (охайність), уміння тримати в порядку речі, порядок у справах;
- вихованість (хороші манери);
- високі запити (високі вимоги до життя та високі прагнення);
- життєрадісність (почуття гумору);
- виконавство (дисциплінованість);
- незалежність (здатність діяти самостійно, рішуче);
- непримиренність до недоліків у собі й інших;
- ученість (широта знань, висока загальна культура);
- відповідальність (почуття обов'язку, уміння тримати своє слово);
- раціоналізм (уміння розсудливо й логічно мислити, приймати обдумані, раціональні рішення);
- самоконтроль (стриманість, самодисципліна);

- сміливість у відстоюванні своєї думки, поглядів;
- тверда воля (уміння наполягти на своєму, не відступати перед труднощами);
- терпимість (до поглядів і думок інших, уміння прощати іншим їхні помилки);
- широта поглядів (уміння зрозуміти чужий аспект бачення, поважати інші смаки, звичаї, звички);
- чесність (правдивість, щирість);
- ефективність у справах (працьовитість, продуктивність у роботі);
- чуйність (дбайливість).

АНКЕТА⁴

Вельмишановні студенти!

З метою виявлення у майбутніх учителів музичного мистецтва мотивації до вивчення дзвонарства та використання його педагогічних засобів у вихованні підлітків, просимо дати відповіді на запитання нашої анкети.

(за ціннісно-мотиваційним критерієм)

1. Щоб Ви хотіли дізнатися про дзвонарську культуру України? _____

2. Яке значення мають дзвони та дзвоніння для сучасної людини? _____

3. У чому полягає феномен звучання дзвона? _____

4. Назвіть, будь ласка, декілька музичних творів, де композитор використав імітацію дзвоніння? _____

5. Які Ви знаєте звичаї, обряди пов'язані з дзвонарським мистецтвом:? _____

6. Чи пробували коли-небудь бити у дзвони? Якщо так, то опишіть Ваші відчуття. _____

7. Що собою являє карильйон? _____

8. Що, на Вашу думку, дасть використання відомостей про дзвонарство в роботі з підлітками? _____

⁴ Авторська розробка

9. Яке значення має використання композитором імітації звучання дзвонів у музичних творах? _____

10. Які б Ви запропонували шляхи ознайомлення підлітків із дзвонарським мистецтвом? _____

11. Чи знаєте де в Україні відбуваються фестивалі дзвонарського мистецтва? _____

12. Чи хотіли б Ви більше дізнатися про дзвони та їхню музику і що саме?

Дякуємо за співпрацю!

ТЕСТ⁵
для оцінювання знань студентів у сфері дзвонарства та
його педагогічного потенціалу
(за когнітивно-змістовим критерієм)

Шановні студенти! Просимо Вас відповісти на запитання тесту й позначити найбільш правильне, на Ваш погляд, твердження.

ППП _____

Назва ЗВПО _____

Напрямок підготовки, курс навчання _____

1. З якого століття починається розвиток дзвонарської культури в Україні?

- А) наприкінці IX ст;
- Б) на початку V ст. – наприкінці VI ст;
- В) наприкінці XI ст – на початку XII ст;
- Г) у середині XVI ст.

2. Звідки походить назва дзвона – сатран?

- А) із Німеччини;
- Б) із Польщі;
- В) із Італії;
- Г) з України.

3. Як називають людей, котрі відливають дзвони?

- А) майстри;
- Б) людвисарі;
- В) ковалі;
- Г) художники.

4. Як називаються попередники дзвонів, що використовувалися вдавнину?

- А) вдавнину не було дзвонів;
- Б) кістки;
- В) бочка;
- Г) клепало, било.

5. Як називають людину, яка грає на дзвонах?

- А) паламар;
- Б) дяк;
- В) музикант;
- Г) дзвонар.

6. Яку функцію виконують дзвоніння в житті людини?

- А) важливу;
- Б) ніяку;

⁵ Авторська розробка

- В) вістівну;
- Г) естетичну.

7. Як називається найбільший дзвін у комплекті дзвонів?

- А) великий;
- Б) благовіст;
- В) богатир;
- Г) задзвінний.

8. Як називається набір різної величини дзвонів (до 80 шт.) налаштованих за хроматичним звукорядом, а часом, ще й під'єднаних до електронної клавіатури?

- А) орган;
- Б) дзвіниця;
- В) оркестр;
- Г) карильйон.

9. Найдавніший повністю збережений дзвін, що й нині використовується?

- А) 1225 р.;
- Б) 1341 р.;
- В) 1945 р.;
- Г) 899 р.

10. Що складає основу оптимального сплаву для виготовлення дзвонів?

- А) 80 % міді й 20 % олова;
- Б) 60 % бронзи та 40 % срібла;
- В) 50 % бронзи й 50 % олова;
- Г) 20 % міді й 80 % олова.

11. Де щорічно відбувається фестиваль дзвонарського мистецтва?

- А) у Києві;
- Б) у Івано-Франківську;
- В) у Луцьку;
- Г) у Дніпрі.

12. Хто є автором наукової монографії «Дзвонарська культура України»?

- А) М. Грушевський;
- Б) Т. Шевченко;
- В) Ю. Ясіновський;
- Г) Б. Кіндратюк.

13. Наука, що вивчає дзвони й усе, що з ними пов'язано називається?

- А) теологія;
- Б) дзвонарство;
- В) релігієзнавство;
- Г) кампанологія.

14. У чому полягає феномен звучання дзвонів?

- А) у їхній красі;
- Б) у кількості обертонів;

- В) у формі;
Г) у художньому оформленні.

15. Яке значення у вихованні підростаючої особистості відіграє дзвонарське мистецтво?

- А) розвиває морально-духовні якості, оздоровлює;
Б) ніяке;
В) естетичне;
Г) стимулює до творчості.

16. Як на Вас впливає звучання дзвонів?

- А) стає радісно;
Б) ніяк;
В) суперечливо;
Г) заспокійливо.

17. Які життєві цінності можна сформувати в підростаючої особистості засобами дзвонарства?

- А) шанобливе ставлення до законів;
Б) свобода;
В) любов до рідної культури, національних свят і традицій;
Г) пошана до національно-культурних цінностей інших народів.

18. Коли під час богослуження звучать дзвони?

- А) постійно;
Б) під час важливих його місць;
В) взагалі не звучать;
Г) тільки на початку.

19. Чи знаєте Ви прислів'я, приказки де мовиться про дзвони та дзвоніння?

- А) ні, не знаю;
Б) так, знаю одне-два;
В) знаю багато;
Г) важко сказати.

20. Чи відомі Вам музичні твори у яких композитори використовують звучання дзвонів?

- А) ні, не знаю;
Б) так, можу назвати один-два;
В) знаю багато таких творів;
Г) важко сказати.

Ключ

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
А	В	Б	Г	А	В	Б	Г	Б	А
11	12	13	14	15	16	17	18	19	20
В, Г	Г	Г	Б	А	Г	В	Б	Б,В	Б,В

Опрацювання результатів

Кожна відповідь оцінюється в балах відповідно до ключа, поданого у таблиці. За кожну правильну відповідь нараховується 0,5 бали.

Інтерпретація результатів

Рівень сформованості знань студентів оцінюється як середня арифметична сума всіх правильних відповідей. Узагальнення емпіричних даних проводиться за рівневою структурою:

Рівні сформованості знань

Високий
Середній
Низький

Діапазони варіації балів

12 – 10
9 – 7
6 – 0

АНКЕТА⁶

Вельмишановний(на) добродію(йко)!

Із метою кращої підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання виховного потенціалу дзвонарства в роботі з учнями підліткового віку, просимо дати відповіді на запитання нашої анкети.

(за когнітивно-змістовим критерієм)

1. Курс на якому навчаєтеся? _____
2. Спеціальність? _____
3. Освіта? _____
4. Що передусім Ви розказали б підліткам про дзвонарство? _____

5. У чому полягає феномен звучання дзвона? _____
6. Що дає використання відомостей про дзвонарство в роботі зі школярами-підлітками? _____

7. Як викликати в нинішніх підлітків повагу, шанобливе ставлення до дзвонів і дзвонінь? _____
8. Які Ви знаєте українські народні звичаї і традиції, пов'язані із дзвонарством? _____
9. Які б Ви запропонували шляхи ознайомлення школярів із дзвонарським мистецтвом? _____
10. Назвіть декілька музичних творів, де використовується звучання дзвонів чи їх імітація? _____
11. Чи хотіли б Ви більше дізнатися про дзвони та їхню музику і що саме? _____

Дякуємо за співпрацю!

⁶ Авторська розробка

АНКЕТА⁷

Вельмишановні студенти!

З метою виявлення у майбутніх учителів музичного мистецтва знань про психологічні особливості розвитку учнів-підлітків та проблем їхнього виховання, а також подальшого ефективного вирішення цих завдань просимо дати відповіді на запитання нашої анкети.

(за когнітивно-змістовим критерієм)

1. Які основні проблеми виховання існують у підлітковому віці? _____

2. Назвіть, будь ласка, всі напрямки розвитку підлітка, які визначають перехід від дитинства до дорослості? _____

3. Якими мотивами, на Ваш погляд, керується підліток у навчальній діяльності? _____

4. У яких галузях знань найкраще виявляється інтерес та бажання підлітка вчитися? _____

5. Як, на Ваш погляд, можна мотивувати школярів підліткового віку до навчання? _____

6. Які емоційно-вольові якості переважають у підлітків? _____

⁷ Авторська розробка

7. Які психічні пізнавальні процеси, на Вашу думку, у школярів підліткового віку добре розвинені? _____

8. Які загальнолюдські та особистісні цінності важливо сформувати у підростаючої особистості? _____

9. Що, на Вашу думку, найважливіше у вихованні учнів підліткового віку? _____

10. Як впливає на особистість підлітка вивчення різних видів мистецтв? _____

Дякуємо за співпрацю!

Рекомендовані теми уроків чи окремих питань їхнього змісту та позакласних заходів

(за операційно-діяльнісним критерієм)

Теми уроків музичного мистецтва

1. Взаємодія дзвонарського мистецтва з іншими його видами (5 клас).
2. Дзвін – музичний ударний інструмент із групи ідіофонів (5 клас).
3. Дзвони та дзвоніння в оперному мистецтві (5 клас).
4. Дзвонарство в колядках і щедрівках (5 клас).
5. Використання вокальної імітації дзвонінь у хоровому мистецтві (6 клас).
6. Дзвоніння у творчості С. Рахманінова (поема для солістів, хору та оркестру «Дзвони») (6 клас).
7. Дзвоніння в духовній музиці (Л. Дичко «Урочиста літургія») (6 клас).
8. Утілення образу дзвонінь у «Щедрику» М. Леонтовича (6 клас).
9. Дзвонарська культура мого рідного краю (7 клас).
10. Історія розвитку карильйона (7 клас).
11. Окреслення складових дзвонарського мистецтва у кіно (7 клас).

Теми уроків інтегрованого предмету «Мистецтво»

1. Дзвіниці України – унікальні взірці сакрального архітектурного мистецтва (8 клас).
2. Відображення дзвонарства у візуальних видах мистецтва (8 клас).
3. Пам'ятки дзвонарського мистецтва Візантії та Київської Русі (8 клас).
4. Розвиток дзвонарства у ранньомодерній добі (9 клас).
5. Дзвонарська культура у Новий час (9 клас).
6. Музеї дзвонів і фестивалі дзвонарського мистецтва (9 клас).

Теми позакласних заходів

1. Школи підготовки дзвонарів в Україні.
2. Мистецтво відливання дзвонів.
3. Музика дзвонів як засіб зміцнення духовного здоров'я.
4. Дзвонарська культура в різних релігіях.
5. Збереження дзвонів як мистецьких пам'яток.
6. Оздоровлюючі традиції українського народу.
7. Брейн-ринг «Дзвонарське мистецтво».
8. Дзвони та дзвоніння у світському й релігійному житті українців.
9. Історія дзвонарства рідного краю.
10. Карильйонне мистецтво світу й України.
11. Дзвони та дзвоніння в прозі та поезії.

**Творчі завдання
на визначення рівня сформованості у студентів
навичок вибору форм і методів використання дзвонарства
у вихованні підлітків⁸
(за операційно-діяльнісним критерієм)**

Варіант 1

1. Придумайте дидактичні ігри на тематику дзвонарства для учнів 5 класу (1–2 шт.). Підготуйтеся до їх проведення.
2. Створити музичний супровід до пісні шкільного репертуару 5–7 класу з використанням дзвіночків.

Варіант 2

1. Доберіть фотозображення (по 3–4 шт.) дзвонів для укладення альбому «Дзвонарська культура мого краю».
2. Складіть орієнтовний план бесіди з учнями на основі прочитаної ними статті чи розповіді про дзвонарство. Обґрунтуйте виховний аспект такої форми роботи.

Варіант 3

1. Створіть дидактичні ігри на тематику дзвонарства для учнів 6 класу (1–2 шт.). Підготуйтеся до їхнього проведення.
2. Доберіть питання для учнів 5–го класу з метою проведення турнір-вікторини («Ту-Ві»). Поясніть методику її проведення.

Варіант 4

1. Доберіть музичні твори українських композиторів, де використано дзвоніння чи їхню імітацію (3–4 шт.). Здійснити їхній мистецько-педагогічний аналіз.
2. Скласти конспект проведення уроку музичного мистецтва для 6 класу з використанням відомостей про дзвонарство.

Варіант 5

1. Доберіть музичні твори зарубіжних композиторів, де використано дзвоніння чи їхню імітацію (3–4 шт.). Здійснити їхній мистецько-педагогічний аналіз.
2. Скласти модель проведення уроку музичного мистецтва для 5 класу з використанням відомостей про дзвонарство.

Варіант 6

1. Підготувати повідомлення про оздоровчий вплив музики дзвонів на організм і психіку людини.
2. Скласти план проведення брейн-рингу, використавши цікавинки про українське дзвонарство.

⁸ Авторська розробка

Варіант 7

1. Зібрати відомості про дзвонарство тієї місцевості, де Ви проживаєте й підготувати повідомлення про нього.
2. Скласти модель проведення уроку музичного мистецтва для 7 класу з використанням відомостей про дзвонарство.

Варіант 8

1. Скласти план заняття гуртка «Юних дзвонарів». Розкрити методику проведення занять.
2. Скласти модель проведення інтегрованого уроку мистецтва для 8 класу з використанням відомостей про дзвонарство.

Варіант 9

1. Розробити вірєць бесіди з підлітками, у яких педагог максимально застосовував би дзвонознавчі народні прислів'я та приказки в спілкуванні зі школярами.
2. Скласти модель проведення інтегрованого уроку мистецтва для 9 класу з використанням відомостей про дзвонарство.

Варіант 10

1. Вибрати з монографії Б. Кіндратюка «Дзвонарська культура України» вірці з народної творчості, де є згадки про дзвони та дзвоніння (по 3–4 шт). Поясніть їхнє значення.
2. Скласти модель проведення уроку музичного мистецтва для 7 класу з використанням відомостей про дзвонарство.

Опрацювання результатів

Відповіді студентів оцінюються в балах. За кожен правильну й вичерпну відповідь нараховується 10–12 балів, відповідь із деякими помилками оцінюється на 5–9 балів, за неповну 0–4 бали.

Інтерпретація результатів

Рівень сформованості в студентів навичок вибору методів і форм використання дзвонарства у вихованні підлітків оцінюється як середня арифметична сума всіх відповідей. Узагальнення емпіричних даних проводиться за такою рівневою структурою:

Рівні сформованості знань	Діапазони варіації балів
Високий	12 – 10
Середній	9 – 5
Низький	4 – 0

**Завдання для самооцінювання знань студентів
із дзвонарської культури ⁹**
(за рефлексивно-оцінювальним критерієм)

1) Найдавніший, повністю збережений із давніх пам'яток України дзвін? _____

2) Що було попередником дзвона в богослужінні? _____

3) Який вплив на організм людини має музика дзвонів? _____

4) Функціональне призначення дзвонів? _____

5) Як називається розміщення дзвонів на дзвіниці? _____

6) Як називаються частини дзвона? _____

7) Які існують способи гри на дзвонах? _____

8) Як називаються дзвони, що входять до комплекту на дзвіниці? _____

9) Якими музичними інструментами імітується звучання дзвонів? _____

10) У чому полягає феномен звучання дзвона? _____

11) Який має бути сплав металу, щоб дзвін мав гарне звучання? _____

12) Що собою являє карильйон? _____

Щиро дякуємо!

⁹ Авторська розробка

Тест «Рефлексія на саморозвиток»
дослідження здатності майбутніх педагогів до постійного
особистісно-професійного самовдосконалення
(на основі методики Л. Бережної, модифікованої до нашого дослідження, за
рефлексивно-оцінювальним критерієм)

Шановні студенти! Будь ласка, уважно прочитайте запитання та виберіть один варіант відповіді, що найкраще виражає Вашу думку. Бажаємо успіху!

1. Як Ви можете себе охарактеризувати?

- а) рішучий, цілеспрямований;
- б) допитливий;
- в) дисциплінований.

2. Що таке особистісне самовдосконалення?

- а) не думав (ла) над цим питанням;
- б) постійна робота над собою, самовиховання;
- в) пошук нових ідей.

3. Як Ви ставитеся до ідеї активного використання засобів дзвонарства у виховній роботі з підлітками?

- а) думаю, що це непродуктивне витрачання часу;
- б) цю проблему я глибоко не осмислював(ла);
- в) позитивно, візьму активну участь у реалізації даної ідеї.

4. Що Вам найбільше заважає професійно самовдосконалюватися?

- а) відсутність бажання та інтересу до навчання;
- б) брак необхідної літератури й умов;
- в) брак сили волі та наполегливості;

5. На Вашу думку, в чому полягають труднощі у вихованні підлітків?

- а) не аналізував(ла) дане питання;
- б) не відчуваю ніяких труднощів;
- в) у проблемах підліткового віку.

6. Чому, на Вашу думку, виникають проблеми у вихованні підлітків?

- а) не аналізував(ла) таке питання;
- б) через вікові зміни в організмі;
- в) нецікаві уроки.

7. Чи варто, на Вашу думку, використовувати педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні підлітків?

- а) мені подобається ця ідея;
- б) я критично ставлюся до цього;
- в) не знаю, що таке «педагогічний потенціал засобів дзвонарства».

8. Яка з наведених нижче сфер для Вас становить пізнавальний інтерес?

- а) методичні знання;
- б) теоретичні знання;

в) інноваційна педагогічна діяльність.

9. Які засоби Ви використовуєте для вдосконалення особистісного професійного розвитку?

а) пошук потрібних відомостей у літературі, ЗМІ, радіо- і телепередачах, мережі Інтернет;

б) освітні інновації, творчість;

в) це неважливо.

10. Чи вдається Вам у особистісно-професійній сфері досягати того, про що мрієте?

а) однозначно так;

б) швидше за все так;

в) як пощастить.

11. Що Вас найбільше приваблює у вихованні учнів засобами дзвонарства?

а) згуртованість учнів у бажанні пізнавати дзвонарство;

б) ще не знаю;

в) перспектива самореалізації та особистісно-професійного зростання.

12. У чому Ви вбачаєте затруднення використання педагогічного потенціалу дзвонарства у вихованні підлітків?

а) я не компетентний -(а) у цій сфері;

б) не знаю;

в) у небажанні учнів пізнавати дзвонарство;

Опрацювання результатів

Кожна відповідь оцінюється в балах відповідно до ключа, поданого у табл. 1. Максимальна кількість балів за одне питання – 3, мінімальна – 1 бал.

Таблиця 1

Питання	Оціночні бали	Питання	Оціночні бали
1	а – 3; б – 2; в – 1	7	а – 3; б – 1; в – 2
2	а – 1; б – 3; в – 2	8	а – 2; б – 1; в – 3
3	а – 1; б – 2; в – 3	9	а – 2; б – 3; в – 1
4	а – 1; б – 2; в – 3	10	а – 3; б – 2; в – 1
5	а – 2; б – 1; в – 3	11	а – 3; б – 1; в – 2
6	а – 1; б – 3; в – 2	12	а – 2; б – 1; в – 3

Інтерпретація результатів

Рівень сформованості в студентів здатності до постійного особистісно-професійного саморозвитку та самовдосконалення оцінюється як середня арифметична сума всіх відповідей, поділена на 3. Узагальнення емпіричних даних проводиться за такою рівневою структурою:

Рівні прагнення студентів

до саморозвитку

Високий

Середній

Низький

Діапазони варіації балів

12 – 10

9 – 7

6 – 0

**ДОПОВНЕННЯ ДО НАВЧАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН ПІДГОТОВКИ
ФАХІВЦІВ НАПРЯМУ «МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО»**

Дисципліна	Назви тем	Зміст доповнень
Історія України	1. Історія розвитку дзвонарства у давній Україні.	1. Попередники дзвонів – біла, клепачки, дзвінки та бубенці в давній Україні. 2. Функції дзвонарства в Київській Русі, часу Гетьманщини.
	2. Дзвонарство в Гетьманську добу. Часи ВКЛ.	1. Виробництво дзвонів в Україні періоду гетьманщини (др. пол.XVII і XVIII ст.)
	3. Занепад українського дзвонарства в період світових воєн і СРСР.	1. Знищення дзвонів і дзвіниць під час світових воєн.
	4. Дзвонарське мистецтво в житті українців.	1. Значення церковних і світських дзвонів у розвитку духовності українців. 2. Дзвонарі – майстри мистецтва дзвоніння.
Історія української культури	1. Дзвонарська культура, як чинник духовності українського народу.	1. Найдавніші пам'ятки дзвонарського мистецтва. 2. Правила збереження дзвонів.
	2. Розвиток дзвонарської культури від Київської Русі й до сьогодні.	1. Поява та розповсюдження дзвонів на Київській Русі.
	3. Відображення дзвонарства у народній культурі, літературі, візуальних видах мистецтва.	1. Дзвони та дзвоніння в народній культурі. 2. Дзвонарське мистецтво в красному письменстві. 3. Дзвонарство у візуальних видах мистецтва. 4. Дзвіниці як унікальні архітектурні споруди.
Історія української та зарубіжної	1. Дзвонарське мистецтво Київської Русі.	1. Дзвонарство як важлива складова церковної музики.

музики	2. Відображення дзвонів і дзвонінь в українській композиторській творчості	1. Д. Бортнянський «Тебе, Бога, хвалим». 2. А. Ведель Хоровий концерт № 25 «Господи, Боже мой, на Тя уповах» (вокальна імітація дзвонінь 111-115 такт). Збірка «Христос Воскрес»(тропарі Великодня) бас (наслідування ударів великого дзвона, дискант-імітація передзвону малих дзвонів). 3. С. Людкевич Хоровий твір «Вічний революціонер» (сполошний дзвін); «Баллада про Бондарівну»(ф-но імітує поминальний дзвін) Обр. нар. пісні «Ой ходив чумак»; 4. Я. Степовий Обр. нар. пісні «Ой дзвони дзвонять». 5. В. Степурко «Українська православна месса: Богородичні догмати XVII ст.»(оркестр імітує дзвоніння). 6. М. Лисенко Кантата «Іван Гус»(у вступі перші 14 т. імітація сполошного дзвону – октави соль-соль). Виконує ф-но. Хоровий твір «Вічний революціонер» (сполошний дзвін); «Баллада про Бондарівну» (ф-но імітує поминальний дзвін); Обр. нар. пісні «Ой ходив чумак» Обр. нар. пісні «Ой дзвони дзвонять». 7. М. Леонтович «Козака несуть» (удари похоронних дзвонінь). «Смерть». «Літургія Св. Іоанна Златоустого» «Достойно є» (баси імітують удари дзвону). 8. Б. Фільц. Остинато.
	3. Відображення дзвонів і дзвонінь у творах зарубіжних композиторів.	1. П. Чайковський. Опера «Опричник»; Урочиста увертюра «1812 рік». 2. Р. Вагнер Опера «Парсифаль». 3. Дж. Пуччіні. Опера «Тоска». 4. М. Глінка Епілог до опери «Життя за царя», Опера «Іван Сусанін» (заклучний хор «Слався»).

		5. О. Бородін П'єса «У монастирі» з «Маленької сюїти». Опера «Князь Ігор» (звучить сполошний дзвін). 6. М. Мусоргський Фінал циклу «Картинки з виставки». Опера «Борис Годунов» (сцена коронації Бориса). Фантазія для оркестру «Ніч на Лисій горі». П'єса «Богатирські ворота ...» із циклу «Картинки з виставки» 7. М. Римський-Корсаков Опера «Золотий півник» (початок); Опера «Псковитянка»; Опера «Казка про царя Салтана»; «Сказание о невидимом граде Китеже»; Опера «Снігурочка», пролог (оркестровий вступ). 8. С. Рахманінов. Прелюдії <i>cis-moll</i> і <i>b-moll</i> (звучить імітація дзвонів). Вокально-симфонічна поема на вірші Едгара По «Дзвони» (I <i>Allegro ma non tanto</i> (тенор у супроводі хору й оркестру) – звук срібних дзвіночків на саях – метафора молодості, II <i>Lento</i> (сопрано у супроводі хору і оркестру) – звук “золотих” весільних дзвонів – метаформа кохання, III <i>Presto</i> (хор і оркестр) – звук сигнальних дзвонів – метафора загрози і страху, IV <i>Lento lugubre</i> (баритон або бас у супроводі хору й оркестру) – звук похоронних дзвонів, як метафора смерті). 9. О. Скрябін «Поема екстазу». 10. С. Прокоф'єв Ораторія «Олександр Невський». 11. Г. Свиридов «Поема пам'яті Сергія Єсеніна» («Край ты мой заброшенный» 1 ч.) «Отчаявшаяся Русь». 12. В. Гаврилін. Симфонія-дійство «Передзвони».
--	--	---

Теорія та практика хорових дисциплін (хоровий клас)	1. Вокально-хорова імітація звучання дзвонів.	1. Використання розспівок для розвитку артикуляційного апарату на звуки : «бім-бом-бам», «ді-лінь-ді-лінь». 2. Виконання хорових творів, де є вокальна імітація звучання дзвонів (напр., щедрівки «А в Єрусалимі рано задзвонили», «Щедрик»).
Теорія та практика хорових дисциплін (хорознавство)	1. Особливості використання звучання дзвонів в практиці хорових колективів	Музичне сприймання в записі хорів: 1. А. Гнатишин, Й. Кишакевич «Заграйте дзвони» (українські церковні пісні на всі свята для мішаного хору) 2. М. Лисенко «Пісня про Купер'яна цехмейстера». 3. Б. Шиптур «Дзвони надій» (для мішаного хору та оркестру). 4. Його ж «Молитва до Богородиці» (твір для мішаного хору та соліста). 5. О. Щетинський. «Світ во откровеніє» (духовна кантата для мішаного хору і двох дзвонів на православні канонічні тексти). 6. Колядка «У Києві граді» Сл. М. Авдієвського, обр. Г. Концевича. 7. А. Малишко «Бий, дзвоне, бий!» І ч. з кантати «Дума про Україну». 8. Д. Кашубинський. «Дзвонять дзвони». 9. С. Людкевич «Балада про Бондарівну», «Ой ходив чумак» (укр. нар. пісні в обр. для хору). 10 Колядка «Чути дзвінок». 11. О. Ярмач. «А в Софії дзвони». 12. А. Гнатишин «Великодні дзвони». 13. Д. Бортнянський «Невідомі духовні концерти». 14. Б. Фільц «Обробки народних пісень для хору».
Теорія та практика хорових дисциплін (хоровий клас)	1. Вокально-хорова імітація звучання дзвонів.	1. Використання розспівок для розвитку артикуляційного апарату на звуки : «бім-бом-бам», «ді-лінь-ді-лінь». 2. Виконання хорових творів, де є вокальна імітація звучання дзвонів

		(напр., щедрівки «А в Єрусалимі рано задзвонили», «Щедрик»).
Методика музичного виховання	1. Семантичне значення дзвонінь у творчості композиторів.	1. Сприймання музичних творів, де використано дзвоніння чи його імітацію (напр., В. Барвінський Прелюдія № 1; А. Гнатишин. «Великодні дзвони»; Л. Колодуб. Симфонія № 5 «Pro memoria», «Фрески давнього Києва»; С. Рахманінов Вокально-симфонічна поема «Дзвони»). Повний перелік творів у додатку.
	2. Унесок відомих дзвонарів у розвиток дзвонарського мистецтва.	1. Сприймання у відеозаписі дзвонарських композицій (Р. Захарченко, Г. Марчук, І. Сидір, Г. Черненко) та ін.
	3. Використання дзвоників і бубенців під час навчання школярів хорового співу.	1. Створення елементарного музичного супроводу співу за допомогою дзвіночків чи бубенців. 2. Імітація звучання дзвонів вокальними способами.
	4. Розвиток творчої активності учнів засобами дзвонарства.	1. Творчі завдання (розробка «Семихвилинок-цікавинок Чи знаєте ви, що...»,); 2. Музичні вікторини; турнір-вікторина «Ту-Ві» 3. Брейн-ринг; 4. Дидактичні ігри «Музична квітка», «Розрізане доміно», «Відшукай помилку», «Упізнай звук. Визнач дзвонарську композицію», «Дзвони» та ін.
Теорія та методика викладання дитячого музичного фольклору в ЗОШ	1. Дзвони й дзвоніння в музичній фольклористиці.	1. Вивчення зразків дитячого музичного фольклору, де згадується про дзвони та дзвоніння. 2. Дзвоніння в народних обрядах і віруваннях під час свят (Різдво, Великдень, Івана Купала).
Історія сучасної української музики	1. Використання дзвонів чи імітування їхніх звучань у сучасній музиці (Л. Колодуб,	1. Л. Колодуб (Симфонія № 5 «Pro memoria»(1, 2, 3 частини); Симфонія № 6; «Фрески давнього Києва» (Дзвони столяного града); Симфонія № 3 (1, 2, 3 ч.); Симфонія-дума №2

	О. Козаренко, М. Кузан, Є. Станкович, Б. Шиптур та ін.).	«Шевченківські образи». 2. О. Козаренко. «Українська кафолічна літургія», «Євангеліє від Тараса». 3. М. Кузан. Ораторія «Неофіти». 4. Є. Станкович. «Україно моя». 5. Б. Шиптур. «На крилах вічності».
	2. Представники нового покоління творців української духовної музики (Л. Дичко, Б. Фільц).	1. «Літургія св. Йоана Златоустого» («Слава Отцю і Сину», № 11 «Алилуя», № 18 «Отче наш»)). 2. Українські писанки. Сім поліфонічних варіацій для фортепіано. 3. Б. Фільц. Київський триптих.
Українська художня культура	1. Дзвонарство Княжої доби.	1. Передумови розвитку дзвонарської культури Княжої доби. 2. Дзвонарство в різних видах мистецтва (музика, іконопис, архітектура).
Мистецьке краєзнавство	1. Дзвонарська культура ХХ ст. Радянський етап знищення дзвонарства.	1. Перша та Друга світові війни: атеїстична кампанія з цілеспрямованого винищування пам'яток дзвонарства.
	2. Історико- культурний розвиток дзвонарства Крем'яниччини.	1. Розвиток дзвонарського мистецтва Галицько-Волинського князівства. 2. Дзвонарство Крем'яниччини. 3. Дзвони Свято-Успенської Почаївської лаври.
	3. Дзвонарські традиції Волинського ліцею	1. Годинниковий дзвін і дзвоніння собору Преображення Господнього, їхня дія на естетичне виховання учнів волинського ліцею
Навчально- педагогічна практика	1. Навчально- виховна робота.	1. Підготовка музично-теоретичного матеріалу до проведення уроків із наповненням дзвонарськими відомостями; 2. Проведення позакласних виховних заходів: організація занять музичного гуртка «Юні дзвонарі»; організація екскурсій на дзвіниці; проведення брейн-рингів на дзвонарську тематику; організація експедиційно-польових досліджень.

Оркестровий клас	1. Використання оркестрових інструментів імітації дзвонінь. в	1. Є. Станкович. «Панахида», 2. Л. Грабовський. «Симфонічні фрески», 3. Л. Колодуб. Симфонія №5. 4. Б. Фільц. «Київський триптих») 5. Л. Дичко. «Алькасар...Дзвони Арагону», «Іспанські фрески», «Червона калина» – «Пісня про Байду». 6. О. Стецюк. Хоровий концерт «Звени залатая Русь»
-------------------------	---	--

Дидактичні ігри

1. Музична квітка. Студенти (у майбутньому ними будуть учні) діляться на команди, обирають капітана. Викладач розташовує на дошці паперову квітку, на пелюстках якої написані завдання. Приміром:

- Особа, яка грає на дзвонах називається... .
- Споруда, де підвішуються дзвони – це... .
- Найстаріший, ще нині діючий дзвін в Україні – це... .
- Які існують види дзвонів?

Капітан кожної команди (ряду) обирає пелюстку й члени команди під час обговорення доходять спільної думки відносно правильної відповіді й тим самим набирають залікові бали.

2. Розрізане доміно. Студентам (учням) роздаються картки, на половині яких записано початок приказки чи прислів'я, а на решті – закінчення. Студент, який отримав картку з початком прислів'я, починає читати, а той, у кого картка з продовженням, – завершує фразу. Наприклад:

- «Чути дзвін ... – та не знати де він»;
- «Бім-бом, дзелень-бом... – загорівся кицин дом»;
- «Дяк у дзвін... – а дідько в клепало»;
- «Бий, дзвоне, бий... – хмари розбий».

3. Відшукай помилку. Необхідно дати правильну відповідь на запитання: один учень відповідає, а решта уважно слухають і виправляють, отримуючи за це додатковий бал. Орієнтовні запитання:

– Що таке церковний дзвін як музичний інструмент? Яке його призначення? (ударний самозвучний інструмент із групи ідіофонів, за допомогою якого повідомляють про початок богослуження, подають «благу вість», відзначають найважливіші місця Служби Божої, її закінчення тощо).

– Яких ви знаєте попередників дзвонів? (била, клепала).

– Як називають людей, котрі відливають дзвони? (людвисарі, майстри-відливники).

– Які метали використовуються при відливанні дзвонів? (мідь 80 %, олово 20 %).

– Яку роль у музичному творі, як правило, відіграє звучання чи імітація дзвонів? (визначальну, кульмінаційну, сповіщають про якусь подію).

4. Гра «Упізнай звук. Визнач дзвонарську композицію». Під час цієї музично-дидактичної гри використовуються виготовлені школярами била, клепала, дзвінки різної величини, бубенці. Клас ділиться на дві команди, усі повертаються спиною до вчителя. Він ударяє по одному з інструментів, присутні відгадують, що звучить. Потім пропонується назвати проімітоване педагогом те чи інше церковне або світське дзвоніння (благівіст, перебирання, передзвін, дводзвін, тридзвін, сполошне дзвоніння тощо).

5. Гра «Дзвони». Група ділиться на чотири частини: великий дзвін (благівісник), менший дзвін, середні дзвони і маленькі дзвони (задзвінні). Кожній групі «дзвонів» дається ритмічний малюнок; спочатку вони програють його окремо; потім робиться накладання двох окремих груп; насамкінець, звучить весь «набір дзвонів»:

- бом, бом (благівісник) – удари половинними тривалостями;
- бім-бом, бім-бом (менші дзвони) – четвертними;
- ді-лі, ді-лі; ді-лі, ді-лі (середні дзвони) – восьмими;
- ділі-ділі, ділі-ділі, ділі-ділі, ділі-ділі (задзвінні інструменти) – шістнадцятими.

6. Турнір-вікторина «Ту-Ві» «Дзвонарська культура України». Розподіляємо учасників на чотири групи (кожен готує по п'ять-шість запитань, згодом у команді вибирають з усіх питань п'ять найкращих, які ставить група групі почергово). Рекомендуємо для підготовки до вікторини скористатися джерелами: *Кіндратюк Б. «Дзвонарська культура України»* та його ж *«Історія української літератури Михайла Грушевського як органологічне джерело»* (вони є в інтернет-мережі).

Брейн-ринг

1. Найдавніший із великих дзвонів, що й нині використовується, де знаходиться? (Львів, дзвін 1341 року, церква Святого Юра).
2. Дізнатися про історію найбільшого дзвона Почаївської лаври (вивезли в Першу світову війну й цим урятували від знищення, а потім вдалося повернути на своє місце).
3. Розкрити механізм лікувальної дії церковного дзвоніння.
4. У якій школі й де учні почергово піднімалися на високу дзвіницю Корнякта й били у дзвони (школа Львівського Святоуспенського братства).
5. Віднайти в творах українських прозаїків чи поетів два-три приклади мистецького опису музики дзвонів, її дії на людину.
6. Як поводить себе християнин, який почув церковні дзвоніння? (перехрестився та побув хвилику в молитовній мовчанці).
7. Яке призначення та функції дзвонів вдавнину і нині? (сполошні, сигнальні, церковні). Вдавнину дзвоніннями скликали на віча, повідомляли про пожежі, повені, нині ж дзвони використовують в основному для повідомлення про початок богослуження та відзначення його важливих місць, для вітання важливих державних осіб, ще є годинниковий дзвін, що повідомляє про час.)
8. Де відбуваються в Україні фестивалі дзвонарського мистецтва? (м. Дніпро (Монастирський острів), м. Луцьк (середньовічний замок Любарта), монастирі Преображення Господнього, що на Ясній Горі в с. Гошеві Долинського району Івано-Франківської області).
9. Назвати три-чотири музичних твори, де композитор використав звучання дзвонів чи їхню імітацію. (напр. І. Шамо «Київські дзвони», Г. Топоровська «Молитва перед іконою Божої Матері», М. Долгих балада для бандури «Пробудження», В. Кузьміної «Сон дзвонаря», В. Верховинець «Великодній дощ» тощо).

Семихвилинка-цікавинка «Чи знаєте ви, що...».

В процесі підготовки до «Семихвилинки...» пропонуємо студентам виконати наступні завдання:

1) Найдавніший, повністю збережений із давніх пам'яток України дзвін?

Відповідь. Святоюрський дзвін 1341 року, який нині використовується із ще більшим 1933 року («Андрей») виготовлення (вони знаходяться на дзвіниці Львівського Святоюрського храму).

2) Що було попередником дзвона в богослуженні?

Відповідь. У давнину скликали людей до храму дерев'яним билем, пізніше металевим клепалом, що заміняло дзвін. Била ще й нині використовуються в монастирях для позначення розпорядку дня.

3) Який вплив на організм людини має музика дзвонів?

Відповідь. Звучання дзвонів має лікувальні властивості, вони оздоровлюють не тільки тіло, а й душу.

4) Функціональне призначення дзвонів?

Відповідь. Дзвони мають церковну й світську функцію. Дзвоніння використовуються для повідомлення вірян про початок богослуження та позначають його важливі місця. У давнину дзвони використовували для сповіщення про якісь важливі події (про віче, приїзд високопоставлених гостей, пожежу, повінь, небезпеку наступу ворога, сповіщали час тощо). За допомогою дзвонів визначають погоду, а вмілі виконавці розганяли грозові хмари, оберігали село від граду.

5) Як називається розміщення дзвонів на дзвіниці?

Відповідь. правильне розміщення дзвонів на дзвіниці, зручне прив'язування шнурів до язиків, аби дзвонити одночасно багатьма дзвонами, називається балансуванням.

6) Як називаються частини дзвона?

Відповідь. Корона (вуха), сковорідка, шия, плащ, вал, ударник, яким б'ють у дзвін, ще називається серце, язик, било.

7) Які існують способи гри на дзвонах?

Відповідь. Майстри гри на дзвонах (дзвонарі), аби бити у них, використовують руки, ноги, прив'язують шнури до пояса, іноді й зубами тримають кінець мотузки від дзвона.

8) Як називаються дзвони, що входять до комплекту на дзвіниці?

Відповідь. Найбільший із дзвонів на дзвіниці називається благовісник, а ще є середні, постові (від слова піст), поліелейні, малі або задзвінні.

9) Якими музичними інструментами можна зімітувати звучання дзвонів?

Відповідь. Для імітації звучання дзвонів композитори найчастіше використовують такі музичні інструменти як фортепіано, духові мідні та дерев'яні інструменти, бубни, а ще є спеціальні оркестрові дзвони. Часто композитори, наприклад Л. Колодуб, Б. Шиптур, для імітації звучання дзвона використовують щонайменше три оркестрові інструменти.

10) У чому полягає феномен дзвоніння?

Відповідь. Феномен звучання дзвона пояснюється тим, що після вдарення в його ударне кільце, поступово починає вібрувати в верх корпус і видавати свої призвуки, які накладаються один на один, складаючи своєрідний акорд.

11) Який має бути сплав металу, щоб дзвін мав гарне звучання?

Відповідь. Виготовлені із самого тільки срібла дзвони погано звучать, адже оптимальним для них сплавом є поєднання 80 % міді та 20 % олова.

12) Що собою являє карильйон?

Відповідь. Це набір різної величини дзвонів (до 80 шт.), налаштованих за хроматичним звукорядом із діапазоном від 2-х до 6-ти октав (нині його під'єднують до електронної клавіатури, що дає можливість виконувати різні музичні твори, зокрема класичні).

Школи дзвонарів і фестивалі дзвонарського мистецтва в Україні

У Луцьку з 1994 року й до нині відбуваються фестивалі дзвонарського мистецтва «Благовіст Волині». Тут свою майстерність демонструють священнослужителі, монахи й монахині, дзвонарі-аматори і професіонали. Окрім того, кожен охочий може пройти майстер-клас з опанування мистецтвом дзвоніння, оволодіти практичними навичками дзвонаря чи послухати музику дзвонів. У Луцькому замку Любарта також діє перший в Україні Музей дзвонів.

Із 2005 у Шаргороді, що на Вінниччині, діє школа дзвонарів під керівництвом Олександра Євдокимова, колишнього шкільного учителя музики.

Із 2006 діє Науково-методичний центр дзвонарського мистецтва при Волинській обласній організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури. При Центрі існує школа дзвонарів, проводиться щорічна Міжнародна науково-практична конференція «Дзвони в історії та культурі народів світу» й інші заходи, які успішно організовує знана за межами України дзвонарка-віртуоз, краєзнавець, кампанолог Галина Марчук.

У 2008 році створено **Центр дослідження дзвонарства** при ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника. Директором центру є Б. Кіндратюк – доктор мистецтвознавства, доцент, професор кафедри методики музичного виховання та диригування, дослідник-кампанолог. Головною метою Центру є вивчення побутування дзвонів і дзвонінь в Україні. До такої роботи широко залучаються здобувачі наукових ступенів, магістранти, студенти.

У 2010-2013 роках на Полтавщині проходив міжнародний фестиваль церковного дзвону «Диканські переддзвони». У ньому брали участь десятки майстрів із України, Росії та Білорусі.

У Гошівському монастирі, що на Івано-Франківщині з 2015 року відбувається Міжнародний фестиваль карильйонного та дзвонарського мистецтва. Участь у ньому беруть дзвонарі не лише з України, а й Польщі, Бельгії та Росії.

Із 2017–2018 навчального року в ДМШ міст Івано-Франківська, Долини, Калуша, Коломиї навчають грі на електронному карильйоні.

Фестивалі дзвонарського мистецтва також проходять у м. Дніпрі, Дніпропетровської області (Монастирський острів).

Програма вибіркової навчальної дисципліни

«Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів»

підготовки студентів з галузі 01 Освіта, за спеціальністю 014 Середня освіта,
предметною спеціалізацією 014.13 Музичне мистецтво, за освітньо–
професійною програмою бакалавра

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань Ступінь вищої освіти	Характеристика спецкурсу
		денна форма навчання
Кількість кредитів – 2 ECTS	галузь 01 Освіта спеціальність 014 Середня освіта предметна спеціалізація 014.13 Музичне мистецтво	Вибіркова навчальна дисципліна
Модулів 2	Професійна кваліфікація за предметною спеціалізацією: учитель музичного мистецтва	Рік підготовки:
Змістових модулів – 2		3-й
Загальна кількість годин – 72		Семестр
		5-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 2,2	Ступінь вищої освіти: бакалавр	Лекції
		16 год.
		Практичні, семінарські
		18 год.
		Самостійна робота
		38 год.
		Вид контролю: залік

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить: для денної форми навчання – 47,2% / 52,8%

2. Мета і завдання навчальної дисципліни

Метою викладання спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів» є ознайомлення студентів з історичними процесами розвитку українського дзвонарства та його педагогічним потенціалом у всебічному розвитку особистості.

Основними **завданнями** вивчення спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів» є: визначення ключових історичних періодів становлення дзвонарської культури, закономірностей її функціонування і розвитку; вивчення фундаментальних понять і категорій української кампанології, розкриття змісту основних напрямів, пам'яток (в архітектурі, художньому, образотворчому та музичному мистецтві, літературі); визначення педагогічного потенціалу дзвонарського мистецтва; формування ціннісних орієнтацій і морально-духовного світогляду студентів; визначення засобів дзвонарства, їхнього значення у всебічному розвитку особистості.

Спецкурс «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів» спрямований на формування у студентів таких професійних компетентностей:

1. Загальні:

Системні

Здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел; здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу; здатність діяти на основі морально-етичних правил; здатність застосовувати набуті знання у повсякденній діяльності з метою оцінки мистецьких явищ і подій у соціокультурному просторі;

Інструментальні

Здатність до розуміння суті культурних процесів України, їхнього об'єктивного характеру, взаємозв'язку та взаємозалежності; вміння пошукувати історичну інформацію та користуватися різними інформативними джерелами (архіви, наукові монографії, науково-популярні праці, енциклопедії, періодичні видання та ін.).

Міжособистісні

Здатність володіти професійною культурою, вміти будувати поведінку у професійних і міжособистісних стосунках; здатність до компетентного діалогу з науковцями-кампанологами; здатність реалізовувати обмін інформацією художньо-культурних заходів у різних процесах соціальної взаємодії; здатність до відчуття внутрішньої потреби досліджувати українське дзвонарство як важливого засобу формування національної свідомості.

2. Спеціальні (фахові, предметні) дзвонознавчі компетентності.

Аксіологічні (ціннісне ставлення до складових дзвонарської культури України, здатність до формування ціннісних орієнтацій підлітків, здатність до шанування та збереження звичаїв, традицій українського народу).

Когнітивні (здатність до пошуку, опрацювання та аналізу інформації з різних джерел; розуміння суті психологічних особливостей підліткового віку; знання категорій дзвонарської культури, змісту основних мистецьких стилів, напрямів, пам'яток дзвонарства (в архітектурі, візуальних видах мистецтва, літературі, музиці); здатність генерувати нові ідеї під час уроків музичного мистецтва (креативність);

Діяльнісні (вміння застосовувати набуті знання в повсякденній діяльності з метою оцінки мистецьких явищ і подій у соціокультурному просторі; здатність здійснювати ефективну організацію навчально-виховного процесу в закладах загальної середньої освіти із включенням відомостей про дзвонарство; здатність творчо вирішувати освітні завдання; здатність користуватися різними інформативними джерелами (матеріали архівів, наукові монографії, науково-популярні праці, енциклопедії, періодичні видання та ін.);

Особистісні (самоосвіта і самовдосконалення; здатність до аналізу, співставлення, порівняння мистецьких явищ, формування сучасного педагогічного мислення; відчуття внутрішньої потреби досліджувати українську дзвонарську культуру як важливого засобу формування національної свідомості.

3. Програмні результати навчання

Володіти вміннями оцінювати та розкривати характерні риси української дзвонарської культури і мистецьких явищ дзвонарства сучасності на основі компаративного зіставлення з минулим світовим досвідом;

Володіти уміннями творчо вирішувати навально-виховні завдання;

Уміти здійснювати художньо-педагогічний аналіз музичних творів на рівнях окремих образів, сюжетів, тем, проблематики, поетики, літературно-естетичних систем.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 72 год. / 2 кредити ECTS.

4. Програма навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Історія розвитку дзвонарського мистецтва в Україні.

Тема 1. Історичне, археологічне дзвонознавство. (2 год.).

Кампанологія – наука про різноаспектне вивчення дзвонів. Джерела до вивчення дзвонарської культури. Біла, дзвінки та бубенці – попередники дзвонів, їхнє культове, магічне, суспільне значення. Дзвін (ідіофон), його місце в системі музичних інструментів. Технологія виготовлення дзвонів, способи їхнього підвішування.

Тема 2. Дзвонарське мистецтво в житті українців. (2 год.).

Дзвін, як визнане явище матеріальної і духовної культури. Світські і церковні (установні) дзвоніння, їхнє значення у суспільному побуті. Види світських дзвонінь (годинниковий дзвін, пожежний, корабельний тощо). Церковні засади дзвоніння, їхнє функціонування в церковному обряді, установні приписи (благівіст, дводзвін, тридзвін, передзвін). Роль сімейних династій дзвонарів у розповсюдженні мистецтва гри на дзвонах. Феномен дзвону.

Змістовий модуль 2. Відображення дзвонів і дзвонінь у народній культурі, літературі та мистецтві.

Тема 3. Дзвонарство у літературі та візуальних видах мистецтва. (2 год.).

Відлуння дзвонів у творчості письменників, поетів (Б. Лепкий, У. Самчук, Т. Шевченко, І. Франко). Семантика дзвонів у «Пісні про дзвін» Ф. Шиллера, «Дзвони» Едгара По та «Срібний дзвін» В. Пачовського. Зображення дзвіниць на полотнах відомих художників. Відображення дзвонарства у кінофільмах.

Тема 4. Відображення дзвонів і дзвонів у музиці. (2 год.).

Характеристика відображення дзвонів і дзвонів у музичному мистецтві. Дзвоніння в музиці українських композиторів (М. Леонтович, С. Людкевич, М. Лисенко, Б. Лятошинський та ін.). Дзвоніння в музиці зарубіжних композиторів (М. Римський-Корсаков, М. Мусоргський, С. Рахманінов, Р. Вагнер). Дзвоніння в оперному мистецтві. Яскраве втілення дзвонів у симфонічній творчості Л. Колодуба. Оркестрові дзвони. Внесок Ірини Рябчун у становлення та розвиток карильйонного мистецтва в Україні.

Змістовий модуль 3. Педагогіка дзвонарства.

Тема 5. Педагогічний потенціал дзвонарського мистецтва. (2 год.).

Сутнісні особливості педагогіки дзвонарства. Зміст виховання засобами дзвонарського мистецтва. Засоби дзвонарства. Особливості процесу виховання школярів-підлітків засобами дзвонарського мистецтва. Закономірності, принципи і напрями виховання учнів підліткового віку засобами дзвонарської культури.

Тема 6. Полімистецький розвиток особистості підлітка засобами дзвонарства. (2 год.).

Основні труднощі у вихованні школярів-підлітків. Значення дзвонарського мистецтва у різнобічному вихованні особистості, її морально-духовному становленні. Духовне і фізичне оздоровлення музикою дзвонів (дзвонотерапія). Поліхудожній потенціал дзвонарства в контексті інтегрування різних видів мистецтв.

Змістовий модуль 4. Шляхи залучення школярів до сприймання музики дзвонів.

Тема 7. Дзвонарство в контексті уроку музичного мистецтва та інтегрованого курсу «Мистецтво». (2 год.).

Місце дзвонарської культури у музичному вихованні школярів. Дидактичні гри та творчі завдання на уроці музичного мистецтва. Складання плану-конспекту уроку музичного мистецтва та інтегрованого предмету «Мистецтво» з використанням засобів дзвонарства. Створення на дзвіночках елементарного музичного супроводу. Творчий розвиток школярів у процесі вокальної імітації дзвонінь. Формування слухацької культури школярів під час сприймання дзвонарських композицій.

Тема 8. Організація позакласної та позашкільної роботи з питань вивчення дзвонарства. (2 год.).

Форми. Організація походів та екскурсійних поїздок (м. Вінниця – школа дзвонарів), м. Луцьк – музей дзвонів), фестивалі дзвонарського мистецтва (м. Луцьк, Гошівський монастир)). Екскурсії по дзвіницях храмів Кременеччини (собор Преображення Господнього, Святомиколаївський собор, монастир Богоявлення Господнього, церква Різдва Богородиці, Почаївський монастир). Методика роботи зі шкільним гуртком «Юні дзвонарі».

5. Структура залікового кредиту спецкурсу

Тема	Кількість годин, відведених на:		
	Лекції	Семінарські та практичні заняття	Самостійна робота
Змістовий модуль 1. Історія розвитку дзвонарського мистецтва в Україні.			
Тема 1. Історичне, археологічне дзвонознавство.	2	2	5
Тема 2. Дзвонарське мистецтво в житті українців.	2	2	5
Разом за змістовим модулем 1	4	4	10
Змістовий модуль 2. Відображення дзвонів і дзвонінь у народній культурі, літературі та мистецтві.			
Тема 3. Дзвонарство у літературі та візуальних видах мистецтва.	2	2	4
Тема 4. Відображення дзвонів і дзвонінь в музиці.	2	2	6
Разом за змістовим модулем 2	4	4	10

Змістовий модуль 3. Педагогіка дзвонарства.			
Тема 5. Педагогічний потенціал дзвонарського мистецтва.	2	2	4
Тема 6. Полімістецький розвиток особистості підлітка засобами дзвонарства.	2	2	4
Разом за змістовим модулем 3	4	4	8
Змістовий модуль 4. Шляхи залучення школярів до сприймання музики дзвонів.			
Тема 7. Дзвонарство в контексті уроку музичного мистецтва та інтегрованого курсу «Мистецтво».	2	4	6
Тема 8. Організація позакласної та позашкільної роботи з питань вивчення дзвонарства.	2	2	4
Разом за змістовим модулем 4	4	6	10
Усього годин	16	18	38

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна форма
1.	Кампанологія – наука про дзвони.	2
2.	Дзвони та дзвоніння в народній культурі (повір'я, перекази, примовки, приповідки).	2
3.	Дзвіниці – плернерні музичні споруди, зразки архітектурного стилю.	2
4.	Художньо-педагогічний аналіз семантики дзвонін у композиторській творчості.	4
5.	Сутність та особливості педагогіки дзвонарства.	2
6.	Робота над конспектами уроку музичного мистецтва з використанням засобів дзвонарства.	2
7.	Робота над конспектами інтегрованого уроку «Мистецтво» з використанням засобів дзвонарства.	2
8.	Створення плану проведення екскурсії.	2
Разом годин		18

7. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
		Денна

		форма
1.	Вивчення фондів Кременецького краєзнавчого музею (Івано-Франківського державного архіву).	10
2.	Вивчення фондів бібліотеки КОГПА ім. Тараса Шевченка (ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»).	10
3.	Дзвонарство на сторінках «Волынских епархиальных ведомостей»	4
4.	Розвиток дзвонарства від княжої доби і до початку ХХІ ст.	4
5.	Українська дзвонарська культура у часи воєнних випробувань.	2
6.	Польові дослідження дзвонарства своєї місцевості.	4
7.	Складання паспорта дзвона.	4
Разом годин		38

8. Теми індивідуальних науково-дослідних завдань

1. Користуючись науково-педагогічною літературою, письмово обґрунтувати необхідність використання засобів дзвонарства в усебічному розвитку особистості.
2. Прорецензувати на вибір одну зі статей, присвячених дзвонарській культурі України з будь-якого сучасного педагогічного часопису.
3. Навести приклади з художньої літератури, що описують особливості впливу дзвонарства на формування особистості.
4. Скласти таблицю «Методи і форми виховання підлітків засобами дзвонарства». З лівого боку аркуша послідовно запишіть методи, а потім – форми, праворуч навпроти цих пунктів наведіть конкретні приклади.
5. Визначити засоби дзвонарства й навести приклади їхнього застосування у майбутній професійній діяльності.
6. Підготувати коротке повідомлення про розвиток дзвонарства у своїй місцевості.
7. З прочитаної наукової та художньої літератури виписати зразки використання дзвонінь в усній народній творчості. Описати їхнє значення та функції в житті людини.

8. Навести приклади використання дзвонів і дзвонінь чи їхньої імітації в творах композиторів.
9. Опрацювати монографію Б. Кіндратюка «Дзвонарська культура України» і виписати відомості про старовинні пам'ятки дзвонарської культури.
10. Підготувати реферативне повідомлення на тему: «Дзвони і дзвоніння в творах український письменників».

9. Методи навчання

При вивченні спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів» використовуються такі методи навчання: словесні, наочні, практичні; частково-пошуковий, дослідницький; методи колективної розумової діяльності; методи самостійної роботи.

10. Розподіл балів, що отримують студенти

Поточне оцінювання (40 б.)								ІНДЗ	Підсум. тест	Самост. робота	Сума
Змістовий модуль 1		Змістовий модуль 2		Змістовий модуль 3		Змістовий модуль 4					
T.1	T.2	T.3	T.4	T.5	T.6	T.7	T.8				
5	5	5	5	5	5	5	5	15	25	20	100

11. Шкала оцінювання:

90–100 – відмінно (A) – відмінне виконання лише з незначними помилками;

82–89 – дуже добре (B) – вище середнього рівня з кількома помилками;

74–81 – добре (C) – взагалі правильно з певною кількістю грубих помилок;

64–73 – задовільно (D) – непогано, але зі значною кількістю недоліків;

60–63 – задовільно (E) – виконання задовольняє мінімальні критерії;

35–59 – незадовільно (FX) – незадовільно з можливістю повторного складання;

0–34 – незадовільно (F) – незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни.

Критерії оцінювання навчальних досягнень студентів на семінарських, практичних заняттях:

1–2 бали – студент виявляє знання та розуміння основних положень навчального матеріалу, може поверхово аналізувати події, процеси, явища й робити певні висновки; відповідь його правильна, але недостатньо осмислена; самостійно відтворює більшу частину навчального матеріалу; відповідає за планом, висловлює власну думку стосовно теми, уміє застосовувати знання при розв’язанні завдань за зразком; користується додатковими джерелами.

3 бали – знання студента є достатньо повними, він вільно застосовує вивчений матеріал у стандартних ситуаціях, логічно висвітлює події в аспекті бачення смислового взаємозв’язку, уміє аналізувати, встановлювати найсуттєвіші зв’язки та залежності між явищами, фактами, робити висновки, загалом контролює власну діяльність. Відповідь повна, логічна, обґрунтована, але з деякими неточностями. Студент здатен на рецензію відповіді іншого студента; може опрацювати матеріал самостійно.

4 бали – студент володіє глибокими й міцними знаннями, здатний використовувати їх у нестандартних ситуаціях; може визначати тенденції та суперечності процесів; робить аргументовані висновки; критично оцінює окремі нові факти, явища, ідеї; використовує додаткові джерела та матеріали; самостійно визначає окремі цілі власної навчальної діяльності; виконує творчі завдання; відрізняє упереджену інформацію від об’єктивної; здатен сприйняти іншу позицію як альтернативну.

5 балів – студент має системні, дієві знання, виявляє творчі здібності у навчальній діяльності, користується широким арсеналом засобів–доказів своєї думки, вирішує складні проблемні завдання, схильний до системно-наукового аналізу та прогнозу явищ; уміє ставити й розв’язувати проблеми, самостійно здобувати та використовувати інформацію, виявляє власне ставлення до неї; самостійно виконує науково-дослідну роботу; логічно й творчо викладає матеріал в усній і письмовій формі; розвиває свої обдарування та нахили.

Карильйон

(світлини з інтернет-джерел)

Модель уроку музичного мистецтва в 6 класі
«Дзвонарське мистецтво в нашому житті»¹⁰

Знання різних видів мистецтв є запорукою різнобічно розвиненої особистості підлітка та вивчення дзвонарської культури, її складових займає тут не останню роль. Учень має знати про дзвонарство свого краю, особливості музики дзвонів, прикмети відображення дзвонів у класичній і сучасній музиці, розуміти виражальні засоби дзвонів, уміти створювати елементарний музичний супровід на дзвіночках і бубенцях.

Мета:

– **навчальна:** ознайомити учнів з історією свята Різдва Христового, колядками, щедрівками; увести дітей у світ дзвонарського мистецтва, показати самотність дзвонів і їхнє місце в житті людини; розширити мистецький тезаурус учнів. Київ.

– **розвивальна:** розвивати емоційно-чуттєву сферу; творчо активну особистість; формувати навички виконання музики на дзвіночках, бубенцях; розвивати тембровий і ритмічний слух, уміння працювати гуртом й індивідуально, вести мистецький діалог;

– **виховна:** виховувати почуття гордості за матеріальні й духовні надбання свого народу; через усну (приказки, прислів'я) та музичну (пісні) народну творчість формувати інтерес до української дзвонарської культури, виховувати зацікавлення до краси звучання дзвонів, сприяти полімистецькому вихованню, формуванню морально-духовних якостей учнів.

Тип уроку: комбінований.

Репертуар: колядка «Чути дзвінок» (вивчення).

М. Леонтович «Щедрик» (музичне сприймання).

Дидактичне забезпечення, обладнання.

¹⁰ Авторська розробка

- посібник, підручник, ноти та тексти;
- наочне зображення музичних ударних інструментів (дерев'яні била, дзвони, дзвіночки, бубонці);
- репродукція картини: Я. Пстрак «Дзвонарі»;
- баян, фортепіано, била, дзвіночки, бубенці;
- ноутбук + екран + Sound система 2.1;
- записи дзвонінь у форматах mp3 та mp4; М. Леонтович «Щедрик».

Мистецький тезаурус: дзвонарське мистецтво, било, клепало дзвони, дзвіночки, бубенці, оркестрові дзвони.

Перебіг уроку

I. Організаційно-мотиваційна частина уроку

Вхід до класу під музику дзвонів(запис). На дошці світлина й малярської роботи, що зображає дзвони і дзвонарів.

Музичне вітання: «Добрий день, вам, добрий день! В світі музики, фантазії, пісень. Добрим будь, щирим будь! Із дзвонарством – у дивну путь!»

II. Активізація уваги та сприймання учнів

Дорогі діти! Чи впізнали який музичний інструмент зустрів вас на уроці? Чи знаєте, як в часи Середньовіччя називали майстрів, які відливали дзвони? (людвисарі). Навіщо їх відливали? Під час яких подій звучали дзвони? Про все це ви дізнаєтеся нині на уроці.

III. Цілепокладання

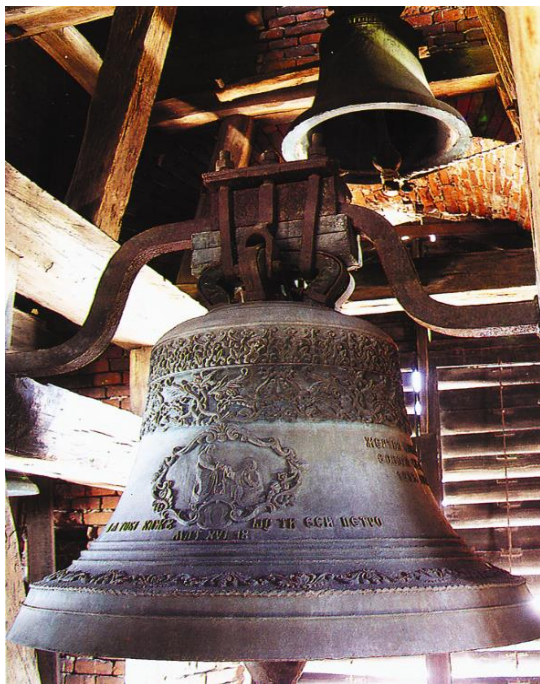
Представлення теми та очікуваних результатів. Мотивація.

Тема уроку: «Дзвонарське мистецтво у нашому житті». Нині ми помандруємо у казковий світ дзвонарства, зокрема вивчимо колядку «Чути дзвінок», послухаємо вокальне й інструментальне виконання «Щедрика» Миколи Леонтовича. Зокрема, познайомимось із різновидами ударних музичних інструментів – билами, дзвониками, дзвіночками, бубонцями, почуємо їхні милозвучні голоси, а також навчимося грати на них.

З історії інструмента.

Дзвін – музичний ударний інструмент із групи ідіофонів. Дзвони є важливою приналежністю церковного храму, пам'ятками історії, матеріальної культури, витворами художнього відливицтва та ін. Попередниками дзвонів були дерев'яні била, клепачки. Дзвін виник як сигнальний інструмент, а з часом, коли було знайдено правильну форму й найкраще співвідношення міді й олова, це дозволило видобувати чудові звуки. Так народилася галузь народної інструментальної музики – дзвонарське мистецтво. Корпус дзвонів відливався зі сплаву металів цинку, свинцю, міді, олова, бронзи тощо. Віддавна стало традицією називати відлиті дзвони людськими іменами. На цих фото бачимо зображення дзвонів «Андрей» (1933 р.) та «Святоюрського» (1341 р.), які

розміщенні на дзвінниці собору Святого Юра у Львові. Святоюрський дзвін (1341 р.) є найстарішим із повністю збережених в Україні. На іншій світлині зображено дерев'яне било (попередника дзвонів), яким колись було прийнято скликати на Службу Божу й відзначати її найурочистіші моменти.

Дзвін «Андрей» 1341р.

Дерев'яне било.

Чи знаєте ви як називають людей, які виготовляють дзвони? (відливниками). Дзвоніння колись супроводжували людину від народження і до самої смерті. В давнину звук дзвона сповіщав людей про різні події. Наприклад, коли було чути сполошний дзвін, то це свідчило про якесь лихо (пожежу, повінь чи наступ ворожого війська), похоронне дзвоніння (перебирання) означало, що хтось помер, урочистим, святковим передзвоном прославляли перемогу чи зустрічали важливих осіб. Таке церковне дзвоніння, як благовіст сповіщає вірян про початок богослужіння, а також звучить у найурочистіших його частинах. Ще є таке дзвоніння, як тридзвін – це коли тричі з невеликими перервами вдаряють у декілька дзвонів одночасно й ін.

IV Вивчення нового матеріалу

Вокально-хорова робота

Розспівування:

- закритим ротом проспівати звук «а-а-а», «м-м-м» – *legato*;
- проспівати склад «ля» – *non legato*;
- на стійких ступенях (I-III-V-III-I);
- проспівати «мі-ме-ма-мо-му» – *staccato*.

Скажіть, будь ласка, яке свято церковного календаря є одним із найкрасивіших та видатних християнських свят? (Різдво Христове). Віддавна в Україні стало традицією на Різдво ходити з вертепом колядувати, тим самим прославляючи народження Ісуса Христа. А що несуть колядники? Вони несуть попереду виблимаєську зірку та дзвіночки, якими весь час дзвонили.

Демонстрація пісні: колядка «Чути дзвінок».

Чути дзвінок:

Дзень-дзелень-дзелень,

Дзвонить дзвінок.

Що Христос ся днесь рождає,

На якого світ чекає.

Дзень-дзелень-дзелень,

Дзвонить дзвінок.

Вість весела, вістка мила

Нас, хрещених, звеселила.

Дзень-дзелень-дзелень,

Дзвонить дзвінок.

Чути дзвінок:

Дзень-дзелень-дзелень,

Дзвонить дзвінок.

Діва Сина породила

І на сіні положила.

Дзень-дзелень-дзелень,

Дзвонить дзвінок.

Пастиріє дають хвалу:
 Прийми від нас, Христе-Царю.
 Дзень-дзелень-дзелень,
 Дзвонить дзвінок.

Створення музичного супроводу до колядки «Чути дзвінок»

(Використовуються для імпровізації дітей дзвоники, дзвіночки, бубенці.)

На вступі до пісні учні дзвонять дзвіночками. Пульс у куплетах відбивається ударами по підкові (трикутниках). На словах: «Чути дзвінок, дзень-дзелень-дзелень» і «Дзень-дзелень-дзелень, дзвонить дзвінок» звучать дзвоники.

V. Музичне сприймання. Обговорення.

Сьогодні ми з вами послухаємо славнозвісного «Щедрика» написаного М. Леонтовичем ще до 1901 року (ця обробка твору зробила українського композитора всесвітньовідомим). Існує велика кількість різновидів виконання феноменального «Щедрика». Це й хорове, інструментальне, вокально-інструментальне звучання. Зараз пропоную вам послухати цей твір у виконанні американського хору Мормонського Шатра.

Орієнтовні запитання для учнів перед сприйманням твору:

- Звучання яких дзвонів використано у творі?
- Завдяки чому в слухачів виникають різні емоційні образи? Які вони?
- У супроводі чого звучить вокальна імітація дзвонів?

Обговорення після сприймання твору:

- Які образи виникали у вашій уяві під час сприймання цієї музики?
- Що символізують звуки дзвонів у «Щедрику»?
- Що ви знаєте про оркестрові дзвони?

Чи правда, що для підкреслення святкового різдвяного настрою в «Щедрику» використано вокальну імітацію дзвонів учасниками хору, звичайні дзвінки, а також оркестрові дзвони?

А зараз послухайте ще один варіант виконання «Щедрика».

Орієнтовні запитання для учнів перед сприйманням:

- *Чим відрізняється перше виконання від другого?*
- *Яким чином тут імітується звучання дзвонів? (за допомогою голосу, вокальна імітація)*

Звучання дзвонів, їхня вокальна імітація пронизують цей твір проникаючи в душу кожного з нас. Створюють піднесений настрій, тим самим духовно оздоровлюючи.

Оркестрові дзвони

VI. Узагальнення, систематизація та корекція набутих знань.

Друзі, нині ми здійснили подорож у чарівну Країну дзвонарства. Ви переконалися, яке багатогранне дзвонарське мистецтво. Тож давайте пригадаємо:

- *Що таке дзвін? Яке його призначення?*
- *Які ви знаєте види дзвоніннь?*
- *Для чого в музичних творах композитори використовують звучання дзвонів?*

Своїм корінням дзвонарське мистецтво сягає часів сивої давнини. Дзвони – народні музичні інструменти, а дзвонарство є яскравою сторінкою історії музичної культури нашого народу, що свідчить про його високу матеріальну та

духовну культуру. Нині ми розгорнули лише невелику сторінку дзвонарського мистецтва, а для більшого ознайомлення з ним виконайте наступні домашні завдання.

VII. Підсумки уроку. Оцінка діяльності учнів під час його проведення.

Домашнє завдання:

- 🎵 провести свої дослідження щодо походження бил, дзвонів, дзвіночків;
- 🎵 підшукати прислів'я, прикмети де розповідається про дзвони і їхнє призначення;
- 🎵 виразити свої враження про дзвонарське мистецтво в малюнку;
- 🎵 поцікавитися в дорослих членів родини про оздоровлення музикою дзвонів.

Прощання.

Радісний надходить день,
Дзвонять дзвони: дзень-дзелень,
Понад міста, понад села
Надійшла весна весела.

До побачення! Дякую за творчу співпрацю. Хай щастить!

Вихід учнів із класу під звучання дзвіночків.

Література

1. Гумінська О. О. Урок музики в загальноосвітній школі : метод. посіб. Тернопіль : Навчальна книга-Богдан, 2008. 104 с.
2. Кіндратюк Б. Д. Дзвонарська культура України : монографічне дослідження. Вид. 2-ге, виправ. і доп. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2015. 912 с. + CD.
3. Кіндратюк Б. Д. Духовне здоров'я школярів і музика дзвонів: Етнопедагогічний аспект : наук.-метод. посіб. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. 270 с.

Науково-дослідні завдання для самостійної роботи

1. Користуючись науково-педагогічною літературою, письмово обґрунтувати необхідність використання засобів дзвонарства в усебічному розвитку особистості.
2. Прорецензувати на вибір одну зі статей, присвячених дзвонарській культурі України з будь-якого сучасного педагогічного часопису.
3. Навести приклади з художньої літератури, що описують особливості впливу дзвонарства на формування особистості.
4. Скласти таблицю «Методи і форми виховання підлітків засобами дзвонарства». З лівого боку аркуша послідовно запишіть методи, а потім – форми, праворуч навпроти цих пунктів наведіть конкретні приклади.
5. Визначити засоби дзвонарства й навести приклади їхнього застосування у майбутній професійній діяльності.
6. Підготувати коротке повідомлення про розвиток дзвонарства у своїй місцевості.
7. З прочитаної наукової та художньої літератури виписати зразки використання дзвонінь в усній народній творчості. Описати їхнє значення та функції в житті людини.
8. Навести приклади використання дзвонів і дзвонінь чи їхньої імітації в творах композиторів.
9. Опрацювати монографію Б. Кіндратюка «Дзвонарська культура України» і виписати відомості про старовинні пам'ятки дзвонарської культури.
10. Підготувати реферативний виступ на тему: «Використання дзвонів та дзвонінь у житті українців».
11. Підготувати реферативний виступ на тему: «Семантичне значення дзвонінь у творах композиторів».
12. На основі рекомендованої літератури обґрунтувати поліхудожній потенціал дзвонарства на уроках музичного мистецтва.

13. Змодельювати виховні ситуації в середній школі та підібрати певні засоби дзвонарства для їхнього вирішення.
14. Опрацювати монографію Б. Кіндратюка *«Історія української літератури Михайла Грушевського як органологічне джерело»* і виписати відомості про дзвонарство, розкрити її багатство стосовно кампанологічних відомостей.
15. Підготувати реферативне повідомлення на тему: «Дзвони і дзвоніння в літературних творах українських письменників».
16. Скласти паспорт дзвонів свого місцевого храму.
17. Визначити й обґрунтувати оздоровчий вплив дзвонарського мистецтва на особистість.
18. Розкрити значення дзвонів та дзвонінь в обрядовому фольклорі українського народу.
19. Підготувати реферативне повідомлення на тему «Історичний розвиток українського дзвонарства».
20. Зробити аудіо- чи відеозапис звучання дзвонів з подальшим описом-розшифруванням їхнього призначення та методики дзвоніння.
21. Розкрити яскраве втілення дзвонінь у симфонії № 5 Лева Колодуба «Pro memoria».
22. Дзвонарство на сторінках «Волинских епархиальных ведомостей».
23. Підготувати дипломну роботу чи магістерське дослідження на теми:
 - А) «Дзвонарська культура мого краю».
 - Б) «Дзвонарство на сторінках районних газет».
 - В) «Дзвонарство у творах місцевих прозаїків і поетів».
 - Г) «Складові дзвонарської культури у малярських творах».
 - Д) «Імітація дзвонінь у творчості композиторів мого регіону».

Словник термінів із дзвонарства

1. **Балансування дзвонів** – таке розміщення цих ударних музичних інструментів на споруді для них, що дозволяє музиканту зручно для себе приводити їх до звучання, творити різні звукові композиції.
2. **Било** – попередник дзвона, у давнину виготовлялося з деревини різних розмірів чи кісток тварин, каменю, часом мало веслоподібну форму. З погляду органології, науки про музичні інструменти, било – це ударний інструмент трьох видів: ксилофон (дерев'яний), літофон (кам'яний), металофон (металевий).
3. **Бубенці** – їх ще називають колокільці (наддніпрянське – бубенчики, поліське – шелести, шалюстуні, шелегінди, шарахуни – кулястоподібні металеві (рідше, керамічні) закриті посудинки із прорізами, наповнені шротинками. Бубенці іноді прикріплюють до святкового кадила, тому вони звучать навіть у православних вірян.
4. **Благовіст** – дзвоніння, що твориться розміреним ударянням у било чи великий дзвін, сповіщає вірян про початок богослужіння, а також звучить у його найурочистіших частинах. Розрізняють звичайний або частий благовіст, який твориться найбільшим дзвоном і пісний або рідкий, виконується меншим дзвоном у дні Великого посту.
5. **Благовісник** – найбільший із дзвонів на споруді для них.
6. **Відливники (людвисарі)** – майстри, які відливають дзвони.
7. **Дзвін** – 1. Ударний сигнальний підвісний інструмент, звичайно із бронзи у вигляді порожнистої, зрізаної знизу груші, всередині якої підвішений ударник (серце, било, язик). 2. Ударний музичний інструмент певної висоти звука.
8. **Дзвонар** – людина, що не тільки грає на дзвонах, а й доглядає за ними.
9. **Дзвіниця** – плерерна музична споруда, де підвішуються дзвони (може бути розташована на церкві, при церкві або як окрема будівля). В Україні зводилися унікальні дзвіниці, що виділялися різними архітектурними стилями, зокрема на Гуцульщині.

10. **Дводзвін** – биття в усі дзвони двічі з невеликими переривами.
11. **Дзвонарська культура** (синоніми дзвонарство, частково дзвонарське мистецтво) – поєднує відливання дзвонів і будівництво споруд для них, церковну й світську функцію дзвонінь, підготовку дзвонарів, створення ними музичних дзвонарських композицій, а також розповсюдження дзвонарства в суспільно-побутовій, церковно-сакральній і народно-обрядовій сферах; відображення його в народній культурі, красному письменстві, візуальних видах мистецтв і музиці.
12. **Кампанологія (дзвонознавство)** – наука про історію виникнення та розповсюдження дзвонів, технологію виготовлення, їхню мистецьку вартість, семантичне значення церковних і громадських дзвонінь, майстерну гру на дзвонах, творення дзвонарем музичних композицій тощо.
13. **Карильйон** – набір різної величини дзвонів (до 80 шт.), налаштованих за хроматичним звукорядом із діапазоном від 2-х до 6-ти октав (нині його часом під'єднують до електронної клавіатури, що дає можливість виконувати різні музичні твори, зокрема класичні й навчати цього в школярів).
14. **Мистецтво дзвоніння** – майстерне виконання церковним музикою дзвонарських композицій, коли для використання всіх дзвонів на споруді для них застосовуються різні частини тіла (руки, ноги, пояс тощо).
15. **Назви частин дзвона** – било (серце, язик, ударник), плащ, шия, вухо, корона, вал, ударне кільце, сковорідка, плече й ін.
16. **Оркестрові дзвони** – ударний інструмент симфонічного оркестру, являє собою набір із 12–18 циліндричних металевих трубок діаметром 25–38 мм, підвішених у спеціальній рамі.
17. **Передзвін** – почергове вдаряння у кожен дзвін по одному чи кілька разів.
18. **Перебирання** – повільне, почергове биття в декілька дзвонів по одному разу, починаючи від найменшого до найбільшого, а потім одночасно в усі. Це похоронне чи погребальне дзвоніння.
19. **Світські дзвоніння** – це такі вдаряння у дзвони, які використовуються для сповіщення про якесь стихійне чи громадське лихо, святкову подію.

До них належить сполошне биття у всі дзвони, годинниковий дзвін (куранти, музика карильйонів), биття на сполох, повідомлення про віче, збір громади тощо.

20. **Сигнатурка** – невеликі дзвінки, з'єднані між собою. Їх ще називають «тридзвін», «чотиридзвін», «п'ятидзвін» і застосовують у богослужінні греко-католики й католики. Назвою «сигнатурка» позначають ще вежочку на костелі, де висить малий дзвін із такою назвою. У деяких парафіях ним повідомляють про наближення священника до храму.

21. **Тридзвін** – це коли в три прийоми з невеликими переривами вдаряють у декілька дзвонів одночасно.

22. **Уставні або канонічні дзвоніння** – узвичаєна, відповідно до церковних приписів, музика бил, клепал і дзвонів, що звучить перед, під час богослужіння або після нього (благівіст, дводзвін, тридзвін, перебирання, святкові дзвоніння); у ході Служби Божої вдаранням у ці ідіофони відзначають її найбільш важливі місця.

Професійно зумовлені компоненти особистості фахівця
(за Е. Зеєром)

№ п/п	Підструктури професійних якостей	Соціально- психологічні психофізіологічні компоненти особистості	Професійно зумовлені ключові кваліфікації
1	Професійна спрямованість	– нахили; – інтереси; – відносини; – очікування; – установки; – мотиви	Соціально-професійні здібності: готовність до кооперації, спрямованість на досягнення, успіх і професійне зростання, корпоративність, надійність, соціальна відповідальність тощо
2	Професійна компетентність	– професійні знання, уміння, навички; – кваліфікація	Соціально-правова і економічна компетентність, спеціальна компетентність, персональна компетентність (знання й уміння, що виходять за межі однієї професії тощо)
3	Професійно важливі якості	– уважність; – спостережливість; – креативність; – рішучість; – контактність; – самоконтроль; – самостійність тощо	Професійна самостійність, соціально-професійний інтелект, здатність до планування, діагностичні здібності, професійна мобільність, самоконтроль тощо
4	Професійно значущі психофізіологічні властивості	– енергетизм; – нейротизм; – екстравертованість; – зорова координація; – реактивність тощо	Узагальнені професійні здібності: координація дій, швидкість реакції, витривалість, стійкість до стресів тощо

УКРАЇНА
Тернопільська обласна рада
Кременецька обласна гуманітарно-
педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка
Вул. Ліцейна, 1, м. Кременець,
Тернопільська обл., 47003
тел/факс: (035-46) 2-19-91
ел. пошта: kgpi@ukrpost.ua

UKRAINE
Ternopil Regional Council
Kremenets Regional Humanitarian-
Pedagogical Academy named
after Taras Shevchenko
1, Litseina St. Kremenets,
Ternopil Region, 47003
phone/fax: (035-46) 2-19-91
e-mail: kgpi@ukrpost.ua

№: 05-16/95

« 08 » лютого 2018 р.

АКТ ПРО ВПРОВАДЖЕННЯ

результатів дисертаційного дослідження Ільчук Ліни Петрівни «Підготовка
майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства»
на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Упродовж 2012/2017 навчального року на гуманітарному факультеті спеціальності 014 «Музичне мистецтво» здійснювалася експериментальна апробація методики підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства на основі результатів наукових пошуків автора, а також опублікованих методичних рекомендацій, спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів» та розроблених доповнень до змісту навчальних дисциплін.

Грунтовний теоретичний аналіз дисертантом наукових студій, що присвячені проблемі підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, а також власні методичні розробки використані для розширення змісту навчальних курсів: «Методика музичного виховання», «Історія української та зарубіжної музики», «Мистецьке краєзнавство», «Історія художньої культури», «Хорознавство», «Оркестровий клас» забезпечили інтегративність навчання та підвищення рівня компетентності педагогів-музикантів до використання педагогічного потенціалу засобів дзвонарства у вихованні підлітків.

Упровадження результатів дисертаційного дослідження на гуманітарному факультеті здійснювалося поетапно з метою теоретичного обґрунтування, розробки та експериментальної перевірки змісту та методики підготовки майбутніх педагогів-музикантів до виховання підлітків засобами дзвонарства. Зокрема, зі студентами III-го курсу використано спецкурс «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів», змістові доповнення до предметів впроваджено зі студентами I-IV-х курсів, методичні рекомендації використано під час проходження педагогічної практики в школі студентів IV-х курсів, що сприяло формуванню дзвонарських компетентностей майбутніх фахівців. Експериментально впроваджено структурно-функціональну модель підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до використання педагогічних засобів дзвонарства у роботі з підлітками під час підготовки фахівців музичної освіти на гуманітарному факультеті. Отримані дані засвідчили ефективність запропонованих Ільчук Л. П. педагогічних технологій, доведено доцільність використання основних результатів дослідження у сучасній науково-педагогічній практиці.

Акт про впровадження результатів дисертаційного дослідження Ільчук Ліни Петрівни на тему: «Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства» обговорено, схвалено та затверджено на засіданні кафедри гри на музичних інструментах та вокально-хорових дисциплін (протокол № 12 від 8 лютого 2018 р.).

Ректор

А. М. Ломакович

Підпис ректора засвідчує
Начальник відділу кадрів

О. В. Присяжнюк

Міністерство освіти і науки України
Державний вищий навчальний заклад

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел. (0342) 75-23-51, факс: (0342) 53-15-74
e-mail inst@pu.if.ua Код ЄДРПОУ 02125266

27.03.2018 № 01-15/03-449-1
На № _____ від _____

АКТ

про впровадження результатів дисертаційної роботи

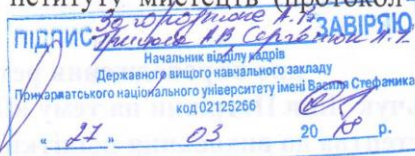
Ільчук Ліни Петрівни на тему «Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства», представленої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Результати дисертаційного дослідження Ільчук Ліни Петрівни на тему: «Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства» отримали практичне застосування в ході професійної підготовки студентів за спеціальністю «014 Середня освіта (музичне мистецтво за предметами спеціалізації)» Навчально-наукового інституту мистецтв ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» впродовж 2016/2017 навчального року.

Ствердні наслідки отримано від упровадження розробленого Л. П. Ільчук спецкурсу «Педагогічний потенціал дзвонарства у вихованні школярів» і методичних рекомендацій до лекційних і практичних занять, самостійної та позааудиторної роботи стосовно формування готовності майбутніх учителів музичного мистецтва до використання виховних можливостей складових дзвонарської культури у вихованні підлітків. Упроваджені в практичну підготовку матеріали наукових студій Л. П. Ільчук стосовно вдосконалення змісту, методів і форм роботи зі студентами дозволили їм здобути належні теоретичні знання, піднести практичні вміння та навички фахової діяльності. Надбання здобувачки визнанні методично доцільними, практично значущими, такими, що позитивно подіяли на формування професійних компетентностей майбутніх учителів музичного мистецтва до згаданого виховання школярів.

Отримані результати дисертаційної роботи Л. П. Ільчук дозволяють зробити висновки про ефективність запропонованої здобувачкою наукового ступеня методики професійної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами складових дзвонарської культури. Розробка має наукове й практичне значення та може бути рекомендована для застосування в закладах вищої педагогічної освіти.

Результати впровадження матеріалів наукового пошуку Л. П. Ільчук обговорено та схвалено на засіданні кафедри методики музичного виховання та диригування Навчально-наукового інституту мистецтв (протокол № 9 від 15 березня 2018 р.).

Проректор з наукової роботи

д.фіз.-мат.н., проф. А.В. Загороднюк

Директор Навчально-наукового інституту

мистецтв

к.іст.н., проф. А.В. Грицан

Завідувач кафедри методики музичного

виховання та диригування

к.мист., проф. Л.І. Серганюк

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

просп. Волі, 13, м. Луцьк, 43025, тел. (0332) 24-10-07, факс (0332) 72-01-23
 e-mail: post@cenu.edu.ua, web: <http://www.cenu.edu.ua>, код ЄДРПОУ 02125102

13.04.2018 № 0328/02/1044

на № _____ від _____

АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ільчук Ліни Петрівни «Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання
підлітків засобами дзвонарства» на здобуття наукового
ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності
13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Результати дисертаційного дослідження Ільчук Л. П. упроваджувалися в освітній процес Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки на факультеті культури і мистецтв упродовж 2016/2017 навчального року. Експериментом було охоплено 85 студентів рівня вищої освіти «бакалавр» напрямку підготовки «Музичне мистецтво».

Дослідне навчання передбачало доповнення змісту навчальних дисциплін розробленими автором темами, а також на основі розроблених методичних рекомендацій «Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання учнів основної школи засобами дзвонарства». Запропоновані дисертанткою матеріали дослідження викликали інтерес у студентів та викладачів та сприяли оновленню процесу теоретико-методичної та практичної підготовки майбутніх фахівців музичної освіти, зокрема розвитку їх професійної майстерності та творчого потенціалу.

Матеріали дисертаційного дослідження були впровадженні під час занять з методики музичного виховання, основ теоретичного музикознавства, історії музичної культури, хорового та оркестрового класу, а також використано в процесі самостійної роботи майбутніх учителів музичного мистецтва та під час проходження практики у школі. Апробовані матеріали допоможуть у фаховій діяльності викладачам закладів вищої освіти, що готують педагогів-музикантів до роботи у загальній середній школі.

Отримані результати дослідження засвідчили ефективність запропонованих Ільчук Л. П. педагогічних технологій та можуть бути використані у науково-педагогічній роботі студентів та викладачів закладів педагогічного спрямування.

Експериментальні матеріали дисертаційного дослідження Ільчук Ліни Петрівни на тему: «Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства» обговорено, схвалено та затверджено на засіданні кафедри історії, теорії мистецтва та виконавства (протокол №10 від 11 квітня 2018 р.).

Перший проректор, проректор з
адміністрування та розвитку

А.В. Цось

Чепелюк 72-24-99

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул.Ст.Бандери, 12, м. Рівне, 33028, тел. (0362) 26-78-65, факс (0362) 26-37-15

E-mail: rectorat@rdgu.uar.net, код ЄДРПОУ 25736989

10.05.2018 № 54-01-12

На № _____ від _____

АКТ

*про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 Ільчук Ліни Петрівни «Підготовка майбутніх учителів музичного
 мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства» на здобуття
 наукового ступеня кандидата педагогічних наук за спеціальністю
 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти*

Упродовж 2016–2017 навчального року в Інституті мистецтв Рівненського державного гуманітарного університету (музично-педагогічний освітній напрям) впроваджувалася експериментальна методика формування професійної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства, на основі наукових пошуків автора, а також опублікованих методичних рекомендацій «Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства» та навчально-методичних комплексів.

Актуальність проблеми підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва зумовила доцільність впровадження даної методики в процес підготовки студентів музично-педагогічних спеціальностей. Було перевірено дієвість запропонованих форм і методів навчання та творчих завдань, засобів експериментальної роботи, що стимулювали розвиток професійно-особистісних якостей студентів, їх ціннісних орієнтацій, пізнавального інтересу до вивчення дзвонарства та сприяли формуванню в них спеціальних компетентностей.

Отримані результати засвідчили ефективність впровадження матеріалів дисертаційного дослідження Ільчук Ліни Петрівни в освітній процес Інституту мистецтв, що обговорено і схвалено на засіданні кафедри історії, теорії музики та методики музичного виховання (протокол № 5 від 08 травня 2018 р.).

Ректор

проф. Р. М. Постоловський

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЧЕРНІВЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЮРІЯ ФЕДЬКОВИЧА

58002, м. Чернівці, вул. М. Коцюбинського, 2, тел. (0372) 584810, 584811, факс (0372) 552914, e-mail: rector@chnu.edu.ua

05.06.2018 № 18/17-1523

На № _____ АКТ

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ільчук Ліни Петрівни на тему «Підготовка майбутніх учителів музичного
мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства»,
поданої на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук
за спеціальністю 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

Упродовж 2016/2017 навчального року на факультеті педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича проводилася експериментальна перевірка авторської методики підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства.

Упровадження результатів дослідження Л. П. Ільчук здійснювалося за розробленою нею структурно-функціональною моделлю з використанням запропонованих форм, методів та засобів. Представлені навчально-методичні матеріали та розроблені автором методичні рекомендації дали змогу збагатити освітній процес професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва під час практичних занять, самостійної роботи та в процесі проходження навчально-педагогічної практики.

Вважаємо, що результати дослідження Л. П. Ільчук сприяють підвищенню якості професійної підготовки фахівців галузі музично-педагогічної освіти, формуванню в них спеціальних компетентностей до використання засобів дзвонарства у навчально-виховному процесі школи. Зокрема, апробовані матеріали рекомендовано до використання викладачам інших закладів вищої педагогічної освіти в процесі підготовки майбутніх учителів, а також у науковій роботі студентів.

Результати впровадження матеріалів дослідження. Ільчук Ліни Петрівни заслухано, обговорено та схвалено професорсько-викладацьким колективом на засіданні кафедри музики (протокол № 10 від 30 травня 2018 р.).

Перший проректор

+380501910675

Лісовий Вадим Анатолійович

Петришин Р.І.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.Г. КОРОЛЕНКА

вул. Остроградського, 2, м. Полтава, 36003
телефон 56-23-13, факс 2-58-67
E-mail: allmail@pnpu.edu.ua
код ЗКПО 31035253

07.06.2018 № 1827/01-60/16

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Ільчук Ліни Петрівни на тему:
«Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання
підлітків засобами дзвонарства» на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук за спеціальністю
13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Апробація результатів кандидатської дисертації Л. П. Ільчук «Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства» проводилась упродовж 2016–2017 рр. на базі Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка на психолого-педагогічному факультеті. На лекційних і практичних заняттях із навчальних дисциплін «Історія української музики» та «Методика викладання музичного мистецтва» використано методичні матеріали автора, що сприяло поглибленню історико-методичної підготовки майбутніх учителів музичного мистецтва, сприяло формуванню в них фахових компетенцій. Заслужують на увагу запропоновані автором дидактичні та творчі завдання («Розрізане доміно», «Музична квітка», «Упізнай звук», «Визнач дзвонарську композицію» та ін.), зорієнтовані на збагачення методичного інструментарію студентів, використаного ними в ході виробничої педагогічної практики в школі. Представлені Л. П. Ільчук та апробовані викладачами кафедри музики теоретико-методичні матеріали оптимізують професійну підготовку майбутніх учителів музичного мистецтва.

На засіданні кафедри музики Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка обговорено результати впровадження дисертаційної роботи Л. П. Ільчук «Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства», доведено їх актуальність і доцільність практичного застосування (протокол № 17 від 29 травня 2018 р.).

Проректор з наукової роботи

С. М. Шевчук